SKRIFTER

AF

CARL VON LINNÉ

UTGIFNA AF

KUNGL. SVENSKA VETENSKAPSAKADEMIEN

V.

ITER LAPPONICUM

ANDRA UPPLAGAN

MED BILAGOR OCH NOTER

OMBESÖRJD AF

TH. M. FRIES

UPSALA 1913
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

SKRIFTER

AF

CARL VON LINNÉ

UTGIFNA AF

KUNGL. SVENSKA VETENSKAPSAKADEMIEN

V.

ITER LAPPONICUM

ANDRA UPPLAGAN

MED BILAGOR OCH NOTER

OMBESÖRJD AF

TH. M. FRIES

UPSALA 1913
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Kännedomen om djur- och växtvärlden i de nordligare delarne af vårt land, särskildt i Lappland, var ända till 1600-talets senaste år ytterst ringa. I själfva verket inskränkte den sig — om man förbigår det högst obetydliga, som af Olaus Magnus Gothus nämnes i hans beryktade Historia de gentibus septentrionalibus — till det lilla, som meddelas i Joh. Schefferi berömda arbete Lapponia illustrata, som första gången utkom i Frankfurt 1674. Däri redogöres emellertid endast för några af de vanligaste djuren, naturligtvis företrädesvis renen, samt af växter endast för några träd- och bärslag samt ett par andra örter.

Den förste, som egnade Lapplands fauna och flora en noggrannare uppmärksamhet, var Olof Rudbeck d. y., hvilken 1695 deltog i den vetenskapliga expedition, som af Carl XI sändes dit upp med hufvuduppgift att kontrollera, huruvida någon sanning verkligen låge i det af många betviflade påståendet, att solen under en del af sommaren där uppe synes t. o. m. hela nätterna. Rudbecks uppgift var att i »Wästernorlanden ... observera och afrijta ett och annat, som kan lända til fäderneslandets lustre och heder». För att kunna fullgöra detta, utsträckte han sin färd ända till öfre ändan af Torneträsk samt till fjällen i närheten af Qvickjock i Lule lappmark. Härunder fick han tillfälle att närmare iakttaga dessa trakters djurarter, och hvad växter angår, hade han glädjen att anträffa en stor mängd i vårt land förr ej iakttagna, delvis för vetenskapen nya arter. Den tillämnade utförliga skildringen af färdens förlopp samt därunder i mångfaldiga afseenden gjorda iakttagelser och upptäckter omintetgjordes, såsom välbekant är, genom de hemförda samlingarnes och anteckningarnes nästan fullständiga förstöring under 1702 års stora Upsala-brand.

Endast genom en helt naken namnförteckning eller Index plantarum præcipuarum in itinere Lapponico collectarum, som 1720 infördes i Acta literaria Sueciæ, erhölls en knapphändig upplysning om Lapplands dittills obekanta eller misskända växtvärld.

Under nämnda resa hade emellertid Rudbeck och hans tvenne medhjälpare — alla tre synnerligen förfarne i teckning — mästerligt verkställt en mängd kolorerade afbildningar af lappska växter, och genom en lycklig slump hade dessa undgått att blifva lågornas rof. Under de år (1730—31), som Carl Linnæus såsom informator vistades i Rudbecks hus, hade han godt tillfälle att om dem taga noggrann kännedom; härigenom och emedan, såsom det förtäljes i Linnés Egenhändiga anteckningar om sig sjelf, »Rudbeck ofta talt om de sällsamma phænomena och örter han sett på Lappska resan, så hade Linnæus fattat en stor håg att se dessa länder». Kort förut (1728) hade Sveriges första vetenskapliga samfund, Societas curiosorum, genom kunglig sanktion fått sitt sedan dess burna namn, Kungl. Vetenskaps-societeten, samt stadgar, hvari en af dess hufvuduppgifter bestämdes vara fäderneslandets allsidiga undersökning; därför skulle »icke allenast några af Societetens Ledamöter sjelfwa i landsorten omkring resa, att där hwad wederbör i acht taga, utan ock förmå tillförlitliga män i Landet sig därutinnan biträda». Första gången, då denna föreskrift åtlyddes, var den 15 april 1732, då Societeten med anledning af en ansökan, som af studenten Carl Linnæus ingifvits, beviljade honom 400 dlr kpmt såsom understöd för att företaga en, enligt dåtidens begrepp ytterst besvärlig och vågsam färd för att »dilucidera Lappland uti Historia naturali». Härtill lämnade Societetens Præses illustris, kanslipresidenten Arvid Horn den 2 Maj sitt bifall och redan den 13 s. m. anträdde Linnæus sin färd »till häst, utan impedimenter och allenast som han går och står».

Denna hans uppgift måste något modifieras, ty någon, om än ytterst anspråkslös och ringa utrustning hade han anskaffat. Härtill hörde bland annat tre, för en daler smt köpta böcker skrifpapper, som skulle användas till »Journal» eller »Protocoll». Detta blef hans

dagbok från den 12 maj (g. st.) till och med den 10 oktober, då återkomst skedde till Upsala. Man får af denna ett ojäfaktigt vittnesbörd om den unge studentens trots mödor och försakelser aldrig svikande ihärdighet, mångsidiga intresse, skarpsynta iakttagelseförmåga och omfattande kunskaper på de mest olikartade områden.

Egendomligt kan det förefalla, att denna dagbok aldrig af Linné själf blef befordrad till trycket, fastän den innehåller så mycket för den stora allmänheten nytt och intresseväckande, att den till fullo kan jämnställas med berättelserna om de af honom senare företagna resorna till vårt lands sydligare landskap. Orsakerna härtill torde hafva varit flera, och bland dem förnämligast den oöfvervinneliga svårigheten för en ringa student att erhålla förläggare till ett sådant arbete. Härtill orde kunna läggas den rastlösa ifver, hvarmed han under den närmast följande tiden sysselsatte sig med utarbetande af utkast till de talrika vetenskapliga arbeten, genom hvilka han få år därefter blef naturalhistoriens fräjdade reformator. En ytterligare bidragande orsak torde nog äfven vara att finna däri, att han under utarbetandet af sin Flora Lapponica fann det vara lämpligt, att däri inflicka en ej ringa del af de under resan på andra områden gjorda iakttagelserna. Att han dock haft för afsikt att utgifva visserligen ej själfva dagboken, men en på den stödd, ordnad skildring af Lappland, dess natur, folk, växt- och djurvärld m. m., framgår af de påbörjade, mer eller mindre omfattande utkast härtill, som — beklagligtvis i fragmentariskt tillstånd — förefinnas bland manuskripten i Linnean Societys i London bibliotek. Därstädes finnas ock åtskilliga smålappar, hvarå under olika rubriker finnas antecknade hänvisningar till hvad i dagboken meddelas om fjällen, klimatet, däggdjur, fåglar, fiskar, insekter, växter, lapparnas utseende, bostäder, klädedräkt, födoämnen, sjukdomar, läkemedel, seder, lekar m. m. — allt försedt med siffror, motsvarande dem, som efteråt tillskrifvits i dagboken. Denna har sålunda från och med skildringen af »Lapponia Lyckselensis» på sätt och vis uppdelats i 314 småstycken eller pragrafer. Man är fullt berättigad att häri se ett slags promemoria för en blifvande, systematiskt ordnad skildring af Lapplands natur och folk.

Den under färden förda dagboken förefinnes ej mer i sitt ursprungliga skick. Den hade då helt tunna skinnpermar, hvilka naturligtvis under färden blefvo illa medfarna och smutsade. Uppenbarligt är, att Linné efter hemkomsten löstog de blad — 80 till antalet — som skildrade färden, förenade därmed sin till Vetenskaps-societeten i november 1732 ingifna »Relation» om resans förlopp m. m. samt lät inhäfta dessa inom tunna, brokiga papp-permar. Samtidigt därmed torde han hafva tillskrifvit titelbladet och ditfästat vignetten med inskrift »Iter Lapponicum 1732». Själfva reseskildringen upptager 142 tätt skrifna sidor in folio, hvartill komma ytterligare 9 blad, dels alldeles tomma, dels med anteckningar af ganska blandadt innehåll, hvaraf större delen, som i ett eller annat afseende står i samband med färden, i det följande meddelas. — Efter ankomsten till England har det Linneanska bandet försetts med ytterligare permar och bildar nu en prydlig, i mörkgrönt klot inbunden foliant, som på framsidan i guldbokstäfver bär inskriften:

Linnæus.
M S.

Äfven de ursprungliga skinnpermarna finnas ännu, helt skröpliga, i behåll, och i dem fastsitta ännu fem blad, som ej åtgingo till dagboksanteckningar. På några af dem finnes ett och annat, som ansetts böra här medtagas; det öfriga utgöres af utkast till delar af hans vetenskapliga skrifter, brefkoncept, boktitlar, en del lappska ord och deras betydelse, citat ur Ovidius m. m.

Länge dröjde det, innan denna Iter Lapponicum blef för den stora allmänheten tillgänglig eller ens dess tillvaro känd. Detta skedde först genom det 1811 i London utgifna arbetet Lachesis Lapponica or a tour in Lappland now first published from the original manuscript Journal of the celebrated Linnæus by James Edward Smith (2 del., 8:o), hvilket utgör en både till text och figurer mindre fullständig öfversättning, verkställd af en ung svensk, i London sig uppehållande köpman, Carl Troilius. Ursägtligt nog har denne, såsom på ifrågavarande områden alldeles

obevandrad, ofta nog hvarken kunnat fatta innehållet eller dechiffrera den gammalsvenska stilen, hvars svårbegriplighet är så mycket större, som skrifvandet naturligtvis ofta måste äga rum i stor brådska och under särdeles ogynnsamma förhållanden. Såsom bevis på den frihet, som han äfven f. ö. tillät sig, må det vara nog att påpeka hans oförklarliga tilltag att ändra titeln Iter till Lachesis, i fullständig strid med den mening, som Linné tillade detta senare ord.

På originalspråket blef dagboken först 1889 till trycket befordrad. Detta skedde på föranstaltande af Kgl. Vetenskaps-akademien efter en afskrift, som i London verkstälts af den nitiske Linné-forskaren Dr. E. Ährling. Beklagligtvis förhindrade hans död, att tryckningen blef af honom själf öfvervakad; i sådant fall hade antagligen åtskilliga fel och svagheter, som insmögo sig, blifvit rättade. Att hans dechiffrering af ytterst svårlästa ord stundom misslyckats, bör så mycket heldre ursägtas, som hans lösning af många dylika gåtor, för hvilka de flesta säkerligen skulle ryggat tillbaka, är rent af beundransvärd. Mer att beklaga är däremot den företagna moderniseringen af såväl enstaka ord och uttryck, som af hela stafningssättet, hvilket ändrats efter en af Svenska Akademiens äldre ordboksupplagor, som nu genom utkomsten af flera nyare blifvit alldeles antikverad.

Under de forskningar bland de i London befintliga manuskripten, som jag under tvenne besök därstädes företagit, har en ej ringa tid egnats åt en kritisk granskning af Lappska resans manuskript, och häraf har alstrats den uppfattningen, att utgifvandet af en ny, reviderad och kompletterad upplaga vore önskvärd. Med anledning af firandet af Linné-minnet 1907 beslöt ock Kgl. Vetenskaps-akademien, att så skulle ske, och uppdrog åt undertecknad att härom gå i författning. För att så noga, som mig möjligt var, fullgöra detta förtroendeuppdrag, har original-manuskriptet ytterligare icke en, utan flera gånger vid kollationering noga genomgåtts, hvilket möjliggjorts därigenom, att egaren, Linnean Society i London, med sällspordt, välvilligt tillmötesgående medgifvit lån af detsamma till Upsala.

I denna nya upplaga har såväl texten som figurerna noga återgifvits; endast några smärre afvikelser hafva ansetts tillåtliga. Så-

dana äro, att, då ord ej fullständigt utskrifvits, utan afslutats med en släng, hafva de här fått sin normala längd; att sådana förkortningar som ho͡o, he͡e, na͡a, o͡es, ô o. s. v. återgifvits med honom, henne, natura, omnes, non o. s. v., i likhet med skrifsättet på andra ställen i originalet; att interpunktering verkställts, där — säkerligen på grund af brådska vid skrifvandet — skiljetecken utelämnats; att nya meningar början de ord, som skrifvits med liten begynnelsebokstaf, där så för tydlighetens skull synts behöfligt, här försetts med stor sådan; samt att ett mindre antal figurer något förminskats, för att de måtte erhålla en efter bokens format afpassad storlek. För sammanhangets skull behöfliga ord, som uteglömts, hafva tillsatts inom [ ]; uppenbara grammatikaliska skriffel hafva däremot lämnats orättade, liksom ej heller någon förbättring företagits i de stundom nog vårdslöst verkställda teckningarne.

Från den förra upplagan afviker dessutom denna nya därigenom, att den försetts med ett vida större antal upplysande noter. Detta har ansetts behöfligt, särskildt såsom underlättande vid identifierandet af förr använda växt- och djurnamn med de nu brukliga.

Såsom bilagor har tillagts åtskilligt, som mer eller mindre står i direkt samband med den lappska resan. Med ett undantag hafva de förut ej varit publicerade. Bifogats hafva ock trenne bland Linné-manuskripten i London anträffade kartor. En af dem är af Linné med blyertspenna konstlöst verkställd med ledning af någon gammal karta, och härpå har han, antagligen efter hemkomsten, utprickat hela den väg, som han tillryggalagt från och åter tillbaka till Upsala. De begge andra äro däremot synnerligen väl uppgjorda af landtmätaren O. S. Nauclér och hafva utan tvifvel af Linné medförts under färden. Den ena af dem (öfver Lule elf) finnes ock infästad i den ofvan omtalade volymen, under det att den andra, jämte pass och rekommendationsskrifvelser, intill nuvarande tid legat förvarad inom dagbokens gamla skinnpermar. Deras reproducerande synes redan häraf vara väl motiveradt, men härtill kommer dessutom, att ingendera af dem — enligt upplysning af sakkunnig person — finnes offentliggjord eller ens är känd. Enär ortsnamnen å desamma delvis äro tämligen

svårläsliga, isynnerhet då de äro af finskt eller lappskt ursprung, samt emedan af dem åtskilliga upplysningar kunna vinnas, lämnas såsom bilag. XII och XIII ortnamnslistor, som Professor K. B. Wiklund haft godheten att uppgöra.

Under fullgörande af det mig lämnade uppdraget har jag haft glädjen och lyckan att erhålla hjälp och biträde af flera personer. Bland dessa bjuder min tacksamhet att särskildt nämna Generalsekreteraren i Linnean Society Dr. B. Daydon Jackson, Kgl. Vetenskaps-akademiens sekreterare professor Chr. Aurivillius, öfverbibliotekarierna A. L. Bygdén och A. Andersson, professor K. B. Wiklund, förste bibliotekarierna J. M. Hulth och A. W. Grape samt min son docenten R. E. Fries. Till dessa och alla andra, som underlättat mitt arbete, frambäras härmed uppriktiga tacksägelser.

Upsala i December 1912.

Th. M. Fries.

ITER
Lapponicum
1732

Caroli Linnæi

Iter Laponicum

Dei gratia
institutum
1732.

Sumptibus Regiæ Societatis Literariæ et Scientiarum
ad
Historiam naturalem Laponicæ dilucidandam instructum
quoad
Lapides, terras, aquas, Herbas, Arbores, gramina, muscos
Quadrupedia, Aves, Pisces et insecta
imo
hominum morbos, Salutes, Diætam, mores, vivendique rationem
Inceptum d: 12 maji, [illegible] d. 10 octobris
Upsaliæ

O ENS ENTIUM miserere mei!!!

Småland har födt mig
Swerige har jag genomrest
Jordenes 450 alnars diupa inälfwor beskodat
I *wädrets* högd till en mihl långt upklyfwet
Sommar och *Winter* på *en* dag åsk[od]at och på sama dag lefwat i
Moln har jag genom gåt
Werldsens ända har jag besökt
Solenes härberge öfwer natten åskodat
rest på ett åhr till lands 1000 mihl.

O ENS Entium miserere mei!

Sedan jag af Kongl. Wettenskaps societeten war antagen d. [2 Maj] att resa till Lapmarken att den samma uti 3 Regna Naturæ illustrera, lagade jag där äffter mine saker och klädde mig i fölliande mondeur.[1]

Klädren woro altså en liten råk af wästgöttyg, utan fåller med små upslag och krage af siag. Byxer helt nätte af skin, pisk-peruq. Carpus af bastgrönt, stöflekänger på fötterne. En liten wätska af läder ½ alns lång, något kortare i bredden af mentat läder, med ygglor på ena sidan att binda henne fast och hänga henne på sig; uti denna lades 1 skiorta, 2 par halfarmar, 2 natkappor, bläckorn, penhus, microscop, perspectiv, florshufwa att frij sig för mygg. detta Protocoll. En hoop inhäfftat papper att lägga örter uti, bägge i folio. en kamb, Min Ornithologie, Flora Upland. och Characteres generici.[2] Härswängaren sat wid sidan och en liten hanbyssa emällan låret och sadelen. en 8-kantig käpp, på hkn mensuræ utsattes. En plånbok i fickan med Pas från Cancelliet i Upsala[3] och societetens recomendation.[4]

12. Med detta reste jag från Upsala stad d. 12 Maj 1732, som war en freddag, kl. 11, då jag war 25 åhr gamal på ett halfft dygn när. Nu begynte hela marken fägna sig och le, nu komer skiöna Flora och sofwer hos Febus.

omnia vere vigent et veris tempore florent
et totus fervet Veneris dulcedine mundus.

---

[1] Jfr *Relation angående den lappska resan* (i *Linn. bref.* I del. 1 s. 326) samt Bil. 2. — [2] Af Linné under studenttiden författade manuskript. — [3] Se Bil. 3. — [4] Se Bil. 4.

Nu stod Winterrogen 1 qvarter hög och kornet hade nyligen utwist ett blad. Biörken begynte nu sprika uht och alla löfträ wisa sina löf, förutan alen och Aspen.

Jag reste allena från *Upsala*, den gambla residens staden, hkn äger ett slott, som 1702 blef ruinerat af brand, hwars make till att äga prospect knapt har sin make. rundt omkring ligger slätten, till en fjerding wäg ungefer, grön af Ceres. der omkring går bärg och äntel. skog.

När jag war komen utan för norre tulport, wiste sig straxt lerjorden, så när som i bärgen, der sand och stenar äro. marken är slät utan träd på en hehl $^1/_4$ wäg.

I Mografwarne jämte wägen såg [jag] en *gohl Byssus*, besynnerl. där som wädret eij komer på, och till alt liknar flöten på miölk, hkt bönder kalla watnet blomma.[1]

Jag såg allestädes om wägen stomärarna gå i bet med sina små unga föhl, admirerandes deras långa ben, hka sägas wara, straxt de folade äro, så långa som de blifwa skola, ty om mått tages ifrån foten till knäet på ett ungt föhl och sedan mätes från knäet i wädret, skall det gifwa mig högden, hkn samma skall ärnå. Ossicula auditus in infante.

Ett sorts moss s. Lichenoides terrestre dædaleis sinubus, hkt äfwen synts på slotzbacken, beskrefs.[2]

Gässarne gingo äfwen här med sina små gohla ungar; curieuxt är att observera dett alla gässungar, straxt de kläckte äro, äro gohla, hwad couleur de då sedan bekoma, men den gohla gemenl. bortmista.

På högra handen lämnade wij gambla Upsala med de 3 sina stora ättebackar.

Blomster woro då mycket få, såsom *Taraxacum*, dett Tournefort illa blandar med pilosella, där doch folia calycis reflexa differera. *Draba caule nudo, longitudine palmi*,[3] hkn i Småland kallas Rogbloma, emädan, såsnart hon komer i bloma, skall åckermannen så uht sin wårrogh. *Myosotijdem*, *Viola arv.* et *mart.*,[4] *Thlaspi*, *Lithospermum seget.*, *Cyperoides*,[5] *Juncoides*,[6] *Salix*, *Primula*, licet non sit hic, nec alibi, prima veris, *Caltha*, svet. swänsk capris, emädan somlige föregifwa dett hon af många ätes som capris; men orät är, att hon färgar smöret.

---

[1] *Byssus flos aquæ β.* Linn. Fl. Suec. ed. II p. 438; omöjligt är, att nu afgöra, hvilken art härmed afsågs. — [2] *Cetraria nivalis* (L.) Ach. — [3] *Draba verna* L. — [4] *Viola tricolor* L. *β. arvensis* Murr. och *V. canina* L. — [5] *Carex præcox* Jacq. — [6] *Luzula campestris* (L.) DC.

Lärkan siungde hela wägen för oss, darrande i lufften.

Ecce suum tirile, tirile, suum tirile tractat.

Himelen war klar och warm, wästan wädret swalkade med en behagelig pust och en dunkel färg begynte från wäster betäcka himelen.

Okstad[1] 5 fierdingar. Nu begynte skogen alt mehr och mehr tilltätas, den liufwa lärkan, som tillförne uppehållit våra öron, öfwergaf oss; men åter en annor emottager oss i skogen med lika stor complim. näml. *kleran,* Turdus minor,[2] hkn då hon på högsta grantoppen spelar för sin käresta, äfwen låter oss fägna oss där af, ja hon stämer så högt in med sina diverse toner, att hon offta mästrar nächtergalen, sångarnes mästare.

Här i skogen så wij oräknelige tallar, som hade fuller en tiok bohl, men ingen proportionerlig högd; de nedersta grenarna woro så långa som de öfwersta och tåppen fattades, ja alla grenar tycktes koma ex uno centro, som på en palm, och öfwerst wara som afklipt, hkt jag lämnar jordmonen, och ad mirerar, attnaturen äfwen söker klippa sina trän; kallar allt så dem Pinus plicatæ.[3]

Läby, 5 fierd. här i skogen sågo wij oräknelige Miölon, hka nu redan begynte bloma och såsom de accurat ännu eij äro beskrefne, äro de

Myrtillus baccis farinaceis,[4] *radix* fibrosa, lignosa; *caulis* perennis, procumbens, ramosus, cortice qvotannis deciduo, hinc sæpe inæqvalis, *rami* procumbentes, sparsi, recti; *folia* gradualia, ovata sc. introrsum angustiora, petiolis brevissimis affixa, perennia, venis superius cavis, implicatis picta, infra planis. *petiolus* in apice ramorum simplex, reflexus, iterum in plures subdivisus, sub singulo particulari membranula, *flores* colligit 2 ad 8 nutantes.

Cal. p[erianthio] minimo, obtus. purpur. perpet. *Pet.* 1 alb. ovat. apice acuminato, ore 5-fido, obtuso, patenti, purpurascente. *Stamina* 10 minima. *Apices* 2 cornut. *Pist.* 1 simplex, embryone intra petalum globoso insidente. *Stigm.* obtus.

Hade Tournefort denna sedt, hade han kallat henne Uva ursi et non Vitis idæa.

Här mot tog en stor tallskog, helt steril, emädan markens örter förqwäfias, och i des ställe låg gräde[5] med Erica, Muscus pariet. coralloides.[6] Jordmullen war här knapt 2 digitorum crassitie och der under pur moo.

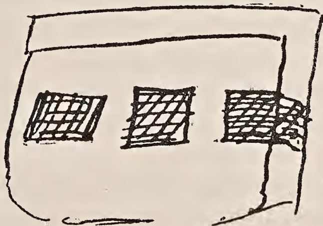
---

[1] Högsta gästgifvaregård. — [2] Taltrasten. — [3] *Pinus silvestris* L. form. *condensata* Th. Fr. i Bot. Not. 1890 s. 264. — [4] *Arctostaphylos uva ursi* (L.) Spreng. [5] *Gräe* eller *Gräde* (prov.) = samling af affallna barr. — [6] *Hypnum proliferum* L. eller *parietinum* L.

En stor runsten låg på landswägen 1 ½ fierding wäg ofwan gästgifwarg., den jag eij gaf mig tid afskrifwa, emädan jag såg att han nyl. war läsen.

Ifrån gästg. 2 ½ fierding wäg, gent emot ett råmärke af en underlig method, i dett 4 stenar stå in quadraturam och en in centro, alla compressi och erecti, gent emot desse såg jag en stor lapis marmoreus polyzonicus; då jag honom wille hafwa sönder, söker jag mig upp en anor mindre och finer äfwen honom wara af samma slag. Den större kunne jag intet bräcka, men den lille gik sönder; uti honom fant jag prismata crystallina helt subtila och pellucida, af hka en dehl woro hwita, men en dehl helt fulvi. Vid. n:o 1.

Innan jag kommer till andra gästgifwarg., ligger ett torp på högra handen, twärt öfwer landswägen en puss, uti hkn de twätta. Här såg jag en slät slutande twätte sten, hkn war af hwit gråsten, men uti honom lågo 3 stycken 4-kantiga stora ruter af swart gråbärg, liksom af en konstig stenhuggare inlagde; dåck gå desse genom hela stenen, hkt syns på ena ändan, där han är afslagen.

Mitt för Yfre går en liten flod, som nu eij skulle stiga öfwer skorna, men brädarna så diupa, att de äro wähl 5 alns diupa, hkt antingen skedt af dett, att watnet altid fört med sig bort den lössa sanden, äller dett jag snarare tror, att floden förminskats.

Chrysosplenium stod nu här i bloma, den Tournefort kallar *foliis auriculatis* mycket orätt, ty folia äro totum diversa. hon har 8 stamina satta in quadraturam och twå pistilla, ty är klart att hon komer närmare till Saxifragas med de gamble än till Campaniformes. Des character är:

Cal. p[erianthium] colorat. 4fid. laciniis 2 oppositis angustioribus, in medio reflexis, ovatis, ppt. discum planum formantibus et 4fid. *Pet.* nulla, calyx coloratus. *Stamina* 8, subul. erect. breviss. *Pist.* 2, filif. erect. longitud: stamin. *Stigm.* obtus. *Fructus* infra supraque calycem, hinc calyx et pistilla alunt ipsum.

Yfre 8 fierding. Här såg jag små kiddar, som hade ned under hakan, der halsen begynntes, 2 condylones, liksom några swin, longitudine unciali, pilis raris vestiti, crassitie mammæ lactantis suæ; in scroto etiam 2 mammæ. Sed cur suis sint tales nescio.

Molnet, som altmehr och mehr tilltaget och då och då hotat

med ett litet glest rägn, begynner nu så rägna, att jag nödgades här blifwa qwar ett par timar.

Då jag kom fram mot Tiärps kyrkia, löper en ström, som på sidan, där han böjer sig, har en ganska hög och brant kant, liksom en wäg, hkt jag tillskrifwer de Alnus, som stå nederst wid watnet. jag har sett, där sjöar fräta bort af jorden altmehr och mehr, och således småningom hota stora slott, kyrkior etc., som när dem bygde äro, att man måst med stor möda giöra wid stranden förbygnad. Men doch utan särdeles effect. Men där som Alnus stått wid stranden, där har watnet föga eller als intet kunnat uhträtta.

På bägge sidor om kyrkian såg jag åtskilliga små ättebackar.

Natten kom nu på, ty skyndade jag mig till Mehede.

D. 13. *Mehede* 8 $^{1}/_{2}$ fierd.

Här såg jag Taxus wäxa will, hkn de kalla Id älr Idegran.

Uti skogen wäxte allestädes Anemonoides,[1] den somliga altför galet skillia från Anemone och tykas de mig aldrig sedt Anemone; desutan Hepatica, Oxys.[2] Men curieuxt är, att alla i dag woro tillslutne. hwilken hafwer gifwit örterna dett förstånd att betäka sig för rägn, ja offta då wäderleken i momang ändrar sig från solsken, uti hkt de utlägga sina tappeter, åter i ett moment då rägn komer, dett hopdraga, som uti alle desse tre?

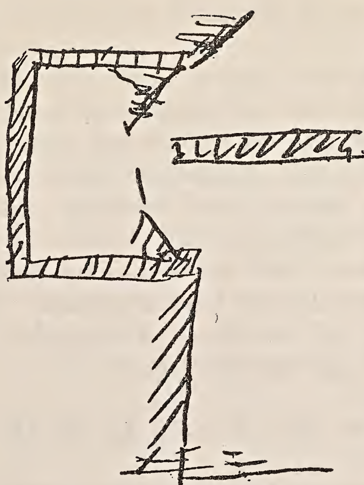
Göken lät sig nu först höra, som bebodar den liufwa sommarn.

Och som jag hört så mycket tahlas om *Elfcarle-fall*, tycktes meritera något litet gå af wägen och dett sama beskoda, hälst såsom dett till wägen både sågs och hördes, ja imman där utaf stod såsom en stor brasa af spånor, då röken går genom skorstenen. Då jag kom fram, såg jag strömen dela sig uti 3 delar, emädan en ö grundad på berg skillier strömen. Detta fall är ingalunda af konsten, utan af naturen, som mitt i strömen en stark klippa funderat, där watnet uti nämsta af de 3:ne (som äfwen förer en sågqwarn) faller till en 12 à 15 alnars högd utföre, hwar af skier att watnet blifwer hwitt, brusar som [i] raseri, ja kastar dropparna ett par alnar i wädret, så att af detta continuerligen står såsom en rök. Sågskäraren, som altid skall stå wid en sådan rök, ansåg jag blek, men beklagade sig doch ej öfwer någon särdeles passion.

Detta fall ligger på en swart hällebärg klippa, hkt att examinera noga omögligt är. Nedan för strömen, där Laxfisket är,

---

[1] *Anemone nemorosa* L. — [2] *Oxalis Acetosella* L.

sedan watnet emällan strömarne något sachtat sig, är en 4kantig sprötgård, ofwan watnet en aln högt, där laxen ingår och eij utkomer.

På högsta klipporna wid landet stodo *Ekar.* jag undrade att de där kunne hafwa fulkomen safft, men förstod att den safften, som sod uhr jorden och öfwer bärget ran ned på bärget, hwar dett som äfwen deras rötter födde.

Neder emällan bärgen lågo snäkor, curieuxe där utinnan att deras spira är hvas.[1] describantur.

Äfwen ett rart muscus swafwelgrönt fant jag.[2] describatur.

Jag skyndade mig här ifrån till Elfcarleby, hkn delas uti twänne delar förmedelst denna stora elven, som komer från siöen Lexan i Dalarne, doch på södra sidan är dett mästa och tycks här wara en stad med de månge kiöpmans boder, som stå och wänta på marknaderne. Öfwer denna elf måste man hafwa färgar karl, hkn altid frågar effter resepas.

Då jag honom såg, kom mig före Rudbecks Charon, hkn denne tämel. imiterade, utom i åldren. Åen är ett par bössskott öfwer.

Mitt på åen seglade jag förbij den lilla öen (om hwilken Rudb.) som är skuren från landet och ärkiänner pro basi en klippa; på denna står allenast ett trä.

På norra sidan om åen såg jag marginem tämel. perpendiculair och undrade mig, att hon sig så ren hålla kunne, hkt jag förnam kom där af att sanden war blandat med ler. Aldrig hade någon konst kunnat giort henne brantare, ja lineæ horizontales tycktes wisa, huru diupt wattnet grafwet sig neder hwart åhr.

Solen sken om morgonen, men regn kom straxt därpå.

Elfcarleby 10 fierding. På norra sidan såg jag några ätteplatser. Änteligen fick jag se den, jag här i norden aldrig observerat, näml. *Pulsatilla apii folio,*[3] hkns blad woro

---

[1] *Helix lapicida* L. — [2] *Bartramia fontana* (L.) Sw. I Fl. Lapp. uppgifves, att Linné under hela färden ingenstädes såg denna mossa i sådan mängd, som vid Älfkarlebyfallet; bladens färg erinrade om spansktgrönt, isynnerhet då de voro fuktiga. — [3] *Pulsatilla vernalis* (L.) Mill.

e longo petiolo, per duas oppositiones pinnata, cum impari; alla delte till medium uti 4, 5 à 6 delar. Calyx (om jag dett calyx kalla må) satt mitt på stielken multifidus, laciniis filiformibus, introrsum nudis, alis hirsutissimis. Pet. 6 oblonga, exteriora hirsutissima, purpurascentia, interiora minus hirsuta, purpurea, interius alba, venis purpureis. Stamina plura breviss. Pist. plurima in cylindrum staminibus longiora, petalis $^1/_2$ breviora.

Regn kom starkt då och då, och solen sken des emällan.

När jag från Elfcarleby kom 1 mihl, fick wij Harnäs ♂bruk, hkt sin malm tager dels från Dannemora i Roslagen, dels från Engsöö uti Södermanland. Detta bruk blef af Ryssen upbränt, men är nu reparerat.

Här går åen, som skillier Upland från Gestrickland, och är dett mäst med lera och skogarna af sandig moo, få backar; gästgifwarne oduglige.

Rätt som wij skildes wid Upland, såg jag ett par ekar, men sedan eij mer — dock war detta på Medelpads ägor.

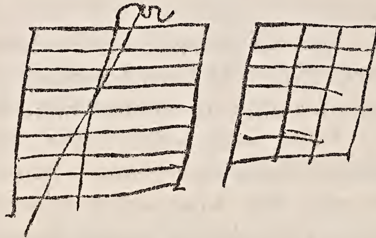
Uti Upland äro få backar och siöar.

Gestricia.

Skogen blef nu mehr buskachtig, stenarna skogen fyllte och Pyrolæ af åtskillig sort.

Stenarna woro mehrendels polyzonicæ, af en saxo strato supra strato, af hwit och mörk gråsten, och detta hela wägen.

Här såg jag en ömnoghet af Salix rosea,[1] hkn fält alla sina fjohlgambla blad, allenast desse suto in summis ramulis lika calyces Carthami, sed colore deperdito; ratio.

In emot Gäfle såg jag en runsten: den lär wara läsen, ergo non uppehålles.

Item en lagge att torka säd och ärter på, af 8 alnarnas högd, descibat., på hkn upp åht landen all säden torkas per totam Helsing., Medelp., Angerm. & Westerboth.

---

1 »Viderosor» d. v. s. i *Salix*-arters kvisttoppar sittande missbildningar, förorsakade af gallmyggor (*Cecidomyia*-arter).

D. 14 reste från Gäfle effter gudtiensten, sedan jag af Landshöfdingen och secreteren fått ett godt resepass[1] och blifwit wähl fägnad af Contraleuren Lönbom.

Här i Gäfle är dett sista Apotheqvet i norden och Doctor siste Provincialis.

Åen går mitt genom staden med fartyg upp och skantz utan före.

Utan för staden låg allestädes saxa rubra.

Hille kyrkia 3 fierdingswäg; här kommer en åhs, som warar alt till nästa gästgifwareg. eller 3 fierdingswäg och skillier 2:ne siöar åth. På denna åhs, högst uppe, på 4:de fierdingswägen från Gäfle woro uti en hoop åtskilliga ätteplatsar uphögde, hka woro af sten componerade.

Här såg jag tallarna alla wäxa helt smala och höga, hafwandes 3 slag fruchter, somlige 1 åhr, stora som stora ärter, globosa, 2:do tvååriga, ovato acuminata och 3:io dehiscentia sqvamis reflexis, älr fyra år.

Horsgöken lät sig höra hela tiden neder i kiärren på wänstra sidan.

På högra handen $^1/_4$ wäg ifrån Tröge ligger Hille Surbrun.

Tröge gästgifwarg., hkn gambla prof. Rudbeck sagt wara Troja, har en stor slät backe omkring sig.

På norra sidan reste wij öfwer ett kiärr, $^1/_4$ långt, hkt är bart frå trä, men wid wägen står allestädes Gale, cujus amenta in summis ramis describantur, och Betula nana, hka giöra wid wägen en låg allée. Samma lilla Betula hade nu sina amenta, hka äro sessilia (non ut in altera dependentia), erecta, semiuncialia, crassitie pennæ anserinæ, ut Betulæ stamina 12; dessa Amenta sittia nedan på stielken.

Amenta foemin. erecta, tenuiora, sqvamis ovatis, foliaceis fere, acuminatis, viridi[bu]s, tenuibus, 3-fidis composita. Pistillorum 3 paria purpurascentia, in summis ramis disposita, sessilia.

Detta kiär kalla folket Troje murar. Här ibland stod Viola palustris labio emarginato,[2] hkn e levissima rubicundi tinctura canus flos est, lab. superioribus cæteris petalis non longius, erectus, conchatus, emarginatus (cætera describantur ex plantis), lab. super. interius 5 vel 7 lineolis, labio superiori dimidio brevioribus, pingitur erectis, ramosis vel 2furcatis, nigris.

---

[1] Se Bil. 5. — [2] *Viola palustris* L.

I skogen stod alla slags Lycopodia, sabinæ, cupressi, abietis, bifurcati.[1]

Omkring wägen lågo stora upbrotna stenar, hkn Landshöfdingens comando och folkets arbete giort god, liksom murar, på hka Campanula serpyllifolia[2] såsom Hedera slog uht sina sarmenta och gröna blad.

Skiön (Hamrångfiählen) ligger på högra handen och giör wägen för dem resandom behagelig.

I dag förmiddag war solsken, äfftermiddag alternerade äfwen solsken och regn som i går, doch war wädret i dag söder, i går nor.

Medan jag war på åsen wid Hille, såg jag på enarna, Juniperus, huru wid ändarne suto knoppar, bestående af tre blad, längre och 3 à 4 gånger större än de andra bladen, hka conniverade som valvulæ, apicibus tamen suis patulis; inom desse stora och tiocka suto 3 andra mindre, så stora som de ordinaire bladen, till coleuren gohlachtige, hka conniverade och uti sig insluta antingen en liten vermiculum fulvum eller pupulam albidam.[3]

D. 15. Lände om natten till Harmångers gästgifwareg. Här talte alt folket ganska mycket om ett rart träd, som wäxte i en täppa brede wid wägen, dett månge hade sedt, men aldrig någon känt. Somlige sade dett war en appel, af en tiggande trolkäring förbannat, som en gång tagit sig äple där af och derföre blifwit af ägaren repræhenderat, hkn sedan skolat sagt dett ej mehr bära skulle. Jag skyndade mig om morgonen att wara uppe med solen, och då jag i wägen kom dit, wijste de mig sama trä, dett jag med all åstundan önskade se, och fant att dett war ej annat än en Ulmus vulgaris, till ett wist Document att Ulmus eij wäxer här ordinairt.

Här i skogen observerade jag, att Plantæ apicibus cornutis[4] hade fått præferancen för alla andra infödde, så att Erica in sylvis och Daphne in paludibus hade fått högsta commandot. Ja man såg föga andra örter än desse, Myrtillus, Vitis idæa, Uva ursi, Ledum etc. hkt äfwen gäller i de öfre länder och Lapmarken.

På gärdesgårdarna hade spinlarne satt up sina matematiske nätt, som af diman woro hehl wite och synligare.

I skogen siungde kleran, giöken, Erithacus,[5] Tetrao, Fringillaria

---

[1] *Lycopodium complanatum, annotinum, Selago* och *clavatum.* — [2] *Linnæa borealis* Gronov. — [3] *Tipula juniperina* L. *(Cecidomyia).* — [4] Till familjen *Ericaceæ (»Bicornes»)* hörande växter. — [5] *Luscinia phoenicurus* (L.), rödstjärt (honan).

angermannica[1] etc. men Picus knarrade basen uti de stora torra trän. Wädret war behageligt och alt nöjsamt.

I skogen wäxte här till öfwerflöd Muscus esculentus.[2] describatur.

När jag således war kommen 6 fierdingswäg ungefär från Harmånger, gik där en å, som skillier Gestrickland från Helsingland och kallas Tönna åh, hkn straxt går i Tönna siön.

Siöen som låg utan för Harmånger gick inemot hafwet, war doch eij med hafwet contiguum; inwånarne sade att han kallas Hammarrångs fiälen och comunicerar genom en grop uti hårda bärget, arte vel natura factum ignotum, hkt Nordsundet kallas, är så bred att dett som knappast kan genomgås med båt. Detta stämmes med fälluka om sommaren då tort är, att watnet eij skall rinna för mycket utur siöen, att seglatsen må hindras genom denna grop, som eij är diup, ty ♂net från åtskilliga hamrar och ♂bruk skickas här genom uht.

Helsingia.

När jag som nogast war kommen 1/4 wäg in, såg jag wid landswägen en röd mölle,[3] hkn torde kunna brukas till att färga röd med, om han finnes i större qvanto och giorde på sig i godheten. N:o 3. Bättre sades i nästa gästgifwareg. finnas i Morboskogen.

I skogen stod tallar helt store och granar, dem inbyggarne wille hafwa torre, ty hafwa de skalat af all bark runt omkring ett spann högdt, då de straxt fornat.[4]

Jag såg i liungen små hwita nida insectorum[5] till formen och storleken som ett blåbär, globosa, apice velut abscisso, tamen tecto, bestående af en tun och hwit membrana sericea, med ett litet insectum innatum in fundo.

Äfwen [funnos] på andra helt hwita ovata corpora, serico velut confecta, nivea[6], hka af oräcknelige fila sericea bestodo och inuti giömde små Erucas. describantur.

Bättre fram såg jag en sten wid landswägen, som war något bränd och holt stora fragmenta af speculo mariæ.[7] N:o 4.

---

[1] *Fringilla Montifringilla* L. — [2] *Cetraria islandica* (L.) Ach. — [3] *Mölle* = mölja. — [4] *Forna* (prov.) = förtorka. — [5] Skaftad äggsamling af en spindel (*Agroeca brunnea* Blw.). — [6] Troligen en samling kokonger af en parasitstekel (*Apanteles* sp.). — [7] Marienglas (ett slags gips).

Äntel. kom jag till Liusna stora ström, där jag färgades öfwer.

Här och där i skogen såg jag blodröda stenar, älr rättare en del af stenen wara liksom med blod öfwerstruken, hkt jag wille wetta antingen dett bestod i sielfwa stenen älr eij; då jag låssade, fant jag dett war allenast en röd Byssus[1] och att stenen dett samma eij sielf egde.

Från Skog till Sörala 12 fierdingswäg.

Här såg jag i Sörala många ättegrafwar.

Till Norrala 4 fierd., litet för än jag kom fram, såg jag på backen här nedföre rand uti mografwen en rivulus, som satte ett tiockt sediment af ochra.

I skiöarna såg jag catisser mäst ordinerade till att fånga Braxen. Botnen giord af sprötor. Beskrifwes.

Äfwen i samma siö Avis *Lumme* Worm.[2] descriptionem vide suo loco, hkn jämmerl. skriade, men högst, rätt som han siönk till botnen.

Norrala frånreste [jag] till Enånger, på wägen stod en stark dimba, emädan dett tillförne, då jag war i Norrala, hade grufweligen rägnat. om afftonen begyntes träffeligen blixtra och litet åskan höras.

Hela dagen observerade jag, att detta land war liksom ett microcosmus, i ty här äro backar, berg, hallar, kiär, siöar, skog, lera, sand, moler, klappur etc.

Ängar äro mycket få. Mästa landet består af stenuga bärg, som äro inhabitabiles och altså allenast i dälderna synes gårdarna, hka hafwa litet äng, doch ganska föga upäng, mäst kärräng.

Folket fant jag här gemenl. wara större än anorstädes, besynnerl. manfolken. jag frågade äffter, om de dij mehr än andra, dett de swarade tu och offta half 3die [åhr]. Bränwin är här eij altid till fångs. Jag tror Adam och Eva warit resar, ratione ob ovo in ovo, paupertate Israelitarum et Amonitarum magnitudine, Laponum structura etc.

Folket är humant, har täcka hus och in uti snygga och rena, bätre bygda än på annor ställe.

Den gambla traditionen, att helsingsboarne aldrig skola hafwa frossan, är af intet wärde, ty uti hwar sochen jag frågat, har en hehl hop hafft henne, doch är hon eij aldeles gemen.

---

[1] *Trentepohlia Iolithus* (L.) Wallr. (*Byssus Iolithus* L.) — [2] *Colymbus arcticus* L., storlomm.

Här tils har jag set Fringillariam illam Rudbeckii,[1] sed qvod notabile semper marem et foeminam hwar annan föllia såsom ett individuum, dett man och hustru werkeligen äro, consentiente s. s., ty per se är alterum imperfectum, nihil possit organis suis adstruere, nec speciem propagare, hinc plantæ aliter. Mas är pectore purpureo, foemina non item.

Emellan *Eksunds*[2] gästgifwareg. och Upänge beság jag dett kosteliga järnbruket Eksund, hkt hafwer 2:ne hamrar och en masugn; uti hamaren gingo Vulcani skiortegossar och giorde mästerstycke af sin profession.

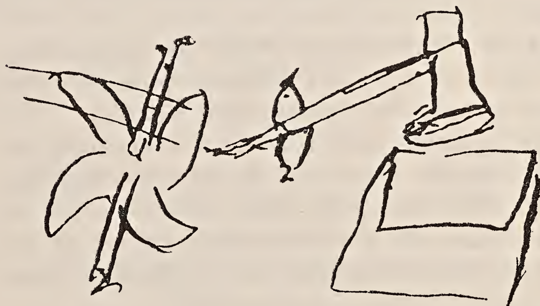

Malm war här 3 à 4 slag. 1:mo från Dannmora. 2:do Söderöen. 3:io Gräsöen, hkn hafwer uti sig artiga pyrites tessulatos, 4:o arena nigra från Arbro sochn, hkn ligger på siöbotnen, men i blåst kastas till stranden. Alla stenarna woro blå, quod notabile. *Vide omnes suo loco in natura.*

Blåsten, som jag nog sedt både för och sedan i Hälsingeland, bruchte de här att mura pipan med, sägandes honom hålla bätre än pipsten (: lapis molaris :).

Kalksten att skillia med togs från hafwet och war myrsten med Retipora.

I skogarna låg gråsten af alla slag, tror jag, som gifwas i wärlden.

Hwar som helst någon flod war drefs ett hiuhl, som dref up en hamar at bulta lin med, doch så att en falluka på golfwet togs up, då han stanna skulle.

I skogen flögo fierlar, de silfwerte ordinaire[3] och de store swarte med hwit frants.[4]

Här såg jag Lichenoides terrestre, scutatum, albicans,[5] hkt har större puncta seminalia än dett ordinaire,[6] alias excepto colore convenit.

Wid Njutånger alt intil Brinstad såg jag här och där på wägen en violet lera, N:o 1, hkn war brukt till brodning.

---

[1] Se sid. 14 not. 1. — [2] Iggesund. — [3] Antagligen *Papilio Lathonia* L. — [4] *Papilio Antiopa* L. — [5] *Nephroma arcticum* (L.) Fr. — [6] *Peltigera canina* (L.) Hoffm.

I Eksund på wägen fant jag ett insectum semicoleoptratum, non descriptum, describatur.

Emällan Eksunds gästgifwareg. och Hudwikswald så jag sama violetta lera ömnogt. jag fick se henne i mografwarne giöra ett stratum och observerade på en backe, högre än siöen som straxt låg jämte, backen wara 9 alnar hög, af hkn humus war 2 à 3 twärfinger. Moo palmus s. spithama, argilla violacea 1 spithama, tandem sterilis moo. Uti denna lera låg små hwita conchæ læves, helt hele *a*, men dett violetta, då jag examinerade dess particlar, tycktes det mig wara bruna conchæ[1] *b*, som finnas ömnogt wid hafsstranden. Tror altså jag fast, att alla de dälder och kär hafwa warit hafwet och att öfwersta af berget fordom warit klippor.

a *b*

Här wid såg jag Hepatica fl. purpureo,[2] alias rarissima, och skulle henne willia koma på trädgårdsmästarnes sats, som statuera, att colorata terra ändrar colorem floris.

Bergen såg jag, då de blefwo afrödde och brände, sterilescere, och att allenast sten på sten fins äffter.

Emädan åckren är ringa, bakas bröd af korn, dett de blanda med ärter och reslingar[3], ty giöras kakorna en linea tjocke, men 2 pedes in diametro brede, att smaken af ärterne eij skall falla widrig.

Hudwickswald är en liten stad, till hkn hafwet går på ena sidan, på andra en liten siö.

Jämte Hudwickswald begynte Rubus fragariæ folio wäxa upp. Lychnis sexualis rubra stod i bloma och Turritis minima[4].

Stora fältet sås med lin, hkt sker äffter hwart 3:die år, då torfwen genom plogen kastas öfwer långs åt, här på sås lin, här på härwas. Landsens förnämsta arbete är linnemanufactoriet.

Mot afftonen kom jag till Brinstad, wädret war behagelig och rägnade allenast en gång om dagen.

D. 17. Om morgonen då solen gick upp, såg jag wid Jättendahls kyrkia några ätteplatser.

Straxt jag war komen fram om i skogen hinte jag 7 stycken lappar, som kiörde sina *Renar*, 60 à 70, hka hade sina späda lamb. Hornen woro på mäste afalne och [nya hade] på fläste begynt spricka uht. Jag frågade dem, hur de kom att wara här nedre. De

[1] *Tellina baltica* L. *(a)* och *Mytilus edulis* L. *(b)*. — [2] *Anemone Hepatica* L. med enkla, röda blommor. — [3] *Reslingar* (prov. Smål.) = delar af aftröskade sädesax, som gått genom risslet. — [4] De här omtalade växterna voro *Rubus arcticus* L., *Melandrium silvestre* (Schkuhr) Roel. (= *Lychnis dioica* α. L.) och *Arabis Thaliana* L.

sade sig här wid hafssidan wara födde och här willia döö, talte god swenska.

In emot gästgifwareg. wid Gnarp fick jag se en biörk på wänstra sidan, hkn hade öfwer 50 à 60 marqwastar sive plicas.

Medelpadia.

Emällan Rön i Gnarp och Dingelsiö gästgifwaregård är skilnaden emällan Hälsingland och Medelpad, hkn uttydes med 2:ne stolpar, som stå en på hwar sin sida om wägen. Straxt fick jag se Erica tog något af och Myrtillus baccis nigris suplerade. Biörket blef mehr och på wänstra sidan stora grå bärg; brede wid nedan för klipporna lågo stenar stora som 2 näfwar uti ett rör, som gick hela trakten, alla grågröna af en subtilt muscus, ty de hafwa eij warit rörde.

Jag hade intet wäl kommit in om märket, för än jag fick se på landswägen 2:ne *Lagopodes*[1] gå och äffter wägen war slut, kunde jag eij koma så när, som jag borde med byssan, ty considererade jag dem med perspectivet. De woro helt rödachtige, remiges tamen nivei. Vid. descr. suo loco.

När jag kom inemot Dingelsiö gästgifwareg. fick jag se dett stora *Aconitum hirsutum galea angusta,*[2] hkt Bönderna kallade Giske älr Gisk, hkt sedan hela dagen blef så gement som liung. Intet boskap äter sama, ty wäxer dett helt frodigt, då de andra afbitas, får ock tillfälle mehr förkofra sig. Alltså ser man, att de oskälige djuren af naturen lärt dett sig skadelig eller nyttig är, nullo docente, men meniskan intet.

Straxt nor om Dingelsiö ligger ett tämelig högt bärg, *Nyåckersbärg* kallad, på södra sidan helt brant. Här hade inwånarna giort sig *humble gård;* äffter som humblen eij wille koma fort på andra ställen, trodde de sig här hafwa nog högt stacket att drifwa mot, dett dem eij heller slår felt, utan wäxer [humblen] wähl, ty dett kalla nordan wäder kan intet röra honom och dett warma sunnan måste här sambla sina strålar såsom uti en foco. Berget låg på högra handen.

Ifrån gästgg. $^1/_4$ mil på wänster ligger dett högsta bärget i Medelpad (: secundum relationem incolarum :) på wänstra handen,

---

[1] Snöripor. — [2] *Aconitum septentrionale* Kölle.

Norbyknyllen eller Norbykullen kallad, sannerl. ett högt berg; ty reste jag fram till Norby, der jag satt min häst wid en runsten och tog en ledsagare med mig up åht. Wij gick up på wänstra sidan, där wij såg allehanda slags rare örter, såsom Fumaria bulbosa minima[1], Moschatel.[2], Campanula serpyllifolia i den bästa vigeur jag har sedt. Jag fant här ett litet rart Muscus: *Sphagnum* ramosum, capsulis globosis, petiolis longis, erectis,[3] om jag dett älliest Sphagnum får kalla. Jag såg inga calyptras, capitulum war exacte sphæricum. Vide herb. et describe.

Med stor möda och trotsamhet hinte wij om sider öfwerst på knylen åht wänstra sidan; här uppe hade inwånarna i ofridstiden med Ryssen sitt wacht och skulle dageligen ett par wara här uppe, ty hafwet sågs långt bårt åht; här stod en hehl hop långwed uprättad och öfwerst uppe en stång med en tiärtunna öfwerst uppe, hkn skulle af wachten antändas, så snart fienden ankom älr landsteg, ty detta bärg sågs hela långa tracten och många milen bort åht.

Utaf samma bärg tog jag mig en sten, som således ser uht N:o . mixtura varia.

Här uppe fans alla slags musci, som någon sin finnas omkring. Träden woro öfwerst små, men på sidorna af bärget tämel. stora.

Wij åskodade öfwerst dett underliggande landet och byar med åckrar och fält, siöar, haf &c., men en rök stod emällan oss och bärget, den wij ej kunne se, då wij komom neder, ty dett war exhalationes terræ.

[1] *Corydalis fabacea* (Retz.) Pers. — [3] *Adoxa moschatellina* L. — [2] *Bryum pyriforme* L.

Öfwerst på bärget såg wij allestädes *stercora Leporis,* till ett fast tekn att han ock här har sitt tillhåld.

Wij pröfvadom på att gå neder för södra sidan, der allra brantast war och klippa på klippa språng, då wij ofta måste asa neder hela stycket, och hade då en liten sten felat i fasthet eller ett enda stupande warit, straxt lifwet blifwit till intet.

Då wij kom mitt på bärgets sida, flög en *bubo* upp, hkn war stor som en höna colore Scolopacis, auribus nigris, ad rostrum linea nigra coeuntibus; jag hade då önskat hafwa min byssa, men den war omöjlig att släpa med sig. Straxt äffter får wij se, att på en liten slät gräsplats, som lägg exacte mot söder, hade ock på östra och wästra sidan wäggar, att intet wäder mehr än allenast sunnan wäder skada kunne, lågo 3 ungar och ett ovum urinosum. Af desse ungar war den ene dubbel så stor som den andre, näml. 2 näfwar stor och vigetus, undique plumis mollissimis, albo-pallidis, lanæ ad instar, longis vestitus, den wij tog med oss till gården. Ovum urinosum gick sönder, då jag satte dett mellan händerna, experimento vulgi, och fant [jag] allenast litet wätska på botnen med en så horribel stank, att jag honom eij beskrifwa tors, ne aliis mecum nauseam provocem. Jag tror, att ufwen hade wärpet de 2:ne äggen, hwar af de mindre ungarne blifwit, sedan. Jämte bodet låg några små ben, jag wet eij hwar af. Ungarne woro helt mätta. Jämte dem lägg en stor rotta död, som på undre sidan begynte rotna och scatere vermiculis. Jag tror sannerl. aldrig, att dessa små ungarna kunne lacerera den hårda spisen, utan att de måste wänta till cadaver blifwer rutet och sedan äta matskar och syran. Rostrum eorum war nigrum och cera nigra. *Ägget* war nästan globosum, album, magnitudine Meleagridis.

Här och där emellan klipporna woro små puncter, variis herbis repleta, och ibland dem några, som innehöllo violas tricolores, af hka jag såg somliga colore albo, somliga albo et coeruleo, somliga coeruleo luteo labio superiori, lateralibus et infimis coeruleis, *aliæ* labio super. coeruleo et luteo, lateral. coeruleo et luteo, infimis coeruleis. Och desse på en liten tract, så stor som en talrik, ja somlige diversa på en stielk, till ett klart tekn att desse eij äro åtskilde specie, utan att solenes drifwande wärma giör diversa couleurer, hälst då sufficiens aqvæ copia adest, såsom här, där en liten wätska stadigt rant neder åht berget och fuchtade, ty hwar kunne wara warmare drifplats än här.

Jag lemnade detta på sitt ställe och reste bätre fram åht. På

wägen fant jag en stor sten, rödachtig med grofgnistrigt katgull eller sqvamæ. N:o .

Hela wägen låg så godt som inwid hafwet. Jag åskodade wid stranden med ynkan fragmenta af olyckeliga fartyg, som eij kunnat blidka Neptunum, hwarken genom löften älr offer, hwarken bön älr klagan, hwarken gråt älr suckan, då jag mig erhindrade den studenten, som i sin resa till Åbo från stockholm blef så af Neptuno frästad, att han heldre gick landwägen åht Österbotn, Torne, Wästerbotn etc. till stockholm till fots, än på en dag älr 2:ne wille förtro sig den elake och otrogne Neptuno.

In mot afftonen kom jag till Sundsvall, hkn stad är en liten fläck, ligger mällan 2:ne höge backar; till den ena sidan går hafwet och dit flyter gent emot en flod från landet.

Kom altså i solenes nedgång till Finstad och reste där från om afftonen till Fjähl, hwaräst jag hade en ström att resa öfwer, hkn delte sig uti 2:ne och giorde en insula, så att man med 2:ne färgor måste öfwer honom.

D. 18, som war Christi himelsfärdsdag, låg jag öfwer, dels för högtidenes skull, dels för min trotta och skakade kropp att litet ställa till rätta.

Landet ser här uht som uti Helsingland, är doch något hyggeligare att bebo.

Emedan jag denna dagen ingen wart reste, gick jag uht att divertera mig af en amoena flora, som ännu giort här nog litet tillagning. jag fant *Violam aqvat. flore albo*[1], vid. in sicco. Hon är aldeles lik den större sylvestri, jag hade wäl skolat trot, att hon warit af den en variation, om hon icke stådt straxt brede wid. Denna wäxer altid wid watn; labium impar s. summun stöter altid på blådt, de andre petala lateralia äro altid hwitachtiga, mäst hwita.

Jämte denna fant jag och Violam parvam ▽cam[2], de qva supra[3], sed qvod notabile, Viola aqvat. fl. parvo, emarginato, *purpurascente*.

Om afftonen kom starkt rägn. Morgonen effter war jag uppe med solen.

19. reste från Fjähl; då jag tädan war komen ¼ och fick se nästa kyrkia Hösiö kallad, reste jag af wägen på wänstra handen uti en backe; här sades skola finnas kopparmalm; dett skimrade fuller som koppar, men pyrites war aldeles hwitgohl, ty är ett otwifel-

---

[1] *Viola epipsila* Ledeb. (jfr. Fl. Lapp. p. 216). — [2] ▽ = *aqua*. — [3] *Viola palustris* L. Formen med purpurfärgade blommor omtalas hvarken i Fl. Lapp. eller Fl. Suec.

achtigt tekn, att han innehåller mäst järn. *Vide exempl.* Här omkring på sama backe låg stenar swartachtige och sjelfrätna. *Vide exempl.* Grufwan war ännu eij grafwen öfwer mans diup och wid. Bärget kallas Bälingsberget.

Straxt där på, då wij kom in till kyrkian, såg jag en sten, ganska stor, som låg ofwan på jorden straxt wid kyrkian östernorr. Credulum vulgus refererade, att då kyrkian hölt på byggas, skolat trollen willa slå neder henne, men hinde eij kasta fram. De wijste mig på öfra sidan 5 hohl äffter 5 fingrar. vide fig.

Litet stycke fram bätre wid nästa stora bärg, Brunäsbärget kallad, steg jag af på wänstra sidan upp åht bärget och blef förd uti en Crypta, den naturen såsom ett huus i sielfwa bärget giordt. Både på sidorna, ryggen, taket war sten, framan till öpet, doch mer coarctatum både uti widden och högden. Rummet war så högt att man taket eij räcka kunne; framan för holet stod en stor gran och en stor biörk, som giorde att holet e distanti eij synas kunne; ingången slutade nedföre såsom en källare. på golfwet låg några brända stubbar. Här sades att en ogiärningsman sig uppehollet ett par åhr, utan att någon wist af honom, och undrar jag dett intet, ty dett ligger så afsides, är sedan i tillgången från wägen så wähl befäst med sten på sten, att man eij utan största möda kan koma tit.

På taket och sidorna wid uhtgången såg jag små fungos på sielfwa stenen; de woro helt distincte ifrån alla andre och liksom spongias. Forma nulla. Substantia lik ett stycke af en fungus betulinus coctus utrifwen af substantia medullari. Se denna curieuxa planta in Natur. N:o .

Allestäds wid wägen lågo spater, fulle med vitr. muscoviticum[1], som skimrade mot solen.

Wi lämnade nu Medelpad med sin Napellus och sandefulla wägar som uti Hälsingland.

Angermannia.

Tre fierding. från gästgifwareg. ligger en liten brod öfwer en liten Rivulus emellan 2:ne små siöar, hkn skillier åht Medelpad och Ångermanland.

[1] Glimmer.

Så snart jag kom in uti Ångermanland, straxt begynte på landswägen stora och diupa backar wisa sig, att man med möda tordes rida ned för dem.

In emot Härnösand på Biskopens ägor fant jag många Chrysomelas auratas, viridi coeruleas[1].

Här 2 à 3 fierdelar inom gräntzen ligger *Härnösands* stad på en öö, hwilken är runt omkring navigabel, så när som wid winbryggan, der farkoster näppel. gå fram[2].

In uti Ångermanland begynte löfskogen af Betula och Alnus alba täfla med acifoliis, Pinus et Abietes, såsom ibland de små Vaccinia nigra med Erica, så att där som på backarne slät war, där excellerade uti multitudine Erica, men i skogen Vaccinia.

Backarna woro här mehr beqwämlige til fälskog[3], emädan såsom här lämnades icke stenar på stenar, såsom uti Helsingl. och Medelpad, sedan elden gåt öfwer, utan jorden betäkte.

Dälderna emällan bärgen, äfwen som i de 2 föregående, woro allenast med åcker och äng bebodde, doch hade man här nogot större platser.

Allestäds wid gårdarna stodo de förr omtalte . . . .[4] på hka de torka all sin rogh, hkn doch ibland säden är mindre än kornet och ärterna äfwen.

I skogarna såg jag en myckenhet af Betulas plicatas[5], nescio cur?

Emällan Norstig och Weda på backen inemot Mörtsiöen såg jag hela landet bortåht wara såsom moln, tiocke af rägn, hka stiga up det ena öfwer det andra. Altså såg desse bärgen uht, hwilka helt blå af den rök, som steg af jorden, repræsenterades, då dett enas spits räkte fram hufwudet öfwer dett andras och dett på alla 3 sidorna.

Straxt wid Weda fick wij stora Ångermanaåen en half 1/4 bred, med salt watn full, ty detta är ett sinus maris och eij någon rätt åå,

---

[1] *Chrysomela graminis* L. — [2] Ur den till Vetenskaps-Societeten ingifna reseberättelsen torde följande här böra meddelas: »Olyckligt war, att jag genom hela Medelpad näpligen någon häst fick, som eij några gånger stupade omkull, af hkt jag en gång bröt mig, att jag med möda rida kunne. Och såsom jag redan samblat några Stenar och Mineralier, hwilka woro swåra och onödige att föra längre, ty reste jag 19 Maj fram till Härnösand, där jag dem deponerade, men uppehölt mig doch här eij öfwer 2 timar». — I dagboken finnes ock (ej i texten) antecknadt: »1. Missio Lapidum per Lect. mag. Renmark ad Doct. Celsium. — 2. gästgifw:n Matth. Witth i Umeå 1 Sadhel, 1 byssa, 1 par säckar, 1 par skor, 1 betzel till Rudbeck. — 3. Pithoe miss. Lapid. plant. insect. avium etc. per Israel Kecksenium ad D. Wallin». — [3] *Fälskog* (fälleskog) = skog passande att fällas för svedjande. — [4] Tomrum i dagboken; säkerligen afses de sid. 11 omtalade laggarne eller hässjorna. — [5] Björkar med s. k. mar- eller hexkvastar.

här färgade wij öfwer. då wij kom något när andra sidan, fick jag se hela raden långsäfter elfwen föra ett skum helt hwitt, bredt som 1 aln; jag frågade orsaken, de swarade att de wijste ej annor orsak än att åstroket rätt ther lop fram.

Jag såg här och där på wägen Näät att fånga fisk, och war curieuxt att de här eij woro swartade, utan rödfärgade, hkt sker, då man kokar corticem interaneum Betulæ helt länge i lut och då dett begyner på kalna, lägger näten uti.

20. Här och där wid wägen såg jag *Korna* wara kullota eller utan horn, äro altså de en variation ifrån de ordinarie, och icke något distinct species, eij heller sådane i begynnelsen skapade, och fast nu denna nota maxime principalis generica fattas, finnas doch in uti huden rudimenta eorum. Äfwen som i scåne och annorstädes finnes gumpsar med 4, 6 à 8 horn, hka altså, som flores pleni, luxuriera in excessu.

Alnus folio oblongo[1] constituerade här hela skogarna, Biörkarna buro äfwen här sina ömnoga plicas. Hwart jag mig wände, sågs eij annat än höga bärg.

När jag kom in emot Äskja, fick jag se den lilla *Rubus fragariæ folio*[2] stå uti full bloma, med purpurfärgad couleur, hkn doch något af kiölden bleknat. Jag tyckte, att hon bätre och specifikare kunne kallas Rubus humilis, folio fragariæ (flore rubro) än fructu rubro RUDB. Mig tycktes och denna exacte quoad structuram kome öfwer ens med Auctorum Rubus folio ribis alpinus anglicus[3], hkt bör confereras.

Dågstad. ¼ öfwer, ligger jämte wägen ett grufweligt brant och högt bärg, Skuhlberget kallat [i marginalen tillskrifvet: Skulbärget högt i perpendicul. 200 alnar, vide Strömens Diss. de Angermannia[4]], uti hkt war en crypta. Jag hade lust att gå dit, men folket sade dett wara omöijligt; jag fick med stor möda ett par karlar med mig, som mig wisa skulle, wij klöf up för klipporna, kröp, asade, drog oss fram, nu åter nedföre igen, äffter ingen wäg gafs längre. wij tog i en [af] buskarna älr små stenar med en hand, hkn om hon fallerat, som lättl. ske kunat, hade warit actum de vita nostra. Jag följde den ena ett stycke, hkn kröp upp före en brant klippa, jag såg den andra gå lyckeligare, ty sökte jag draga mig thit; rätt som jag war kommen 1 aln ifrån, slapp en klippa löss för den förra och slog neder rätt där som jag skolat gåt äffter, så att elden och röken lyste. Hade då jag icke, æterni conditoris consilio, ändrat wägen rätt som jag

---

[1] *Alnus incana* (L.) Willd. — [2] *Rubus arcticus* L., åkerbär. — [3] Denna var i själfva verket intet annat än hjortron. — [4] Er. M. Ström, Dissertatio, Ups. 1705.

giorde, hade aldrig något pip hörts af mig; straxt där på kom ett annat fragmentum, jag wett eij om karlen, som gik förut, giorde sådant med willia. Äntel. helt utmattade hinte wij upp till holet, som war mitt på bärget. Här, som jag tänkte få något curieuxt, fant jag intet mehr än ett huus i bärget giort som en rundel älr hwalf, hkt war högt 14 pedes, bredt 18 pedes, långt 22 pedes Parisiens.

Stenen war spatachtig och bestod detta af pura hälleberget, då wägarna här och där woro så jämna, som de af huggen älr höflad sten woro hopsatte, doch sat åtskillige strata längre fram på somlige, besynnerligen på taket. Taket hade ett hohl, som sades wara rökgången; om dett war perforatum wett jag icke. Bärget sprängde sina stenar longitudinaliter och giorde alla stenarna 4-kantiga. På golfwet lågo stora klappur älr 4-kantiga skerfwor. Jag tror fast, att naturen giort denna crypta och att konsten buret uht stenarna. Öpningen war helt stor, att man wähl kunne se på alla sidor minsta nåhl. Uhr taket wid inra wäggen drop neder. Polypodium, Trichomanes och några filices wäxte uhr bärget. Taket war helt concavt som ett walf. Utanför öpningen, som war så stor att hon borttog af detta hus 8:de delen, war wuxen en Salix före, hkn, då Konung CARL XI reste förbij, blefwit affhuggen, men åter wäxt upp, den folket åter afskuro.

Då jag kom här om uti skogen $^1/_4$ långt, såg jag halfwa marken wara öfwertäkt af 1 qvarters hög snö. jag saknade nu de behagelige wårblomster, som på en dag sensim begynt taga af, biörken hade här intet utslagit sitt löf, som i går, hwar med hon pryder skogarna; här sågs emällan snöen eij annat än plantæ hyemales, Erica och Vaccinia. Orsaken till denna snöen war de grufweliga höga bärg, som låg omkring, och skogen, som täkte öfwer, ty bärgen förhindrade dett behageliga wästan wädret och liuma sunnan wädret att här få spela. Skogen, stor, tog det liuma rägnet.

Och såsom mäst hela landet består af bärg, föllier och så orsaken till de många ränlar, som emällan hwart bärg gå i siddorne, ty rägnwatnet kan intet stadna i brinken, ty rinner dett i siddan och altså uti ränlar söker utwäg. Idem in Helsingia et Medelpadia.

Åckren bär frucht 2 åhr i slag och 3:die hwilar; rog sås här sällan älr aldrig, ty han mognar sent, att jorden blifwer utmattad, som skall mottaga straxt kornet. *Plogarna* äro med en tun slå lagda på ena sidan, att torfwen må wändas första gången åckren drifs.

21. Sedan jag warit i kyrkian, reste jag min wäg från Nätra, men då jag gick från templet, fick jag se några åckrar, som pastoren

cultiverat på ett tämeligt singulairt sätt, näml. den åcker, som uti 3 à 4 åhr liggat i träde, sår han med rog 1 del och korn 2 delar; detta blandas tillsamans och sås om wåren, då kornet ordinairt sås, som är första möjel. [åckren] kan hanteras. Här af wäxer kornet upp helt frodigt, bär sin säd, mognar, afskärs; rogen där emot rinner upp i blad, sed non caulescit, ty kornsäden skygger honom, får öfwerhanden och twingar honom wänta. Sedan kornet är afskuret, wäxer [rogen] till och andra åhret mognar, utan att åckren 2:ne gånger skall hanteras, och bär ömnog frucht, hwilket kallas kappsäd.

Inga blommor sågos i dag, utan allenast sola Oxys, qvæ hinc est primula. *Unifolium*[1] et *Rubus fragariæ* [*folio*] copiosissime folia ostendere.

Saxa woro gemenligen exalbida, men den sidan, som liggat i lufften, war mörkare af moss och andra injuriis. Vide N:o .

Här bruka de ordinairt dett stora tunnbrödet, de qvo supra[2], hkn miöhl males af 1 tunna korn och 3 tunnor agnar (: när wähl skall wara och landet är rikt af korn, tages allenast 2 tunnor:), kakorna bakas i ugnen mycket kort och wändas omkring (qvod notabile), aldrig mehr än en tillikas får sättas in och elden ligger skrapad till ena wäggen. Är på bägge sidor potat med en jämn fasciculus pennarum gallinarum majorum.[3]

Här brukas om sommarn *segmjölk*, hkn så sker. Då man yster och tagit bort osten, slås waslan uti ett käril och låter så stå och syras en tijd. Så snart man här näst giör ost, slås äfwen serum helt lium på den andra syrade och så continueras, doch skall han intet slås på het, utan lium. Detta står ju längre, ju bätre, blifwer så segt, att man kan draga henne som en sträng från den ena wäggen till den andra; ja, om man slår ett käril fult och sätter i källarn, så att minsta droppe komer att gå uht, rinner hela kärilet uhr, tanta est cohæsio particularum. giömes till wintren.

Denna är af rusticis in summis deliciis, ty han swalkar, *ut ajunt*, och läskar, blandas ock ut med annor. Då man äter henne, rinner älr drages hon tillbakas uti fatet, om man icke med knif älr, som ordentel. sker, med fingret trycker henne mot skebrädden sönder. Et tamen febris intermittens heic sit satis rara, qvod non esset, si ab viscido acido oriretur, tum nil toxius provocaret. Då litet af denna blandas i föregående bröd, blifwer dett segare.

Jag hade ock här tillfälle att examinera en fisk, non ubiqve obvius, *Harr* dictus, hwilken tycktes till figuren nog likna lax.

---

[1] *Majanthemum bifolium* (L.) F. W. Schmidt. — [2] Se sid. 17. — [3] Pickadt med ett jämnt knippe af hönspennor.

Caput glabrum, os dentibus utrinqve minutissimis, plurimis instruebatur. rostrum obtusum, æqvalis utraqve maxilla; *palearia*[1] radiis utrinqve 9 constabat.

Pinna dorsal. in medio dorsi, maxima reliqvarum, altitudo et longitudo eadem. *Radii* 20 (: 21 :) molles, qvorum 5 anteriores gradatim longiores, simplices, reliqvi 2-fidi, pinna abscissa.

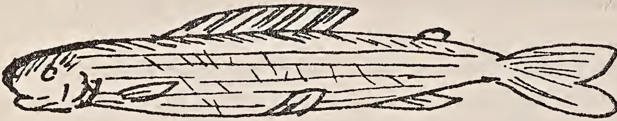
Ischiad. mollis, pingvis, minima, obtusa, radiis destituta ut in lax l. sik.

cauda bifurcata ad medium, radiis inumeris, articulatis, multifidis constans.

pinna ani [?] radiis 12, bifidis, iterumqve bifidis, sensim brevioribus. Abscissa.

ventrales post. radiis 11 dichotomis.

ventr. anterior. rad. 15 multifidis, abscissa.

Sängtäcken älr pälsarne på sängarna woro af harskin.

22. Korna sågs här helt kullota, så att hwarken husbonden af hornens ringar kunne räkna kornas kalfwar hur många de warit, eij häller, som på getterne sker, åhrens antahl af de nys skiutande hornen hwar vår; på somlige woro de digiti longitudine, mox ab exordio reflexa intill huden, så att de knapt syntes öfwer håret.

Appel wäxer emellan Weda och Hornöen, men sedan sågs hon intet.

Pihl sades eij finnas uti hela Ångermanland, *hassel* fins här intet. *Kiörsbären* mogna eij altid; *Potatoes* wäxer braf, *Tabacum* och *Lupulus* sachta och knapt.

Giöken såg jag på wägen sittia och födas af en Motacilla; vera me dicere scio et non fallere.

På skogen fans, innan jag kom till Önska, en lapis striatus, lik cinnabaris immatura, som war wuxen emällan en sten sprijnga.

Ochra fans till stort antahl i kiärren och förde ett tunica digitos argenteo colore vestiens; tekn till järnmalm, men ej surbrun.

Stellaria[2] stog här uti pussarna med sina aflånga blad; de fara mycket wilse, som skillia henne ifrån Stellaria foliis ovalibus, ty de

---

[1] Membrana branchiostega. — [2] Former af slägtet *Callitriche*, förnämligast (eller uteslutande) hörande till *C. polymorpha* Lönnr.

differera allenast ætate; ty de nedre bladen, som i fiohl stådt, lågo ännu under watnet helt friska och hade moget frö in alis, woro ovata.

Saxa woro här hwit grå med hwita fläckar, stora som tummar. Vid. N:o .

Flygsand fans wid hafwet och komer både här och i Skåne af dett myll jorden går af och wädret lyffter denna subtila sanden i wädret, hkn sedan sås om kring och förtager gräset.

Hafwet låg här och thär till wägen.

23. Sedan jag öfwer natten hwilat uti *Normaling*, gick jag uht att se mig om, råkade så på en Surbrunn uptagen af D:no Petro Arctædio på des loco natali, hkn förde en stor qvantitet ochra och tycktes af smaken wara nästan förmycket adstringent. Han är belägen wästersöder, ned wid hafsskären, från kyrkian, doch ett litet stycke.

Jag såg wid stranden huru siöen älr hafwet årligen wräker upp alt mehr och mehr sand och äfwen som skantzar omkring sig, ja liksom lägger stadigt något mehr till landet.

Här utan före 1 mihl älr mehr i hafwet ligger en öö, Bonden kallad; här wärper årligen en fogel, Tordemulen kallad, hkns ägg bönderna snappa bort. De säga hon wärper ej mehr än ett ägg tillikes, och om det borttages, åter wärper om continuerligen; dett mig faller tämel. underligt, om multiplicatio speciei qvotannis eij går öfver unitatem, ja aldeles omöjlig. somlige sade han wärper 2:ne, doch är wist, hans ägg äro respect. corporis valde magna. Jag såg några fragmenta af honom och tycktes jag wara aldeles wiss på att dett är *Anas Arctica*.[1]

Sedan jag kom något när mot Wästerbotn, begynte de höga bärgen, steniga platzerna, aleskogen etc. taga af, Pinus, som mycket fattats, taga till.

Innan man komer till Södermiöle 6 $^1/_2$ fierdel, löper en åå, Ångeråen kallad, hwilken delar Ångermanland och Wästerbotn.

Här brukar bonden till att taga upp sina ligne åckrar[2] föllliande instrumenta.

N:o 1 är en plog, a, hkn drages af en häst, genom hkns medium sitter en knif, b, hkn på baken är tiok; med denna skär han lineer genom grönswärden, som satt sig uti 5 à 6 åhr på den hwilade åcker.

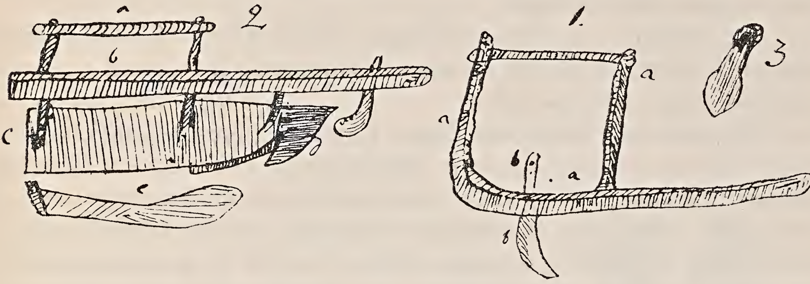
N:o 2. Straxt effter föllier en annor, som samma fora föllier äffter,

---

[1] *Alca Torda* L. — [2] Trädesåkrar.

wänner torfwen och skär henne från sin basi, a manubrium qvod dextra apprehendit, b sielfva plogståcken, c plogen som går under jorden, hafwandes på sin apex plogbilden d, denna wäller uht från sidan, men eij uht till sidan, hinc veluti dimidiatus, e sitter ofwan på, hkns apex ligger horizontelt intill plogbildens basis, med des basis in till f horizontal. reflexus, så att foran kastas af samma basis öfwer ända, hkt äfwen drifs af en häst, som alla andra deras instrumenter.

N:o 3. Hackan, på hkn sättes skaftet, hkn hackar upp myllan, som sitter på undre sidan af torfwen, hkn genom 2 är öfwerända kastat; härpå sås första åhret rog, men andra korn, sc. då torfwen rotnat.

Westerbotn.

Landet är tämel. slätt, består af Sand, undertiden leer, här och thär ligga öfwerflödiga mossar. Landet är för sanden och moarne tämel. sterilt; har doch tämel. godt på miölk, säden är allenast korn (: rog sås mycket sällan och då merendels somarrog :).

Innan jag kom till *Södermiöle* kommo 2:ne wrenske hästar åht mig; jag red på ett sto, som hade så när förgått mig. Cur Equus, Taurus et caper luchta, canis lambit . . . .

Jag såg här inga blomor, neij eij engång Oxys, som war min enda tröst i Ångermanland, utan endast Caltha, som här är prima veris, och *Linagrostis* monostachya et polystachya[1], hka begynte slå uht. Betula nana wäxte här copiosissime, men hade ännu intet tekn till julos älr folia. Här war ingen Fraxinus, Acer, Tilia, Ulmus, eij heller pihl i hela landet, minder Hassel, Ek, Book.

---

[1] *Eriophorum vaginatum* L. och *E. angustifolium* Roth.

Om afftonen kom jag till Rödbäck, där jag blef om natten. wädret blåste starkt från öster norr och blef kalt mot afftonen.

24. Straxt wid Rödbäck ligger en träffelig stor äng, helt slät, om icke af 100 tals lindor, sylvosa. Allestäds wid wägen i samma och in wid åen, som straxt wid staden Umåe flyter, rinna aqvæ acidulatæ, ochra plenæ et tunica argentea tectæ. Af detta röda sediment tror jag Rödbäk har sitt namn. Inwid Rödbäk ligger surbrunnen, hkn några dödt af; flyter af en backe, vide Rudbeck pater, qvi 82 pro 28 incolas adscribit;[1] färgan wid Umeå, charon canus, calvus, torosus, grå gamal råk etc. describas ut Rudbeck.

Umeå, som ligger inwid denna elfwen, som med färga seglas öfwer och förer farkoster från hafwet, är nu en liten stad, som ännu eij wähl reparerat sig efter dett skadestånd han led af fiendens eld, då han totaliter blef afbränd.

Jag hälsade på Landshöfdingen Baron Grundell, hkn undfick mig helt wähl och är ett mönster af fromhet. Han wiste och sade mig åttskillige curieuxe saker.

Uti sin bur hade han några Loxias älr conirosores,[2] hka åto conos Abietis perfect, tog dem med munnen, holt dem med föttren, tog uht fröen med sin korsnäf; rostri maxilla superior crassa in acumen oblongum, aduncum, acutissimum desinens, inferior brevior obliqve secat, nunc a dextra ut in uno, nunc a sinistra ut in altero, uterqve mas erat. Corpus e rubro croceum, alæ nigræ et cauda nigra bifurcata.

Utan för fönstret såg jag i kärret motacillam flavam et hirundines. Han hade ock hafft Hortulanas älr Snösparfwar, hka i frankrike offta sällias för 1 ducat, men i skåne äfwen fås. Brushane hafwer i åhr funnits nog.

Han wiste mig skin af *Räfwar,* blåachtiga, swarta, korsräfwar sc. gola, men på skuldrorna och längden wid ryggen går swart. *Järf* hade han nyl. skickat lefwande till Kongen, *Utter* hade han fått så tam, att då han williat hafft honom neder i siöen, då iswak högs, wille han dett intet, eij heller äta lefwande fisk.

Uti sin trägårdh wiste han mig[3] Molla, Sallat, Kåhl (: Hwitkåhl mognar här intet gärna, Riddarkåhl mår här wäl :), Nasturt., Barbarea,

---

[1] Antagligen så uppgifvet i Atlantican. — [2] *Loxia curvirostra* L., korsnäbb. — [3] Bland de här uppräknade köks- och prydnads-växterna torde följande böra särskildt påpekas: Molla = *Atriplex hortensis* L., Riddarkåhl = kruskål (?), *Barbarea* = *Nasturtium officinale* R. Br., källkrasse, *Cochlearia* = *C. Armoracia* L., pepparrot, *Crespinus* = berberis, *Caryophyllus barbatus* = *Dianthus barbatus* L., *Phaseolus pumila* och *scandens* = kryp- och störbönor, *Lychnis coronaria* = *Agrostemma coronaria* L., *Rosa silvestris* = obestämbar *Rosa*-art.

Cochlear, Portulaca, Crespinus, Sambucus, Opulus, Syringa, Cucumis, spinat, Aqvilegia, Cepa, Piplök, Gräslök, Caryophyll. barbat., Grossularia, Ribes.

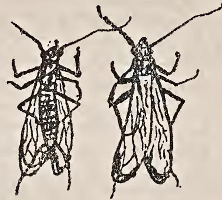
Potatoes blifwer här eij större än walmog, Tobak låter med största möda i bästa åhr drifwa sig till frö. Phaseolus pumila wäxer bra, men scandens aldrig. Faba äfwen, Pisum låter eij mognas. Rosa, Malus, Pyrus, Prunus non crescunt, licet cultæ sine summa difficultate. Radicula, sinapi, Raphanus rust. et hort. Ärter skahlösa, optime.

Pitheå: Piplök, Gräslök, Barbarea, Aqvilegia, Ptarmica, Lychnis coron., Cochlearia, Ribes Grossularia, Crespinus, Rosa sylv. (male cerasus, pomus, Prunus), Levisticum.

Kornet begynte nu spritta upp, men på några ställen eij sådt uht.

Curieuxt war dett Landshöfdingen mig berättade om Leran i sanbackarna, att hon luna crescente utgiutes och decrescente indrages, så att om man grafwer crescente, får man ler, men decrescente sand.

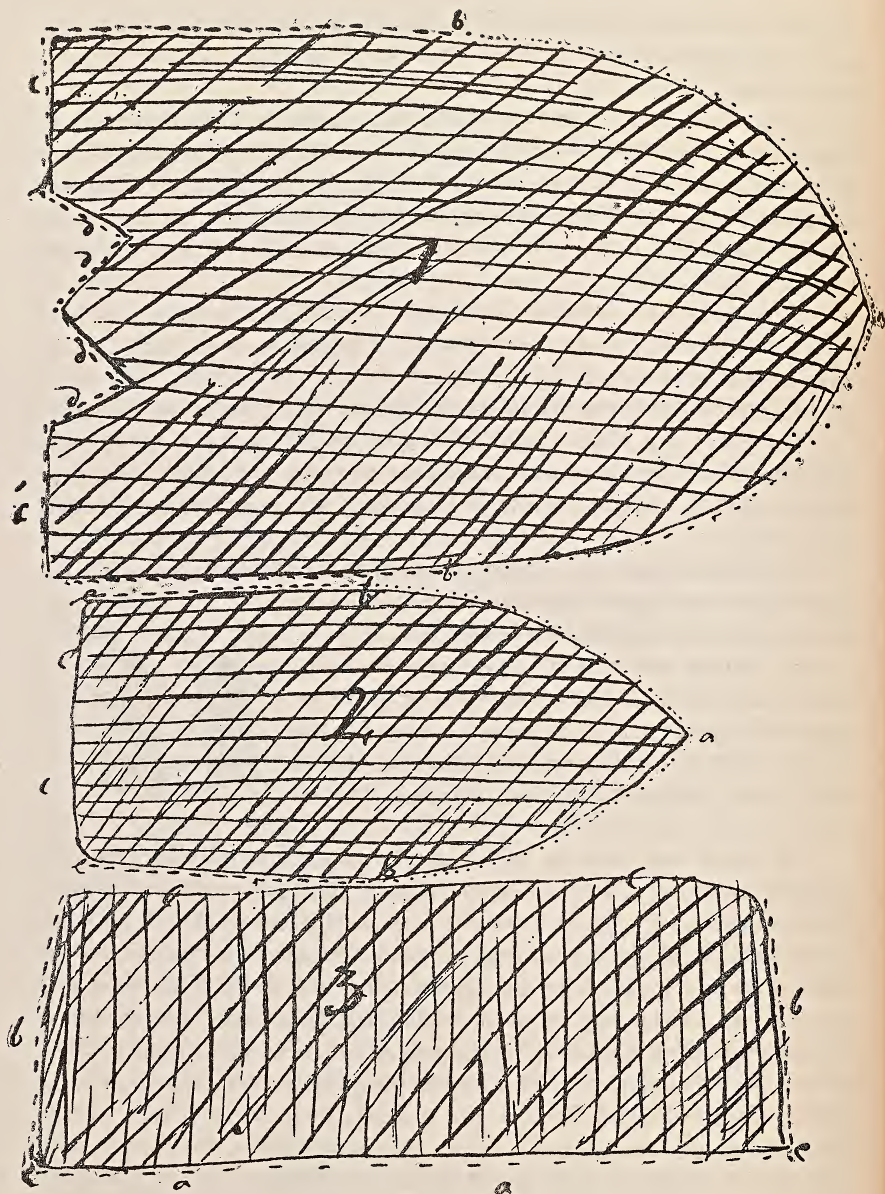
Chasmata synas om dagen, refererade Landshöfdingen, och att [de] äfwen om dagen skurrade[1] för molnen på lika wijs, än utwidgades, än hopdrogs etc.

25. Nedre wid stranden fant jag en Ephemera cauda biseta,[2] hkn beskrifwes och afritas: distinctum genus ab Ephemera. Alæ in hac deorsum flexæ, in illa erectæ; antennæ in hac velut apice fractæ. Ephemera 3seta, hæc 2-seta.

Så snart jag kom in uti Wästerbotn, såg jag alt folket hafwa på föttren ett slags skor, *Kängor* kallade. Jag tyckte fuller i förstone, att de woro owiga, men fant att man med dem mycket lättare gå kunne än med något annat slag, förutan dett att de aldrig slå genom watn, ja än om man gingo upp emot slutet på dem. Des utan går eij på dessa sömen upp som på andra, här behöfwes inga spennen, de passera både för stöfwel och skoo, så att den som ploger, behöfwer eij kiöpa stöflar där till. Priset på gemena stöflor går på dett minsta till 9 daler, på Norska till 5 daler, men dessa kunna kiöpas för 2 daler, ja allt läder till sulor, som sönderskärs, minageras här. Den tiocka botn af 3 älr 4 fält läder är onödigt. Hälar behöfwas

[1] *Chasmata* (»luftsken» enligt Cavallins latinska lexikon) var under 1700-talet en vanlig benämning på *norrsken;* uppgiften, att de där uppe »synas om dagen», afser antagligen vintertiden. *Skurra* = snabbt röra sig, löpa fort. — [2] *Perla bicaudata* (L.).

eij, ty naturen, den ännu ingen kunnat mästrat, har eij satt på folket klackar. Här af ser man, att de gå så lätt, så wigt med dessa, som med bara foten.

N:o 1. solan, hkn giörs concav emot 2, att sömen står på öfra sidan och hopfogas med söm till b ifrån a. På bortre sidan hopfogas latera cc och dd et dd, äffter hällen; wid dettas fria sida sys 3 aa, men 3 bb fästes wid 2 b ad e, b—e, då calceus är perfectus. Ad conjuncturas N:o 1 b cum 2 b et 3 e säts på ena sidan en ygla af läder, latere opposito en rem, som trädes, sedan hon är lagd om hälen, genom yglan och sedan wiras öfwer benet, att skoen sitter fast.

Modiolus, N:o inter inlagde, ad mignateur confectus,[1] respondet datis et depictis mönstren in proportione; facta sunt omnia a Magistro hujus opificii sutorio artificiosissimo.

På åkrarna lågo 100tals fiskmåsar, himmelsblå. Describantur.

26. reste från Umeå uti regnogt wäder, hkt continuerade hela dagen, gaf mig från landswägen åht wästra sidan, ärnandes åht Lyksele Lapmark. Jag miste nu den commoditet jag tilförne ägdt att på gästgifwaregårdarne få comendera häst, hkt af exteris eij räknas för minsta förmon här i Sverige, ty nu måste jag med mycken lämpa bönfalla om häst. Wägen blef mig alt mehr och mehr widrog, att jag med lifsfara satt på hästen, som snafwade emällan stenarna wid hwart annat steg. Jag fördes nu fram bijwägar, att icke raggen skulle finna mig igen. Nu begynte jag önska mig camerad älr äga den friheten, att få skakas af hästen på landswägen, att hiärtat måste losna. Folket bröto träffel. af på tungomåhlet och altid slutade af något på adjectivum, som slutade tahlet.

I dag såg jag ingen ting särdeles curieuxt utom en sand wid åen straxt hoos Gubbele, hkt ligger inwid Brattby, hkn skulle wara kostelig till formsand.

In emot Spöland fant jag på en Salix en liten scarabeolus purpureus, macula ramosa nigra totum corpus ambiente, capite aureo.[2]

Här wäxte Salix foliis ovato oblongis, utrinque pilosissimis, med sina julis, hkn redan war mäst öfwerblommat.[3] *Vide inter herbas.*

Om afftonen kom jag till Jämtböl, där sat några qwinfolk och skuro sönder uti tuna flår[4], så stora, Asp bark, hkn flås af, då trädet begynner löfwas, samt lägges under tak till hösten och då skäres sönder älr nästkomande wår, och detta gifwes koer och getter samt får, i stället för höö,

---

[1] Af en skicklig skomakare lät Linné göra en noggrann miniatyr-modell till en s. k. känga, som förvarades bland de tillvaratagna naturföremålen. Sin afsigt att förse dessa med nummer kom han dock ej att utföra. — [2] Oaktadt den skenbart goda figuren har denna skalbagge ej kunnat identifieras. — [3] Antagligen en form af *Salix aurita* L. — [4] *Flar* eller *flår* (prov.) = tunna barkskifvor.

emädan de hafwa mycken swårighet äffter höö, ty deras äng är mäst myrar; gifs tort att ätas.

Jag begärte om afftonen mat; mig blef föresatt ett Tiäderbröst, som förleden höst blef skutet och då stekt; dett såg fuller eij så särdeles wähl uht, och trodde jag dett skulle eij bättre smaka, men förnam helt annat, i dett att dett smakade delicat, och admirerade jag så mångas oförstånd, som då de få mehr fogel än de behöfwa, låta honom skiämas, som så offta sker i stockholm, och såg med nöje huru paupertas lärer bätre bruka bona Dei concessa, än andra. Då bröstet är plåckat och rent gjort, aftaget från den andra delen, skiäres på bägge sidor wid carina sterni intill basis longitudinaliter, aaa, älr skäres utrinqve en linea longitudinalis något nedan före bbbb och så blifwa latera cccc utrinqve duo, så att dett wähl kan stekas genom; detta saltas först med småt salt ett par dagar, sedan strös litet miöhl på undra sidan, att dett eij skall hänga wid, sättes så in uti ugnen, då de bakat, att långsamt torkas, hkt sedan säts under taket uti uthuset att bewaras och håller sig lika godt, om än det i 3 åhr conserveras.

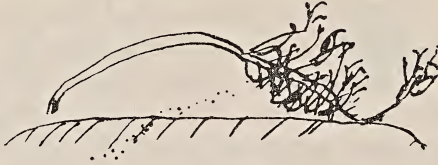
Jag kom nu eij längre för öfwerflödigt regn, utan måste här blifwa qwar om natten. På sängen låggo några höfdegärdar, hka woro fulle af renhår i stället för emte[1]; på lakanet lågg en renhud med hår på, håret lågg i wädret, på hkn jag ligga skulle mycket lent.

27. Om morgonen blef jag inmot middagen uppehållen af regn. jag såg här Salicis arboreæ glabræ[2] cortices superiores glabras (: oduglig är den skrofliga, som sitter nedre på stamen:) conscissas, hka de bruka här att barka med sitt läder.

Wid middagstiden gaf jag mig på wägen, som jag tillstår war så swår, att jag aldrig känt des make. ty alla elementer woro mot mig. Wägen war sten på sten med stora implicerade trärötter, där

[1] *Emte* (prov.) = agnar, sådor, stycken af ax och strån efter tröskad säd. — [2] *Salix caprea* L. Jfr Fl. Lapp. p. 292.

emällan woro djupa holer fulla med watn, ty rägnet och kählen, som gick nu uhr jorden, hulpos åht. Träqwistarna hängde uti ögonen, war jag reste, helt fulle af regn. Där som smala biörkar stodo, woro de nederbögde, att man för dem med största möda måtte komma fram; de långlifwade tallar, som uti så många åhr uphögt sig öfwer andra, låggo twärt och korswis kastade af Juno öfwer wägen. Bäckarne som runno här och ther woro rätt diupa, och broarna öfwer [dem] söndermultnade, att man med lifsfara satt på en staplande häst. Wägen tycktes omöglig att lagas, om icke Bielken i Gefle[1] finge commandot. Många hade tillförne persvaderat mig, att dett woro omögligt resa till Lycksele om somaren, men jag tröstade mig med Salomons ord, dett ingen ting är omögligt under solen, men fant här att tolamodet, si unqvam, fattades. Des utan att alting skulle wara swårt, blef jag satt på en häst utan sadel, med bolster på, eij heller bitzel, utan ett rep bundet om understa maxilla, och så reste jag till fiels.

Här och där låg i skogen hedar såsom Rackheden etc. hka woro helt släta som med watpas giorde, bestående af moo, hwar på wäxte tallar helt sparsim; på jorden wuxo sparsim Erica, men des emällan Muscus coralloides perforatus[2], hkt af inbyggarna här och thär uti rägnwäder, då dett är segt, hopräfsas i stora högar och om wintren köres hem till boskapsföda. Desse hedar woro omkring såsom med en skants omgifne, så brante som de någonsin kunne wara, i en högd af 15 à 20 alnar, att man där wägen war, med största möda kunne koma af och på dem, så att dessa hedar tycktes nog likna dett bärget Alexander magnus med stor möda steg upp [på]. Offta på dessa hedar lågg en annor, äfwen lika steril, lika formerad in omnibus. De tycktes i allt imitera åsar, om man undantager planitiem ofwan på och latitudinem, förutan att [på] dessa funnos inga stenar. Deras magnitudo woro 3 à 4 qvarters wäg.

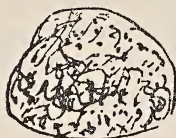
I dälderna des emällan stod watn, sten, kär etc. med gran upfyld och någon biörk, hka stodo som öfwertäkte af Usnea alba et nigra[3].

En fans här altför sällan, och då helt liten wid jorden kastad.

---

[1] Landshöfdingen Grefve Carl Gustaf Bjelke. — [2] Renlafven, *Cladonia rangiferina* (L.) Hoffm. — [3] *Usnea barbata* (L.) Fr. och *Alectoria jubata* (L.) Ach.

Wid Skallbacken kom uti siälfwa backen en rennil uhr sielfwa jorden. jag stak neder käppen utan att få botn.

Wid Åbacken alt fram åht lågg is, doch löös om kring, på hkn jag red hela stycket. jag undrade därpå och kom hog Skulskogen, däräst jag för 8 dagar sedan såg snö.

Wid wägen här och thär lågg en hwit skorpa, Byssus alba[1], hkn bestod liksom af en hwit skroflachtig skiör[2] hinna med hwita gryn på.

På hedarna ibland Muscus perforatus wäxte ett annat muscus, mycket likt, men tiokt som en finger, mehr ramosus, niveus, med grenarne hopwuxne ytterst, hkt jag kallar, emädan dett ej beskrifwits, 1. *Coralloides ramosissimum, perforat., ramis implexis, niveum*[3].

En annor, 2. *Cyatophora poly-prolifera ex centro*, som är *cinerea, cyathis cyatho innatis 2 vel plures, summæ oris coccineis; alias cinereum*[4]. N:o 2.

Allestäds på wägen lågg dett förr omtalte Muscus Lichenoides foliosum, caninum, sulphureum[5], copiosissime.

I kärren wäxte Muscus tectorius[6] och Polytrichum öfwer alt med Vaccinia nigra.

Jag fick ingen städs till dricka annat än watn.

På wäggarna satt Agaricus pedis eqvini facie till nåldyna.

För rägn brukte de en krage af biörknäfwer om halsen med nåhl hoopsatt.

Qwinfolket twättade golfwet med högra foten, den de satte på en fornad granwiska och besade så fram och till bakas.

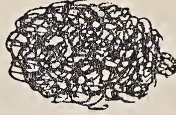
[1] Troligen steril *Bæomyces roseus* Pers. — [2] *Skör* (prov.) = den tjocka mjölken under filet. — [3] *Cladonia rangiferina γ. alpestris* (L.) Schær. — [4] *Cladonia coccifera* (L.) Schær. (*Lichen cornucopioides* L.) — [5] *Nephroma arcticum* (L.) Schær. — [6] Obestämbar mossa. — [7] *Polyporus igniarius* Fr.

Missne fick jag, som war Trifolium aquaticum[1], dett de mala och blanda bland brödet och koka med bär till moos, men är betsk; af dett brukas roten.

Jag sattes en gång i lapbåt, den jag bättre fram skall beskrifwa.

Bönderna, då tobak fattas, röka humble knoppar älr enbär älr enbark, men i stället för snus aska, den de blanda i litet snus.

Qwinfolket silar sin miölk genom tofos planos af korumpehår.

Tekznäs kom jag till afftonen, som ligger under Umeå sochn och har till kyrkian 7 mihl uti en förträffelig wäg. Här af sker att de måste resa om friddag morgon till kyrkia, så att de eij kunna koma till kyrkia utom om Böndagarne och sällan pinges, juhl och påsk. Hwad skulle wäl en liten kyrkia kosta! Här är answaret hoos öfwerheten för Gud! Timeret blef framfört uti salig Abrah. Lindelii tijd, som nu är förmultnat, ty presterne hafwa där under sina swårigheter, qvæ non tanti!

Musca nigra, alis maximis, nigris.[2] describatur. est Culex *vide 7 Juni.*

28. reste från Teksnäs till Granöen, men som man skulle här ifrån segla till Lycksele och dett mycket blåste, måste jag wänta till dagen äffter; des utan kom jag eij hit före klåckan 9 och wäntade äffter folket, som war samblat tillhopa att giöra bön och läsa uti postilla till hon war 11. jag kunne eij gifwa mig på wägen, emädan jag hade 5 goda mihl till Lycksele och eij någon gård i wägen att hwila på.

Här hade Bonden skutit en liten bäfwer. jag frågade, hwad bäfwern äter? swarades Biörkbark, tallbark, rönbark, men hälst aspbark och då han får den i ömnoghet, blifwer bäfwergällen större. Här af blef jag confirmerad uti Assessor Rothmans tillförna comunicerade inventum, sc. unde castoreum elaboraretur, sc. a cortice intermedio Populi, hkn samma lucht äger, fast eij så stark. Ty lärer och decoctum ejusdem corticis habere eundem effectum aucta dosi.

Jag admirerade att ingen fört honom till Mures; ty corpus depressum älr latum sade mig straxt, att han war e familia murum, des utan confirmerade dett samma cauda lata nuda, aures obtusæ breves, et dentes 2 incisor., qv. inferiores majores, parallelæ abscissæ, 2 breviores superiores abscissæ parallelæ.

Kiöttet ätes såsom Harens och Ikorens, som äfwen är af samma

---

[1] *Menyanthes trifoliata* L. — [2] *Empis borealis* L.

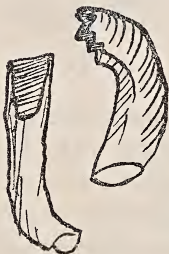
slächte, ja af de Romare åtos i forna tijder Möös, såsom en stor delecates, vide Mundius.[1] Sällan stekes han, utan kokas. Stierten kastas bort, föttren ätas och skinnet flås af och spännes uht. Kostar 12 dlr. Bäfwergäll kostar 1/2 dlr. m:ln[?].

Af honom gafs ock mig ett stycke kokt, hkn smak jag eij förstod, emädan han war eij minsta saltad.

Castor juvenis; longitudo 1 1/2 pes, latitudo ejusdem ni major, excepta tamen cauda.

Cauda palmæ, latitudo poll. ξijβ. Crines dorsi longiores, gohlachtiga. Villi exterius bruno nigricantes, interius pallidi, sub ventre breviores, nigro brunnei; corpus depressum. Aures obtusæ, crinibus parvis vestitæ, sine lacinia spuria; nasus obtusus, foramine rotundo, lab. superius bifid. ad nasum, lab. inferius brevissim., mystax longa, nigra, crassa. Supercilium in singulo 3seto, mystacis instar. Collum nullum. Pellis ventris a dorsi wid upskärningen distingvebatur ob extor. causa, hinc a latere ventris utrinqve aperiebatur cutis. Pedes villis brevissimis tegebantur, a corpore multo diversis.

Panniculus carnosus totum truncum ambietat.

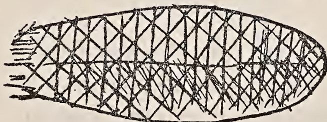
Coecum magnum, cum appendice maxima.

Ventriculo incumbit glandula magna, cellulosa, qvid? cujus usus?

Dentes incisores utrinqve 2, qvorum superiores breviores, graduales, inferiores v. longiores obliqve abscissæ; molares longe ab his remoti, ubiqve 4. characteristica.

Pedes posteriores palmipedes, anteriores non item. Vide in natura.

Caudam vide in natura nudam. *describ.*

Han är mächtig att afhugga största asp med sina tänder, dett jag eij wet om något diur kan; adeoqve reliqvis morsu prævalet.

29. reste helt bittida från Granöen uti en hååp, id est navicula, de qva infra. uti Umeå wästra flod, ty Umeå blifwer composita ex geminis wid Gresile, 2 mihl från Umeå. Den ena ramus komer från Lyksele, den andra från Sorsele (n. b. ut dicebant). Denna wästra reste wij till Lyksele.

I Sohlupgången war träffeligt nöje se uti den stilla floden, som hwarken Najades med sin flod älr strömande, eijhäller Æolus med sitt fräsande oroat, huru skogen, som lågg på bägge sidor wiste för

---

[1] Antagligen skrif- eller minnesfel. I Faun. Suec. ed. II anger Linné själf bland Auctores Johannes Marius, *Castorologia* (Augsb. 1685).

dem resandom ett underjordiskt rike i watnet; på bägge sidar låg stora hedar, branta åht åkanten, med buskaser utzirade, hka i watnet wiste en jord, som war brant, men slutade ifrån oss liksom en underjordisk jord. De store tallar, som ännu tråtzat Neptunus, logo med en bedrägelig skugga i watnet; han med sin broder Æolus hade doch många revangerat på, hwars rötter N. utätet, men Æolus toppen kulkastat.

Man såg här några små öar, som strömen lossat från landet, såsom Calnäs holmen etc.

Inwid stranden lupo åtskilliga Charadrii och Hiaticulæ samt Tringæ; en söchte man lägga med en kuhla, lyckades eij bättre än att man fick en winge och en fot, det andra krossades och skildes så, att jag ne speciem nosse possem.

Pes 4dactylus, digito postico minimo, extimis duobus connexis levi membrana.

Ett litet stycke bäter fram fick jag se 2:ne uphängde ugleungar, hwar till jag frågade orsaken. Rodarne wiste mig i högsta tallarna concava träcylindrer med botnar i bägge ändar och hohl på ena sidan, satte högst uppe i träden, dem de satt på dett änder i dem wärpa skulle och de få äggen. Här hade de fått ugleungar för andungar.

Till mat sattes för mig ett Tiäderbröst, sine laminis intermediis ut in antecedenti, hkt war skutit i wår och torkat i solen, eij stekt, hkt jag skulle äta som spekekött.

Bättre fram fick wij se 7 à 8 stora, hwita *swanor*, hka skriande och bitandes lågo på watnet. Tranor finnas här och, rodaren hade skutit en och spikat upp här på wäggen med fiäder och kött, qvæ stultitia.

Hela wägen hade rodaren älr bonden sina nätt, på hka han fick nog gäddor, han hade in mot 30 stycken små nätt. Hans förnämsta pgr till skatt tages af fiske. Här sällies 1 Lpd torr gädda för 1 dlr 5 ö·/.e smt.

På ett nätt fick han en skräckia, mas.[1]

Rostrum long., angust, sangv., dorso nigricante;
maxilla *superior* longior ex ungve reflexo [?], obtusa, dentibus 30 introrsum spectantibus majoribus;
inferior infra canaliculata, dentibus minoribus 40 circiter introrsum spectantibus;

---

[1] *Mergus Merganser* L.

triplex ordo dentium minimorum in superiori maxilla intra reliqvos.

Lingva angusta, duplici serie dentium minimorum· margine villosa.

Nares in ipsa rostri substantia oblongæ.

Oculi rotundi, irides sangvinei. Membrana pellucida ab interiore cantho oculi adest, qva claudit oculos, dum infra aquas versatur, qvod notabile; alia crassior, albicans ei incumbit, qva nictitat.

Caput griseum, nigricantem cristam constitutum et pennæ nonnullæ longissimæ deorsum pendentes, floccis raris vestitæ.

Collum, ad jugulum Scolopacis. Pectus et venter nivei.

Dorsum ad medium nigrum, ad latera maculis albis, infra medium canum s. albicans, lineolis transversis undulatis.

Alæ remiges exteriores majores 10 nigræ, interiores albæ et nigræ, ita ut alarum macula alba est maxima, maculis 2:bus transversalibus nigris distincta.

Cauda brevis incana.

Pedes sangvinei. *Tibia* compressa. *Posticus* minimus, lobo membranaceo. Introrsum ut in cæteris spectat *pollex*. *Anteriores* 3, qvorum *extimus* 4 ossiculis constat, *medius* 3^{bus}, *intimus* 2^{bus}, omnes membrana affixi, palmiped., 3^{ius} s. intimus lobum marginalem, membranaceum obtinet et longitudinalem.

Trachea notabilis. Annuli non ut in aliis semi, sed circulares, in medio fere ampliati in ventriculum, et infra in alium minorem. Hinc causa urinandi et quomode nos sani flatum tenere possimus. Longitudo erat ad anum in situ naturali, qvod notabile.

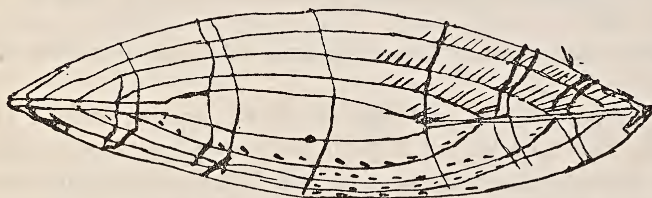
Lapponia Lykselensis.

Denna floden, som wij snart 3 mihl folgdt, och warit helt navigabel, hotade oss här och ther med små fall. Omsider kom wij till 3:ne forsar, något stycke ifrån hwarandra, de där woro impossible

att segla upföre. Bonden lämnar mig mina saker, sin matsäk lägger han på ryggen och wänder om håpen, läggandes bägge roderne öfwer twärstratum, så att hwartehra komer på hwartera armen, och sprin-

ger så med den öfwer både berg och dalar, att raggen knapt honom föllia skulle. Den ena af dessa forsar hetter Tuken forsen.

Longitudo 12 pedes
Latitudo, 5 ped:
altitudo 2 ped:
crassities max: 2 lin.

Qvatuor ista dissepimenta e radice Abietis, spithamæ altitudo prope basin, latitudo 4 linearum.

Duo media e ramis Abietis.

Connectebatur med klåcksträngar, pennæ anserinæ crassitie, idqve obliqve.

Vide in mignateur.[1]

[1] Uppenberligen hade Linné skaffat sig en liten modell af en dylik »håp».

Isen låg här och thär wid landet, doch sällan.

Trä. Abies, Pinus copiose, Betula, Populus rara.
Arbusc. Salix, Betula nana, utraqve florens.
H:b. Erica, Tetralix[1], Vaccinia 4, Linnæa, Pyrola pyrifol.[2], Epilob., Virga aurea, Empetr. flor., Tarax., Bifol.[3], Gr. Mariæ Boruss. florens[4], Juncus levis minus calamo supra paniculam spithamali[5], Juncus aqvaticus, articulatus[6], Eqviset. aqvaticum[7]; Caltha tamen non florens, Lycopodia 4, Daphne, Millefol., Acetosa lanceol.[8]
Aves. Hiaticula flavipes[9], Turdus canorus[10], Lumme, Wigge, Riipa.
Conch. Cochl. pal. turbine acuto ampla.[11]
Ins. Pulex aqvaticus[12], Musca coerul. magna.[13]

Skogen stod helt härlig af dett skiöna Biörkelöfwet, som här [war] mehr än jag tillförne sedt utslagit, hkt komit af dett regn, som i lördags kom, och dett härliga Solsken i går och i dag warit.

Strandarne bestodo af sand älr klappur, och klappuren helt swart af wattnet, hkn war spatachtig.

$^1/_4$ding förn man kom till kyrkian, hade man fierde fallet och dett häfftigare än nogot tillförne, hkt föll öfwer en klippa. På sidan hade kyrkioherden .....[14] satt en qwarn uti siälfwa bärget, behöfwandes hwarken dam älr ränna, ty dem giorde naturen helt artig. Berget bestod af en blandad spath. Vide in natura. Detta bärg gick sedan på sides åht höger och war på ett ställe helt högt, med en perpendiculair branthet mot watnet, såsom en wägg af ett ganska högt slot.

Några öar syntes, som man kom till fallet, i siälfwa strömen, tämel. stora.

30. Anlände om afftonen kl. 8 till kyrkioherden i Lyksele, Ola Gran, hkn med sin fru mig undtog wänligen och woro angelägne om min förmon, persvaderade mig och blifwa hoos sig till nästa böndag, såsom lapparne woro infidele att förtro sig, emädan de offta taga till bössan, då någon owettandes till dem komer; men ändrade sig till morgonen, fruchtandes flodens[15] ankomst, forte depancen[16].

---

[1] Antagligen felskrifning i st. f. *Ledum,* enär *Erica Tetralix* ej finnes i Lappland. — [2] *Pyrola secunda* L. — [3] *Majanthemum bifolium* (L.) F. W. Schmidt. — [4] *Hierochloa borealis* (Schrad.) Roem. & Sch. — [5] *Juncus filiformis* L. — [6] *Juncus articulatus* L. — [7] *Equisetum fluviatile* L. — [8] *Rumex Acetosella* L. — [9] *Charadrius Hiaticula* L., strandpipare. — [10] Taltrasten. — [11] *Helix stagnalis* L. — [12] *Daphnia Pulex* L. — [13] Någon af de s. k. spyflugorna; arten oviss. — [14] Tomrum i originalet. — [15] Vårfloden. — [16] »Reste därföre äffter slutad Gudstienst åstad, tagandes allenast med mig 3 kakor bröd och några rentungor till matsäk, förmenandes få af Lapparnes renkött, ost, miölk, fisk, fogel etc. Eij häller kunne jag mehr bärga, ty då lappen bär båten på hufwudet wid forsarne öfwer bärg och dalar, måste jag bära både min och hans matsäk». (Reseber. till Vet. Soc.)

Nomina plantarum[1]:

Botsko. Biörnstut ätes, alias *Rasi.*
Fatno. Angelica. Caulis.
Jerja. Sonchus purpur.
Jērt. Mossaroot, brukas som ingfär.
Achianbotsk. id est Podagraria Stenbr.
Júemo. Acetosa.
Zírre. Vaccinia nigra, *Zerre* Lul.
Jokno. Lingon.
Látoch. Hiortron.
Garanasamurie. Miölon, id est korpbär.
Krēk et *dsüema.* Empetr.
Hótme. Odon.
Víste. Renmossa.
Skērre s. *Scirre* Lul. Betula nana. Ryprijs Lulensium.
Leipe. Alnus, ardern Lul.
Supp. Asp.
Serg. Salix, sälga.
Kgaskas. Juniperus.
Güesa. Gran.
Bētze. Tall. *Beetze.*
Såke. Betula.
Raune. Rön.
Augch. Hägg. *Aucha.*
Gippermurie. Hallon. *Gipper* est Lappmyssa marium laponicorum. *Gappermurie* a Lulensibus.
Taknas. Erica.
Svala niuochem. Lil. conv.
Akermurie. Rubus fragar.
Abberich. Lysimach. maxim.
Geechen niuå. Linagrostis.
Rypster derphe. Muscus albus palustris, id est rödmossa. *Manna dterphe,* id est barnmossa.
Förbōn. Tormentilla.
Autgia. Hägg.
Kapmock svini. Skogräs.
Acharas. Aconitum.
Taivimurie. Labrusca. Togbär.
Betnekamurie. Christophoriana. id est Hundbär.

Hurre. Orre.
Bieng. Hund. *Betnaka* Lul.
Beer. Biörn.
Seeipiok. Warg.
Råtthim. Loo.
Gietsk. Lekat.
Böets. Rhen. *Boetsói.*
Hwadneem. Bäfwer.
Kgiefres. Utter.
Pork. Sus.
Wanza. Höna.
Prodgo. Hiärpe.
Giukshe. Tiäder. *Giutche* Lul.
Snotto. Orhöna.
Geek. Giök.
Reeksch. Skogz Ripa. *Reusach* Lul. } bägge i fiellen
Cheruna. Fiellrypa, smalare och mindre. } bägge i fiellen
Dywik. Lom med kraga. *Tavick* Lul. *Voomi Gurte.*
Gieecksch. Hafzörn.
Marg. Margus[?].
Hapak. Höök.
Artz. Örn. *Koskim.* Lul. den största.
Gwerk. Trana.
Niughsche. Swana.
Gas. Gås.
Skata non habent.
Garanas. Korp.
Hwertsh. Kråka.
Schipich. Hiaticula. *Skillet* Lul.
Svalfo. Swala.
Giorge. Knipa.
Golse. Skracka.

---

[1] Bland de växter, hvilkas lappska namn här meddelas, torde upplysning om följande böra lemnas. Botsko och Fatno = *Angelica Archangelica* L. β. (andra och första årets växt); Jerja = *Mulgedium alpinum* (L.) Less.; Jērt = *Selinum palustre* L.; Achianbotsk = *Angelica silvestris* L.; Abberich = *Lysimachia vulgaris* L.; *Linagrostis* = *Eriophorum;* Rypster derphe = *Sphagnum;* Skogräs = *Carex vesicaria* L.; Togbär = *Rubus saxatilis* L.; Hundbär = *Actæa spicata* L.

Snartel. Wrijand.
Gutsch. Gräsand.
Koppil. Rya.
Hauch. Gädda. *Zapich* Fin.
Sittik. *Vóschon.* Abbor.
Giouchsch. Sijk.
Seerg. Mört.
Hubblå. Humbla.
Raudo. Röding.

Daabmok. Smålax. Laxukel.
Lües. Storlax.
Slabban. Stäm.
Seauna. Iden.
Ketke. Järf.
Geufris. Utter.
Snirra. Mus.
Gëek. Göök.
Neida. Stenta.[1]

Acetosam coqvnt Lapones cum lacte Rhenonum, qvod deinde infundunt ventriculis Rhenonum ab autumno ad æstatem servatis, qvod deinde exsiccant ad usus.

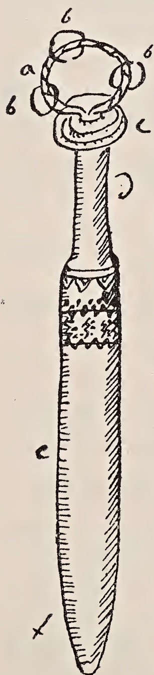

Golsensodg i. e. esca Skräkernas. Mas.

Wid stranden wid Lyksele fins otalige många små fiskar.[2] *Glirr* s. *Glirren* dicti Svetice, Golsensodg.

Longitudo 1 $^1/_2$ unciæ, latitudo lin. 2. Venter argenteus, oculorum irides pallidi. Rostrum obtus., edentat., margo labii superioris nigricat; a capite ad pinnam dorsi lineæ 4$^1/_2$, pinna acuta radiis 8 instruitur, latitudo ejusdem pinnæ lin. 1; longitudo lin. 3, hinc ad caudam lin. 6, cauda lin. 3, bifurcata. Sub cauda pinna 1 radiis 8 ut prioris, ita tamen, ut hujus basis anterior opposita est fine antecedentis. Ventrales 2, angustissimæ. Brachiales angustæ 2; dorsum fuscum; latera punctulis omnium minutissimis, nigricantibus pinguntur, et veluti zonas in dorso constituunt, Percæ qvodammodo similes.

1.

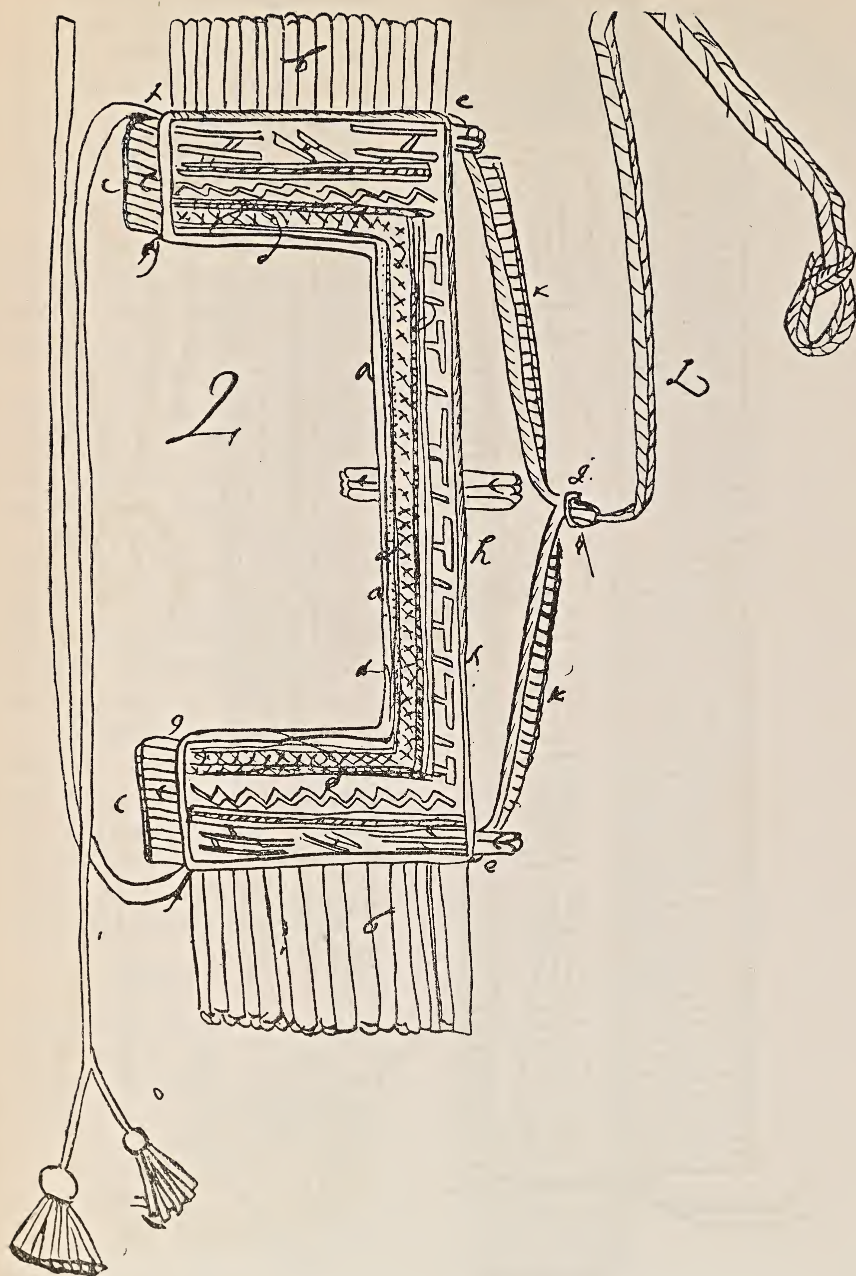

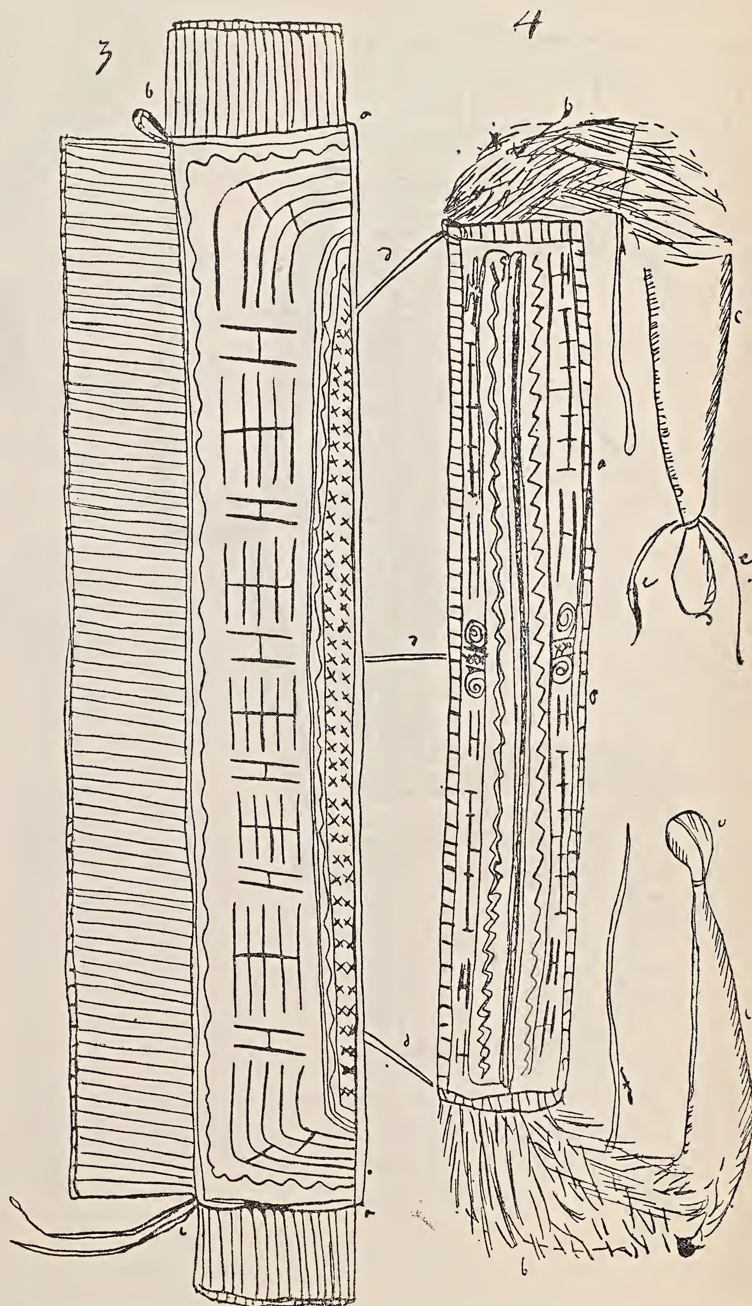
1. *Käppen,* med hkn han stödier sig, då han åker.

Af trä rund giord, longitudo ped. ijβ, crass. ξiij[3], a en järnring wriden, med några små andra järnringar bbb, med hka han skramlar och räder rhenen; c knappen, swarfwad af renhorn; d taket[4], hkt man håller om, äfwen swarfwat; e siälfwa käppen swarfwad, hkn är continuum med hantaget, hkn blifwer alt smalare mot ändan f.

2. *Betzlet* altomkring med skin stämdt, aa, af grönt älr blåt kläde, borderat med tentrå, på sidorna ornerat med små stycken litzer af kläde, 1 $^1/_2$ palm. longa, breda ξj, men cc eij mer än $^1/_2$ palm. longa, blandade af allahanda coleurer.

[1] Flicka. — [2] *Cyprinus Aphya* L., elritsa. — [3] ξ = poll. (tum). De tillfogade bokstäfverna iij = 3 (liksom j = 1, ij = 2 o. s. v.); ett tillagdt β utmärker $^1/_2$. — [4] Handtaget.

3
4

Siälfwa basis af betzlet, som är fodrat inunder med skallot renskin, rödfärgat med ahlbark, är *longitudo* från e till e palm. iij, från e till f palm. I $^{1}/_{2}$. Latitudo från f till g ξiij, men från a till h ξiβ.

Wid bägge ändarna ff, går ett tog uht, tjokt som ett barnfinger, kläd med sama röda skin; är lång ped. ij, med listdåckorna som äro brokuga.

Wid andra 2:ne anguli, ee, komma 2:ne lika dana tog uht, stämde på ena kanten med brokuga litzer alt intil J. Longitudo singuli lateris ξviij.

Uti J fästes ett repp af skin obtuse quadragonum, crassitie digiti, likt pisksnärt, longitudo ped. XII med ränsnara på bägge ändarna, af hka den ena slår sig omkring eJe.

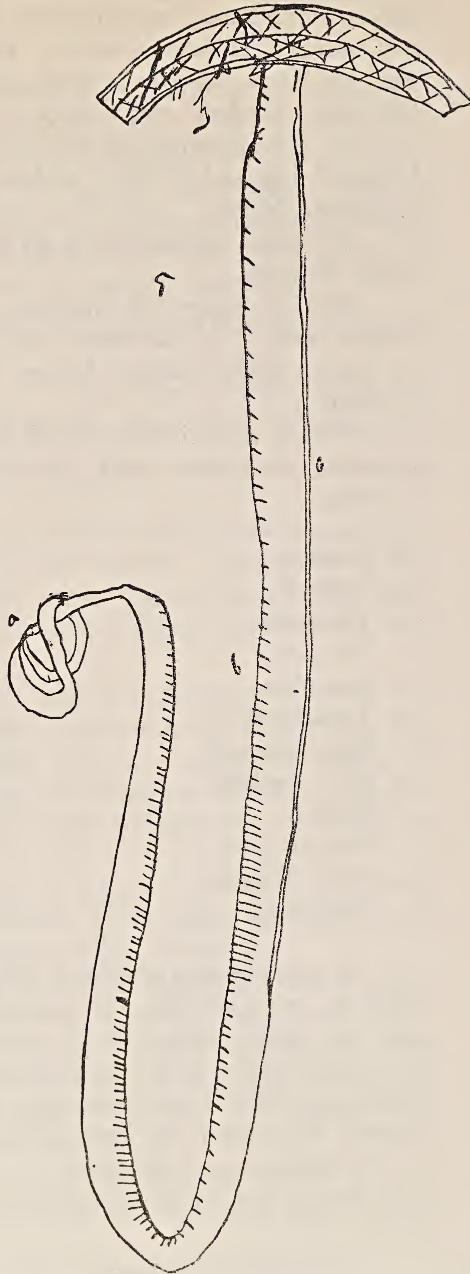
Är altså aaa, hhh dett som ligger i pannan, ff band, hka bindas om hornen att dåckorna falla på sides, en på hwario; eJe grimman, som ligger under halsen, L tömen, hkn med en rännesnara bindes om armen.

3. Schaberaquet.

longit. Ped. ijβ. } addit. ornantibus
latitud. pal. j }
ddd longit. ped. j.
b et c sub pectore combinatur.

4. Selen.

a longit. ped. j }
et palm. β } addit. ornantibus.
latitud ξiij }

Under detta ligger en cylinder b af ludit renskin, crassitie armi, hkn innehåller ett hopwridit nätt; detta betäckes ofwan på af a och wid ändarna blifwer skallot c, ytterst små klot af samma materia, hka hopfästas med ee, äfwen som dett ludna med ff, ut prius af blåt kläde borderat med tenträ.

5. Om globerna dd slås ränsnara a, sedan går en linea, palm. j lata, longa ped. jv till c af ben gjort. Linea är af läder, som är duplicatim bögdt.

Af detta komer N:r 3 att ligga ofwan ryggen, bc fästes bak under bogarna.

Men 4 ligger på manken och fästes framan för bogarna älr bröstet med ff, hkt är selen, som är luden, at han eij skall skafwa. cc komer alltså emällan benen, hwaruti ee fästes wid 5 a och 5 c i achian.

Floden delas i Selar, id est spatia navigabilia inter forsarna älr angustias; begynner altså wid Granöen, räknandes längden genom $^1/_4$ mihl.

4.	Hemsele.	2.	Lyksele.
4.	Ängsele.	$^1/_2$.	Bezelefors.
3.	Trångsele.	$1\,^1/_2$.	Bezele.
	Flotafors.		Öfre Bezelefors.
	Snarafors.		Fläsksele.
$^1/_2$.	Tuckensele.		Fläskhällafors.
	Tuckenforsen.		Bolforsen.
2.	Lilla Tansele.		Granselforsen.
	Kroken.	4.	Gransele.
	Wargstrupen.	2.	Rusele forsen.
4.	Stora Tansele.	2.	Rusele.
	Tullforsen.		Pausele.

På prästegården är ganska magert bete, men $^1/_4$ ifrån extraordinairt et qvod notabile, att smöret där mehr än annorstädes blifwer golt, ja nästan rödachtig älr croceum. Jag frågade dem hwad ört där wäxer mäst; de beskrefwo henne och sade hon, heter.... Jag ritade upp äffter deras beskrifning Melampyrum[1], dett de sade wara samma, hkn wäxer där extraordinairt i skogen.

I skolan war 8 disciplar.

Jag fik här en lappsnusdosa swarfvad rund af Renhorn.

---

[1] *Melampyrum pratense.* L. Jfr. Fl. Lapp. p. 195.

Kyrkian war träffel. miserabel af trä, så att då [det] regnar, blifwer man helt wåt; lik en lada med bänkar [så låga], att man motte blifwa krumpen.

Här war en qwinna, som jämerl. plågades af grodor, hka hon druckit i watn, då de woro rum förleden wår; hon kände att de woro 3; hon hörde dem giö och andra som suto jämte; hon stillade något sin pina med bränwin, salt dödde de intet af. En likaledes hade för några åhr sedan hafft samma passion och tog per asserd in 3:ne nuces vomicas, blef braf, men denna asserderar eij; tiära rådde jag henne till, dett hon tillförne brukat, men hon kastar straxt upp.

31. Reste jag äffter slutad gudtienest bort från Lyksele, ärnandes åht Sorsele.

Lapparnes ägendom består in multitudine Rangiferorum, hkn har stor renmackt, ut vocant. De sämsta hafwa 50 à 100, förmögna 300 à 700, rika 1000.

Ägorna äro uti diametro 3 à 5 mihl.

Willrenar finnas sällan i Lapmarken, förnämligast finnes några på Almänningen emällan Granöen och Lyksele. Offta sker, att de, som hafwa så ganska många renar, tappa några, dem de offta åhret äffter få igen, hka de drifwa till jordren [!] igen; willia de och icke föllia, skutas de neder.

Lapland är på många ställen bebodt af Nybyggare, id est Finnones, som här jussu et permissu regis sättia sig neder, taga upp åcker och äng, hka gifwa en wiss skatt till Cronan, äro sedan frij för all extraordinair utgifft, äfwen som lapparna, hållandes hwarken soldat älr båtsman, warandes lika nögde antingen frid älr krig är, ty de hafwa icke minsta onera.

Dett är dem äffterlåtet, hwar de willia i Lapmarken sättia sig neder, där de sådant kunna uparbeta, så att ingen twifwel är, med mindre mästa Lapmarken med tijden blifwer Bondbygd.

Till kyrkiorna koma lapparna och nybyggarna om Juhl, Påsk, Pingest, samt alla 4 Bönedagarna. Då de koma, blifwa de hela hälgen öfwer, hwarföre de och hafwa jämte kyrkian sina lapkojer. Men nybyggarna komma des utan om Midsomar, Michael, Mattismessa och Wårfrudagen. De närmaste hwar annor Söndag, då prædikas, men hwarannan allenast giöres bön för huusfolket.

Nu wid Pingest hwar ingen lapp wid kyrkian, emädan gäddan lekte som bäst, hkt är deras skiörd; nu woro de mäst uppe i fiällen och hwar på sitt land.

Skogarne bestodo mäst af Tall och Biörk. Där talskogen war bortbränd, wäxte Biörk upp igen, och där hon wäxte, blef behageligare bete.

Wid Fläsksele fants Rubus alpinus repens, Trientalis, Aconit. Medelpad., Ulmaria, Podagraria tenuifolia sterilis, Dryopteris minima caule 3fido, tillförne Thymælea, Christophoriana, Lichenoides s. Byssus leprosa, terrestris, cinereoalba, peltis incarnatis, Juniperus, Lichenoides s. Byssus leprosa, lapidosa, cinereoalba, punctis nigris, Lichenoid. crust. luteum juniperi.[1]

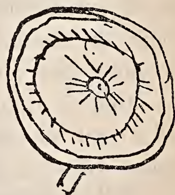
Ibd. fans lapides subrotundi, cornei, seminibus nigris conspersi, figura stercorum murum. vide in natura.

Ibidem terra rubra lik orlean, den jag tilförne fåt i södra länder, hkn lågg i mörke wid Fläsksele fors, så att hon syntes äffter föttren. *vide in natura.* Nybyggare bruka henne att färga sina fönsterkarmar röda med, hka de koka i watn.

Muscus esculentus norvagicus fans af twenne slag,[2] dett ena latum rarum; det andra i tiocka tufvor tenuicaule. *vide in natura.* De äro allenast variationes, bägge prope radicem rufescunt.

Äfwen fant jag wid landet Nidus avis Stranstrykel dictæ, quæ est Tringæ minimæ species; ovum war lividum, maculis purpureo lividis, prope polum crassiorem major[ibu]s; prope tenuiorem sparsiores erant. N:o 4. In terra prope aqvam ex straminibus confectum nidum [vidi]; mater evolabat.

I skogen fant jag ett rart Lichenoides minimum, foliosum, maculis s. scutis planis, oblongis; folia woro subtus crocea. vide in natura. Item Boletus perennis[4].

Amanita minima, infundibuliformi plana, lamellis alternis integris, bifurcatis, alternis semi, alba[5].

Wid Granselefors, straxt nedanföre på wänster wid stranden fans en brun arena, hkn lågg up wid landet, därnäst famns bred arena

[1] De här uppräknade växterna äro: *Rubus saxatilis, Trientalis europæa, Aconitum septentrionale, Spiræa Ulmaria, Selinum palustre, Polypodium Dryopteris, Daphne Mezereum, Actæa spicata, Lecanora tartarea* (L.) Ach. (?), *Juniperus communis, Lecanora cinerea* (L.) Smrft, *Cetraria juniperina* (L.) Ach. — [2] *Cetraria islandica* (L.) Ach. och *C. aculeata* (Schreb.) Ach. — [3] *Solorina crocea* (L.) Ach. — [4] *Polyporus perennis* Fr. — [5] *Agaricus (Omphalia) umbelliferus* Fr.

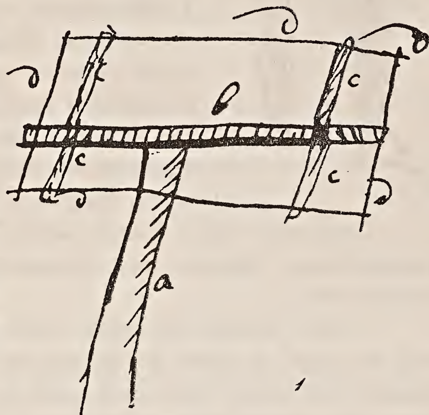
alba, därnäst 2 famns bred purpurea, sedan små klappur, sedan större klappur, änteligen watnet älr floden.

Aves. Colymbus minimus. Swärta. Swärta med hwitfläckar under wingen. Åtskilliga änder, af hka fans en träffelig ömnoghet så på denna som på andra sidan Lyksele.

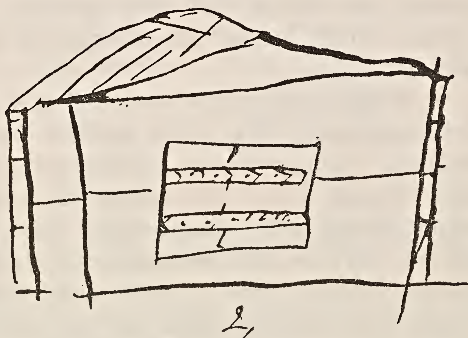
Träffelig nöje war att se stilla watnet och på båda sidor biörkskog, blandad med tall, på backar och dalar.

I Gransele fors war 13 öar små.

Jag såg på båda sidor om åen lapkojor, hwaruti lapparne bodt om somaren, så att då han warit på hwarjo ställe högst 8 dagar, flöttiar han för betet skull för renarna, eij häller trifs han sielf på ett ställe länge. Han kiörer hela iorden med kalfwar och alt i åen att sima öfwer, ty renarna sima braf, fast åen nu war 8 bösskot bred.

Wid floden stod en lapbod på en hög stolpe, hög som en hög karl, run[d], crassitie armi, här ofwan på lågg ett långt trä, på dett åter 2:ne andra transverse vel horizontelt, hkt giorde Basis domi, hwarpå lågo ståckarna älr wäggarna, dddd, hka apart wisas n:r 2 med trädören. Altitudo ipsius domi är ped. ij, longitudo et latitudo eadem, sc. en famn. Denna flötias icke. Wäggarna äro helt tunna, taket af näfwer, trä och sten ofwan på. Jag undrade huru han kunne krypa in uti henne, som hade så liten dör och war så låg.

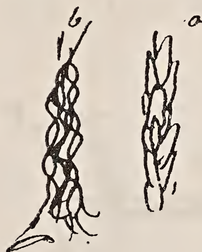

Uti en wijk låg en hög sten, ad minimum 2 älr 3 alnar öfwer watnet, på hkn wäxte en tall 6 alnar hög, 12 åhr gamal, ut patet ex geniculis, hkn wäxte utan minsta mull; densamma stenen [war] spruckin, att jag tror rami radicis nådde watnet.

Kleran sang mot afftonen, och stora isarna lågo på norra sidan om skogen wid stranden.

Af näfwer giöra lapparna talrickar, öskar i håparna, skor, saltkar att salta fisk uti, korgar.

Wid stranden wäxte Equisetum nudum s. aphyllum[1]; wid roten komer mehrendels utrinqve en stolo. Tunicæ pyxidantes äro hwita margine superiore et inferiore nigra. Desutom är tota planta perennis, qvod notabile.

I kärren älr mossan sive myren fans, att mäst alla tufworna bestodo af Juncello aqvatico,[2] hkn stod nu med des lilla bloma. Stamina woro 3 sub singula sqvama, sed inter superiores gick en pistillum tillika semitrifidum, et qvod notabile, qvod qvædam spicæ tantum mares fuere. Roten är särdeles curieux, scilicet qvod sqvamosa sit, a, sed sub sqvamis fibrosa, fibris implicatis, b, hka konstituera basin till hela tufwan, et supra folia spicæ longiores.

Lapparna supa giärna bränwin, qvod notabile est in omnibus piscatoribus. Nescio qvid venando et piscando Laponibus anteferendum sit.

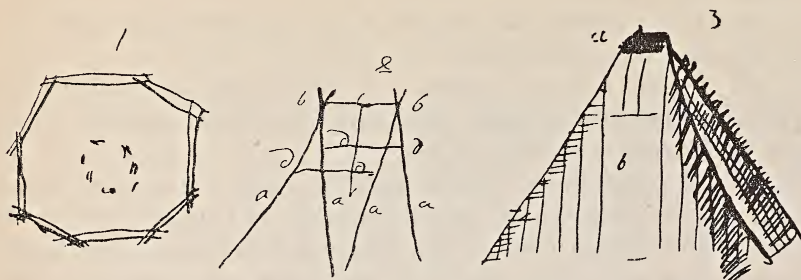
1 Jun. Sedan wij seglat med stor möda hela natten (: om jag rätt må säja, ty liuset förminskades intet, men solen war borta 1 $^1/_2$ timma wid pass och tämel. kallt :), ty nybyggaren måste gå i strömmen och draga båten äffter sig $^1/_2$ mihl på en gång, hwar till han giort sig näfwerskor; stiga wij om morgonen på landet, att få en skickare, missionarius s. lapo, som mig widare skulle fortsättia. Wij funno straxt en koja tom, därfrå skyndade wij oss 1 fierding till den andra, som äfwen war tom, änteligen $^1/_2$ fierding till 3:die, äfwen vacua; sedan skickar jag mannen till 4:de att leta upp honom, om han där fants.

Marken war mycket steril af moo, utan stenar, de allenast wid stranden sågos; tallar wäxa sparsim, men höga, kikandes på stiernewarfwet. Jag såg här hela stora tracter af de skiönaste timerståckar jag sedt. Liung, kröson och muscus renonum wäxte på marken. Där som något sidlänt war, wäxte mindre tallar, men mäst biörk, på marken kröson, slynron, Polytrichum och Muscus tectorius. På de torrare platser, hvaräst stora tallarna wäxte, lågo skiönaste timerståckar ända längs, twärt före, på sides etc., att man knapt framkoma kunde, hka blåsten kulkastat. Detta land kom mig före som Domicilium Pans.

---

[1] *Equisetum hiemale* L. — [2] *Scirpus cæspitosus* L.

Kodda eller kojan består af 2:ne sibi incumbentes ståckar in 6gonum fabricati, singulorum longitudo: . . . . .[1] Erravi qvod 8gonum pinxi, sunt enim hexagoni, l. 4goni, licet rarissime. Huic substernuntur qvatuor, a a a a, erecti störar, crassitie brachii, longitud. . . . .[1] qvorum duo sumo crucem

figunt. Intra crucem alius transversus locatur, c, longitud. 4 ulnar.; ad latera 2 transversæ, qvæ subjiciantur calamis imponendis.

Deinde eligantur ejusdem crassitiei baculi gradatim majores, ut in 3, ubi a foramen pro fumo, b pro ingressu. Hisce imponunt cortices Abietis vel Betulæ, iterum hisce ligna; in medio focus ut fig. 1. Ad latera ligga omkring.

In foramine fumatorio 2 c ad a dependet baculus, qvo kättelen fästat.

Longitudo perpendicularis 3 alnar, diameter infer. 2 famnar.

Delineatio casæ fundamentalis.

Constat tunna granståckar, 2:ne på hwarandra lagde, uti den öfwersta wid angulos, d d et c c, erigitur utrinqve crux, fig. 2, ubi d d et c c respondet fig. 1. Cruci huic imponitur baculus, e e, et utrinqve cruci inferius, f f, baculus transversus et g g dito.

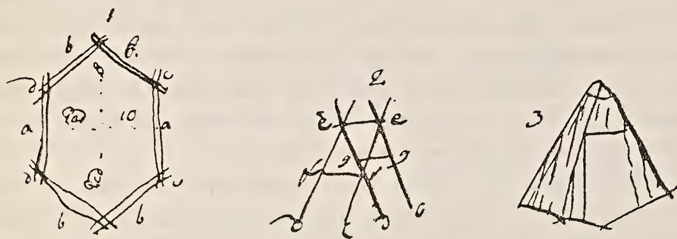

Fig. 1. latera a a longa Ped. 6, latera b b b b longa Ped. 5, diamet. inter b b et b b Ped. 8, diamet. inter a et a Ped. 8.

In fig. 2:da longitudo Pedes 6.

Fig. 3. janua ad unum angulum, cujus diamet. Palm. IV, longitud. Ped. iβ, superius enim incumbit näfwer transversus.

[1] Tomrum i originalet.

Deinde cruci 2 incumbunt baculi, supra hos cortices Abietis l. Betulæ, foramine superius præmisso, deinde supra cortices baculi crassiores.

Supra baculum 2 ee dependunt baculum cum hamo, cui imponunt ollam, dum coqvunt.

Altid wid deras käll laga de så, att de hafwa kalt watn i förråd af goda, kalla springkällor.

På hwario sida wid elden, a a, ligger man; folket ligger helt naket, allenast med renskin på sig. Blygs eijheller man älr qwinna stiga upp naken och kläda på sig.

Då de intet hafwa om sommaren friskt watn, utan nödgas dricka warmt siöwatn, få de ett träffeligt ref i magan; magan och hypochondria dragas hoop, pubes plågas och urina [är] offta sangvinolenta, qvæ est colicæ species et per unam, raro duas dies durat; item då de dricka fastandes, hwilket kallas *hote*.

Wid deras koddar ligga allestädes renhorn, men qvod notabile gnagne och halfätne af ickornar.

Hornen woro nu på renarna nys utwuxna, 2 à 3 qvarter longa, ludna och under skinnet lösa, här och thär satt små blodroppar på dem, hwilket war komet af dett myggen dem bitit.

Mammas 4 obtinent, cum 2bus posticis spuriis, qvibus rarissime lac præbent. Dentes in superiore maxilla incisores nullos; ructant, vide Rajum.

Foemina æqve ac mas cornuta, qvod in hac classe speciale; ejus foeminæ tamen cornua illis graciliora sunt.

Kräfwetor älr loppor finnas eij i Lapmarken.

Wij kom om afftonen till en öö, därpå fiskare woro, hka woro bönder från Granöen, 8 mihl härifrån. De hade här bögd sig ett huus, aldeles likt en badstuga, förutan dett ingen ugn war, röken gick uht genom dörren; de ligga på lafwar. Fisken hade de händt up att torkas, till 16 pund, och dett mäst gäddor, några rödingar. *Tarmarne* och fetet rengiorde lägga de hopa att syras och där af få ett fett älr istr att smöria skor med.

Fjället samla de, torka med groffenan, af hka de koka ett liimwatn, uti hkt de doppa sina nätt, då de dem färgat i biörkbark, att färgen längre skall hålla.

Rummen torkas till bröd och klimpar samt wälling.

Lefren kasta de bort, ty de säga han giör somnolentiam et cephalalgiam.

De hade här liggat uti 6 weckor och wille ännu hålla sig här 14 dagar, så länge gäddan leker. De äta mäst bara fisk, sc. rum och andra inälfwor.

Härföre gifwa de till kronan ingen skatt, eij häller till lappen, som äger watnet, den de kiöra därifrån, fast han gifwer sin skatt. Han wågar sig icke en gång lägga ther enda minsta nätt, ty då taga de upp dett, kasta dem i träden, ut sæpius fecisse retulerunt.

Den arme lappen, som af fisk skall siälf endast nu för tijden lefwa och där med uppehålla sitt hushåld, har nu knapt en älr 2 fiskar. Jag frågade, hwij han eij klagade, men han sade sig engång hafwa förfrågat sig hoos öfwerheten (: häradshöfdingen :) hkn sade dett wara lapperij. Han æstimerar dicta illorum (: cronobetienternes:) qvasi ex tripode Apollinis dicta essent, nec fallere possent. Han wördar sin Kong som Gud, tror doch att om Kongen wisste hwad som skedde, skulle han eij tolat.

2 Juni. Skogen stod full af stora tallar, helt fåfäng, ty ingen giör hus af honom och af ingen ätes han. Mig tycktes han kunne giöra tienst, om beck och tiära brändes af honom.

Nybyggare, som sättia sig nid hoos lapparna, dem älska de, wijsa dem giärna, hwaräst höö kan samlas, dett de siälfwa eij behöfwa, ty renen äter hälst på torra platser; då de af honom mena sig få kiöpa miöhl och miölk.

Ovidii descriptio ætatis argenteæ står ännu fast hoos lapparna. Terra non sauciatur sulcis, nec strident ferrea arma, nec itur ad viscera terræ, nec limitum discordia, de se præbet omnia tellus. De flyttia, boo i käll, äro herdar more patriarcharum.

Maris coqvendi officium est, ty behöfwer han eij tala wähl wid mor, då han will fägna sin gäst.

På hufwudet hafwa de en liten myssa af kläde lik Stenbrohults, hkn de stäma i 8 delar med bruna litser af kläde. Color pilei cinereus l. coeruleus etc., gå allenast till nedersta örat.

Tunica eorum exterior är öpen framan till medium epichondrii, knäppes doch i hop med hakar till cartilag. ensiformem, ty är bröstet bart, ser uht som padde skin, brunt af solbrann och röök. Tröjan når ned öfwer knäs, men binnes med en görel upp att hon knapt når knäna. (Statura eorum är alltid mindre än andras). Kragen om kring är 4 twärfinger bred, tiock, stickad med trå.

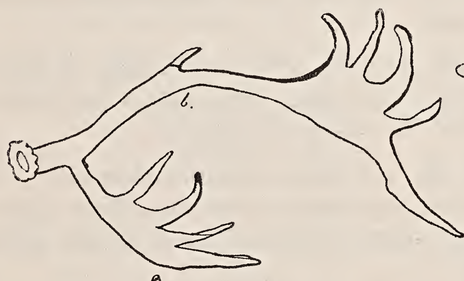
Qwinfolken sy, giöra sina trådar af senorna, som tagas i benen

på renar, dem de uprifva och blöta med munen och sno hoop; älr och af granrötter.

Wid stranden fins nu grus, nu klappur, nu sand, lapides uti skogen rarissimi.

Umeflod begynte nu att flöda, ty nu på ett par dagar har warit mycket warmt, så att isen och snöen smältes, här af ökes watnet i åen, att man med möda kan segla. Älliest komer starkaste floden wid middsomar.

Umeå flod sade lapparne taga sin begynnelse i fiällen, 1 mihl ifrån Norska hafwet, går in uti Umeå sjö, hkn sedan flyter här nedföre.

Inga nybyggare finnes här ofwan före.

Wij kom tillands att hwila litet wid en koja. Här hade för ett åhr sedan fadren slagit ihäl sin dotter, på dett mågen eij skulle få ärfwa.

I dag blåste mycket kalt från norden.

Uti ett trä jämte ett tiell hängde öfwer 12 par horn af brunrenar, hka sågo ut som figura.

Caulis cornu · e levissimo-compresso (: non noduloso ut in cervis:) ad medium extrorsum et retrorsum incurvatur, deinde sensim contrahitur antrorsum et introrsum. Prope caput 1, 2 l. 3 rami exeunt antrorsum, qvorum pleriqve palmati, ramis 2, 3 à 5 sursum spectantibus, a.

Ad flexuram in medio retrorsum ramulus unicus, simplex, brevis insidet, b.

Sumo iterum palmatur in ramulis 2 ad 5, ramis postice egredientibus rectrorsum et introrsum inclinatis, c.

Brunren est mas, *Renoxe* est castratus, *Kiälfva* est foemina.

Stercora eorum maxime similia sunt caprarum. Mammæ 4, duabus sterilibus præterea, ut nonnulli affirmant, nonnulli negant.

Siukdomar hafwa de [lapparne] ullem eller dolor colicus, de qvo antea, hwaremot de bruka sot, tobak, pulveriserat salt och andra annat. Han angriper dem offta så starkt att de krypa.

Alii Asthma, Epilepsia. Prolapsus uvulæ på en qwinna, den mannen skar bort ett stycke af, sed recrudescebat post annum. Prolapsus uteri.

Alii multi styng älr torwärk i ryggen in mott höffterna, hkn offta går neder i benpipan och lämnar dett öfra, både somar och winter.

Wij fick äntel. lämna den rätta ramus af Umeå elf och begifwa oss på en annor, som kallades Jucta och tog af på högra handen, 4 mihl wid pas från Lyksele kyrkia. Wist kan man eij determinera mensuras, dem lapparna eij weta af.

Lapparna skuta nu eij med boga, utan med lod i räfle bössa, eij med hagel.

Lingonriset såg jag här uppe wara större än neder åht landen, men Juniperus contrario mindre, hkn här mäst wäxer i myrar et aqvosis. Empetri baccæ äro magnitudine pares cum slynron.[1]

Wid en fors i Jucta, Rotoqveik sive Rootforsen, a dextris uti en mårka fant jag Paris, Aconitum, Thalict., sed qvod maxime mirabile Viola ramosa, foliis rotundis s. Viola tricolor, lutea Moris.[2] Petala woro ej barbata, angustissima, några folia patiebantur deliqvio; antea in Svecia non observata. Vid. fig. Moris et nostra in natura.

Salices wäxte alleståds wid wattnet, af åtskillig sort, sed folia in hisce etiamnunc non explicata erant.

Här stod en koja, som täcks med wamal, radiis 18 constabat, longit. ped. 8, diamet. ped. 10. — Item winterkotter, hwars käppar de föra med sig, af 3 radiis summo bifurcatis.

Jämte kodderne hängde torr fisk, ost, kläder, käril, grytor etc. under tak, men eij wäggar, altså utan lås.

Strumpor brukas eij, utan byxorna gå neder till foten, sensim angustatæ äffter benet, hka de lägga omkring kängorna och med bandet binda om. Byxorna äro af wamal.

Omsider kom ett långt fall, att wij måste lämna båten älr håpen och söka lappen landwägen, som war 1 mihl (hwarföre icke $1^1/_2$). Wij gick då per montes et fontes, per calles et valles; på backarna låg liung och Empetrum, som snärde föttren, förutan träd ändelängs och korswist kullkastade, att man måste klyfwa öfwer; i kärren incomoderade hwitmossen, som swek foten, och Betula nana, som snärde föttren.

Notabelt war på backarna uti de fornade träden syntes fibræ comuniter wara obliquæ, sed qvod magis, motu solis contrario, qvod curiosis physicis relinqvo, an ex solo, an ex aëre, an ex polo. Hoc in Pinu observavi.

Somliga tallar hade i öfwersta toppen marqwastar.

Äntel. komo wij till ett sinus, som gick in af åen. Dett måste wij wada öfwer, up til naglen i kalla watnet. Då wij kom mitt på, war där en strok så diupt, att den

[1] Blåbär. — [2] *Viola biflora* L.

diupaste stång knapt räckte botnen. Här måste wij lägga öfwer en stång och gå på under watnet med den största lifsfara. jag tyckte mig då stå uht en farlig sak.

Uppå ett bärg straxt därhoos fans skiffersten, med mycket löss, grå och skiör.

Straxt äffter begynte myrar, som mäst stodo under watn, dem måste wij gå en hehl mihl, tänk med hwad möda; hwart steg stod [watnet] up till knäs, råkade wij eij på tofos, gick längre. Somligestäds gick diupet utan botn, att wij måste wända hela tracten om. Wåra kängor woro fulla med kalt watn, ty kählen låg på sombliga ställen. Hade jag skullat utstådt detta för ett delictum capitale, hade detta straffet warit crudelt, men hwad skall jag nu säja? Jag önskade då aldrig hafwa påtagit mig denna resan. Och på dett alla elementer skulle wara contraira, rägnade och blåste till. Jag undrade siälf, att jag med lifwet kom öfwer, doch maxime delassatus. Sedan wij sökt den nya lappen allestädes frustra, satte wij oss nider, sedan kl. war 6 om morgonen, wrida wåra wåta kläder och torkade wår kropp, fast kalla nordan wädret skadade oss så mycket på ena sidan, som elden brände på andra och myggen stucko ad latera. Nu war jag itinere satiatus. Hela denna lappens land war mäst myra, hinc vocavi Styx. Aldrig kan presten så beskrifwa hälfwete, som detta är eij wärre. Aldrig har poeterna kunat afmåhla Styx så fult, där detta eij är fulare. Stygium penetravi. Wij gik åht willa marken, eij wettandes, hwar nästa granne [fanns], som eij här warit på 20 åhr. [Tolken] gik åstad, då jag hwilade mig wid elden, att söka äffter honom. Jag önskade nu ingen ting mehr, än att få resa floden tillbakas, men jag fruchtade att gå wägen till håpen igen, ty jag wiste min kropp war eij järn älr ståhl. Jag önskade få gå 8 mihlar älr 10 i torr wäg tillbakas till håpen, men gafs eij tillfälle. Lapparne, som äro födde att slita ondt, såsom foglar att flyga, jämrade sig, att de aldrig så warit framme, jag ymkade dem.

En myra (Lycksmyran, emädan af henne rinner en bäk till Lyksele, cur non Olycksmyran?) war full af ochra och watn med tunica på, ty lärer finnas myrmalm till järn.

3 Juni. Wij wäntade långt på dagen inemot kl. 2 äffter middag äffter den utskickade lappen, som omsider kom helt tröt, hade söcht så många stabula fåfängt. Med honom kom ett folk, jag wisste eij om dett war man älr qwinna; jag tror aldrig, att Poëten så nätt afbildat en furia, som icke denna bätre henne repræsenterade, att man eij utan orsak måste tro, att hon war komen från Styx. Hon såg

uht helt liten, ansichtet war helt swartbrunt af rök, ögonen bruna, lysandes, ögonbrynen swarta, håret helt bekswart och omkring hufwudet nedslaget, här på satt en röd, plat myssa, kiortelen war grå och i bröstet, som såg uht likt grodo skin, hängde långa, slankande, bruna pattar, men messing mallior stodo omkring. Omkring sinus hade [hon] en görel, på föttren kängor. Jag blef rädd af hennes första åskodande.

Siälfwa furian talar doch till mig med weksamhet och medymkan:

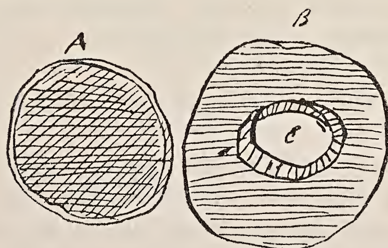
»O du stackars karl, hwar för en swår ödets hwilkor har drifwit dig hit, [dit] ingen för wågat sig, jag har ännu eij sedt främat? Du stackars karl, hur har du komit hit älr hwar will tu? Ser tu hwad för boningar wij hafwom, ser tu med hwad för möda wij kunnom koma till kyrkian?»

Jag frågade henne wäg att komma någon wärt, antingen fram älr tillbakas, doch eij den jag kommit dit. »Näij, du karl, du måste tillbakas sama wäg du kom, ingen anor wäg gifwes; den slipper du intet. Eij häller är dig möglig gå widare, ty åen flödar alt för starkt; af oss får tu ingen hiälp till din resa, ty min man är siuk, som dig skulle mottaga, utan kan du koma till nästa granne, som ligger 1 mihl här från, kanske (: där du finner honom igen :) han hiälper tig, men jag tror dett är aldeles fåfängt».

Jag frågade, huru långt det war till Sorsele. — »Dett wete wij eij», swarade hon, »doch komer du eij tijt före 7 dagar här äffter i detta föret, sade min man.»

Jag, som redan kände mig siuk af så stor strapsering, genom mårkor helt många och långa, genom mina egna sakers bärande, ty lappen bar båten, genom natwakande, genom dett jag intet fåt någon kokad mat på någon tijd, genom mycket watndrickande; ty annat än fisk (offta full med matskar och osaltad) och watn gafs eij till uppehälle. Jag hade förgåts, där icke prästmor gifwit mig ett stycke specke renköt med mig, dett doch för min mage utan bröd war mycket ondt och gik bort osmält. Jag önskade då än en gång råka folk, att få äta supesmat och wågade icke, som laxen, springa upp åht floden till min totala ruin. Jag frågade, om hon hade någon mat för mig? »Neij, utan tu will hafwa fisk.» Jag såg på den färska fisken, som war full med matsk i munnen, hkn mättade mig af blotta påseendet, men styrkte eij. Jag frågade äffter reentunga, hkn de pläga torka och sällia, hkn för sin behageliga fetma nog af förnäma æstimeras. Neij, swarades; än renost? »Ja, men eij på 1 mihl när». Om jag hade honom, fingo jag kiöpa? »Intet will jag»,

swarade hon, »att du af hunger skulle dö i mitt land.» Då jag gick förbij deras koja, låg där 3 ostar under ett tak utan wäggar; jag tog den minsta, menandes doch ej behålla honom utan lofwen, äliest restituera honom; jag köpte och honom af henne.

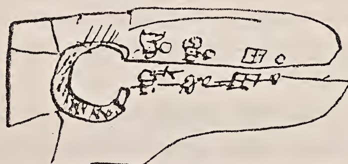

Underlig war hennes myssa, lik de andra lapqwinfolkens; hon är af rödt kläde comuniter, orbiculata, plana, ex duabus lamellis composita, sibi incumbentibus. Facies externa A, ubi in margine lamellæ inferioris margo consuitur cum superiori, inferior autem B, ubi α marginem perpendicularem designat, β foramen pro capite. Lamellæ hæ non consuuntur, sed sibi reliqvuntur, ut caput magis vel minus pro lubitu intrudi possit.

A. diamet. ξx1 et B. idem
α altitudo ξj, circularis.
β variat pro magnitudine capitis.

Särk hade hon som de andre lapfolken ingen.

Kragen war hög, 2 fingers bredd, stickad med ten trå, messings mallior sutto omkring nedra delen, detta låg näst på kroppen, där ofwan på 2:ne grå tröjor lika, nådde till knäs, lika manfolkens.

Jag måste omsider nolens sama wäg tillbaka, tijt jag aldrig mehr önskade koma. jag trodde mig eij längre fram, att wåga mig till Acheronta, ty dett hade blifwit wärre.[1]

I hemwägen såg jag, att basis till de många *tufwor*, som altid äro i mossar, är den lilla Juncellus, radice implicata[2], de qvo antea, hwars rötter årligen wäxa högre och högre öfwer jorden, qvod notabile; är ock basis till de namkunnoga insulis natantibus.

---

[1] I Reseber. till Vet. Soc. skildras återfärden sålunda: »Jag nödgades altså gå floden nedföre igen, tillskrifwande min ungdoms fehl, som eij kunnat uträkna den möda mig förestådt. Dett gick nu hela dagen fort nedföre med strida strömen, änteligen råkade wij emot en holma, hwilken då Lappen, som styrde håpen, skulle undwika, stötte mot en sten; båten gick sönder, wij komom i strömen, men som dett war eij så aldeles diupt, blef wij straxt till holmen förda. Lappen miste sin båt, yxa och en gädda; jag ett par upstoppade foglar, näml. en stor häger, swart med hwit bröst och maga, samt en Rödfogel, Gvousach lappis. Solen sken warmt. När wij wridet wåra kläder och gått 1 mihl wid pas jämte stranden genom buskar och moras, fick wij se en nybyggare, som lågg här uppe i fiske äffter gäddor. Af honom fick jag mat och han förde mig till Granöen». — [2] *Scirpus cæspitosus* L.

Jag fick höra några snöripor liksom skratta.[1] jag gik när intill dem, jag såg, att halsarna woro bruna, kroppen hwit, 3 à 4 bruna fjädrar på skuldrorna och stierten mörkachtig.

Äfwen wistes mig Agaricus Abietis[2], hkt är största remedium Laponum emot myggor, med hkn de röka sig och sine renar, ty då myggen är mycken, koma de hem, ja äfwen de, som warit borta hela åhret, då runt omkring dem med små båhl rökes om affton och morgon; de wettandes effecten lägga sig och sofwa.

Äfwen Agaricus Salicis[3], hkn de wiste mig och luchtade helt wähl, säjandes att han fordom bruchtes af ungkarlar ad incitandam venerem et procreandam favorem ancillarum.

Chamæmorus stod nu öfwerflödigt i blomma, varierandes med 4, 5, 6 à 7 petalis, men curieux, att jag såg henne i summis montibus, ubi tantum umbrosum, äfwen så florera, qvod idem valet de Empetro.

Åter fant jag dett insectum, qvod antea, semicoleoptratum[4], hkt äter fisk. Item ett annat swart, punctatum[5], hkt med det förra springer ibland fiskfiellen och dett senare altid i boset på golfwet i hyddorna. Posterius olet odore Rutæ.

Qwinfolkets tröja på ryggen hafwer ett isatt stycke af brunt kläde.

4 Juni. Wid en koja såg jag några swarta, noppuga lappar, rundachtiga, bekswarta. Jag frågade, hwad dett war, swarades Renmagar inwända, att slå renmiölck uti om somaren, som bewaras torkad till wintren, då detta först uppeblötes i warmt watn, somlige taga härtill blåsor. I fiellen koka de ihop med miölken Acetosam et conservant.

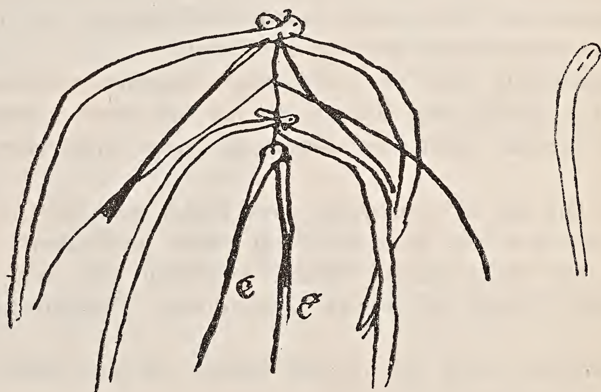
Jag undrade och ännu mehr än undrar, huru dett stackars folket kan lefwa allenast wid fisk. Somlig kokes färsk, somlig torkas och kokes, somt torkas och på ett trä spet, mot elden satt, stekes. De steka honom wähl och koka sin fisk bättre och mehr, än jag någon-

---

[1] »Riporna gofwo allestäds skrattlöje i skogen åht wår tillbakakomst» (Reseber. till Vet. Soc.). — [2] *Agaricus acaulis utrinque planiusculus* Linn. Fl. Lapp. p. 358 och 364, Fl. Su. ed. II p. 451; obestämbar. — [3] *Trametes suaveolens* Fr. — [4] *Blatta lapponica* L. — [5] *Silpha rugosa* L.; jfr Faun. Svec. ed. II p. 451.

sin någon sedt. De hafwa aldeles ingen supesmat mehr än fisk sod och dett aldrig annat än pura watnet, uti hkt fisken kokas. Slår fisken felt, kunna de eij skaffa sig någon bijt. Om midsomarstijden begynna de först miölka renarne och då få af miölken uppehålla sig. Om hösten slachta de sina renar och af dem få litet uppehälle öfwer wintren, doch nog fattigt.

Barnen lägga de i aflånga läderwaggor, de qvibus infra v. D., utan minsta lintråd. Omkring dem lägges Sphagnum molle palustre,

exsiccatum, och inom dett renhår, altså bewaras de i starkaste kiöld.

Winterkojorna, dem de föra med sig, består af 4 stycken krokota störar med hohl på, hka 2 och 2 trädas på en käpp horizontel och constituera 4 hörn. På hwar ända sättes 2:ne lika, men rätta β β och emällan de krökte ad latera 2:ne käpar älr 4 erecti, hkt allt constituerar ett valv. Här utöfwer, excepto apice, drages wamal. Altitudo singuli curvi baculi 4 pedes.

Tormentilla, qvod notabile, wäxte här altid i mossar, des rötter med Cortex internus Alni tuggas och spottet strykes på skin, hwaraf dett blifwer rödt, hwarmed deras seltyg, remmar, giördlar, hanskar etc. färgas.

Stora skogarna af tall står öde och fåfäng, ty ingen behöfwer timbret, [hwilket] faller omkull och rotnar bort. Quæritur, om eij skulle meritera giöra tiära och bek här af? R. den långa wägen betalar eij mödan, dicat judex. I hela Sverige kunne eij så mycken blifwa som här. Mån hon eij kunne kiöras om wintren 20 mihl?

Wid floden på ett locum herbosum fant jag en rar ört, näml.

en *Ranunculus calyce 3folio, foliis semipalmatis*[1]; flos erat minimus, cal. 3fol., decid., ovat., glab.; pet. 6 minima; stamina 15 circiter, pist. 18. etc. vide in natura.

På kärren hade här och där dett af mig förr kallade Byssus albicans, som wäxte på backarna, satt sig som ett skorf på sumitates Sphagni och hade sina små peltas carneas[2], så att en okunnig snart skulle blifwa bedragen, att Sphagnum caule molli woro peltatum.

Af enebär, fast här litet af dett wäxer et qvod notabile semper in aqvosis, weta [de] eij till dett minsta i dricka betiäna sig, som Mundius talar.

Jag lärde dem giöra brännewin af tall struntar, att skölia neder sitt watn med, dett de höllo wara otroligt; eij heller af Biörkelagen giöra dett minsta dricka till att giöma, utan dett endaste watn tienar dem.

Betulæ nanæ semina se så ut, compressa. Pistilla 3 paria s. 6.

Vidi plantam exsiccam homomallam[3], caps. 2loc., valvis opposit. aper. obl., folia , an Euphrasia?

Natten kunne jag intet märka war till dett minsta mörkare än dagen, allenast absentia solis erat.

De arma lappar beklagade sig för bönedagen om wåren. De måste offta, då åen hwarken bär älr brister, öfwer med största lifsfara, ja gå uti watnet till armarne, offta halfdöda, älliest böta 10 dlr smt och stå 3 söndagar plicht, qvod nimis durum est.

I dag fant jag fjorgammalt Pentaphylloides palustre rubrum[4], sed qvod notabile hirsutissimum, adeoqve Plukenetii hirsutum svecicum, qvod specie a vulgari nil differt.

Lapparne äta allenast 2 gånger om dagen och offta en gång och dett om afftonen förnämst.

Wid stranderna, däräst rudera finnas af alt, hwad i bergen är, fans silfwermalm. vide N:o .

Insecta sunt Bombyl. nigr.[5], Vespa, Culices pung.[6], Musca domest., carniv.[7]

5 Junii. På bergen jämte åbrädden fant jag en ört, som ännu eij i Sverige warit observerad.[8] Blommorna woro ännu eij utsprukne, men lagade sig till på ett par dagar att koma. Jag opnade dem

---

[1] *Ranunculus lapponicus* L. — [2] *Icmadophila ericetorum* (L.) Th. Fr. — [3] Obestämbar. — [4] *Comarum palustre* L. — [5] *Apis terrestris* L. — [6] *Culex pipiens* L., *equinus* L. m. fl. — [7] *Musca carnaria* L. — [8] *Astragalus alpinus* L.

och fant, att flores woro papilionacei, vexillum apice rufescebat, ut et carina, qvæ (: notabile:) bifida erat. Hela facies sade mig, att

dett war en Astragalus, hwar om jag ock blef confirmerad af capsulis anno præterito maturatis, eis simillimis. Dixi itaqve *Liqviritia minor*.

Äntel. hade jag så crudelt hungrat, warandes utan bröd och dricka på 4:de dagen, utan kokesmat, utan supesmat, allenast litet speke renkött, den min maga eij kunne fördraga älr förtära; fisk kunne jag eij per vitam äta, ty matskar lågo alt här och thär uti honom; kom jag omsider till prestgården och fik mat.

Här hade han fådt sijk 5 Palmas longos, qvod notabile. Sijken är curieux med dett, att han leker wid Lyksele kyrkia wid Michaelis, men up i fiällen wid juhl, i Småland wid Michaelis.

Renmiölken är notabel till ost, att jag utaf en kanna renmiölk kan få en stor qvantitet ost. Därföre blandas hon också af dem, som ega koor, tillika med komiölken, hwaraf de få mycket mehr ost än elliest.

Renen tager stor skada, då om hösten snö, som smältes, komer och derpå frys, att remmossan blifwer frusen, ty all sin föda om wintren tager han merendels af Coralloides montium[1]; har han eij dett, dör han, ty hö äter han eij. De hugga fuller neder träd, att han må få äta Usnea arborea[2], men dett förslår dock eij särdeles för hans mage. Jag undrade nog, att han kan hemta sin föda genom den diupa snön, som här faller.

Renen äter grodor och ormar, ja Lemures, hka han springer offta äffter så långt, att han eij råkar hem, som för några åhr sedan hände, då de komo ömnogt från fiellen.

Gäddan leker här, så snart isen öpnar sig.

De [fiskare], som jag såg, hade liggat 6 à 8 mihl, wäl mer, ofwan Lyksele och fiskat sedan påsk. jag följde en af dem hem, de hade fått mäst till mans 20 Lpd torkade. Dett är underligit, huru de kunna drifwa lappen bort älr hafwa frihet att fiska där uppe, som öfwer 5 mihl nedan för Lyksele kyrkia bo, ja där som de eij hafwa minsta brädd, som går till hafwet, utan att gifwa minsta skatt, antingen till kronan, älr tionde till prästen i sochnen, ther de fiska (: som andra fiskare moste:), älr leja till lappen, som gifwer skatt för sitt land, hka beklaga sig, att de på alt sätt blifwa illa hanterade,

---

[1] Renlaf. — [2] *Usnea barbata γ. plicata* (L.) Fr.

ut ne qvidem dehiscere audeant. Jag frågade, hwij de eij klaga. R. »Ach wij mächta eij resa till öfwerheten, de få hantera oss som de willia, på hwad sätt de willia gå åht oss, wij föra eij witne, ty tu ser hur wij ligga strödde i willa ödemarken, hinc illæ lacrymæ; aldrig tro wij att wår nådige öfwerhets willie så är, wiste wij dett, så wille wij ändå wara nögda.

Prästerna klagade sig, att sedan de här tient uti en så will ödemark med största trägenhet och flit, blifwa de eij hulpna som andra, de wid skolan älr annorstädes altid ligga till hans. Ja, sedan de tient 20 åhr, tyckte de sig meritera ett litet brödstycke på landet, att bätre få wänia sina barn, som äffter hand wäxa upp, wid conversie med honett folk. En skolemästare, som winlagdt sig med största åhoga, att på 2 åhr uträtta så mycket som sin antecessor på 10 åhr med lapgossarna, att lära swenska, hkt sannerligen är swårare än draga plogen, måste sitta qwar, och altså meriter wara fåfänga.

Här och där i skogarna finnes godt muhlbete, men swårt åcker och äng, mindre åcker. Då kärren blifwa slagne första älr högst andra åhret, blifwer eij mehr wäxt, utan hwitmossan wäxer öfwer, adeoqve sterilescit. Jag tycker, att detta träffeligen stora landet äfwen så wähl kunde excoleras, som någonsin Helsingeland, hkt är nog så strängt backugt och mindre commod än detta. Jag har sedt stora kärren af flyängar älr helt sank, hka jag är wiss på skulle blifwa bästa äng, allenast watnet fingo öpning [och] genom en liten wäg rinna bort. De hafwa proberat, men säga, att aldeles intet gräs wäxer sedan, sed tantum exarescit, hkt kommer af tufworna och Juncus radice implicata. Explicetur et deducetur ulterius — dika, wända torfwen.

Hwad skogen angår, om den öfwerflödiga hugges bort och biörk fingo wäxa i stället, skulle gräset wäxa bätre, men där bergsurt är, blifwer swårare. Aldra swårast äro moar, däräst, då skogen brännes bort, på långa tijden, 10 à 20 åhr, ingen ting wäxer, utan bara sanden ligger qwar. Quæritur, om skogen hugdes nider och finge täcka jorden, rotna så småningom, om han icke skulle kunna wändas till swartmylla? I Skåne så de på sin sand Bokhwete, hkt här eij kan sås för wintren och kiölden; om eij annat i des ställe kunne uptänkas? Qværitur huru mossa kan mineras?

Qvod kärr sterilescunt post foenisecium, inde est causa l. turfa, qvæ radicem sensim auget, l. alias Carex, hkn, då han blifwer när afskuren, wisnar roten, adeoqve ipsa radix exarida prohibet reliqvarum plantarum proventum. An bränna?

Jag undrade, att lapparne eij bygga sig 16 à 20 små huus, uti hka de kunne gå erecti, emädan skogen ha de på sig. Sed respondent, om sommaren ärom wij på ett ställe, i wintren på ett annat, 20 mihl kanske här ifrån, där wij få mossa till wåra renar. Qværebam, cur non colligant æstate muscum rangiferorum, ut ea præbeant hyeme in epulis? Negant, qvia æstate versantur ubi pisces; hyeme longe abhinc ubi crescit.

Ett träffeligt kiöttätande är hoos lapparne, i dett att ett huushåld af 4 personer äter upp wähl en ren hwarjo wicka, alt ifrån fisken lychtar, till han begynner igen leka och gå. Qværitur, om eij hushålningen kunne minageras? Då han ej får fisk, måste han antingen swälta till döds älr och slachta renar om somaren. Boskap älr creatur äger han inga mehr än renen och hunden, de andra kan han eij släpa med sig. Han äter, då han får skuta Järf, Ickorn, Mård, Biörn, Bäfwer, ja alla excepto vulpe et ulfven, så att hans hela föda är renkött, fogel, fisk och watn. Slachtar också en lapp sielf fierde en ren om wickan, hkn swarar mot $^{1}/_{3}$ oxe, är altså 30 renar om wintern s. 10 oxar, då en bonde har nog af en.

Bönderne omkring, då dyr tijd är, äta agnar och tallbark, af den släta, afskalade, a sqvamis liberatus, mala och baka, hwar af de lefwa. Giöma och till Boskapen skära sönder obliqve i stycken stora som 2 finger och gifwa boskapen, getter och får, hwar med fodret minageras träffeligen. Dett skalas af, då tallen sågar[1], och torkas i solen, giömes in hyemem. De mala och af detta miöhl baka bröd, giöra draf att feta swin med, hwar af de träffeligen fetma, och således spara nog säd.

Med blodrot[2] färga mäst lapparne sin ullne, med albark skinn, rött.

Böxorna lapparnes räka neder till skorna och bindas utanpå kängorna, hwar af watnet nog förhindras; foten är bar i skoen. De bruka eij knäppa byxorna, ty byxlinien går på ett löst, smalt tog, hwar af sker, att de draga engång ihop remmen äffter sin crassities, sedan binda en externus nodus. Ingen apertura är anterius pro pene, utan de draga ned byxorna och up öfwer låren, ty skiortan förhindrar eij. Då han pissar, skuter han ned linien framom et sic mingit.

Morbi Lap.: febres rariss., kopporna sällan, hinc sæpe senes cani variolis moriuntur, causa ob distantiam incolarum, sic etiam aliæ febres acutæ. Intermittens ett enda exempel et calculi totidem. Hosta, hkn de curera med swafwel, lagdt på tunner älr eld och draga i sig röken, qvod specif. sed admodum fallax.

---

[1] Bildar safven. — [2] *Potentilla Tormentilla* Neck.

Wärk, hufwudwärk etc. Lägga ett litet stycke tunner, där wärken är starkast, och låta det accensum ligga, till dett af sielfwa huden springer bort; hinc moxa lapponum.[1]

Uvulæ prosid. Klippa af apex uvulæ med en sax; hinc Bartolinus.

Ref, kloref (: qvod prius colica falso :). Smörja om naglen med salt och intaga des utan salt.

Björnstut est planta diversa a Bosc. et Angelica. 3 diversæ species hæ sunt [senare tillägg: non, sed 2].

Och såsom naturen gifwet menniskan alt till öfwerflöd, och henne så wähl försedt, att ingen ting kan fattas, altså har hon och gifwet henne sängkläder i willa ödemarken[2]. Polytrichum prolif. maximum Vaill., Romsi Lappis, wäxer här nog i wåtachtiga och fuchtiga skogar; man skär omkring så widt man will hafwa bolstren, skär och inunder up dett från jorden. Dett är fuller eij ramosum, men är dock med radice så implicatum, ut non possit falla från hwart annat. Detta mos är miukt, faller eij hårt i hoop, då du lägger dig på dett, ja gifwer sannerl. eij den skiönaste bädd äffter. Dett samma kan du och hafwa på dig som en kafring.[3] Jag skulle snart säga, att kafringar woro imiterade äffter detta, om jag wist någon som beskrifwit samma. Jag har liggat här uti med admiration. Hoc docuit necessitas Lappis. Denna sin bolster kan de a latere krama ihop och binda den uti en fasciculus, tjok som man med 2:ne händer kan gripa, dett giömma till nästa affton, föra med sig, irroterat med litet watn, då dett får sin förra elasticitas.

Westerbotn.

6 Junii. Att wetta huru fort floden steg, som dagl. tog till att flöda, satte jag i afftons en käpp erectus wid watnets margo kl. 8 och i dag kl. 5 om morgonen hade floden stiget c. 2 pedes in diametro, men 1 pes uti perpendiculo.

Wid stranden fant jag i den backen, som åen stadigt affräter, stenar, hka liggat ibidem på sand, och att sanden hoos dem coagulerats till sten, men förnämligast uti ett wist slags sten, som såg ut ferrugine veluti tactus och sönderslagen luchtade som en Bössa af krut skuten. vide in natura.

Gemene man sade sig sagt för uht i wintras, att i somar skulle blifwa stor flod (: hwaraf många, som hade sina ängar när, lede stor skada :), ty dett sker altid, sade de, att, då om wintren mycket swallar, blifwer och stor flod nästa sommar et vice versa.

[1] Se Fl. Lapp. p. 264. — [2] Se Fl. Lapp. p. 312. — [3] Sängtäcke.

Nybyggarna i Lapmarken så mycket rofwor, hka där offta wähl wexa och Lapparna, som rofwor mycket älska, gifwa offta en ost för rofwan, qvæ stultitia.

Viola martia major fant jag uti Granöen flore aldeles albo[1]. Item Bistorta alpina, sobolifera, rectius forte vivipara[2], i dett att bulbi in spica nascentes woro utwuxne uti ett litet löf, non spica foliosa.

Om natten regnade och blixstade, dundrade.

7. Reste jag från Granöen helt bittida om morgonen, fik se på skogen på Juniperus den härliga gelatina[3], de qva et ejus viribus heroicis vide Polonum[4] de morbis Regis.

Här på skogen fant jag och ett härligt insectum, Cantharis niger, maculatus et undulatus[5]; deinde in viis regiis copiosiss., celerrime volat.

Jag såg här en underlig fogel[6], som tilförne eij är beskrefwen. Om jag mins rätt, kallade Prof. Rudbeck honom Pica lapponum; jag examinerade honom med Perspectivet och fant honom hafwa alla notas med en kramsfogel, adeoqve non vereor vocare eum Turdus cauda rubra, medio cinerea. Desutom skrik han till och lät som en Turdus, flog som en Turdus etc., vide descriptionem qvam in Ornithol. conscripsi.

Mot afftonen fik jag se Pluvialem nigram, punctis luteo-viridibus[7], N. vid. Ornithol.

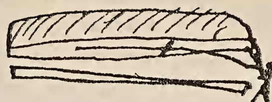
Jag fick äfwen skuta en Lom, *Lumme Vormi*,[8] hkn jag upstoppade. Vide Ornithol., ubi descript. Rostr. non dentat.

Jag kom mot afftonen till Stocknesmark och Jämtböhl, hwaräst jag fant den lilla täcka Cameraria[9], som jag aldrig tillförne sedt, hkn wäxte i källsoden i stor ömnoghet; est planta minima, annua, sedan öfwer hela Wbotn.

---

[1] *Viola montana* L. med hvita blommor; jfr Fl. Lapp. p. 226. — [2] *Polygonum viviparum* L. — [3] *Tremella juniperina* L. (Fl. Lapp. p. 370, *Gymnosporangium* Nees) — [4] Härmed afses polska konungarne *Vladislavs IV:s* och *Johan Casimirs* lifmedicus *Andr. Cnöffel*, som i *Appendix* till *Miscellanea curiosa medico-physica Academiæ naturæ curiosorum sive Ephemerid. medico-physic. Germanic.* (p. 184) 1677 försäkrar, att saften af »gelatina s. gluten juniperinum virtute eâ præditum est, ut membris paralyticis applicatum omnem contracturam perbene sanet, qvod certe summum arcanum est.» — [5] *Cicindela silvatica* L. — [6] Lafskrikan eller lappskatan, *Garrulus infaustus* (L.) Boie. — [7] *Charadrius apricarius* L. — [8] *Colymbus arcticus* L. — [9] *Montia fontana* L.

Jag fick här se ickorne fällor, som lapparna bruka och giorde mig en lika, hkn består af en klof ståck, vide meum. Matas med Amanita petiolo bulboso, capitulo purpureo[1], hkn torkas och här af ett stycke sättes emällan stickan, hkn klyfwes mitt på.

Öfwer Borden hängde caudæ Urogalli foeminæ, 2:ne ihopsatte och sågo wähl uht.

Linagrostis minor och Mesomora[2] wäxte ganska ömnogt.

Här sågs wid watnet några Ephemero-Papiliones[3] et Culices cauda 2furcata.

En Scarabæolus auratus, capsulis aureo rubris, pectore aureo coeruleo, margine rubro.

In Laponia pulices vix ullæ, cimices nullæ, pediculi multi, etiam ranæ et serpentes.

8:de. reste helt bittida bort. såg på wägen Orchis palmata fl. viridi (: rectius pallido :)[4], hkn differerar af alla andra melissolena scrotiformi, hinc Satyrium dixi. Explicatur divisio Orchidis palmatæ et Satyrii.

Qwinfolken såg jag här allestädes gifwa sina barn dia af delkhorn[5], undrandes på Bonfolken, som eij sjelfwa hade dett beswäret att dägga. Ingen kokade upp miölken, ty dett war förstort beswär; därför är eij att undra, dett barnen få matzkar.

Ankom till Umeå stad kl. 4 äffter middagen.

Såg ock på wägen några stora myggor hoppa i wädret med stora swarta wingar[6], hka [jag] tillförne hållit för muscas, men af des volatu kom på andra tankar, hkt äfwen balancere appendices och alæ integræ confirmerade, som här woro. Vid. dies 27 Maji eadem.

Äfwen fants en curieux Cantharellus luteo-ruber[7], maculis oblongis, non ut in cæteris rotundis.

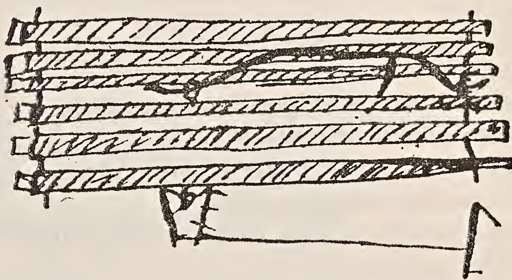

Jag admirerade hwad på 14 dagar allenast war hänt, i dett, då jag reste hädan, war Aspen icke utslagen, hkn nu hade stora löf, gräset war då mycket kort, som nu war qvarters långt etc.

---

[1] Af Linné förd till *Agaricus integer*, d. v. s. en *Russula* med hatten ofvanpå röd. — [2] *Eriophorum alpinum* L. och *Cornus suecica* L. — [3] Antagligen *Phryganea*-arter. De därefter omtalade *Culices caude bifurcata* och *Scarabæolus auratus* hafva ej kunnat identifieras. — [4] *Coeloglossum viride* (L.) Hartm. — [5] Dihorn. — [6] *Empis borealis* L. — [7] *Coccinella* (genom felskrifning *Cantharellus*) *trifasciata* L. (?)

Allestädes i Lapmarken på små Bywägar sättias om hösten fällor för tiädrar, dem jag ännu såg, men kunne eij rätt asseqvera machinen förn nu på wägen, där en bonde hade sama. [Den] war giord af 6 ståckar, hka i bägge ändarna klofde woro och med en twär tingest hopfogade, emellan gick en palea terræ infixa; nu lägges hopomochleon, under des främre ända på paleas, hkn upplyfter

en weija, hkn går neder öfwer uti en ygla; däruti häfftas en krok, hkns apex sitter mot en lång sticka, så att då tiädren tänker gå inunder henne och sätta sig älr röra wid stickan, slår hon bort, kroken gifwer äffter och hopomochleon resilierar; hinc pondus, som war obliqve uphögd såsom en fälla, residerar och foglen comprimerar.

8 Böndag. Umeå. Såsom här uppe frossan är så ganska rar, så är där emot Rosen så mycket gängse, att hwar och en beklagar, hon bryter dem. I Upsala och stockholm frossa, i Lund febres acutæ in intermitt. desinentes.

9. In Laponia Lyks. nulla animalia domestica præter Rhenonem et canem, communiter griseo-canum, magnitudine mediocri.

Potus artificialis nullus Laponibus.

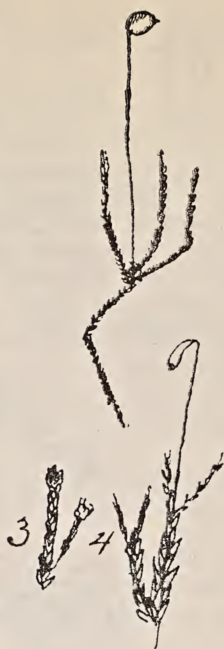
Wid Umeå stad uti en backe, af hkn på sidorna war källesprång, fant jag 3:ne slag curieuxe muscos.

1. Hypnum s. Polytrichum ramosum, floriferopeltatum[2].

E radice caulis semiuncialis obliquus egrediebatur, foliis acuminatissimis, caulem undiqve tegentibus, deinde caulis erigebatur et perpendicularis evasit colore purpureo, sqvamis ovatoacutis, membranaceis, semi-amplexicaulibus, albicantibus, inter singularum basin linea erat unica,

[1] Felskrifning i st. f. *hypomochlion* = stöd, underlag. — [2] *Bartramia fontana* (L.) Sw.; jfr Fl. Lapp. p. 321.

qvæ alternato-gradalis cauli insidebat; hic erectus caulis erat uncialis. Egoqve caulem a infra flexuram d pro autumnali l. hyemali proventu habeo, erectum b autem pro æstivali s. vernali. Huic summo insidet veluti flos qvoddam, qvod componitur ex 6 squamis [petalis], qvorum 3 inferiora opposita, breviora, 3 superiora majora, ovato-acuminata, erecto-patentia, perpetua, colore virido-albicanti.

Intra hæc petala discus plano convexus, his longe brevior componitur filamentis innumeris, angustissimis, albicantibus, apicibus rufescentibus. An stamina? minime enim rudimenta foliorum sunt.

Rami ad basin floris, tamen infra calycem, exeunt 1, 2 l. 3, flore perennante (et apices) et ut priores scenam novam efformant, adeoqve infra calycem prolifera est, contra ac Polytrichum.

Curiosum est qvod omnes eandem altitudinem in fasciculo simul nato, ex centum licet surculis composito, attingant; curiosius qvod flexura antecedentis anni et internodia eandem flexuram observant, veluti ac soldater, då de exerceras, wrida åht en sida alla sina leder.

2. Antecedenti qvodammodo convenit etiam hic muscus[1], differt tamen: 1. radicibus s. surculis antecedentium annorum plane nigris, annuorum autem fere albis s. viridi-albis, 2. nec foliosis sqvamis adeo remotis, ut caulis ruber tam exacte appareat, 3. qvod ramosior sit, 4:to qvod non ita incurvetur, 5. qvod fructifera sit; petiolus longissimus, biuncialis, purpureus. Capitulum inter muscorum maximum, globosum, obliqve prospiciens, viride; calyptra levis, minima, paleacea.

3. Är ett muscus., caule et foliis sangvineis, foliis alternato-gradatim nascentibus; folia oblonga acuminata, sumis ramulis capitulum efformant, veluti num. 1. Discus tamen non conspicitur, foliaqve inferiora capituli longiora interioribus, contra ac 1, adeoqve mas est 3, foemina 4, qvæ e petiolo inferius purpureo, superius virescente capitula oblonga pyriformia, dependentia habet; calyptra minima. Mas et foemina in eadem planta sunt.

---

[1] *Bartramia fontana* (L.) Sw. — [2] *Mnium serpyllifolium* L. (sedan uppdelad i flera arter).

5. Lichen s. Marchantia minima oblongifolia, foliis medio angustatis, et farina aspersis fusca[1].

6. Culex ibidem maximus[2] a me inventus est, cujus figura[m] vide maxim[am]. Reliqua N:o .

10. *Rubus fragariæ folio, flore rubro.*

Radix perennis, angusta, filiformis, propagabilis, sqvamulis 3 l. 4 amplexicaulibus, fuscis vestitus.

Caulis erectus a radice, leviusculus, vix manifeste pubescit, semipedalis, flexilis, herbaceus, crassitie fili crassioris; rami ex alis simplices, longitudine caulis sumum attingunt.

folia alternatim fere e caule egrediuntur (proponuntur) distincto spatio, ad alas 2 foliola ovata, 3 lineas longa, 2 lata, obtusiuscula, opposita, sessilia.

petiolus intra hæc simplex, æqvalis, supra sulcatus, infra convexus, semiuncialis, 3 folia sustentans, quorum 2 lateralia sessilia, media petiolo proprio, vix lineam longo instruitur.

folia lateralia qvodammodo ovata fere, secundum nervum obliqva, ita ut latus interius non latitudine attingit exteriorem, margine irregulariter profunde serrata; folia alias mollia, glabra, plicatilia secundum venas, quæ subtus prominent; folium inferius semper minus.

flos summo cauli l. ramulis insidet; *calyce* inverse conico, 5, 6, 7 laciniis ornatus, angustis, lanceolatis, acutis, latitudine lin. 2, longitud. lin. 3, perpet. viridi.

Pet. totidem qvot laciniæ, rosacea, subrotunda, plana, ungvibus angustis ad calycis incisuras calyci adnata, purpurea utrinque.

stamina innumera, ad ungues petalorum e calycis integro egrediuntur, brevissima, quorum interiora sensim breviora, a sumitatibus introrsum flexa, ut apices non appareant, purpurea. Apices intra stamina absconditi, luteoli.

---

[1] Obestämbar lefvermossa (*Blasia pusilla* L.?) — [2] *Tipula rivosa* L. (fig. på föregående sida).

Embryones plurimi conglomerati, singuli pistillo minimo instructi, stigmate obtuso, albicante ornati; abscondita sunt hæc omnia a staminibus conniventibus.

Betula nana.
radix perennis, lignosa, ramosa, caulem simpl. unicum l. plures sæpius profert.
caulis crassitie digiti, sæpe minor, e glabro leviter inæqvalis, fuscus, pedalis l. 3pedalis, raro perpendicularis, sæpius inclinatus.
rami longi, slygachtiga, flexuosi, angusti.
folia e gemmis sqvamulis deciduis constructis 2, communiter 3 l. 4, petiolis brevissimis, vix lineam longis insident.
folia crassiuscula, rigidiora, orbiculata, latiora fere quam longa, margine obtuse serrata, plana, glabra, supra polita, 5 venis instructa, quarum 2 inferiores e basi egrediuntur, 2 alteræ laterales e medio folii. quæ deinde anastomosibus minutissimis combinantur (: longit. et latitudo lin. 6 :). NB. apex folii obtusus, vix tam longus ac lateralium crenarum interstitia.
flores amentacei, *mares* in julis oblongis e gemmis infra foeminarum gemmas, quæ summas gemmulas occupant, positi ante foliorum perfectam eruptionem, erecti.
foeminæ in sumis ramis intra gemulam solitariæ, longit. lin. 3, sqvamis trifidis compositæ; intra quorum singula 3 embryones rotundi, compressi, 2 pistillis singulæ embryonis purpureis, criniformibus instructæ.
Locus in paludosis, i myrar och tufvor.

11. Regnande hela dagen och söndagen uppehöllo mig.

12. Om morgonen reste jag helt bittida från Umeå stad, wädret war då så tiokt, att jag på ett halfft bössehåld för dimba ingenting se kunne; ja dett war eij annat än moln jag wandrade uti, och gräset blef af dett wått, såsom af regn. Solen tycktes helt blek wada i moln; kl. 9 förgik detta och solen begynte skina.

Granen stod helt mörkgrön, och begynte nu pråla med liusgröna knoppar, hkt gaf mina ögon ett hiärtans nöje.

Chamædaphne Buxb. älr Erica palustris pendula, fl. petioliolo purp.[1] stod nu i sin bästa fägring, och gaf kärren ett träffeligt prydnat. Jag såg, huru hon, förn hon utslår, är helt blodröd, men då hon blomar, blifwa bladen helt liffärgade. Jag twiflar någon målare finnes sättia de behageligheter på en jungfrus bild, och med sådan skiönhet bepryda des kinner. Inget smink har ännu hint dit. Då jag henne såg, föll mig före Andromeda, af Poeterna afbildad. Ju mehr jag på henne tänkte, ju mehr kom hon öfwerens med denna ört. Så att om Poeten just satt sig före mystice att beskrifwa henne, hade hon aldrig bätre träffats. Andromeda beskrifwes warit ett extra

[1] *Andromeda polifolia* L.

ordinairt jungfru och fruentimber, hkns kinner hafwa ännu hint denna skiönheten. Denna fägring behålles allenast så länge hon är jungfru (: såsom äfwen skier med fruentimber :), id est tils hon conciperat, hkt intet långt till blifwer; nu war hon bru. Denna är bunden mitt uti watnet, hon står altid på en tuf i wåta kärren, såsom på en klippa i hafwet, bunden; hon står i watnet till knäs, öfwer roten puta. Stadigt är hon omgifwen med förgiffta drakar och diur, i. e. stygga paddor och grodor, hka om wåren här blåsa, då de paras, watnet på henne. Hon står och lutar med sitt hufwud af sorg. Hennes capitula florum med rosenkinder luta, kinderna blekna alt mehr och mehr; capitula pallescunt magis magisque. hinc *Andromeda* dixi, foliis acutis. Hon ligger halfft kulle; halsen är blot, hinc carneus.

Allestäds om vägen stod *Mesomora,* hkn

e radice filiformi caules nonnullos profert erectos, glabros, e rotundo 4angulatos, ita ut latera opposita rotundata, altera opposita angustiora plana; folia infima minima, sensim majora, ad 4 l. 5 internodia æqvalis distantiæ opposita, sessilia, glabra, sensim majora, ovata, apice acuminata, 5 l. 7 nervis longitudinalibus, subtus prominentibus, simplicibus distincta, sumo petiolo simplici, longitudine cum internodiis pari flos insidet.

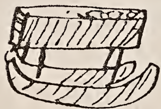
flos ex 4 foliis albis, rotundo-ovatis, concavis, 5nerviis constat, qvorum 2 opposita angustiora intra hæc. flosculi plurimi petiolis brevissimis, calyces cylindr., erect., 4dentat.

Petala 4, minima, acuta, reflexa. Stamina 4 alba, erecta, apices albi. Pist. 1, nigr., erect, cylindr. Hæc omnia respectu floris minimi.

Ubique in nemoribus.

På wägarna fans allestädes Papiliones fritillarii parvi, non argentati ex eruca magna, marmoratæ. Libella maxima, cauda bifolia[1] describatur. N:o . Libella alis coeruleis.[2]

Att wagga barn brukas på åtskilliga ställen diverse modeller, hka nogsamt differera. I Småland hänga waggorna på en elastic stång, hwar på de gunga up och ned. Lapparna i sina lädertuter wagga sina barn på ett träds gren, folk af conduit på rullwagga, att barnet rullar på sides, här uppe på rullwagga, att barnet rullar på hufwud och fötter.

Wid wägen hängde en maxilla inferior Eqvi, hkn hade 6 incisores satis obtusos et detritos, 2 caninos et distincto spatio 12 molares, utrinqve sc. 6.

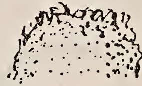
---

[1] Obestämbara små fjärilar och en stor trollslända. — [2] *Libellula virgo* L.

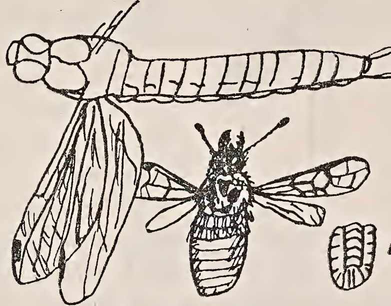
Om jag wiste huru många dentes et qvales, samt huru många spenar hwart och ett animal hade, och ubi, trodde jag mig till att giöra methodum naturalissimam omnium qvadrupedum.

Jag observerade callos in tibiis eqvorum, 4 sc. in singulo. describantur.

Jag såg i bästa ängarna, där hela 6 à 10 ladorna stodo, huru som hela ängen bestod af tufwor, på hka wäxte allenast Polytrichum, och dett helt tort. Nogra af ladorna woro lagde af öde; ty förstod jag grant att dessa skedt nyligen. Ja de woro offta så tät på hwar andra, att intet gräs kunne wäxa emällan dem. Qværitur qvæ causa, qvæ cura? Hkn skulle wara för landtmannen en träffelig sak. Allestäds där de woro, såg jag att jorden war löss, antingen dyachtig älr lerachtig. Då jag steg på dem, gofwo de sig äffter. Då jag grof diupt uti dem, war liksom ett vacuum neder uti; så att då jag stötte till med foten, gik han långt neder; causa tror jag är kiälen, som då han går bort, lämnar stora vacua äffter sig, och torswärden uplyffter.

Insecta woro ut dixi libellas maximas.

Ichneumon bombyli figura, niger, alis cæsiis, antennis clavatis.[1]

Caput antennis lin. 4 longis instruitur, apicibus clavatis; os forcipatum dentatum, pectus punctis qvibusdam glabris armatum, alias hirsutum. Venter depressus, ovatus, ad basin villosus; canities cinerascit; venter subtus scuto veluti constat, vide fig. b, alæ cæsiæ, pedes rufo pallidi, alias totus niger; in salice.

Papilio fritillarius parvus[2], subtus macula 1, scuti figura argentatus; vide inter Petiverianos in Lusitania collectos. Nonne Papilio cinereo-nebulosus, antennis pennatis, cujus foemina alis caret? vide Svammerdam. fig.

Papilio nigricans, maculis niveis, zonæ instar aspersus, parvus, elegans. In viis copiosus, politus et glaber, margine inferiori noppatus.[3]

Tipula nigra[4] aqvis insaltabat, et gyrinus (:pulex :)[5] gyrabat.

---

[1] *Cimbex lucorum* L. — [2] Troligen en obestämbar mätarefjäril. — [3] *Papilio Malvæ* L. — [4] Vattenlöpare af slägtet *Gerris* (fig. på följande sida). — [5] *Gyrinus natator* L.

In puteis Svammerdamia[1] Svammerdami et Lister mire currebant. Inter hos minima qvædam, cujus partes inconspicuæ.

Elasticus nigro auratus, coleoptris striatis, antennis geniculatis.[2]

Sammetsdockan[3], rödachtig, med coleoptiis cæsiis antennis nigris.

Pithoensis præfectura.

Amanita[4]

Capit. semiovat., magnitudine 2:o pollicum meorum, colore pallido, polito.

Lamellæ annectuntur utrinque capitelli basi, suntque primo 1 integra a, 2:do 1:ma minima c, deinde 1 media b, deinde una minima e, item una maxima a et sic alternatur, ita ut e minima alternat et cum media et cum maxima. Lamellæ in statu non infra pileum visibiles, colore nigricante, semine nigro velut asperæ; b est margo inferior pilei; d autem qvod sumo est divisum a reliqvis.

Vidi alium per omnia similem, excepto pileo plano, lamellis minus nigris, vagina caulis deorsum tendens prope d.

I dag regnade en half timma kl. 11, alias serenum.

13. dies optimus clarus et serenus.

Myrgiölingen den större[5] flog i kärren.

Landet war tämel. slätt, doch war här och där stora hallar, eij så särdeles höga och branta, men sluttade oblique uhtföre. Stenarne i dem woro liksom af masur, många rostiga och sielfrätne, lemnandes ett sandugt glitter. Jag fant på ett bärg, på sielfwa landswägen en brun jord, *terra purpurea,* hkn tyks doga till färg. Berget het Högmarksbärget.

I gästgifwaregordarna Grimersmark och Sele refererades mig om ett berg, 2:ne mihl där ifrån, hkt skulle hålla koppar, dit förledit 3 åhr en ifrån Bergs-collegio warit skickad att examinera. Men som bönderna woro timide, inrådde af Borgarne i Umeå, blef han galet wist på andra berg.

Bonden i Webomark Hans Person i Webomark fik härom intet wetta. Hans fader hade först hittat på detta berg, och rest med en fierding till Stockholm; honom hafwa folket giort druken, tagit bort

---

[1] Säkerligen små sötvattens-crustacéer. — [2] Troligen *Elater æneus* L. — [3] Obestämbar *Cantharis*-art. — [4] *Agaricus (Panæolus) campanulatus* Fr. — [5] *Scolopax Glottis* L.

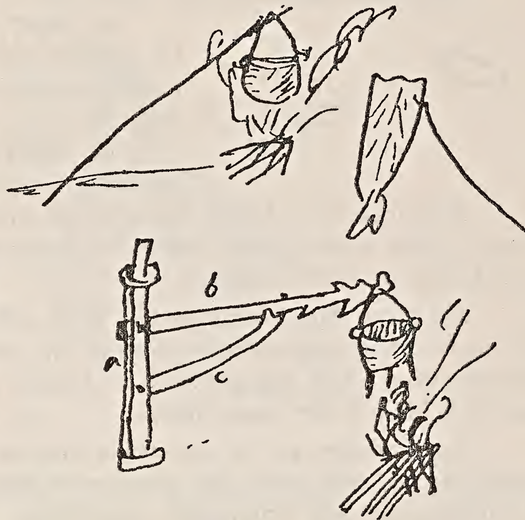
stenarna och lagt gråsten i stället. Denne bonden wille gierna wisa richtigt, om han fingo communication. Jag hade tänkt resa dit, fast än dett så långt låg af wägen, men som jag fick wetta, han war nu eij hema, utan på broning, hölt jag sama för fåfängt.

I dag fick jag på ett par ställe Sätmiölk, dett andra kalla tätmiölk. Äfwen wistes mig tätgräset s. Pingvicula med sin altför underliga bloma. vide charact. Då engång man fått henne, brukas hon hela åhret, ja torkas såsom gäst om wintren till wåren.

Här taltes äfwen om en annan tillagning af miölk, sc. då man giort ost, kokas waslen upp, wellen skiäres af; sedan kokas waslen till dett blifwer på botnen älr alt tiokt som en grööt, hkt sedan torkas och slås i tunnor och bewaras, hkt bakas i bröd och kallas Mesosmör.

Wid spisarna brucktes grythållare. Lapparna taga allenast en stör, sätta honom på sides uti jorden, hwar på hänges antingen en kättill älr sättes en fisk.

Men här brukas helt annorledes, näml. en 4-kantig bielke, hkn går omkring att wridas a; här uti sitter en twär stolpe, hkn går per ortosim up och neder med tänder, att hänga grytan på längre uht eller in, b; inunder en lika, apice bifurcato, likaledes mobilis att b kan upphögas och dimiteras. hinc dentes inferiores in b. vide lit. c.

Usus: 1. Detta kostar ingen ting, järnet mycket.
2. Detta misbrukas eij, järnet kunne anwändas till större nytta.
3. Detta kan uphöjas och nedlåtas, järnringen intet, pro altitudine foci.
4. Järnringen skall kiöras och föras, han är tung, detta eij.
5. När järnringen mist en stött, odugelig, detta eij.
6. Järnringen moste wara proportionatus amplitudine vasi imponendo, detta eij.

Åckrarna woro härliga, stora, slätte, af jord, lera älr sandjord giorde, gifwa härlig gröda, då säden eij frys bort, som i fiohl skedde. Hinc i åhr äta så många talbarksbröd; missnerötter brukas sällan, ty de äro amariores. Lin ses sällan älr aldrig.

Om afftonen går jag från gästgifwareg. Bureåen neder till hafsstranden, att se hwad naturen där dref. Jag finner i watubäckarna jämte hafwet oräkneliga små ovatæ Notonectæ, magnitudine lendium.[1]

Item små Hydrocantharus minimus, ovatus, cæsius, nebulosus[2]; af dess osse ventrali obtuso bifido kännes han.

På stranden springa oräkneliga Orsodachnæ atræ, semicoleoptratæ, alis destitutæ[3].

Item Ephemeræ, hka altid 2 fötter sätta fram och 3 setas cauda obhiant; jag giorde någras vita brevissima adhuc brevior.

Ephemera magna, nigricans, alis nebulosis, nigricantibus.[4]

Ephemera parva, pectore nigricante, alis albis.[5]

Jag fant intet långt från hafwet på en afbränd fällebacke Rubus folio fragariæ, petalis laciniatis,[6] helt wacker och artig. vide in natura.

14. rägnade om natten myckit, äfwen om dagen där på fölliande.

Åckrarna här i landet bestå nu af mylla, nu lera, nu sand, nu mixta, gifwa doch gemenl. äring, hwad wäderlek dett blifwer, förutom kiöld, som är folkets ruin.

Skogarna äro härliga af tall, gran och öfwerflödig Biörk, hwar af ingen ort är angenämare i Sverige att resa genom om sommaren. Inwånarenes mästa pgr giöra de af Bräder à 16 styfwr smt för tolfften och kiära 6 dlr kpmt tunnan.

Jag önskade, att de som willia bestrida, att wissa örter wäxa i wissa länder, wille wisa mig orsaken till Biörk, Salix, Rubus fragariæ, Chamæmorus och Campanula serpillifolia, som här wäxa så öfwerflödigt.

---

[1] *Notonecta striata* L. — [2] Små vattenbaggar af slägtet *Hydroporus* eller *Holiplus*. — [3] Skinnbaggar af slägtet *Acanthia*. — [4] *Ephemera vulgata* L. (?) — [5] Obestämbar Ephemerid. — [6] *Rubus arcticus* L. med flikade kronblad, afbildad i Fl. Lapp. fig. 5.

Item hwarföre Ranunculus wäxer här så mycket, som giör hela ängarna gola, helt skiöna att se på.

När jag kom till Sunnanåens gästgifwareg. fick jag se (äfwen en stor åå, hkn jag färgades öfwer) inwid kyrkian Siälleffte, en oräknelig hoop af huus, liksom en liten artig stad, med hwita skortenar, bygd uti 2:ne gator, med twärgator, bestående af 350 à 400 huus. De swarade mig, att hwar bonde i sochen hade sitt huus, uti hkt han war om högtides dagarna.

Litet bättre fram fick jag se på ett sidlendt bärg, inwid landswägen ligga betäckt helt wähl med granrijs. då jag dett tog af, hwar bärget bränt och brutet; tör hända någon förment sig här få malm, som jag ingen liknelse kunde se tekn till. Jag tog ett par stenar här af och giömde. vide N:o .

Då jag hafft andra gästgifwareg. och mitt emällan den och den 3:die färgats öfwer en elf, straxt wisar sig en ugla, hkn litet då och då flyger frå mig. Jag i medlertijd tager till min lilla byssa, och kl. 12 en qvart äffter, ty natten war eij dett minsta mörk, på frijhand wågar ett skått, råkade, fast hästen gick i full gång, ja så att ena sidan aldeles skiämdes, att hon eij kunne upstoppas. vide descript.

Noctua dorso fusco, ventre cinereo undulato, gemino collari aurium nigro.[1]

Rostrum aduncum, maxilla superior dorso pallido, lateribus nigricat, vibrissæ rachi[di]s nigræ, fiunet album.

Caput cinereum punctis s. undulis conglobatis fere tegitur, tempora cinereo-alba, uterque canthus oculi niger.

---

[1] *Strix nisoria* Mey. (*Str. ulula* L.), hökuggla.

A regione auris macula oblonga descendit nigra, ad maxillam inferiorem usque, sensim angustata, deinde macula oblonga, cinerea, undulis raris nigris, deinde interna nigra macula, antecedenti similis, qvæ conjungitur antecedenti a margine superiori.

Mentum macula parva, nigra tegitur.

Subtus cinereo alba, lineis recto undulatis fuscis, ita ut singula penna, quæ satis laxa est, 5 à 6 zonis angustis, fuscis distingvatur.

Dorsum fuscum maculis albis, majusculis aspersum.

Cauda semipedalis fere, angusta, 9 a 12 zonis angustis, albis cincta, alias fusca.

Alæ fuscæ maculis raris, albis, ita ut remiges fuscæ a lateribus maculis subrotundis aspergantur.

Magnitudo parvæ gallinæ.

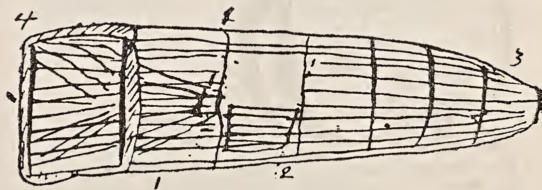
Tibiæ plumosæ cinereæ, lineolis pallidis tectæ. Ungves acutissimæ, pallido-nigricantes. Magnitudo corvi.

Då jag denna håller på att beskrifva, si så komer ett annat creatur framkrypandes uhr samma Noctua, hkt war en mahl, Scarabeolus oblongus, coeruleo et nigro mixto coloratus, ventre

albo; scarabeolus erat ex antennis.[1] Hela kroppen war swart med blå mängd. Bröstet och magan allena woro alba; tactus låg stilla som ett mahl.

Wid landswägen på ett ställe låg en laxhåma, hkn bestod af sprötar, med widior som en catisa hophäfftade, a basi spräkte, ut

eo melius cohærerent; här går äfwen ett foramen fram som uti en håma, anterius 4drato ligno innitens, pene rotundo foraminulo pervium, tamen magnitudine capitis mei. 1 a latere. 2 apertura clausibilis, per quam eximitur piscis.

Longitudo totius a 4 ad 3 war två famnar, diameter 4 war en liten famn, a 4 ad 1, dett lilla, 1 liten famn, circuli erant 6.

Oniscus aquaticus sågs i watnet.

Probsten i Siälleffte refererade om en lap förledet ting, som hade stämdt sin granne, att han hade dubbelt så stort land som han, men ändoch gaf eij mehr skatt än han; hwarföre lappen blef

---

[1] *Dermestes murinus* L.

pålagd dubbel skatt mot dett han hade förr. Men han i förtret gifwer an ett silfwermalmstrek, hwar igenom han secundum constit. Reg. frijkallas för skatt, och går sen till sin contrapart med objurgation, sägandes: jo se nu, nu är jag skattfrij, men du eij.

15. I dag wiste sig eij något särdeles. Hafwet syntes alt här och där wid wägen, hkt bröt af mot de steniga bärgen sina alfwarsama böllior, dels och på andra ställen frätte continuerligen holmar, att med tijden få dem från landet, dels och med en dy gödde de sandiga strandar. Wädret war behageligt.

Uti ett kärr fant jag en variatio (: forte :) af Oxycoccus helt artig, hkn differerar allenast foliis tenuissimis, floribus et baccis minoribus[1]; den andra wäxte mixtim, men denna observerade altid sin wissa porportion och gik aldrig till magnitudinem antecedentis; wäxte ibland Pingvicula rotundifolia et oblongifolia.

'Vaccinia nigra syntes nu med röda (: vulgariter :) blomor, nu med hwitbleka blomor, sed rarius. Gale wäxte här i kärren, som jag för eij sedt i Wbotn.

Om aftonen, litet före sohl gick neder, kom emot mig en så träffelig stor myckenhet af mygg, att dett war att förundra. De woro såsom de upfylt hela lufften, besynnerligen uti wåtachtiga ängar, de foro både i mun, näsa och ögon, ty de flydde eij uhr wägen. De woro fuller eij arga att bita någon, men de woro så många, att man eij fik andas för dem. Jag tog i wädret, och fik myriader i min hand; alla gingo helt sönder, men de woro så små, att jag eij kan beskrifwa dem. Folket kallade dem Knort.

När solen gik neder genom en liten molnfläk, ankom jag till gambla staden i Pithoe, då jag först färgades öfwer en bred älf; där inwid bryggan war en galgplats, där 2:ne finnar woro steglade på hiuhl, hwarest hela kroppen lägg hel, utan hufwud; som myrdat resande folk i afsicht af pengar. En lapp steglad och delad, som besofwit sin slächting.

Straxt äffter jag kom fram och fik straxt kammar, hade nys lagt mig, får jag se på en wäg liusa; jag fruchtade wara eld, men fik se i fönstret solen gå upp helt röd, dett jag eij på lång tijd förmodat. Tuppen begynte gala och foglarna siunga, men somaren wille intet koma.

16. Om morgonen går jag nor uht, att examinera en källa, som hölts före hålla surbrunsprof och låg $^1/_2$ fierding från gambla

[1] *Oxycoccus microcarpus* Turcz.

staden. Den sama tycktes mig wara en simpel kallkiella, ty ingen smak, hinna älr ochra wistes här.

I wägen låg ett brant berg, *Bredwiksberget* kalladt. Dett samma steg jag med möda upföre, fant omsider up i skrefvorna korp- och kråkewingar, harfötter etc. Jag sade så till Cameraden, sij här har en uf hafft näste. När jag gåt litet högre up till nästa bergsskrefwa, sij då får jag see 2:ne stycken uti ett antro, hwars ögon lyste som eld, och des irides hade lumen in se, sine alio, veluti ac lignum putridum, pisces et lampyris. De war stora som små gäss, jag wågade mig eij gå på dessa ufungar med händren, ty tager jag mig en stör, förmärkandes då först, att de woro nästan fulfluxe ungar, mädan de eij flyga kunne.

Diameter alarum distentarum erat pedes 4. Color nigricans, maculis testaceis, plumis tamen mollissimis (: pennis mixtis :) undique tectis, nigricantibus, apicibus pallide albidis; color plumarum subtus testaceus, zonis lineiformibus, angustissimis; color pennarum, præsertim pectoris, cum heic magis apparuere cœpere, testaceus, macula in singula penna longitudinali, oblonga, sinuata, nigra. Supercilia parva, nigra, gena superior nigricans, inferior albicans. Alæ adhuc non rite excrevere, nec cauda, pennis s. remigibus nigricantibus, maculis rotundiusculis, testaceis. Pedes leporis testacei, plumosi, digitis tamen tectis. Rostr. nigr., cera a lateribus myxtace tecta, nigra. Nares ad apicem ceræ subrotundæ, dissepimento obliqvo. Cauda ut alæ, mentum album, myxtax albicans, irides rotundi, magni, crocei, pupilla maxima, coeruleo-nigra. vide caput et pedes N:o .

Aures magnæ erant, obtassemque ut ab Anatomico curioso examinarentur; certe aliqvid novi darent, stapes, incus etc. magna, helix magnus.

Oculi magni, inferius ampliati in formam cepæ; detracta albuginea, qvod facillimum erat, cornea crassa apparebat, in qva objecta exterius optime apparebant in camera, foris non item; crystallinus erat mollissimus, vitreus fere crassior ipso crystallino. Arachnoidea optime apparebat, vasculis innumeris repleta, adeoqve crassa erat, ut facillime a cornea separabatur, medio prope nervum opticum rubra vasculis, lateribus coeruleo-nigricans, exterius 2 foramina ad canthum oculi majorem; oculus prominet.

På samma berg satt ömnogt en muscus Lichenoides cinereo-nigricans etc., veluti adustus,[1] men differerade från den Auctores beskrifwa:

[1] *Gyrophora vellea* (L.) Ach. Den, som härmed jämföres, är antagligen *G. polyphylla* (L.) Ach.

1. att denna war mehr coriaceus, den andra fragilior, papyri adusti instar,

2. denna mehr viridis, den andra nigricans,

3. denna subtus undique filamentis aspersus, veluti radiculis undique tectus, den andra subtus glaber, pumilus.

På granbuskarne begynte nu små knoppar[1] spricka uht, hka Clusius kallar pinus nodosa, ni fallor, hkn nodus bestod af oräkneliga lameller, i dett att hwart gräde[2] hade blifwit kort, crassum et veluti plicatum, inter singula labia magna acerva insectorum minimorum, oblongorum l. potius eorum ova.

17. Fast än man flitigt gick omkring, war ingenting serdeles att observera, mehr än dett, att allestädz på gräset satt liksom spott, hkn gemene man kallar grodspot, hkn då dett strykes af, sitter allenast ett litet insect, liffärgat, likt en liten gräshoppa,[3] doch ännu omogen, till ett klart tekn, att doch af samma en sådan blifwer, fast hon ännu eij lärt giöra caprioler. Jag strök af samma wätska och lät creaturet sittia. En tima där äffter, då jag kom dit, satt åter en lika upblåst fradga, till tekn att den blifwer af samma fradga, hkn insectet blåser upp, och altså conserverar sig ifrån starka solens wärme, hwar af älliest hennes fina hull snart skulle uptorkas.

Litet äffter kom en hehl hop boskap springandes, ja de magraste korna, som man älliest skulle kunna tro eij gå, språng här som iortar i fältet. Hic pauper cornua sumit. Rompen slogs i knor, och språng springsprång, alt till de änteligen kommo till en pus, där de fick stanna, och tycktes hafwa ett fritt Asylum contra hostem. Jag skyndade mig att få se, hkn dem dref så hårt, att hwarken pisklängar älr själfwa döden dem så twinga kunne. Jag såg då wara samma, som jag för neder i landet observerat, neml. Oestrum. Wåra historici naturales confundera Oestrum et Tabanum[4], hka äro så distincta, som haren och biörnen. Ty af brömsen oroas de fuller, såsom af en den swåraste musca, hwars species Tabanus certe är, men af Oestro skrämas de som af raggen. Oestrum sätter sig eij på kroppen, utan på föttren emällan de större och smärre klöfwarna, ty insectet flyger sällan älr aldrig öfwer 2 à 3 span från jorden, doch mäst ett halfft. Boskapen springa så länge, [tills] de kunna koma i watn älr kärr med föttren, då de äro frija, att han eij kan skada dem. Insecten[5] är ett

[1] Missbildning, förorsakad af *Chermes Abietis* L. — [2] *Gräde* = barrsamling (nyskott) af gran. — [3] *Cicada spumaria* L. — [4] *Oestrus* = styng, *Tabanus* = broms. — [5] *Oestrus bovis* L.

Ichneumon, har upsyn som en Crabro; i stierten en tag, som står rätt framföre, är gohlachtig, describatur ulterius. Vide fig. et descriptionem Frisch. et meam in natura.

18. Söndag.

Hades till mig en Bondedotter af 1 1/2 åhr, hkn war blind, frågades äffter om dett war staren? Jag examinerade ögat, fant dett helt klart, som ett ordenteligit wählskapadt öga och snarare sagt skolat wara gutta serena. Men jag fant grant, att dett eij häller war den, ty dett älskade att stå i liuset wid fönstret. Men jag observerade, att ögonen hade sådana underliga motus convulsivos, och att då man dett tilltalte och dett skulle willia se, wändes ögonen upp, att dett hwita allenast syntes. Barnet war så födt, jag frågade modren, om hon sedt någon så wända älr spöka ögonen, då hon war hafwandes. Ja, säger hon, jag såg min mor älr swärmor, som höldt på att döö, hkn jag eij flydde, utan satt hoos, mens hennes dödskamp gick öfwer. Hinc illæ lacrymæ. Jag menar så wara, att barnet eij war blindt per se, utan focus war ställd så mycket på sides uti bulbo oculi, att ögat eij kunne se, utan då dett war ställdt secundum metam radiorum, qvemadmodum videmus in winögda. Ögats status naturalis in hocce subjecto war altså under öfra ögonlocket, så att dett med halfwa ögat kunne se, då halfwa pupilla gick under ögonlocket, när dett updrogs. Qværitur quæ cura? Jag wett ingen, om icke med därtill slipade glas kunne något hiälpas. Rådde ochså att sätta waggan med föttren åht dagen, att barnet med möda fick twinga ögat emottaga det liufwa liuset, nu mädan alting war böjeligt, såsom Bartolin curerat winögdas.

Äffter det stora regnet och åskedundret, som sachtade sig till kl. 4 äfftermidd., reste man till Nystaden Pithoe, där jag besåg några trägårdar, att se hwad wexter kunna tohla den odrägeliga wintren. Fant Poterium, Balsamita, några små Qvercos af seminibus i fjohl satte, af hka mäste woro förkylde, ett par appelträd med en liten telning från jorden. Apelarna gik uht.

19. Reste jag till siös helt bittida uht, att i siärgården se hwad rara wäxter kunne finnas. Watnet war 1 mihl uti fiälen sött, ty de många floderna, som hafwa sitt inlop allestäds från wid landet, upspäda dett salta watnet med sitt insipida fiellwatn.

Inga särdeles örter funnos, ehuru noga jag söchte här äffter. Wid stranden, där watnet offta går uppe 10 à 12 famnar om wintren, wisas nu en hwit ahlskog med småt snacke,[1] hwaruti wäxer Trientalis

[1] *Snack* (prov.) = efter snösmältningen kvarliggande hinna eller tunnt täcke af döda växtämnen.

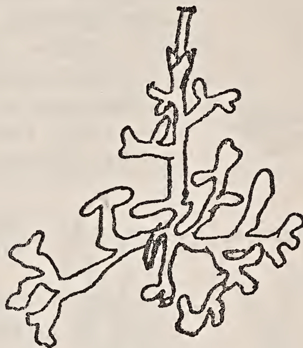
och Mesomora, att strandarna stodo hehlt hwita af des blommor, adeoque Rajus recte Mesomoram in locis maritimis Sveciæ prognasci scribit; item Lychnis mas et foemina[1] rarissime flore albo, communiter purpureo, item Juncus bipedalis,[2] calamo supra panniculam spitamali aucto, pannicula laxa, 3^bus^ petiolis communibus innixa, idem minor. Gr. miliaceum.[3]

Här taltes mycket om berg och troll, ex. gr. Swinbärget emällan nya och gambla staden. Om siöar, fiskställe, där man ingenting tår, utan man komer owettande. Om trollerij, att tiufwen eij skall koma längre, etc. Men alt hördes wara lögn, dels af Historien, dels af konsten.

Fiskar fanns Rudor, Simpor, Braxen (Aspi Kurovpek, Lap. Pithoe), Solken, Stemma, Isarv, Hornstaggare (: aculeatus 3cusp. dictus :) Laxukel (: Truttæ sp.:).

In på Långöen, 3 fierd. från Pitheå gambla stad, fant jag under en gran Corallorhiza uti full bloma, den jag aldrig till förne observerat, och är mycket rar, ja så, att då man får en, fås eij den andra.

Radix crassitie ubique minimæ pennæ, glabra, carnosa, recto-horizontalis, crassitie æqvalis ubique, ita ut rami ipsi basi æqvales, obtusi, subdivisa in varios sinus et ramificationes, plana, alba, coralii instar divisa, sine fibris capillaceis; rami rotundi levissime depressi.

Caulis erectus, simplex, glaber, palmaris.

Folia nulla, præter vaginas, ad basin vagina unica, deinde altera longior, tertia tandem adhuc longior, ita ut ultimæ basis intra antecedentis ventriculum includitur, ultimaque angustior secunda, secunda prima, omnes coloratæ, rotundæ, albocarneæ.

Flores in 3 phalanges dispositi, spatio semi-palmari prope apicem, 9 à 10 communiter, ita ut 3 in singula phalangi, æqvali spatio remoti, sessiles. Sub basi singulorum sqvamula acuta, bifida, sinu obtuso.

Embryo striatus, oblongus, leviter deorsum curvatus, sensim crassiusculus, rugosus.

Calyx 3folius, æqvalis, oblongus, angustus, acutus, concavus, petalis longioribus, quorum 1 superius, 2 inferiora, apicibus purpurascentibus.

Pet. 3, quorum 2 ovata, marginibus conniventibus et labium superius constituentibus, apicibus rufescentibus, inferius labium planum, reflexum, oblongum, album, punctis purpur. ad basin aspersum.

---

[1] *Melandrium rubrum* (Weig.) Garcke (*Lychnis dioica* L. p. p.) — [2] Antagligen *Juncus balticus* Willd. — [3] *Milium effusum* L.

20. I dag fick jag 2:ne slags antea non descriptos pisces. 1:mus *Cyprinus angustus*.[1] Stemm.

Caput oblongo-obtusum, nigrum supra, alt till des slut, och framan till näsborarna, på sidorna till ögonen. Dorsum etiam nigricat wid fenan på ryggen, latera argentea, splendentia, venter albus, ut et caput, qvod inferius album, lateribus argent. Oculi rotundi, albi, punctatis iridibus, punctis sc. superius pluribus. Iris supra pupillam macula magna, viridi, æri æmulante coloratur cum pupilla nigra. Nares rotundæ, foraminibus adhuc minoribus, subrotundis; rost. edentulum, lingva obtusa; maxilla inferior paullo brevior. Maxilla inferior, s. qvæ branchias tegit, 5 radiis connexis, obtusis, non spinosis utrinque constat.

Pinna dorsalis 10 radiis rubris connexis, quarum 1 breviss. integra; 2 duplo longior, ex longissimis, simplex; 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 bifidæ in medio et iterum bifidæ, adeoque hiæ omnes superius quadrifidæ, ultima tantum apice obscure bifidæ, omnes sensim breviores, 10ma tantum bifida et basi antecedenti velut adnata; radius ultimus unicus, si non duo minimi fulciunt eundem, qvos non numero.

Cauda bifurcata, 9 utrinque radiorum, hinc 18, acuta; radius 1 simplex, longiss.; alteri sensim breviores, bis subdivisi, nonnulli in plures, cauda explicata etiam bifurcata.

Peritonea ad anum 11 radiis constat, similis dorsali, sed unico radio ramoso augetur; postremus ut primus; hic ut dorsalis bifurcatus, dum concidit.

Ventrales 9 radiis, quorum 1 longiss., simplex, reliqvi ut prius sensim breviores, ultimus bifidus, dum concidit, non bifurcatur.

Brachiales 17 radiorum ut priores, sed primus simplex, omnes tamen manifestissime breviores, adeoqve ultimus vix conspicuus.

Sqvamæ 17 ordinis utriusque, si ordinem dorsalem et ventralem in utroque numero, alias exclusive 15. In 10 ordine in singulo punctum minimum, ovato oblongum, album, non argenteum, distinguit totam lineam, adeoque utrumque latus 50 puncta continet.

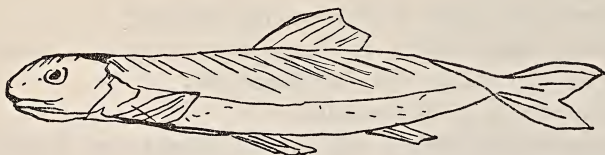
Pinna dorsi nigricat, reliqvæ pallidæ, ventrales magis ad flavedinem, vix tamen manifestam tandem.

Longit. totius palm. 2 lin. 5.
A rostro ad pin. dors. unc. iij.
Pinna dorsi basis lin. viij, longa lin. 13.
A dorsali ad caudam unc. j lin. ij.
Cauda longa unc. j lin. 4, diamet. ad basin lin. 7.
ab apice ad divisionem lin. 10.

---

[1] *Cyprinus Grislagine* L.

A cauda ad perit. finem unc. j lin. ij.
Peritonei basi lin. viii, longit. lin. 11.
Perit. ad ventr. unc. j lin. v.
Ventralium basis lin. viij, longit. lin. xi.
A ventralibus ad brach. unc. j, lin. 8.
Brachial. basis lin. iv, longit. lin. xi.
Capitis longit. unc. j, lin. v.
Diameter maxim. corp. unc. j, lin. v.

2:do *Cyprinus parvus flavo-argenteus:*[1]

Sarf Svet., Isarv Pith., Wimba, Stim Lulens.

Nulla alia nota differre cognovi, quam punctis lateris 60. Adeoqve in hoc pisce, qui minor antecedenti, plura puncta et sqvamæ.

Color dorsi minus nigricat, magis pallescit. Latera argenteo-pallida, pinnæ ventrales a margine exteriori ruffæ, perinde ruffæ a margine anteriore, cauda a margine inferiori ruffa.

A Mört differt uterque colore oculorum et pinnarum, nec non crassitie dorsi, qva heic excellit. Isarfven är fetare än mörten, eij heller så benig.

21. Reste frånPtheå gambla stad, ankom om afftonen till Luleå nya stad.

På wägen såg jag allestädes att *Pinus* blommade på underligt sätt:

des rami sättia årligen genicula, hwar af des ålder kan accurat dömas. Des 3 åhrs sista internodia behålla grået eller folia aciformia, hkt de först fått. Då dessa engång mistats, koma där aldrig mehr några igen. Fl. masculini, som äro allenast en corymbus apicum, sittia ad latera caulis internodii hujus anni, idque prope basin; men des flores foeminini sittia summo apice runda och röda, doch sällan på ett internodium tillikes.

Nummularia[2] licet flos ejus ab omnibus pro regulari habetur et haberetur, attamen docent stamina aliud, qvæ 4 sunt, ut in labiatis duo parva, 2 longiora prope latus alterum, inter hæc pistillum ad latus

---

[1] *Cyprinus erythrophthalmus* L., sarf. — [2] *Linnæa*, som förut äfven förts till slägtet *Nummularia*.

reflexum ut in labiatis jacet, adeoqve labium superius 2fidum, inferius 3fidum, omnes similes.

Moarna stodo nu hwita af Linagrosti spica erecta och spicis dependentibus.[1]

Kiärren hwita af Ledum; Chamæmorus begynte förswinna.

Skogarna hwita af Trientalis och Mesomora, hkn nu begynte taga af och i des ställe Myrtillus, kröson, odon, blåbär, Melampyrum et Geranium.

Ängarna helt gohla af Ranunculus erectus.[2]

Åckrarna några gohla af Brassica campestris, hwarest Behen[3] lagade sig att stiga fram wid den förras slut.

Rinlarne hwita af Menyanthes.

Linagrostis och Salices begynte nu släppa sina flygande frö.

Præfectura Lulensis.

1. *Salix arb. foliis Lauro Cerasi.*[4]

Frutex, sæpe arbor est. Caulis glaber, carneus, ramis novellis brunneis, hic illicque parvis punctis, sed rarissimis aspersus.
Folia glabra, supra polita, infra pallide viridia, ovalia, utrinque oblongo-acuminata; novella folia superius infra medium brunnescunt, petioli rufescunt, margo serrata, sed distincte.
Ad basin petioli 2 auriculæ.
Stamina 2.

2. *Salix arb. foliis Lauri latifolii.*[5]

Arbor est, sæpius fruticat tamen.
Caulis glaber, epidermide alba, pellucida vestitus. Rami sumi rufescunt, inferiores pallescunt.
Folia infima inverse ovata, superiora ovata, utrinque acuminata, subtilissime per margines obtuse serrato-crenata, supra splendentia, infra pallide viridia, glabra; venæ extra superficiem nec superiorem nec inferiorem prominentes. Stamina sub singulo flore 4.

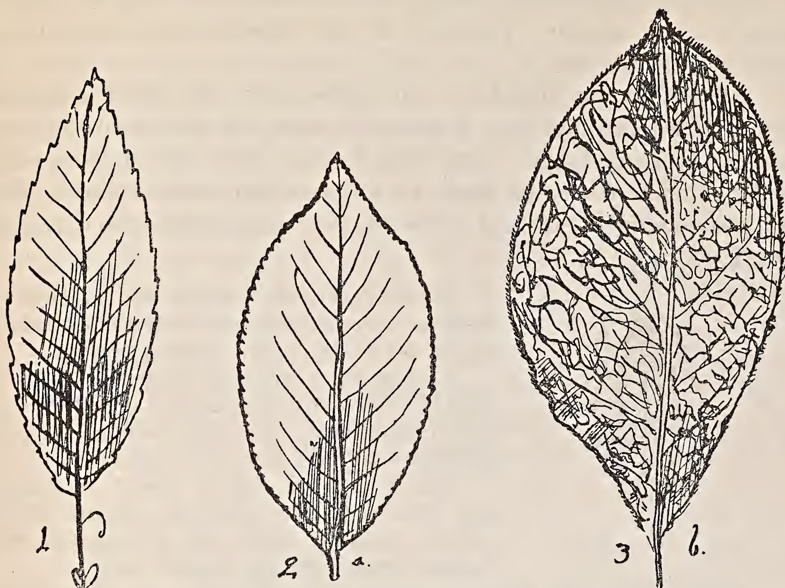
3. *Salix arbor foliis Ulmi.*[6]

Arborem in satis magnam excrescit, magnitudo Tiliæ; rami novelli albi pubescunt, seniores glabri, pallidi.
Folia ovata, utrinque acuta, inferius angustiora et levissime undu-

---

[1] *Eriophorum vaginatum* L. och *E. angustifolium* Roth. — [2] *Ranunculus acris* L. — [3] *Silene venosa* (Gil.) Aschers. (*Cucubalus Behen* L.) — [4] *Salix phylicifolia* β L. Fl. Suec. ed. 11 p. 346. — [5] *Salix pentandra* L. — [6] *Salix caprea* L.

lata, margine integra, superficie superiori in adultioribus fere glabra, sed venis rugosa, inferiori manifeste pubescente, venis eminentibus.

4. *Salix pumila, foliis ovatis Vaccinii nigri.*[1]

Pumila est arbor et tenella, in arboris formam crescens in paludibus, sed vix Ped. 1 attingit.
Rami novelli glabri, annui scabricant, pallidi.
Folio exacte ovata, levissime ad acumen inclinata, glabra, infra pallide viridia.
Fructus pallide viridis, in quibusdam basis singulæ capsulæ nigrescit.

5. *Salix pumila foliis ovalibus Vaccinii coerulei.*

Pumila est, et loco et magnitudine et figura antecendenti convenit.
Caulis rami superiores brunnei, sümi incarnati.
Folia exacte ovalia, antecedenti similia, alias ex margine integro.
Fructus in hac rufus s. brunneus.

Wid Gäddeviks färga ned wid stranden på högra handen ligger en stark springkälla, hkt de kalla kallkällor, med en stark ström full med ochra, som till en träffelig qvantitet

[1] *Salix myrtilloides* L.

ligger där omkring, med silfwerhinna. Smakar surbruns smak, doch tämeligen lindrigt, spritter, ligger 18 alnar från åen, frys eij om wintren, för dett kommer i åen. Ingen hög backe ligger för dett, utan en ordentelig convexitet. Dett är från superficies fluvii in perpendiculo 2 alnar ungefär. Apertura är mot ostnord, något litet i öster, folket twättar här uti.

Älliest såg jag allestädes wid landswägen, där folket broat, hur matjorden war mycket tun, gruset och moen ett span, communiter in humidis, in siccis longe majus, lera 2 sæpe alnar, iterum grus emällan den mörka moen och leret, så wäl som där leret lochtades. Wid sista besynnerligen rant uht ett watn, som satte slam; mon dett [war] samma ochra?

Capricornus niger, nebulis pallidis niger.[1] Cornua corpore longiora 10 articulis constant, nigra, ad basin singuli articuli cinerea.

Corpus niger, schagrenatus, maculis sordidis, hic illicque conglobatis in coleoptris, corpus cylindricum, sericeum, collum undique pediculis minimis purpureis tectum.

Musca minima, nigra, ventre subrotundo, alis albis.[2] Eqvum insistabat, numero infinite magno, interque crines ejus promanabat, edebatque crudeliter, nec timida erat.

Culex cinerea, alis striatis, ventre nigricante, pedibus nigris, albis zonis cinctis.[3] Hæc etiam crudelis erat et mihi et miserrimo eqvo.

Alæ albicant, cum refractione ad solem propter venas striatæ, pectus, infra præsertim, hirsutum.

Venter oblongus, punctis lateribus acutis tectus nigris, alias cinereus erat; dum edit, pedes posteriores retrudit.

Då jag gick i ängarna och lutade mig aldrig dett minsta, wille de upfylla både näsa och ögon.

22.

6. *Salix frutescens, foliis Aeleagni, lanceolatis, villosis.*[4] Fiellwijde.

Frutex est satis magnus, rarissime in arborem excrescens.

Folia lanceolata, rugosa secundum venas, intra venis prominentibus supra pubescentia, viridi cinerea, infra niveo villo tecta.

Foliola infima gemmæ supra fere glabra et magis viridia.

Caulis glaber, carneus fere sive pallidus ad brunnum inclinatus, rami novelli rufescentes, alba hirsutie tecti.

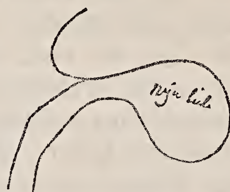
[1] *Cerambyx sutor* L. — [2] *Culex equinus* L. — [3] *Simulium reptans* L., förstorad. Jfr beskrifningen och figuren d. 28 Juli. — [4] *Salix lapponum* L.

Wid nya staden afKtheå wid stranden fant jag Viola aquatica, rotundifolia, flore prorsus niveo.[1]

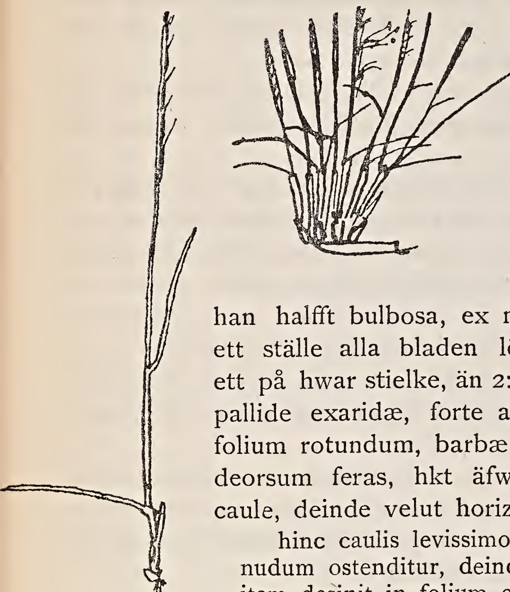
Chamæcyparissus[2] wäxer här nog, med hkn de färga sin uhl; de koka henne med Biörklöf, som wid midsommartijden är hämtadt, och färga här med wamal.

Wid stranden wid gambla Lule wäxte Ranunculus minimus parisiensis.[3]

Nya Lule är en ganska liten stad, ligger inom en fiähl och är en peninsula; jordmonen är ganska steril, staden ligger på en liten convexité af stenrör, fyld upp med sand och mår[4], så att dett tycks liksom hafwet skolat bortfrätet all den mylla för warit, och såsom ett rofdiur lämnat bara benen qwar, id est stenarna, hka dett doch kastat sand öfwer, att ingen skulle se dett.

Jag lämnade Nya Lule, emädan ingen ting stod där att profitera, kl. 1, och ankom straxt till gambla Lule $^1/_2$ mihl där ifrån siöwägen, emädan ingen häst war i staden.

Här fant jag ett underligit gräs[5], hkt de i Småland kalla kaffeskägg[6] i. e. barba senum; Pithoe Swinborst, est seta suilla, heic autem Lapphår i. e. crines laponum. Dett stod nu i bloma, Radix ser ut som wore han halfft bulbosa, ex multis bulbis juxta se positis. På ett ställe alla bladen löst, som doch eij äro mehr än ett på hwar stielke, än 2:ne; ity, att sedan några sqvamæ pallide exaridæ, forte anni prioris, äro slutade, går ett folium rotundum, barbæ ad instar et asperum, si digitis deorsum feras, hkt äfwen med en vagina är amplexicaule, deinde velut horizontaliter extrorsum fertur;

hinc caulis levissimo spatio nudus fertur, et geniculum nudum ostenditur, deinde alia vagina caulem cingit, qvæ item desinit in folium extrorsum tendens, rotundum; hinc

[1] *Viola palustris* L. — [2] *Lycopodium complanatum* L. — [3] *Ranunculus reptans* L. — [4] *Mår* (prov.) = hög af sönderkrossade ting. — [5] *Nardus stricta* L. — [6] *Kaffe* (prov.) = gammal gubbe.

spica, sed ab omnibus aliis spicis distinctissima. Caulis spicæ, velut crassiusculum folium, suæ speciei est, qvod unico latere sqvamas oblongas habet, alternas hinc velut gemino ordine, eas tamen adeo angustas, ut spica vix ipsi cauli crassior; sqvamæ brunneæ sunt. Pistilla duo, apices 3 et stamina; singula locusta ex unica sqvama constat.

Både af detta gräs och skogar, kiär och åkrar, ängar, örter, siöar etc. såg jag att detta land war mycket likt med Småland, och fant här ganska många örter, som intet wäxa i Upland, Sörmeland, Östergötland älr Skåne, utan i Småland etc.

Jag gick neder mot en siö på en äng; jag hörde hur dett smackade och knäpte i kärret, liksom watnet skolat kokat, ty här och där lågg dy bart, watnet war uttorkat. Jag fick då se, att nästan hela jorden lychtes af snäkor, hka gjorde ett sådant smackande. På andra sådana [ställen] såg jag äfwen likt, på somliga ingen ting, utan då jag ref neder i dyen, såg jag wara fult, och att de grafwa neder sig, altsom watnet torkar bort. Hinc est qvod ad millenas in locis antea siccis, ut accesserint aqvæ, reperias, de qvo antea sæpius dubitavi.

Ibland dem foro Svamerdamicæ som sohlgran, men jag observerade en corpore magnitudine lentis globoso, hkn jag för eij sedt, war flavescens. Ibland gräset sågs oräkneliga tusend af de små minsta myggen,[1] hkas mares hafwa ludne fontancer.

I watnet låg oräkneliga små, nys utkläkta fiskar, hka woro pellucida, ögonen störst, så att jag med förundran måste sanna, hela wärlden wara full af tina ähro.

Jag observerade nu allestädes Stellaria minima,[2] som hålles af Botanicis för rar, och att den intet är något distinct species, som Skaparen giort, utan ett Natursens genom culturen förwändt species. Ty wij wett, att den ordinaira Stellaria ligger altid i watnet och flyter, minima numquam crescit ubi aqvæ, sed ubi aqvæ periere per tempus calidum; nu kan hon eij wäxa erecta, ty moste hon krypa och af frustrato alimento blifwa liten. Den, som här om twiflar, sätt henne i en bäk, där stadigt watn är, älr den större, där watnet begynner torkas uht, et eris confirmatus.

Morbi. Scorbutus freqventiss., hinc ulcera oris, ulcera pedum, surben, ulcera uvulæ, pedum intumescentia, dolor siccus pedum et tibiarum. Pedum intumescentium hydrops. Här af blifwa Böndren wid helig dagar helst siuke. Schirrus excedens.

---

[1] *Chironomus*-arter. — [2] *Callitriche verna* L.β. (*Corispermum foliis oppositis* γ. Fl. Lapp. p. 2).

D. 23. Jag gick upp i gambla Lule kyrkia. Straxt wid dörren wiste de mig ett hohl, som gambla monkeorden låtet giöra i stenmuren; des diameter och des perpendiculus war lika djupt, som ofwan uppritat är, doch hehlt rundt, och finis ovaliter obtusus, hkt warit ett prof, att i Dom-Capitlet dömma äffter glans penis virorum a mulieribus despectorum; in uti kyrkian wistes mig en kostbar altartafla, gambla beläten af martyrer, och hohl i hufwuden, genom hka sagdes öset watn, hkt gåt till ögonen att de grätet. Äfwen twänne stolpar, på hka stodo ett par bilder, hka skolat wid ingången lyft händren med wyrdnad, genom en särdeles appropriatus tendo.

Om morgonen gick jag norr uht från staden, $^1/_4$ fierdings wäg att besee en brun, hkn probsten med några andre brukat. Probsten, som war Artriticus, hade genom honom mist några stenar. Han låg uti ett mossachtigt och sumpugt ställe, doch dref up sand; watnet war klart, spratt i glaset, giorde surbrun iris mot solen, smakade litet af witriohl, war lätdruket, sqwalpet luchtade som krut, solutio gallarum blef rödachtig här af, men fläckade eij hwit papper. Blåt papper ändrades intet, ochra war eij mycken, silfwerhinna gafs.

Wädret har warit i dag, går, förregård; ja altsedan d. 18 har warit solsken, warmt och mäst stillachtigt wäder, ängarne frögdade sig nu med en skiön och härlig prospect, och alt gynnade ögonen och hälsan. Är somaren [här] kortare än alla andra städes i wärlden, så tillstår jag och, att han är angenämare. Aldrig i mina dagar har jag lefwat friskare än nu.

7. *Salix arbor foliis Alaterni s. Lauri, latifolia.*[1]

Caulis scaber, rami glabriores sordidi, ramuli brunnei.

Folia lanceolato-oblonga, margine serrata s. maxime naturaliter singulæ serraturæ margo, sive qvod duobus denticulis interjacet, reflexus s. undulatus; petioli simplices, rufescentes in tenellis. Supra sunt folia polita, infra pallide viridia.

Lactis usus apud Vbotn maximus est.

1. *Sötmiölk,* lac multum, ante diem esum.
2. *Upkokt,* recens excoctum.
3. *Öhlost,* recens coctum, cum cerevisia coagulatum.
4. *Sur miölk,* lac vetustum, flore orbatum, scissile.
5. *Filbunke,* lac vetustum cum flore esum.

---

[1] *Salix phylicifolia* L.

6. *Smör,* flos qvassatus ad separationem et supercidentiam oleositatis.
7. *Kiärnmiölk,* serum a flore qvassatione separatum.
8. *Ost,* lac recens calefactum et coagulo vitul. coagulatum, a sero exemptum et conspiss., siccat.
9. *Walle,* serum residuum coctum, et spuma supernatans continuo exempta, collecta.
10. *Waslan,* ab hoc residuum loco lactis l. aqvæ in coctione panis.
11. *Syre,* antecedens diu retentum visciditatem contrahit, in hyemem reservatur.
12. *Mesosmör,* serum casei coctum ad consistentiam fere, cum farina ultimo addita.
13. *Sötost,* lac recens coctum ad consumptionem, residuum crassitie pultis et dulce esum.
14. *Miöhlost,* lac casei instar coagulat., farina mixtum, coctum fit.
15. *Tätmiölk,* lac recens inqvinatum ex Pingvicula etc. Sättmiölk.
    Obs. Servetmiölk vide 282.[1]
16. *Giessmiölk.* 282.[1]
17. *Lappmiölk,* lac acetosa mixtum, inque ventriculis renorum l. aliis rumis conservatum ad hyemem.
18. *Renmiölk* sättes i källorna, att hon eij straxt skall löpna aldeles och altså mehr grädde, ty blifwer hon frysen oplenad.

24. Midsomarsdag. Landets amœnitas æstivalis et vernalis, quasi quod reliqvis omnibus præferenda, aëre, aqva, herbis, colore, cantu adoratorum et 66 alia.

Om morgonen gick jag uht att botanicera, men intet curieuxt förekom mehr än Arisarum Riv.,[2] hkns bloma beskrifwes *char. gen.*, och Corallorhiza.

Här refererades om Boskaps siukan, som här mycket grasserat, att då boskapen adhuc sangvine suo calentes flåts, hafwa de, som dem flått, och någon droppe blod komer på kroppen, blifwit swarta, frätas och blifwa liksom gangrænösa. På andra hafwa hela händerna blifwit upswulnade, upslagna etc., ja ansichtet af en, som blodigt blef; ja många där af dödt, att ingen sig wågar dem att flå, utan dem straxt nedergrafwa. Præservatio brukas swima[3] dem en gång om dagen, då de säjas blifwa fria.

Mig refererades, att boskapen i Torneå om somaren döö till 200 à 300, hka gå på ett sidlänt ställe i bet; qværitur an causa Cicutaria?[4]

---

[1] Dessa bägge slags mjölk omtalas närmare i dagboken för den 10 Augusti i det stycke, som efteråt erhöll detta nummer. — [2] *Calla palustris* L. — [3] Bada. — [4] *Oenanthe aquatica* (L.) Lam.

Qvomodo curari possit campus verrucosus? Rs. vere dum degelescit, securi oblique dissecanda et a radice liberanda, omnes verrucæ colligendæ et in acervum combinandæ, quæ calefactæ hopbränna, deinde dett på åkren föra, som träffel. giöder.

Moarna med kärrmylla giödas, lera med sand.

Ledum lägs i ladorna bland laget,[1] att drifwa möss.

Jag fick här Nasaphiels silfwermalm, och den underliga järnmalmen från Lule Lappmark, gubbsilfwer kallad, ännu eij uptaget, fordom litet brutet, nu åter uptages, gifwer 60 procent, 1 mihl från Jokmok, heter Rutivari.

Item blyertsachtig mica från Pitheå sochn, som swärtar fingrarne.

Wädret war behagelig, hkt bådade en behagelig äring äffter vulgus.

25. Söndagen; äffter slutad gudtienst reste från Lule åht Lule lapmark. — Luleström.

Laxen sades wara om wintern i wästersiön, och nu hwar wår gå gradatim upföre hit, att leka, ty begynner han nederst först medio Maj, här wid midsommar etc. Krokar i dem funna, lika dem på wästra sidan, wisades.

Här fans Subularia, Melampyrum novum,[2] Pedicularis alba[3] i Sunnerby.

Hwitmossa i kärr, pulverisata åt hudlösa barn.

I Luleström fick jag uti en sandmobacke en löss sandsten med järn, 3 pro cent.

26. Gramen paleac., Tetrahit Dån Wbn, Geranium flore pallide albo ad Bredåcker, Conyza, Millefol. purp., Cirsium.[4]

Lapparna koka all sin mat wähl; tractera med flot, som supes af sked; miölka sina renkor 2:ne gånger om dagen, hwar gifwer pro dosi eij mehr än ett halfft qvarter, högst 1/4 stop.

Lapparna barka med Biörkebark. NB. Hudarna kiöpa de af bonden och barka sielfwa. Detta läder blifwer mycket bätre än dett bönderna barka, och miukare, men bonden går aldrig från sin gambla wana.

Juxta oras fluvii variæ species salicis e descriptis crescebant och ornerade floden hehlt täckt. Skogarna woro af tall med biörk, doch

---

[1] *Laget* (prov. Wbotn.) = det i ladorna inlagda höet eller den otröskade säden. — [2] Ej omtalad i Fl. Lapp. eller Fl. Suec. — [3] *Pedicularis palustris* L. med hvita blommor; se Fl. Lapp. p. 196. — [4] De här omtalade växterna äro *Melica nutans* L., *Galeopsis Tetrahit* L., hvitblommigt *Geranium silvaticum* L., *Erigeron acre* L., *Achillea Millefolium* L. med röda blommor, *Cirsium heterophyllum* L.

mindre här än uti Umeå lapmark, blandade, besynnerligen i siddorne.[1]

Miölonrijsblad bruka färgare att beta med, hwarmedelst sparas mycken alun, hkt sällies i Stockholm årligen många tunnor.

Lappones et Wbotni fructum immaturum alni 10 à 12, dosis variat pro ætate, coqvunt et eo infantes laxant et purgant.

Räfwar fins här i lapmarken åhtskilliga sorter, ju längre nor ju bättre.

1. *Swarta,* dyrast: 60 à 200 dlr kpmt för hwarjo, är capillitium för riksråder i Rysland och af swart räf hafwa alla deras råder myssa.
2. *Brandräfwar,* grå på benen, sällias till 60 dlr.
3. *Korsräfwar,* 3 à 4 plåtar, swarta öfwer länden och bogarne och ryggraden.
4. *Blåräfwar,* 6 à 10 dlr.
5. *Röda räfwar,* gohla till färgen.
6. *Hwita räfwar,* 3 dlr.

Swidknotten[2] är en liten mygg, långt mindre än alla andra af myggen, stor som en stor loppa, hwitgrå s. nebulosa. Biter grymt, hwaräffter blifwer en swartachtig fläk, stor som ett stort loppbet. Hon är diversissima; alæ sibi incumbunt.

Man såg här såsom uti Umeå lapmark jämte floderna höga mohedar, branta åht åen, men delte af twärgrafwar liksom uti qvarter. Floden, som på sidan frätet af branten, att han offta stod perpendiculer, wiste strata af lius moo, hkn jag förmenar wara i diluvio skyld af fiellbergena, emädan moen är horizontel. När nu watnet begynt gå af, hafwer stora strömen struket sin rätta fors, och wattnet, dett andra, borttorkats, hwad residuum blifwit uti små twärstrek till renlar förwandlats, hka giort caviteterna emällan dem.

Mitt emällan Swarlå och Haras fick jag igen den af P. Rudbeckio upfunna Sceptrum Carol., som wäxte i torr jord, men ännu eij blomat. Item Ranunculus palustris novus,[3] calyx 3fol. decid., pallidus, reflexus, pet. 5 à 6 rutacea, erectiora, lutea, ungvibus sqvama instructis, stamina 9 à 12, pist. 6 à 12, folia 2 communiter, quorum unum caulis.

27. Wid Haras gafs en wacker fin lera, blå, tämelig eldfast. Item ej långt borta järnmalm rar. I åckren fans Echioides[4] et Eqvisetum tenuissimum[5] in sylvis.

---

[1] *Sidel* (prov.) = vattensjukt ställe. — [2] *Culex pulicaris* L. *(Ceratopogon).* — [3] *Ranunculus lapponicus* L. — [4] *Lycopsis arvensis* L. — [5] *Equisetum silvaticum* L.

Wid Laxeden fanns Acetosa folio in medio deliqvium patiente[1] på stranden utan bloma.

Twärt öfwer åen war teknat uti en tall, huru högt floden steget hwart åhr, och huru hon åhrligen tager af. E. gr. åhr 1669 har hon steget 8 pedes högre in perpendiculo än i åhr, sed 67 en pes högre och så åhrligen taget af.

Litet här ifrån fans en surbrun, som ibland alla jag sedt, förde största qvantitet ochra, war till smaken mycket adstringent; några hade brucht honom med någon liten effect.

Wid stranden fanns Pingvicula, allestädes Juncus bombycinus, minimus.[2]

Wid strandarne upwräktes en swart sand, som hölt järn.

Qwinfolks vagina uteri blifwer eij af pingvedine amplior, snarare angustior, och ju magrare, ju större vagina.

Den, som fruchtar att barnen skola få märke af wådeld etc., bruker, då umbilicus afskäres, några droppar af dess blod stryka i ansichtet, händer och bröst, så komer dett eij.

Specificum emot gryllos domesticos[3] sades mig wara morötter refna och med arsenico blandade, dem de gierna äta och döö alla.

28. Om natten lågo wij litet uti Finnen[4]; hit wij mehrendels med båht avancerat.

Om morgonen komo wij med håp till Storbacken, 1 1/2 mihl, sedan måste wij gå till fots 5 mihl till Jockmok, hwar af wij i dag avancerade till Pajarim, där wij lågg om natten uti en röökhydda, bygd med hohl på taket.

Jag fant här Barbaræam,[5] men des folia inferiora woro eij så lata, eij heller aurita ut hortensis, alta 4 pedes in nemoribus.

Här stod mången städs krokuga tallar, hkas nedre sida altid blifwer hård, såsom ett Buxus, dem de göra skrinnor[6] af och slädes åsar, kallandes sådant lignum *kiör*.

Lapponia Lulensis.

Wid Storbacken, där lilla och stora Lule åar gå tillhopa, är råmärket emällan Lapmarken och Wbotn.

Straxt jag kom in uti Lapmarken wiste sig wid stranden på en backe, som af strömen afskars, Strömudden, *Acetosa fol. rotundis, emarginatis*[7] s. deliqvescens cum flore.

---

[1] *Rumex Hippolapathum* Fr. — [2] *Eriophorum alpinum* L. — [3] *Gryllus domesticus* L., syrsa. — [4] Finnbyn. — [5] *Barbarea stricta* Andrz. — [6] Skidor. — [7] *Oxyria digyna* (L.) Hill.

Calyx 2folius, pet. 2 perpetua, calyciformis, stamina 6, pistilla duo, infra stamina in eodem flore reflexa, fructus compressus, 2angulatus, non 3gonus,

Eadem floribus farinaceis,[1] ut in hordeo, ibidem.

Liqviritia minima fl. albo, apice coerulescente, eadem fl. purpureo.[2]

På backen Wollerim fant jag en liten rarissima numquam visa: *Asphodelus minimus, flore albo,*[3] flores in spicam subrotundam.

Calyx nullus, in sqvama alba.
Pet. 6 oblonga, concav. obtus.
Stamina 6 subul., longit. petali, Apices 3gon.
Embry. 3 oblongi, longit. petalorum, *pist.* null. *stigma* globosum.
Folia sutto på hwar andras rygg, ut in Asphodelo; planta spithamalis, flores albi.

Litet bättre fram fant jag i kärren *Juncus floridus, minor* C. B.[4] sive *juncoidi affinis* Sch. *Scheuchzera.*

Calyx 6 fol., oblong., acutiusculus, reflexus, perpet. *Pet.* nulla. *Stamina* 6 capill. brevissima, depend. *Apices* oblongi, obtus., erecti, compress., longissimi.

Embr. 3 (4 sæpe, raro 5) ovati, compressi, magnitud. calycis, *pist.* null., *stigma* extrorsum apicibus embryonis adnatum, non elevatum. *Capsula* 2valv. sem. 1. *Folia* caulis inferius concava et vaginantia.

Om afftonen såg jag Ribes fr. rubro et Graminis paniculati species foliis coeruleis.[5]

Orsodachne nigra, non autem littoralis.[6]

29. Tallen är på norra sidan mehr bar af qwistar, hinc a vulgo aqvilo per Pinum dignoscitur. Timbret ligger här öfwerflödigt onyttig; brännewin bräns af denna och runbär.

En mihl från Pajarim kom man till Koskesvari (: bärg :) helt högt, på hkt man såg upp uti fiällen den hwita snöen, fast dett låg ännu träffel. långt borta. På detta höga bärg wäxte Myrtillus, kröson, helt olika från ordinairt, i dett de wäxte duplo longiora, hehlt erecta, non ramosa, contra ac alias.

Man fant här och där ytterst på ändarna af granen, liksom små gohla conos,[7] hka woro doch ej annat än des folia deformata, abbreviata, crassiora, pallide flava, a latere interiore 2bus lineis elevatis, croceis, quæ, apertæ post maturitatem, croceam reddidebant farinam, quæ vestes euntium

---

[1] *Oxyria* med blommorna förstörda af *Ustilago vinosa* (Berk.) Tul. — [2] *Astragalus alpinus* L. — [3] *Tofieldia borealis* Wnbg. — [4] *Scheuchzeria palustris* L. — [5] *Molinia cærulea* (L.) Mönch. — [6] Obestämbar insekt. — [7] Spetsar af grangrenar, angripna af *Aecidium corruscans* Fr.; ätas ännu i Norrland under namn af »mjölkomlor».

tingebat. Ego judico esse lusum minimorum insectorum; vulgus pro deliciis edit crudos, liksom bär.

Jag fant ock ett Cirsium angustifolium,[1] hkt jag sedt tillförne uti Umeå Lapmark, hkt ännu eij blomat.

Frangula, Pingvicula, Gramen tremulum non ramosum,[2] Corallorhiza, Orchis macul. angustifolia.[3] *Geranium fl. albo, venis purpureis, pistillo purpureo, apicibus coeruleis,*[4] cujus folia difforme serrata, inferiora 7fida, media 5fida, summa opposita, sessilia, 3fida, petiolis bifloribus.

Jag fant här och Pingviculam petalo anterius albo, posterius coeruleo, varietas certe speciosa et singularis.[5] Fans åter Corallorhiza.

På träen wäxte Usnea arborea, hkn af Lapparna brukas, då de äro af gångande hudlöse, lägga emällan clunes, qvod etiam dudum usu receptum sit apud milites.

Ankom äffter stort arbete till Jokmok, hkt är moderkyrkian till norra hyttan, där pastoren bor.

Calceis *imponunt Lapones Caricem palust. maximam,*[6] *sterilem (spicæ ni fallor dependentes),* kamba med jernkamb älr hornkamb och wrida mällan händerna, att dett blifwer miukt, hkt sedan torkas och lägs i skorna, hkt bewarar i starkaste kiöld dem, som gå utan strumpor.

Jockmock.

30. Prästerna, Hr Malming, skolemästare, och Högling, Capellanen, accomoderade mig med sina enwisa prästwormer. Jag admirerade att en så stor högfärd och ambition, så stort oförstånd och gemenhet, så stor enwishet och gement resonerande skulle finas uti en präst, som gemenligen borde wara en studerad man, ja mehr, att en öfwer 12 åhrs gamal studiosus eij bättre läst sin book. Jag förstod och wähl hwarföre dessa bussar woro kastade afsides från folk.

Herr Capell. begynte resonera om skyarna i Lapmarken, huru de stryka bergen, taga bort stenar, trä och creatur, dem de föra bort. Jag tillskref, hwad troligt kunne wara, dett starka wädret, och att skyen älliest intet lyffter; han log åht mig, sägandes mig aldrig sedt någon sky (: som eij häller warit på alpibus :) jo, swarade jag, då dimba är, går jag i skyen, och då dimban faller neder, straxt

---

[1] *Saussurea alpina* (L.) Dec. — [2] *Melica nutans* L. — [3] *Orchis maculata* L. — [4] *Geranium silvaticum* L. med hvita, rödstrimmiga blommor. — [5] *Pinguicula vulgaris* L. med f. ö. blå (violett) blomma, men läppen hvit; jfr Fl. Lapp. p. 9. — [6] *Carex vesicaria* L.

regnar dett nedan för mig. Åt sådant pärlestickerij log han med ett risu sardoo. Mycket mindre behagade min discurs de bullis aqvosis in aërem elevatis etc. utan sade mig, att skyen war solid. Då jag dett nekade, och han styrkt sig med ett dictum scripturæ, log han [åht] min enfaldighet, sade sig doch skola lära mig, att ett slem continuerligen äffter regn sitter på bergen, der molnet stryket. Då jag sade dett hetta Nostoc och wara vegetabile, dömdes jag med Paulo för rasande och mycken konst giort mig galen. Äfwen log han åt Philosophis naturalibus, som alt med sitt förstånd willia begripa, som Sturmius[1] om att flyga globis excavatis. Rådde mig doch tro folk, som förstodo sådant, och icke straxt jag komo hem, skrifwa en disputation med alt sådant galet.

Den andra (: Pædagogus :) reprehenderade mig, att man lägger sig så mycket på detta werldsliga gycklerijet, och altså ty wär försumar dett andeliga och mången med sitt fikande i studier blifwer förderfwad.

Begge undrade på att Kongl. societeten just skulle kalla där till en student och eij kunne trodt sig finna där uppe en så duchtig karl, som sådant kunne uträtta, och war för sig williat sama beswär påtagit sig. Men me judice asini certe ad lyras, si umquam proverbium qvadrat.

Disciplarna woro 4, kyrkian liten.

Några, då de hafwa ondt i hufwudet af ruus älr annat, hålla hufwudet för brasan till dett giör rätt ondt, hkt hjelper, alias stött granrijs lagdt på hufwudet.

En half mihl från kyrkian fant jag Cirsium minus,[2] Cacalia[3] utan bloma och Botsko lappis, Björnstut Wbotn s. Angel. tenuifol. Similis erat Angelica, umbella universalis nuda. Lappen tog straxt och skalade hennes stielk, som ännu eij gått i bloma, och åht dett som rofwa, som en stor delis, och wärkeligen smakade dett wähl; besynnerligen doger dett öfre och ännu mjukare, och af Lapparna nog sökes.

Kom omsider till Purkijau, en liten öö, hkn hafwer på norra sidan granskog, på sidorna biörkskog, på dett säden eij skulle skadas. En nybyggare bodde här, och sade att säden aldrig skadas här af kiöld, ty för utan detta förtager och watnet kiölden. Han låg helt wähl. Jag fant i buskasiet Sceptrum Carol. och Pedicularis teucrii folio, coma purpurea,[4] hkns character war:

---

[1] Joachim Christopher Sturm, professor i matematik och fysik i Altorf, född 1635, död 1703. — [2] *Saussurea alpina* (L.) Dec. — [3] *Petasites frigida* (L.) Fr. — [4] *Pedicularis flammea* L.; afbildning finnes i det följande.

Cal. p. 2fol., semi 4fid.; erect., perpet., acutiusc.

Pet. 1, erect., 2 lab., quorum *sup.* erect. obtus. emarg., *inf.* erect. brevius, æqvaliter 3fid., obtus., laciniis æqvalibus, jugulo concavo.

Stamina subulat., longit. petali., apices hirsuti.

Embryo ovato-compress., hirsut., *pist.* filif. longit. petali, summo incurvato, *stigma* obtusum.

Capsula ovato-oblonga, acuminata, apice compresso, 2loc. opposita, 2valv., apice utrinque ad medium dehiscens. *Sem.* plur. calyptra involuta.

Caratz elfwen gick eij långt där ifrån, där pärlorna fiskas.

Juniperus:

Calyx communis 5 foliis, quorum 2 inferiora ut in Cisto, lamina 3ia vacua.

Ament. in columella 3 sqvamas semper oppositas gerit, breves ratione latitudine per tres oppositiones, sessiles.

Stamina nulla, apices 3 infra basin singulæ sqvamæ, excepto fine columellæ, ubi 3 apices claudunt julum.

Carazwalen, skiepstaden, holt äfwen Sceptrum Carol. och Pedicularis teucrii, sedan blefwo de gemena.

Randiau skiö, 1 mihl, då wij kom på honom, fick wij se för oss eij annat än obtusa och aflånga, höga berg, hwilka koxade öfwer hwarandra, och de bortesta höllo snö, äfwen som snöen om wåren, som är half bortgången.

1 Jul. *Pedicularis foliis lanceolatis, serrato serratis, floribus albis.*[1]

Rd. filiformis.

Folia lanceolata, *inferiora* minora, superius tantum serrato-serrata, superiora per totam longitudinem; petioli nulli manifesti, folia tantum contrahuntur, serraturæ folium ad dimidiam a nervo partem oblique deorsum secant, singula serratura utrinque duobus, tribus vel unico dentibus notatur. Folia gradualia, caulis simplex, rotundiusculus, purpurascens.

Spica 4gona, laxa, 10 à 12 floribus constans, sub singulo folium collocatur, sensim minora. Ex singula ala superiorum foliorum spicæ calyx exit sessilis.

Cal. p. 1fol., semi-2fid., ita tamen ut inferior incisura profundior, superior duos interjacentes dentes contineat, colore purpurascente.

Pet. 1 album, personat., tubo leviter ventricoso. Lab. sup. erectum, apice adunco s. inflexo, emarginato, compresso, inf. reflexius, brevius, latius, sulculis 2bus longitudinalibus sulcatis, lab. 3fido, obtuso, medio angustiore.

Stamina 4, capill. intra florem, quorum 2 breviora. *Apices* subrot. compress.

Pist. 1 incurvum, petalo longius. *Stigma* obtus.

Embryo conico-acuminatus. — NB. labium inferius obliqve patet secundum solem.

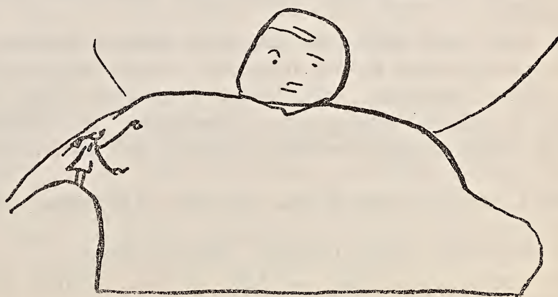
[1] *Pedicularis lapponica* L.

Parkajaur, den första siön från natlägret, 1 liten mihl lång. Här mitt emot ligger wid stranden ett högt spitsigt berg, *Achiekoivi* älr Tornberget. På detta hafwa i forna tijder lapparna offrat för lycka af renar; nu af torn afbrändt.

Wästerändan på siöen bor en lapp. Där då man gick till fotz en liten fierding till andra siöen, Skalk, förbij forsen, fant jag Barbaræam, begge descriptas Pediculares och Asphodelum antea descript. et Astragalum parvum.

När man war på Skalk in emot Kiomitis på en mihl när, wiste sig i wäster norr ett gapp emällan bärgen, hwarigenom lyste bärg af 10 à 20 mihl hehlt hwita af moln, såsom de eij warit öfwer 1 mihl borta, stigandes med sina spitsar up i skyen, liksom då hwita molntappar stiga up genom horizonten, och exacte repræsenterade den figur och diup på titul bladet uti Lap. illustrata Rudbeckii utwises, ja eij annat än berg på berg. med ett ord jag såg fiellen.

Om afftonen kom jag till Kiomitis. Här såg jag solem inoccidum på ett högt berg, Harrevarto, mitt emot Klåckargården, hkt

jag holt icke för minsta natursens miraculum. Hkn af exteris skulle icke sådant äga lust att se?

O herre, tina domar äro obegripelige!

2 Jul. Kiomitis, här låg jag öfwer söndagen i roo.

Såg den wakra kornsäden här mitt emällan snöbärgen stå hehlt härlig. Gräset så högt att dett låg, kornet war såd d. 25 à 26 Maj ut in Umeå.

Jag fant här ömnogt *Tripolium pratense, corona calyci breviori s. Aster folio non acri, fl. purpureo.*[1] NB. äfven *idem flore albo.*

Item Euphrasia ungefähr så stor som den ordinaira, men blommorna helt differanta, i dett de woro ganska små, ut Tetrahit flore majori et minori.

Kornet såddes här den 26 Maj.

3. Om morgonen helt bittida reste med Regements Qvartermästaren Hr Joach. Kock och Bergmästaren Hr Seger Svanberg till Tiurivari, $^1/_2$ mihl, hkt är ett högt bärg, där de begynte bryta på ett silfwerbärg, hwars malm ännu allenast wiste sig uti springan, som var coalescerad och ser uht som N:o .

På bärget fant jag allestädes *Uva ursi fructu nigro,*[2] qværitur an descripta. Flos erat exacte similis *miölon,* flores in petiolis simplicibus, os 5 dent., fructus globosus, 5loc. intra petalum.

Äfwen fant jag här en *Viscosa,*[3] stamina 10, pist. 5; exacte similis erat Viscosæ vulgari, flores tamen minores, non adeo sparsi, caulis minime viscidus.

Öfwerst på bärget stod biörk, men helt liten. Stielken war tämel. tiok, men högden kort, och syntes att de öfwersta rami afruset. Bladen sågo uht, som de af grenar, hka i fällor brännas, woro utsprungne, och sades mig, att de sätta ganska liten safwa hwart år. och därföre war deras träd mycket hårdare än annat, och små trä ganska gambla, ju längre jag kom upp, ju kortare.

Af fiskfett sambladt, smöries kängor och kiörtyg; andra kiöpa smöria från Norrige, af seij tagen.

4 fant jag *Andromeda foliis Empetri,*[4] caulis et planta exacte similis Empetro, sed aliqvantum major, calix scaber, 5 dent., brevis. *Pet.* 1 coer., ovat., ore 5fido, patens, dentibus emarginatis. *Stamina* 10 breviss., apices cornuti. *Pist.* 1 longit. petali, *stigma* 5gonum, obtusum.

---

[1] Upptages i Fl. Lapp. p. 242 under namn af *Erigeron vulgare* med uppgift, att den »in Alpibus sæpius corolla alba obvia est et acrimonia fere omnino orbata»; är antagligen *E. elongatus* Led. — [2] *Arctostaphylos alpina* (L.) Spreng. — [3] *Viscaria alpina* (L.) G. Don. — [4] *Phyllodoce coerulea* (L.) Bab.

Esculenta Laponum ex lacte:

Mesen s. waslan äffter ost kokas till han blifwer tiok, här till blandas litet grädda af renmiölken, hkt sedan torkas i renmagar. Smakar braf.

Kappa i. e. när mesen kokas, skumes af dett, som blifwer ofwan på, samblas i magar.

Sin ost löpna de eij med löpe, utan med gäddemage, röding älr harrmage, hkn först torkas; hka de tillförne samlat i en liten kagge med miölk påslagit. Då borttagits, öses dit äfwen så mycket igen, på dett eij tryta skall.

Jumo-melke, 1/2 stop syra kokas i litet watn, röres om till des dett blifwer wähl sönderkokt, blandas med renmiölk, slås uti renmaga älr annat käril et servetur ad usum, l. statim edatur.

Andra giöra löpe af renkalfwar, som om wintren döö, då löpmagen uttages och öses miölk uti, hänges up, torkas och brukas.

Medicamenta lapponum:

Moxa[1] är ett fint tunner af biörk taget på södra sidan, lagt stort som en wälsk ärta på locum dolentem, låta tännas på med biörkqwist och sensim brinna af, offta dupliceras älr tripliceras. Lägs där wärken är starkast. Här af blifwer sår, som offta hela halfwa åhret går öppet och får eij läkas, förn dett siälf will. Brukas i all wärk, hufwudwärk, styng, magwärk, torrwärk etc. Medicina universalis lapponum, hinc ipsis lille medicus.

Dropax[2] s. Emplastrum maturans. Näfwer, wacker och löös, brännes, lägs i watn straxt, tuggas, liksom då man will med honom klistra ihop stenkäril, blandas med qwik grankåda, arbetas mällan händren till ett swart plåster, tienar träffeligen lägga på hårda bölder etc. då dett på en ganska kort tijd öpnar och utan smärta emollierar sama.

Sina hollands kärill, då de gå sönder, binda [de] till hopa med en trå omkring, och kokas uti sööt miölk, då de hänga saman.

Skogräs giör en carex Pseudocyperus spicis plurimis, angustis, dependentibus.[3]

Ungventum ad ulcera ex igne. Söt flöt kokas till [den] blifwer tiok, smöries på såret, förtager all wärk och läker träffeligen.

Ungventnm ad perniones. Caseus renorum assatus, oleum s. pingvedo exsudans collectus et illitus ad focum, est summa cura; alii adipem caninum inunguunt.

---

[1] I kanten är tillagdt: *Toule* Lapp. — [2] I kanten tıllagdt: *Kattie.* — [3] *Carex vesicaria* L.

Trolofningar.

Friaren tager med sig alla sina slächtingar, hka alla hafwa mat med sig och brännewin, koma till....[1]

Adeps caninus brukas och mot ryggwärk, påsmort mot elden. Mot tandwärk Moxa Lap.

Inga raktyg bruka lappar, utan sax. Håret klippes aldrig, under tijden jämkas doch litet. Inga twätterskor.

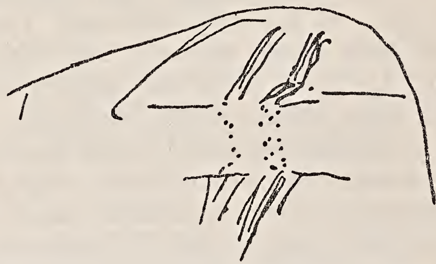
Bäfwergäll est ipsis panacea, item Björngalla.

5. Reste till hyttan. På wägen kom wij först till en Mårka (: id est Mörker Umensibus, Laponibus Murki :), hwaräst jag jämte stranden såg ömnogt af *Thalictrum minimum*[2]; pet. 4 pallida, stamina 12 purpur. filif., apices oblongi, erecti.

Alibi. Androsace biflora,[3] flos deperditus, stamina 5, pist. 1 capit., fructus ovatus, 1 loc., calyx 5fid., pat. ventricosa; non deinde est Androsace.

Sceptrum Carolinum stod i bloma wid stranden och Aconitum luridum,[4] Juncus palustris calamo 3fido[5] et Viola lutea[6] florens. Alsine nemora.[7]

Straxt äffter fick jag se ett aflångt, ganska högt bärg ligga wid högra handen, hkt Carscavari het, bestod af en sordidus, scissilis lapis, på hkn alumen satt helt gediget, vide Bromel.

Straxt hoos låg Tavevari, hkt bärg hade 2:ne strömar, som från öfwersta spitz föll helt från bärget af en klippa neder, qvid?

De maculis in pelle Rhenonum.

Maculæ hæ dependent ex foraminulis insectorum, per qvas insecta (: Tabani forte :) ova sua inserunt, quæ matura per ea exeunt, et consolidata cicatriscunt. Hoc loco ne aliqvis seducatur autoritate ex scriptis antea traditis, allegam Doctissimum Linderum[8] Om frantzoser p. 11.

---

[1] Fortsättning saknas här, men lämnas längre fram. — [2] *Thalictrum alpinum* L. — [3] Troligen *Alsine biflora* (L.) Wnbg. — [4] *Aconitum septentrionale* Kölle. — [5] *Juncus trifidus* L. — [6] *Viola biflora* L. — [7] *Stellaria nemorum* L. — [8] Johan Linder (adlad Lindestolpe), född 1678, död 1723, provincialmedicus och assessor i Collegium medicum.

»The Lappske renarne skola och wara thessa koppor underkastade, som kallas i Norland Kormsiuka, hkt mig wid Wiiksbergsbrun aldeles af Mag. Zach. Plantin blef refererat.» Här har den lärde mannen aldeles blifwit bedragen af samma (: ut vocat :) hederlige och grundlärde man, kunandes ingalunda troo, att en man, som wille passera för lärd, skulle willia ex professo någon osanning bringa på banen, utan den sama snarare afböja. Skulle altså renarna hwart åhr hafwa koppor; skulle altså koppor eij annat wara än brömskulor; hkn har wäl någonsin warit så uti sitt resonerande absurd?

Vocatur autem hæc passio Lappis *Kurbma.*

Kappa-tialmas älr Kappi, en rätt hos Lapparne. När renmiölken, som skall blifwa ost, blifwer warm, förn löpet lägs uti, sätter sig på henne en Epidermis, hkn skumas älr tages af med skeden, lägges uti renblåsa älr mångfålla,[1] torkas på wäggen och ätes. Smakar delicat för dem, offta blandas här ibland bär.

Hjortron söndergnuggade och med renmiölk mellerade blifwa hoos dem en rätt, som wähl smakar.

Renmiölk gifwer dubbel om icke mehr *ost* mot all annor.

Smör giöres sällan, doch eij af gredden, som sig eij stor sätter, utan af siälfwa miölken wispad uti ett kärill; blifwer witt.

Lius bruka lapparna eij, men [rentalg] kan doch brukas wähl till lius. Är lösare än annor talg. Lapparna bewara honom uti blåsor och koka honom till mat. Har doch eij mycket talg, utan som ett får. De hafwa ingen talg emällan musclarne, utan utom dem, oxar och andra kreatur mellan musclarne.

Bistorta sobolifera[2] wäxte här 2:ne goda spann lång. Trientalis in humidis erat petalo obtuso. Epilob. aquaticum[3] wäxte här foliis latissimis. Geranium maxim.[4] fans fl. albo, venis purpureis, apicibus coeruleis et petalis albis et apicibus albis.

Fiellen.

6. Äffter middagen reste frå hyttan, då jag 1 fierding där ifrån hade bärget Wallavari, som war wähl ¹/₄ mihl högt.[5] När jag komit

[1] En af magarne hos idisslare. — [2] *Polygonum viviparum* L. — [3] *Epilobium alpinum* L. (troligen *E. alsinifolium* Vill.) — [4] *Geranium silvaticum* L. (flera former). — [5] Sin första fjällvandring omtalar Linné i sin Reseber. till Vet. Soc. sålunda: »Jag gick om afftonen upför Walliwari älr första bärget på fiellsidan, hwilket war tämeligen drygdt... När jag omsider war komen uppå willa fiellen, tycktes mig wara komen liksom uti en ny wärld. Här sågs nu mehr ingen skog, utan idel bärg, dett ena större än dett andra, betäckta af en stadig snö. Ingen wäg, inga

på sidan af dett, tycktes jag föras uti en ny wärd, och när jag kom upp i dett, wisste jag eij, om jag war uti Asien älr Africa, ty både jordmonen, situationen och alla örterna woro mig obekante. Jag war nu komen på fiellen. Altomkring mig lågo de snöguga bärg, jag gick på snöen såsom om starkaste wintren. Alla de rara örter jag för sedt och fägnat mig af, gofwos här såsom uti mignateur; ja des utan så många, att jag sielf fasade, och tycktes mig få mehr än jag bestyra kunne.

1. *Alchemilla foliis digitatis, subtus sericeis,*[1] utan blomma.
2. *Jussiæa* [Sibbaldia] *foliis ternariis, apicibus transversis, tridentatis.*[2]

Cal. p. 1 fol., 10 laciniis, alternis minoribus ut Fragaria, [alternis] maximis.
Pet. 5 ex incisuris calycis, ovata, calyce breviora, lutea.
Stamina 5 ex calyce.
Pist. 3 v. 10 apice capitato, ad latera seminibus in medio affixa ut Alchemillæ.

3. *Dillenia* [Azalea] *caule lignoso, flore purpureo.*[3]

Calyx colorat., 5fid., acutus, parvus, purpur., perpet.
Pet. 1 erect. campanif. semi 5fid. erect. acut. purp.

---

spor, inga rudera till bebodt fans här mehr. Den gröna Somaren tycktes här wara bortdrifwen och nedslagen till de diupaste dalarne emällan bärgen. Här sågs nu föga foglar, mehr än fiellrypor, som i dalarne sprungo med sina ungar. Den behageliga wärman, som tilförene wederqwickt både oss och alt lefwande, tycktes liksom fly detta rum. Då Solen undertijden tände an, gafs här eij någon swalkande skugga. När jag wände mina ögon på örter och gräs, war ganska få, som jag tillförne sedt, så aldeles främmat blef all ting för mig. Jag gick nu uppå de högsta bärgen att se middnats solen. Jag satte mig neder att sambla och beskrifwa örter, att jag aldeles förgat tijden. Tolken påminde mig att wij hadom till nästa Lapp 5 à 6 mihl, och att man borde skynda sig, om man någon mat skulle få af renarne. Wij gick då för snöbärgen upp och ned, ja på sides, som nu war swårare, undertijden hela långa wägen på stenskierf. Wij kom då inmot andra afftonen till första Lappen, hkn mottog mig wähl, lätt mig få ett par renskin att ligga uti. Straxt kom renarne hem till 700 a 800 stycken. De miölkades och miölk koktes åht mig, som war nog mächtig. Han lämnade ock mig sin egen sked, den han hade i sin tobakspung. Jag begärte genom tolken att hon skulle twättas, dett och straxt skedde, i dett han tog watn i munnen och sprutade på skeden... När jag ätet och hwilat, stälde jag min kosa rätt i wäst-söder åht Pitheå fiell; därifrån åt höga isbärgen älr fiell-ryggen.»

[1] *Alchemilla alpina* L. — [2] *Sibbaldia procumbens* L. Denna och de två följande växterna voro då för Linné obekanta, hvarför han tillade dem namn, som han sedan fann vara olämpliga. De inom [ ] satta hafva senare tillskrifvits i dagboken. — [3] *Azalea procumbens* L.

Stam. 5 petalo breviora,
Pist. 1 embryoni insid., longit. calycis, *stigm.* capit.
Sem. plura, rotunda.
Per. globos., 5loc., 5valv.
Caulis lignosus, folia ovata, perpetua, Oxycocci, opposita.

4. *Bannistera* [Diapensia].[1]

Calyx p. foliis magnis, ovatis, imbricatis sc. 2, deinde 2, deinde 5, ut 9 sint folia.
Pet. 1 tubo amplo, brevi, disco 5fid. obtuso, patente.

Stamina 5 ex divisuris calycis, ut veluti laciniis exserta sint, erecta, lata, apices 2os interiori latere ad apicem.
Pist. 1 erect., subul., *stigma* obtus.
Per. rotundo-acuminat., calyci invol., 3loc.
Sem. plur. rot.
Folia oblonga, angusta, obtusa, reflexa, imbricatim sibi ipsi incumbentia.

5. *Saxifraga foliis oblongis, serratis, petalis lanceolatis.*[2]

Folia ad radicem oblongo-lanceolata, nonnullis dentibus serrata.
Caulis nudus, flores ad apicem plures.
Calyx per. 5fid., acut., reflex., ppt.
Pet. 5 erecto patent., oblonga, utrinque acuta alba, ad ungves duobus punctis flavis notata.
Stam. 10 subulat., longit. calycis. *Apic.* purp.
Pist. embryo bicornis, pist. nullum, *stigma* obtus.

6. *Saxifraga foliis palmato-5fidis, obtusis.*[3]

Folia inferiora semi-5fid., laciniis subrotundis, superiora 3fid.
Caulis brevis, flor. in apice.
Calyx 5fid. erect. *Pet.* 5 ovata. *Stam.* 10. *Pist.* embryones duo.

7. *Saxifraga repens, foliis in formam qvadragonam insidentibus.*[4]

Caulis Sedi, repens, folia oblonga, obtusa, margine pilosa, parva, apicibus interdum osseis.
Flos magnus.
Calyx 5fol. obtusus.
Pet. 5. erect. purp. magna, oblonga, obtusa.
Stam. 10 purp., erect,, apicibus coccineis, petalo breviora.
Embryo 2fid., pist. nulla, stigma obtusum.

8. *Rhodia foemina.*[5]
9. *Rhodia maritata, abortiens.*[5]

Pet. 5 lanceolata, calyce 5 fol. (: sæpe 4 :) a foemina differt.

---

[1] *Diapensia lapponica* L. — [2] *Saxifraga stellaris* L. — [3] *Saxifraga rivularis* L. — [4] *Saxifraga oppositifolia* L. — [5] *Rhodiola rosea* L. ♀ och ♂.

10. *Lychnis purpurea, aqvatica, petalis 3fidis,* varietas.[1]
11. *Pingvicula calcari petalo breviore.*[2]

Pet. album, barba flava, folia angustiora. Calcar in hac infundibulif., in *vulgari* cylindr., in hac petalo 1/2 brevius, in illo æqvalis.

12. *Ranunculus minimus, foliis 3fidis, lateralibus laciniis 2-fidis.*[3]
13. *Ranunculus petalis obtuso 3gonis, plicatis.*[4]

Folia inferiora multifida, sinuata, superiora 3fida, laciniis 3fidis.
Calyx purpurasc., hispidus.
Pet. 5 maxima, alba, extrorsum latiora, obtusa, margine summo plicata, altero melisolena Ranunculi.
Stamina et apices erecta, plur. breviss., lutea.
Pist. plur. in capitulum connexa, apicibus tenuibus.

14. *Ranunculus facie Aconiti hyemalis.*[5]
15. *Draba foliis lanceolatis* cum siliqvis contortis.[6]
16. *Hesperis parva, flore albo,*[7] an Leucoium Rudb.? Siliqva oblonga, plana.
17. *Cochlearia foliis Plantaginellæ,*[8] est siliqvosa.
18. *Andromeda foliis Empetri, flore coeruleo.*[9]
19. *Andromeda foliis Lycopodii, flore albo, semiovato, semi-5fido.*[10]
20. *Arnica foliis lanceolatis, 3nerv.*[11]
Radius 3dent.
21. *Caryophyllata flore 1 erecto.*[12] an aliud genus? petala 8.
22. *Saxifraga foliis Sedi* (: 7 :) apicibus osseis, sed non semper. vide 7.[13]

Saxifraga foliis oblongis, dentatis, abortiens.[14] Petala obtusa, parva, alba, apices purp., embryo albus. Raro floret, sqvamæ in folium transeunt. an excrescant infra?

23. *Pedicularis foliis obtuse serratis, flore incarnato,*[15] galea angusta, pallide carnea; labio regulari pallide carneo, fauce [?] emarginato saturate carneo. Calyx magnus hirsutus. Fructus curvus.

---

[1] *Melandrium silvestre* (Schkuhr) Roehl. (*Lychnis dioica* L. var. med fyrflikiga kronblad, om hvilken se Fl. Lapp. p. 145). — [2] *Pinguicula alpina* L. — [3] *Ranunculus pygmæus* (L.) Wnbg. — [4] *Ranunculus glacialis* L. — [5] *Ranunculus nivalis* L. — [6] *Draba incana* L. — [7] *Cardamine bellidifolia* L. — [8] Obestämbar. — [9] *Phyllodoce coerulea* (L.) Bab. — [10] *Andromeda hypnoides* L. — [11] *Arnica alpina* (L.) Olin. — [12] *Dryas octopetala* L. — [13] *Saxifraga oppositifolia* L. *var.* (se Fl. Lapp. s. 142). — [14] *Saxifraga stellaris* L. β. *comosa* Retz. — [15] *Pedicularis hirsuta* L.

24. *Muscipula acaulis* foemina.[1]
25. *Muscipula acaulis, maritata, abortiens.*[1] Pist. 3, pet. obtus., emarg., capsula 1locul., stamina 10.
26. *Sagina petalis emarginatis, capsula oblonga,*[2] an Alsine? Pist. 3.
27. *Salix villosa, foliis sessilibus, ovatis,*[3] pumila est.
28. *Salix subterranea, foliis orbiculatis, concavis,*[4] mas.
29. *Foemina fructu rubro.*[4]
30. *Veronica serpillifolia erecta,*[5] fl. coeruleo.

De höga bergen, som stodo på hwar andra, woro eij hastbranta, utan öfwerströdde med stenar. Alla stenar woro fissiles, hinc facile distingvibiles. Snöen, som låg på bergen, att halfwa delen af all jorden war täckt, lämnade stadigt watn frå sig, till att wederqwika oss resande, såsom en källa; war rätt godt, och såsom en flod skar sig genom den diupa snöen.

De smärre fiellripor, scolopacino colore, alis albis, hade sina ungar. Jag tog en, hon [modern] lop in på mig, att jag henne kunne tagit, språng stadigt om mig, jag hade 100 gånger utan möda kunnat dräpit henne, om icke jag haft försyn giöra de små ungarne wärnlösa i sina unga åhr, och betänkt mödrars hiärtlag. Jag gaf henne sin son igen.

7 Jul. När jag gått om natten 4 à 5 mihl, lade jag mig uti ett hybbel om morgonen.

Folket, som war 16 personer, lågo nakne, twättade sig med strykande nedföre och eij upp, eij torkade sig, twättade kerilen med fingren, sputandes watn uhr munnen på skeden, öste här uti sin kokta renmiölk, hkn war tiok som en äggmiölk och mächtig.

Om mårgonen kom ett par 1000 renar hem, miölkades både af man och qwinfolk, hka stodo på ena knäet.

Jag tog uht uhr ett par uhr des kuhlor deras gnagande matskar.

Jag såg här copiose muscas magnas collare flavo antea invisas, quæ forte eædem, qvia cauda longa.[6]

Mig gafs mesen till att äta, id est serum post caseum excoctum, qvod coagulatur ad instar zytogalæ. Blifwer mycket hår, smakade braf och mächtig, men appetiten förtogs nog af skeens twätning, ty husbonden tog watnet i munen och sputade på, skurade och torkade

---

[1] *Silene acaulis* L. — [2] *Alsine biflora* (L.) Wnbg. — [3] *Salix lanata* L. — [4] *Salix herbacea* L. ♂ & ♀. — [5] *Veronica serpyllifolia* L. β. *borealis* Læst. — [6] *Musca lappona* L. (?)

med fingret, men hustruen twättade kerilet, som miölk warit uti, med fingret, hkt hon äffter hwart strek slekte af.

Jag smakade och på jumo, hkn blandades med miölk, men mig smakade han eij.

Jag fant i dag:

31. *Saxifraga tuberosa, caule simplici in sumitate florens,* in alis bulbosa.[1]

Denna war tämelig lik vulgaris Saxifraga. Ett flos satt in summo apice caulis, hkt war ante explicationem nutans, petala och stam. alba.

In alis satt liksom nudi apices, 10 circiter, qui in embryones excrescebant: in aqvosis.

32. *Juncus minimus, spata bifolia, semina duo condens.*[2]

Hoc minimum Gramen, spica et locusta unica, locusta altera gluma erecta, altera reflexa, petala albida, pistillum niveum, stam. 6.

33. *Carex polystachia spicis nigris, laxis, dependentibus.*[3]

Mas unicus, foeminæ 2 l. 3.

34. *Draba flore luteo.*[4]

Siliqva lik roghblomma, petala integra, flos cruciformis, fructus siliculosus, non adhuc excretus, qvem fateor me ignorare; est Drabæ species vera a fructu.

Flos marginans. (?)

35. *Salix subterranea, foliis rotundo-ovalibus, elegantibus,*[5] mas et foem.

Folia rugosa, rigida.

36. *Salix foliis oblongis, obtusis, leviter serratis.*[6] in paludibus.

Salices in humidis et insulis fluviorum ad meam magnitudinem sæpe excrescunt, in altis nulla arbor pedem superat, nec alia arbor quam Betula nana et Salix, quæ ligna incolis præbent.

37. *Pedicularis minima, facie Sceptri Carolini,*[7] fructus curv.

Minima hæc planta et elegantissima adeo exacte repræsentat Sc. Car., ut in mignatura depictam jurares; folia brunnea, pinnata, pinnis imbricatis; flores 4 ad 5 in apices; calyx ut Sc. Car. Pet. galea erecta, angusta, compressa, superius brunnea, labium inf. horizont., 3fid., ut totum petalum croceum, radix Sisari. Sceptr. Carolinum in humidis copiose.

---

[1] *Saxifraga cernua* L. — [2] *Juncus triglumis* L. — [3] *Carex atrata* L. — [4] *Draba alpina* L. — [5] *Salix reticulata* L. — [6] *Salix lapponum* L.(?) — [7] *Pedicularis hirsuta* L.

38. *Saxifraga foliis oblongis, acutis, crassiusculis, ad latera aspere hirsutis, flore luteo.*[1] Non adhuc floruit, vide pag. alternam, inter 42 et 43.

39. *Juncoides capitulis Psylli diffusis,*[2] Item *alia conglobatis.*[3]
Aves vidi Snösparf et Pluvialis, Hutti Lappis,[4] copiose. Stensqvätta.

Här skjuter eij Lappen så mycket, har sällan byssa, utan ligger hela dagen, då han eij skiöter renarna, i största roo, äter allenast miölk et ex hisce paratum.

Renens knäppande är eij uti klöfwarna, och eij i nedersta leden.

Qwinfolken rökte tobak så wähl som männen; alla röka, som äro 12 à 15 åhr.

Här fants allestädes Cerastium flore maximo[5] och Lycopodium echinat.[6]

När jag gaf wärden en aln tobak, fick jag altid en ost igen, id est 6 pro 3.

I bärgen sågs nog lapis nigricans, scissilis, aluminaris.

Snöen war rylig,[7] såsom ett darrande watn eller stort hwit dryckeskäril, af wädret excavatus.

Allt folket gick här uti Lapmuddar.

Åtta örter i dag funne.

40. *Michellia* [Azalea].[8]

Calyx vix conspicuus, 5fidus, viridis, obtusus.

Pet. 1, erect., sensim ampliat., ad basin fere [in] 5 segmenta ovata divisus, purp., caducus.

Stam. e receptaculo, 5, erecta, petalo breviora, filif., purpurascentia; *Apic.* subrot.

Pist. 1 embryone globoso, filiforme, ad latus inclinatum, petalis longius. *Stigma* crassum.

Per. membr., globos., 5loc., 5val., valvis compressis, loculis columnæ affixis (: ut Ledum :), apice dehiscens.

Folia crassa, ovata, perpetua, in sumis ramis ut Ledum; flores ex apice in petiolis non coloratis 3, in singulo singuli.

An genus cum Dillenia convenit? Rs. negatur.

α illa, calyx et petiolus colorantur.

β illa ex gemma 2 flores.

---

[1] *Saxifraga aizoides* L. — [2] *Luzula parviflora* (Ehrh.) Desv. — [3] *Luzula spicata* (L.) Dec. — [4] *Charadrius apricarius* L. — [5] *Cerastium alpinum* L. — [6] *Lycopodium Selago* L. — [7] *Rylig* eller *rulig* (prov.) = knölig, ojämn. — [8] *Rhododendron lapponicum* (L.) Wnbg.

γ illa petalum semi-5fid. firmum.
δ illa calyx petalo dimidio brevior.
ε illa pistillum erectum, petalo brevius, stamina introrsum spectantia, licet etiam receptaculo affixa.
ζ illa 2loc., hæc 5loc., illa 4valvis, hæc 5valvis.

41. *Campanula flore angusto.*[1]

A vulgari coerulea præterquam foliis etiam flore basi angustissimo differt, petalum enim infundibuliforme, stam. pistillum prominent. Embryo oblongus, 6gonus, hispidus, prope lacinias 3 foraminibus; vidi cum fructu.

42. *Lychnis clam nubens.*[2]

Folia caryophyll., flos in apice unicus.
Calyx ovatus, inflatus, clausus, 10 nervis nigris, hispidis, prope apicem ramosis. Pet. 5 oblonga, ut ungves Lychnidis, disco nullo, brunnea.
Stam. 10.
Embryo oblong., cylindraceus, medio angustatus, obtusus, nigricans. Pist. 5 albida.
Calyx, pet., stamina et pistilla omnia calyci abscondita.

NB. 38. Saxifraga lutea,[3] calyx magnus, planus, 5fidus, ovatus. Pet. 5 ovata, parva, croceo aspersa, lutea. *Embryo* 2cornis flavus; stigma orbiculat., plan., albic. *Stam.* 5, breviss., subulata.

43. *Aster parvus, flore albo, monanthos.*[4]

Calyx Amelli, flos Bellidis, albus, disco flavo.

44. *Gramen Poa vivipara.*[5]
45. *Juncus acumine rigido, acuto.*[6]
46. *Viscosa non viscosa,*[7] *floribus in fasciculum collectis*, in omnia aliis qvodammodo similis.
47. *Cerastium glabrum*[8] omnibus flore magno respondet, excepta hirsutie et acutie foliorum.

Allestädes i jorden woro hohl på sides grafne af röda möss, Lömblar.

Harar finnas på fiellen, grå om somaren.

Ingen ört älr trä är öfwer 1 qwarter högt öfwerst på fiellen, neder i dalarne knapt 2 à 3 pedes.

Biörkarna, som doch sällan äro, krypa under jorden, wisandes ofwan här och där apices af grenar, 1 qwarter höga; undertiden ligger och en späd nodosus caulis öfwer depressus.

---

[1] *Campanula uniflora* L. — [2] *Wahlbergella apetala* (L.) Fr. — [3] Jfr sid. 112 not. 1. — [4] *Erigeron alpinus* L. — [5] *Poa alpina* L. *vivipara.* — [6] *Juncus balticus* Willd. eller *J. arcticus* Willd. — [7] *Viscaria alpina* (L.) G. Don. — [8] *Cerastium alpinum* L. β. *glabrum* Retz.

Wi sökte om afftonen helt sent på natten äffter *kotta* (: *Gotti* :) och funnom intet; wi såg uti kären allestädes rensporen wisa oss nu hit, nu dit; jag gick att jag knapt kunde stå och wille aldeles försmächta, lade mig och helre wille uhtstå den kalla stormen, än gå längre. Omsider kom den lappen, som ledsagade mig och drängen, att finna en renlort, han tog honom i handen, kramade, luchtade, gaf den andra att taga och luchta, ja wille äfwen gifwa mig hans med, spådde här af att Lappen flytt (: id est boflyttat :) och gick äffter spåren, som här och där syntes i snöen. Omsider $^1/_2$ mihl där ifrån fant wij honom, som i går flyttat, att jag fik hwila.

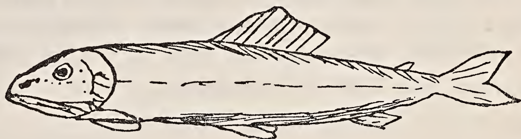
9. Trot af förra resan, låg [jag] öfwer, wågandes mig eij trot öfwer isen; war och Dies sanctus.

Isen frys wid ijsberget högst en famn i siöen.

Fungi wäxa nog på fjellen om hösten, sades mig.

Intet slags fisk i siöen, mehr än endast röding (: Raud :),[1]

Salmo (: *Trutta* :) *ventre coccineo*.[1] Longus ℨ[2]xiij, sqvamæ omnium minutissimæ, caput glabr., ovatum, obtus., maxillæ dentatæ, lingua duobus dentium ordinibus dentata, singula 6 dentes, palatum ad latera

dentatum; nares parvæ, 2bus foraminibus in singulo latere, altero supra alterum, quorum inferius clausum, majus. Oculi iris grisea, pupilla nigra, infra oculos in osse carnoso seu malo 7 punctula excavata longitudinaliter digesta; in eodem osse buccullæ posterius tria puncta perpendiculariter ordinata, radii branchias tegentes utrinque 10, connexi.

Pinna dorsi radiis 12, quorum 2 anteriores sensim longiores, 3:ius et 4:tus longissimi, subdivisi.

Totus piscis superius niger, ad latera totus himmelsblå, sive dilute coerulescens; caput et gula infra alba, venter rubro-luteus, pinnæ ventrales rubræ, margine exteriori albæ. Puncta lutescentia longitudinaliter latere piscis utrinque circa lineam longitudinalem aspersa, cauda lateris colore, bifurcata.

A rostro ad basin capitis	ℨiß
a capite ad pinnam dorsi	ℨiijß
dorsalis basis	ℨijß
— longitudo	ℨij
a dorsali ad adiposam	ℨiij
a cauda —	ℨijß
a — ad pinnam ani	ℨiß

[1] *Salmo alpinus* L. — [2] ℨ = tum; jfr f. ö. sid. 44 not. 3.

Denna fisk fins öfwerflödigt i dessa lappsiöar. Köttet är rödt, smakar braf; man fick uti ett par notwarp 50 stycken. Mig och sig anrättade de måltid.

α. war färsk, kokt röding, den jag eij särdeles kunne förtära, ty han wart eij nog saltad.

β. den andra war hehl röding, färsk, hkn stektes på ett träspet wid elden, blef tjok och inflatus, war intet salt, den jag eij häller motte smaka.

γ. den 3:de war salt, torkat röding, hkn stekt på spet smakade braf, den jag utwalde.

De drucko sitt fisksod på fisken, hkt jag eij häller kom uht med; war doch ett godt råd, et certe laudandus, similia enim solvuntur a similibus.

Rhenones woro som skogen oräkneliga, drifwas hem morgon och affton att miölkas. Jag såg huru då de skulle kiöras hem, och wille eij, pussades allenast hunden på, hkn språng dit pigan, som dem dref, pekte och hissade, hwar af de träffeligen rädde straxt gofwo sig på sides, och dit hon wille. Jag såg och huru, då de kiördes bort, (wädret war starkt östan) drifwas de omkring, ty dit de wille, wille eij pigan, och dit hon wille, wille eij de; renarna gingo tillbakes, omkring, fram igen, hunden gerade[1] med henne. Mig sades, att renen altid will gå mott wädret, och då han dett får, springer han stadigt helt fort, menar sig få kyla sig. Litet där äffter får jag se alla renarna stå bak ett högt bärg i skuggan, ty solen sken warmt, på en snöplet, liksom compacti, ty då dett är hett, äta de intet. Myggen woro och swåra.

Renen är hjorten, för utan hornen, mycket lik, men inga foeminæ i hela sectionen hafwa horn mehr än renen.

Rheno.

Caput griseum, os albicat, nares obliqui, cauda brevis, Palm. iβ obtusa, alba cum regione abscondita, oculorum regio nigricans. Pedes ad ungulas anteriores et posteriores albi, ita ut albedo totum pedem circumit; totum corpus griseum, alias dum crines erumpunt nigri, dum decidunt, albicant; crines non divelluntur, sed difranguntur facili negotio.

Cornua *foeminarum* erecta, retrorsum leviter retrusa, unico vel altero ramo anterius prope basin instructa, apice sæpe simplici, sæpe 2fido. Cornua *maris* Pedes 2 1/2 sæpe longi, apices ita distant, ut eadem mensura eis intersit; varie ramosi, nunc pluribus, nunc paucioribus.

Cornua qvotannis diffluunt, sc. Januario *Tauri*, *mares* circa diem sanctorum, *foeminæ* vere cum pepererunt; maris a Tauri vix figura differt: omnes pilosi, quæ pilositas ante michaëlis diffluit. Vidi in

[1] *Gera* (prov. Smål.) = kretsa omkring.

disfractis intra cutem tantum cartilaginem, hinc flexiles sunt et sensibiles, ut ea vix manibus tractari permittit animal: intra angustam cartilaginem tota cavitas vasis sangvineis referebatur. cornua matura ut cervi velut bulbosa sunt.

A geniculo pedis ad geniculum prope corpus	Pedes	ij
ab hoc ad summum dorsi, addito pede item	Pedes	ij
ab humeris ad caudam iterum	Pedes	ij
ab humeris ad cornua	Pes	j
a cornua ad os	Pes	j
a ventre ad dorsum s. perpendiculum trunci	Pes	jβ.

När renen går, så knäpper dett i foten. Jag undrade där på, och sökte orsaken, då jag frågade, swarade alla, ty wår Herre har så skapat honom. Jag frågade huru wår herre honom skapat, att dett knäpper? Sed ad hoc Forbesius nihil. Jag tog i fotleden, drog, bröt, räckte uht, stötte samman, men ändå hördes intet knäpp; omsider fant jag detta dependera ab ipsis ungulis, introrsum excavatis α ut dum in eo steterit, fuerintque expansæ ungulæ, mox cum pes retrahitur, coincidunt ungulæ apicibus et crepituram faciunt, qvod manu mea in pede feliciter expertus sum.

NB. foemina æque ac mas cornuta est.

Castrati amittunt et renascuntur cornua, qvod non obtinet in cervis, ovibus.

När renarna äro framkiörde att miölkas, lägga de sig alle sammans, med en hastig andedrächt, då buken går på dem helt fort, och dröpia,[1] (: så att aldeles falskt är, hwad Scheffer de eis non ruminandis tradit, så att Rajus inst. rättare gissar än Scheffer säger :).

Då kalfwen kommer ifrån Wajan, springer hon och söker honom, som wore hon galen, låtandes som en sugga, till hon får honom, springer från hiorden hem till kottan etc.

Då alla renarna så lagdt sig, taga lapparne sig hwart sitt smalt rep, hkt de hänga i ring på handen och kasta åht den de willia hafwa, då dett faller om halsen, att hon eij långt kan springa. Sedan lägs grimma öfwer hornen och halsen. På marken äro små pålar fäste, wid hwarje påle fästas 4 stycken, sedan miölkas de af man och hustru, dräng och piga, och då miölken eij rinner fort, slå de helt hårt med handen på juret, då hon rinner till.

---

[1] Dröpja (prov.) = idissla.

Mammas habent 4 lactantes, rarissime 6, nullas steriles; pullos tamen non separant a matribus.

Då de miölkat och renarna gådt bort, såg jag hur pigan tog up den miuka swarta träcken, arbetade honom med händren, lade honom uti ett kärill. jag frågade hwad nytta han giöra skulle. Resp. att smöria juren där med, på dett kalfwarna eij mycket skulle suga, hkn till morgonen torkas, och lätt rifwes af.

Wajorna kalfwa i begynnelsen af Majo, och begynna miölkas d. 24 Juni älr midsomarstijd, allt till helgone tijd i skogen, men här michaelis.

Mas præputium dependens ʒij-ale fere cylindraceum habet.

Vituli cornua simplicia, digitiformia primo anno accipiunt.

Jag förundrade mig huru de miölkande kunne wetta, hka de miölkat, hka eij, och huru de dem kunne kiänna. Ty så snart de woro miölkade, släptes de. Resp. alla renar hafwa sina wissa namn, dem de känna helt distincte, hkt föll mig mycket underlig, ty figura är eadem, color similis, qui singulo mense variat. Variat magnitudo pro ætate, och att känna en sådan möria, som myror i myrstacken, war mig helt underligt.

10. Jag såg här på den summa tranqvilitas folket ägde. Då de miölkat, och hustrun giort sina ostar, kokt up waslan till tioklek, de ätit, lade de sig att sofwa älr hwila; crede mihi, qvi bene latuit, bene vixit, raro ulla contentio. Grannarne uti en by hade satt sina tält till saman uti en rad, från öster till wäster, älr alio modo.

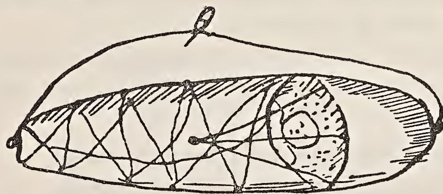
Då min dräng kom, lutade han sin näsa mot den andras näsa, på hkn han hälsa wille, liksom han kysa skulle, med den gambla hälsos termen Purist. Jag frågade om han kyste, Rp. neij, utan allenast satte näsan mot, hkt allenast sträcker sig till slächtingar.

En gosse hade warit ute och samblat en hehl kättil full med foliis acetosæ majoris, cum petiolis sive caulibus, hka lades i kättilen, slog litet watn på boten, rördes, koktes länge, till alt war smält, blandades sedan med miölk uti stora tunnor, hka då dett något stådt, fick en angenäm surachtig smak, hehl annor än då den är färsk, hka tunnor sedan läggas i gropar i jorden, murade där till älr och grafne, hwar omkring lägs näfwer, att möss dett ej skola äta.

En annor kom med en hehl famn caulis Angelicæ, hwars flores ännu eij woro utslagne. Bladen drogos af och des tunica med knifwen, hkt gik af som en hampa, sedan åhts hon som äple af alla med största delice; jag fick och min dehl.

Vaginas foliorum umbellas includentes samblades, ty dett dugde eij att äta rått, skuros sönder och blandades ibland den Syran, som till iume miölk kokades.

Barnet låg uti sin läderwagga, öfwer hufwudet låg en läder skerm, men nedan före kläde, 2:ne valvæ sibi incumbentes, hka drogos åht med snöre. Omkring barnets öfra dehl låg renskinn, men axlar och bröst samt hufwudet bare. Dett låg så i kalla tältet om natten, och uti kalla wädret under himelen tigandes, frös doch eij.

Mig gafs att äta af östemus[1] älr siälfwa miölken, sedan hon med deras löpe war lupen, hkn graverade magen, som med den myckna ost och mese jag tillförne ätit giorde mig nästan tenesmus.

Om nätterna lades jag altid emällan 2:ne renskinn.

Qwinfolken rökade så wähl tobak som manfolket, ja hade och mäst byxer.

Manfolken koka gemenligen här, qwinfolken giöra allenast osten och hantera miölkmaten, men all fisk och kiöttmat mannen; och om hustrun är eij tillstäds, miölkmaten och osten äfwen.

Intet folk är på fiellen om wintren, ty lapparne wistas då neder i skoglandet, ty här fins eij nog renmossa, ja med ett ord deficit lignum, och snöen blifwer förhård crusta på.

De fattigaste lappar ligga några här att fånga ripor (: Lagopos:), hkt så sker. Man tager en ramulus bifurcatus, spitamalis, giör sig en snara af segelgarn älr tagel, klyfwer litet uti grenen a, hwarest i springan infästes snaran. Snaran går löss sedan, doch ad latera b b (: ty galgen är af biörk:) tager man subtilt den tunna epidermis

af på en sida, hkn sedan går i knorr, lägger denna crispulum öfwer snaran på hwario sida, att snaran håller sig flatt med galgen och eij opposite. Bägge basis till denna galge fästas i snöskorpan uti små biörkskog och en famn emällan hwar galge. Emällan hwar

[1] *Ustemus* (prov. Smål.) = färsk, osaltad ost.

galge lägs ris, liksom en liten liten gärsgård. När nu riporna koma och springa, flyga de eij öfwer, utan gå, koma eij fram annors än på galgarne, och fastna på en nat offta 40 à 50.

Foglar hördes och sågs i dag Cuculus (:geecka:) och Piscator magnus, dorso cinereo (:staule:).[1]

Andromeda foliis musci s. aciformibus.[2]

Pet. campanif., erect., alba, apicibus purpureis, semi-5fid., laciniis semiovatis; *calyx* 5fid., erect., acutus.

Apices crocei, setis albis instructi, breviss., *pist.* 1 obtus.

När jag gik på snöen, gik jag mig neder, fick doch tak med händren, ty floden hade frätt undan, att dett war helt diupt. Man brakade neder, doch war eij långt till byss; ty drogs jag up af 2:ne med rep och blef oskadd, allenast wåt och slagen på låret.

Jag kom till en lapp, som war både civis sveciæ och daniæ; han gaf mig brännewin, dett jag renuerade, men han kiörde mig supa, item tobak.

Watnet i siöen Virisiaur war hwitgrönt, älr aldeles likt watn, som står uti en skåhl, hwarest miölk warit tillförne, hkt dependerade af dess summa puritas et levitas, item pelluciditas. War kallare än snö wattnet.

Litet stycke från siöen på wästra sidan wid berget *Kaitsoniunni* på sidan fans jämte en bäk en nnderlig lapis s. fluor af radiis coerulescentibus med 4kantiga stenar.

Om afftonen rägnade och fans papilionoides punctis purpureis.[3]

Omnes lapides woro mäst fissiles, cornei, några nigri aluminarii, communiter cornei, siälfrätne med en mica argentea, raro qvarzii.

11. Om morgonen bittida war wij uppe, straxt (:äfter 1/4 mihl:) kom wij på höga isberget, hkt war ett ganska högt berg, alt öfver med en ewig snö betäkt. Jag såg snöen wara helt hår, såsom frusen, wij gick dels på skorpan, dels neder genom skorpan, just som man gåt i sand. Här och där woro floder, som gingo under honom, på somliga ställen war nedbrutet, att man kunde se strata supra strata, ganska många. Här begynte floderna att rinna i wäster, till tekn att wij war i Norska lapmarken. Den liufwa gröna marken, som tillförne alternerat med snöen, sågs icke mehr, de liufwa blomster gofwes icke här; utan hela fältet war öfvertäkt med en hwit snöö. Dett kalla östanwädret dref oss fort, och twingade till att

---

[1] *Mergus Merganser* L. — [2] *Andromeda hypnoides* L. — [3] Obestämbara små fjärilar.

achta händerna för frost, och till att påtaga en råck till. Wij gick på norra sidan af bergen, wij drefs af wädret, att wij esom offtast fölle kull och trillade ned långa stycket för bärget. En gång trillade jag ett bösse skott, och war då eij mycket till jag råckat på kanten och slutat comedien, så starkt war wädret. Rägnet, som på sidorna kom, war här islag, som fäste sig som en isskorpa på skorna och ryggen. Hade wij hafft detta wädret emot oss, aldrig hade wij utstådt så lång wäg och beswärlig. När wij så 3 à 4 mihl passerat, begynte de bärgachtige, doch sterile klippor synas. Omsider emällan klipporna wästra hafwet. Antea habuimus perpetuum ver, nunc hyems perpetua, deinde æstas perpetua.

På isen sågs allenast Pago Lappis, Hiaticula med swart krage, pedibus croceis, gula alba.[1]

När wij nu så giort frå oss till middagstijden fiellen, komom wij på kanten af fiellen, sågom inunder oss de högsta trän, som små örter, och ett behageligt grönt fält; de sama fiellörter, som på andra sidan syntes, sågos äfwen här. Wij gik nederföre, jag tycker mig ännu gå, så lång war backen, helt brant. Men fiellörterna sågos intet nedan för.

När wij omsider komom neder, hwad fick icke jag för nöje för min trötta kropp. Jag kom då utur ett kalt och fruset fiell, neder uti en warm och siudande dahl (:jag satte mig neder att äta smultron:); för snö och is såg gröna örter stå uti sin liufvaste flor (:så högt gräs hade jag aldrig sedt på någon ort:), för starkt wäder en träffelig lucht af Trifolio florente och andra örter. O formosissima æstas!

Här sågs mäst sama örter, som uti Upland, för utan Aconitum lycoct. och Muscipula parva montana, flore albo erecto[2], samt Coronopus marit. punctata Kyll.[3] och Mesomora samt hiortron. Jag war då helt trot, fick swalka mig med komiölk och wederkwicka mig med mat samt sittia på stohl.

Jag förundrade mig, att sedan jag gåt en så träffel. marce och hade 2:ne lappar, den ene inemot 70, den andre 50 åhr, kunne de springa och leka, slå datt[4] etc., då de likwäl hade hwar sin lilla börda att bära, fast hon war doch eij särdeles stor, doch tillräckelig till wägen. Ty betänkte jag att resolvera den fråga D. Roseen mig commiterade, Cur lapones adeo pedibus celeres?

Rp. seqvens est, et causa non unica, sed plurimæ coincidentes.

1. Lapones gå med *kiängor* (skor) utan klack, (:wij contra:).

---

[1] *Charadrius hiaticula* L. — [2] *Silene rupestris* L. — [3] *Plantago maritima* L. — [4] Leken *natthugg*.

Man ser att dantsmästare och lindantsare hafwa liten älr ingen klak och altså exercera de operationes celerrimas, qvas calcaneis efficere non possent. Äfwen andra, löpare och utlänningar, som gå qwikt. Där emot de, som hafwa långa och stora klackar, gå stadigt och tung. Man lägger och på hästar, som skola få stadig gång, tunga skor, då de ännu äro unga. Och bondedrängen här nedre i orterna, då han will springa, tager af sig skorna. Ty klacken förtar halfwa directionen af musculis palmæ pedis. Blifwa och genom långa klackar och mindre bruk styfware, en träbening går tung.

2. Cursus a teneris *assvefactio*. Så snart lappgossen kan gå, skall han springa att gena[1] renen, och så snart han blifwer litet större, skall han följa renen, som stadigt går fort, ja wärre att föllia än geten, och swårare att kampas med, än springa kamp med kalfwar. Kan nu en löpare och lindantsaıe blifwa lätt, som altifrån ungdomen exercerar sig uti att bruka fötteren, hwarför icke och lappen, som alt till han gifftes, måste följa renarna, ja offta hela sin tijd.

3. *A laboribus duris libertas.* Alla styfwa arbeten, som gå med plogen, tröska, hugga, fälla etc., giöra bloden tjok och kroppen styf. Ser man altså hur bondekiöttet är hårt och segt, jumfrukiöttet miukt och blött; intet kan en bonde giöra de Caprioler, de wiga stycken, som jungfruen. När äro wij miukare, än då wij ärom barn, när styfware, än då wij ärom utsletne och gamble? En gosse kan lägga foten på axlen, en bonde eij bita i tårna, blifwa altså lapparne lättare och wigare uti alt sitt arbete, af dett de eij hafwa grofwa och Herculeos labores för sig.

4. *Musculorum flexura.* En lindantsare sträcker och böjer esom offtast sin tyros leder, att de skola blifwa miuke. En dantsmästare lärer först med wåld twinga musclarna, att foten kan hållas ut. Ex assveta flexura seqvitur assvefactio naturalis. Sic etiam Lappones musculos ambulationi dicatos semper flectunt, de sitta med benen i kors, dett en anor eij länge skulle giöra utan möda och incomoditet; man will sitta comod. Jag tyckte dett föll mig i förstone swårt, men nu comodt, nu går jag och werkeligen 4 gånger längre än tillförne.

5. *Esca carnium.* Man ser att alla creatur i werlden, som äta vegetabilia, äro rigidores, ut Cervus, Taurus etc. fast än starka. Där emot carnivora, ut canis, felis, lupus, leo etc. omnia magis flexibilia; rationem facti ignoro et tamen res facti. Lapparne äro aldeles animalia carnivora, de hafwa aldeles ingen rät af vegetabilibus,

---

[1] *Gena* (prov.) = mota.

ty att de äta nu en caulis Angelicæ rå, såsom en anor ett äple, nu några blad Syra, proportione ad cætera ut 1 ad 1000000, är intet. De äro carnivora, ty om wåren äta de fisk, om wintren pura kiöttet, om somaren miölk och ex his parata s. caseus. — Salia göra tung.

Här kan jag eij [underlåta] ex incidente något litet tahla om dem, som willia bewisa, att meniskan är skapad att äta allahanda slags mat, och dett af tänderna, sägandes att meniskan hafwer tänder *incisores* lik fructivora, ut lepus, cuniculus etc., *canini* ut carnivora, canis, felis etc., *molares* ut phytivora, vacca, eqvus etc. Men denna raisonen giör hoos mig ännu eij tillfyllest. Ty om man primo examinerar *dentes incisorios,* så äro de af en långt annor beskaffenhet än nucifragorum, ut murum, leporum etc., hkas tänder prominerat ad angulum erecto magis patentem, nostri autem perpendiculariter apicibus coincidunt. Där före och deras äro ganska långa. Vide dentes castoris etc. Animalia qvædam carnivora hafwa och incisorios ut . . . . .[1]

Caninos hafwom wij; dem jag håller goda, fast eij mehr än 4.

Molares föra oss eij till phytivoras, fast oxen och koen hafwa dem, ty hunden, katten etc., ja alla carnivora hafwa äfven molares.

Jag har ännu eij sedt något phytivorum, som har simplicem ventriculum älr som eij ruminat; ab his nec unqam exipiendus est mus cum familia murum.

Utan låtom oss gå till wår Class. Ser tu på notas classicas, på tändren, på manus et digitos, så lärer tu snart finna, huru ganska nära slägt wij äro till Babianos et simias, ja satyros sylvestres. Se på om de icke äro carnivora, de sluta hela swaret.

6. *Parvis contenta.* En lap äter eij så mycket gröt i buken går, utan nu litet, nu litet. Finnbonden rofwor oeh skåningen gröt etc., slår så mycken gröt i buken tohl, ja dalkarlen äter att buken står som en truma, därföre är han wigare att grafwa, dika, än springa i fiellen. Lappen där emot är mager och smahl. Ännu såg jag ingen bukot lapp. Miölken giör honom också wig.

7:mo. Jag såg på knä, fötter etc., men såg på dem aldeles sama skaplun som på andras. Doch tycktes mig att palma pedis war på inre sidan litet mehr concav, än på andra meniskior.[2] hwad dett kan giöra till saken, kunna mechanici bätre än jag säga.

---

[1] Tomrum i manuskriptet. — [2] På ett löst, f. ö. oskrifvet halft blad bland manuskripten i Linnean Societys bibliotek har dock Linné antecknat: »Omnes Lappones [habent] tibias extrorsum curvas, quod non swepas hårt, hinc gå smått och tätt. Americani rectissimo autem capite, quod asseri affiguntur.»

8:vo. Äro alla lappar små, jag såg ännu ingen så stor som jag. En tung och stor kropp kan eij gå så wigt som en liten, fast än organen äro så mycket starkare och längre. Ty man ser på alla små ting, en liten ölänning älr en norbags häst springer hehlt fort, och fast än en stor skånsk häst kan springa frå honom, kan man likwähl förundra [sig] huru fort han rörer föttren, och se att föttren gå på honom fortare än på den större.

Dett är undran att se, huru helsingen är stor, lappen liten; ratio clara.

1. Gifwer man en hundwalp nog äta, blifwer han stor, men litet, liten.

2. Låter man en liten walp wara warm, blifwer han stor, men frysa, liten.

Ergo etiam Lappones. Causa

cur lappones adeo salubres.

1. *Aër* purissim., ego novam vitam.
2. *Esculenta* bene cocta.
3. *Esca frigida.* Kokat mat får kalna, eij springa med stöflar och sporar i maten.
4. *Aqva purissima.*
5. *Mentis tranqvillitas.*Ætas aurea et argentea deducatur. non lites, nec de suis admodum sollicitudo, non pecuniarum.
6. *Esca non gravans,* ut rusticus till råken må spricka, mår wähl.
7. *Spiritus vini,* qvo caret, nisi interdum; qvod si careret, melius valeret.
8. *Frigoris adsvefactio et a teneris induratio.*
   Carnium [esus], animalia carnivora longæviora.

Norvegia.

Uti Lapmarken såg jag inga flugor, men så snart jag kom uti Norrige, woro de öfwerflödige i husen. Men där emot de ganska många myggor aldeles borta.

Här gafs mig till mats Qvedfisk,[1] hkn smakade nästan som lax, war stor med 1 pinna dorsi a medio ad caudam protensa.

Jag war nu helt trot af resan, och gaf mig till hwilo.

---

[1] *Sebastes marinus* (L).

12. Dagen där äffter war helt stark blåst, att jag eij wågade mig uht på hafwet, gick på stranden om morgonen, som då war i ebbe, ty floden komer 2:ne gångor om dygnet, och tager af och till 6 timmar hwario. Altså 4 spatia om dygnet, 2 sc. decidentiæ, 2 fluvii; tager till äffter månen. På den afskölda stranden låg åtskilliga fuci, wid stenar älr snäckskaler wuxne.

Fucus [3 slag].

Ulva, Conferva et Abies marina,[1]

Balani sutto wid större stenar, som nu af watnet woro blottade.

Cunnus marinus sine spinis.

Conchæ variæ.

Chamæ variæ.

Cochleæ variæ.

Strombus cum ala et sine ala.

Chamæ.

Zoophyton fere putrescens, Urtica marina dicta.

Catalia [?].

Cancri parvi.[2]

Gramen avenaceum viviparum.[3]

1. *Medusa octogona, angulis emarginatis.*[4] a) latere inferiori depicta, b) a dorso.

Tota pellucida, vitrea, radii 8 paria, intra quæ discus radiique consistentia echinulato-sqvamata, ordinibus circularibus digesta; stamina s. branchiæ nunc niveæ, in aliis carneo-rubræ, crispæ. Pistillorum congeries longa.

2. *Medusa orbicularis, 4 corculis centralibus.*[5]

Tota vitrea, exceptis corculis rufis, medio cavis vitreis, branchiæ 4 crispæ diffusæ.

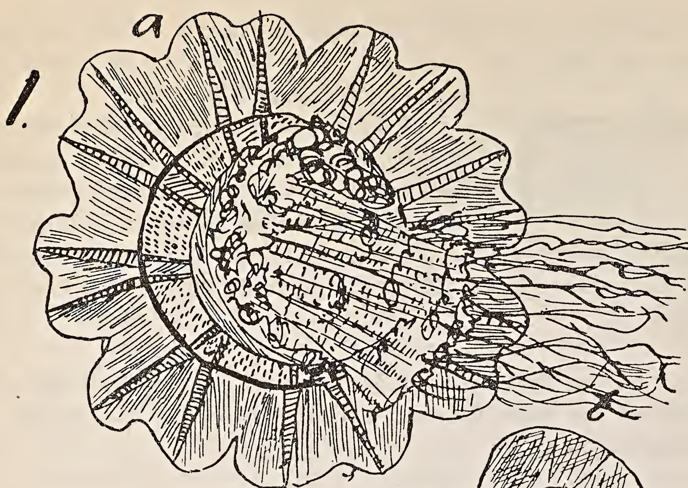
3. *Medusa orbicularis, cruce alba picta.*[6]

Tota vitreo colore, medium totum alba crux dividit. Bronchiæ nullæ, nec ullum oris vestigium vidi. An ovum?

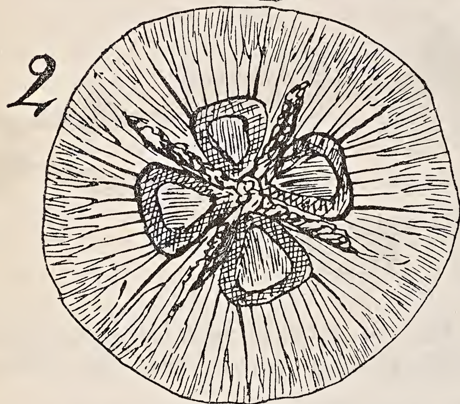
Lapparna kom hit i Torfiorden att kiöpa brännewin, drack först så länge de kunne stå, hade sedan uptorkade renblåsor, dem de först blåste upp, sedan slogo brännewin uti, bundo om, och buro med sig. Hafwa älliest små koppar, som $^1/_3$ sked stor, med hka de supa en i sänder, offta ett qvarter.

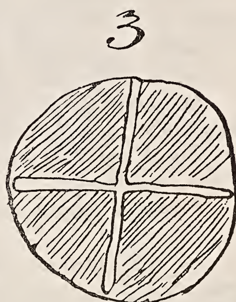
---

[1] Obestämbara. — [2] De här omtalade hafsdjuren äro till arten obestämbara; *Urtica marina* är en manet. — [3] Antagligen *Aira alpina* eller *Festuca ovina vivipara.* — [4] *Medusa capillata* L. — [5] *Medusa aurita* L. — [6] *Medusa cruciata* L.

När Lapparna skola wara wähl, kläda de sig i hwitgråt wamal utan foder, med hög krage, 10 gånger omsyd på sidan af tråar, kragen blå, margine brunnea. Alt så kostar 1 dlr kpmt aln. 8 alnar en troja, ergo så mycket som en liten lappmudd.

Conqverunt de suis mercedibus, qvas pro nimis parvo vendere coguntur; vellent vendere, ita ut 20 pro cento mercatoribus darentur Holmiæ et non alterum tantum, utque taxa fieret, veluti reliqvis optarent, sed nullus preces excipit.

Lapparna lägga ena handen på den andra, då de twätta ansichtet.

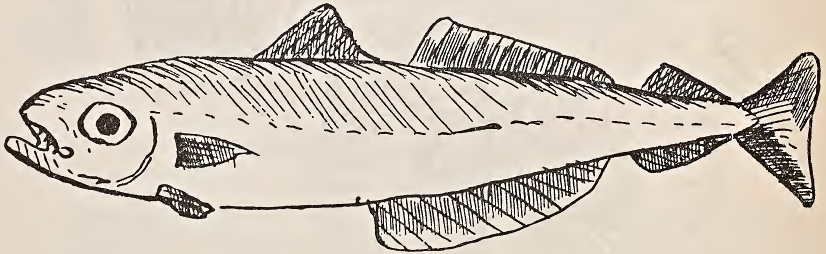
Qwinfolken sy kläder och skor, koka miölkmat, men mannen kiöttmat och fisk och fogel etc. Om hustrun eij är tilstäds, kokar mannen miölkmat, älliest eij.

Liarna hafwa lapparna, som blifwit bönder i Norrige, således, att superius manubrium, falce ad terram proportionato deorsum tendat, inferius autem a latere exteriore recto protendatur, adeoque in superiore velut janua hopomochlo jacet.

I dag war ganska het och regnade ett par droppar äffter middagen.

13. Såsom dett nu lugnade, reste wij uht till hafs att se hwad nytt naturen där hade för sig. Straxt fick wij på kroken, som lades uhr båten, några *Seij*.[1]

Longit. ℥x, capitis ʒiij. ad primam dorsi ʒj, prima dorsi ʒj. ad secundam ʒβ, secunda ℥iij, lin. 4, ad tertiam ℥β, tertia ʒjβ, cauda ʒij.

Prima longiss., radiis 13 mollibus, 2:da paulo brevior, rad. 20, tertia rad. 18 s. 19.

nullæ interruptæ, præter ultimam.

subcaudalis 20, sub ano 24, anus supra medium.

subcaudalis et subanalis exacte respondent oppositioni anteriorum. mamilares 4 à 6 radiis, brachiales rad. 16 à 18.

Totus piscis glaber, os dentatum Percæ, supra niger l. viridis, infra albus, mollis, pingvis.

Squamæ minutissimæ.

På honom suto några små Remoræ, som inlades, älr pediculus marinus Fritsch.[2]

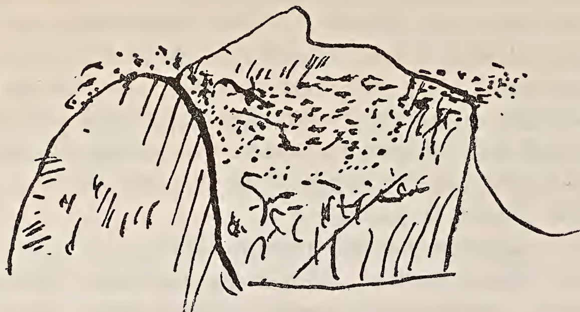
Omkring Torfiolnen [!] stodo allestäds höga berg med snö på, här och där emällan bergtåpparna komo upp af jorden swart-

---

[1] *Gadus virens* L. — [2] Obestämbar parasit.

grå moln. Doch syntes både apex och basis, omsider subsiderade de.

Missne för folk s. folkmissne är Dracunculus aquaticus,[1] Boskapsmissne Menyanthes.

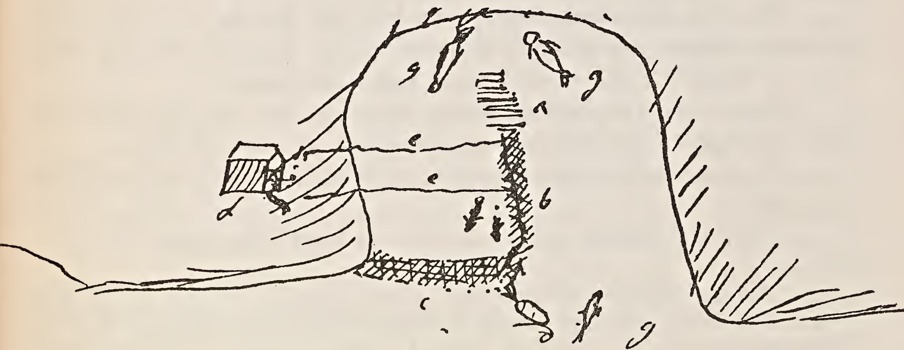
Till hästar hackas helt smått granrijs af dett finaste, blandas med halfparten korn; att gifwa hästar i nödtijd är rätt egregium.

Så fort wij kastade uht kroken, och lät honom flyta äffter skeppet, straxt fick wij seij, så att wij knapt kunne draga up honom, så fort som han kom. Men dagen äffter, då dett blef klart, eij så. På kroken war ingen mat, war allenast en ståhlkrok, som häfftades uti en sittersträng. Wij fick så några och 60 stycken.

Jämte skären emällan backarna låg här och där nog många enstaka heman. Jag såg huru war eij hade öfwer en liten dahl, och altså en älr 2 åkrar, med nog litet äng wid gården, (:kanske något mehr längre bort:), så att de eij kunne subsistera, där de eij hade så gådt förråd på fisk, att sällia och nyttia, ty här uppe är i hafwet både många species och ganska många individua. Jag hörde här mycket talas om hwalar etc.

Jag såg här hur de fånga lax.

Uti en wik sätts ut några pålar a helt tät med en liten gierds-

[1] *Calla palustris* L.

gård, här wid lägs noten b b uti krok, att hon går in på landet med ena ändan c, och att buchten må hållas, ligger en stor träbult och flyter på watnet d, hkn drager noten uht in sinum. När nu laxen kommer ifrån hafwet och går in uti wiken, går [han] sedan in om noten g g g och 2:ne wachtare, som här på stadigt skola achta, och där till hafwa ett litet hus straxt wid stranden, uti hkt de kunna se, då han är inne, ty dörren wänder sig åht warpet, taga de straxt uti repen e e, och draga så in den inre flygelen, då den andra föllier och således få honom.

Kyrkian war här mycket liten.

Örter funnos: Mesomora prolifera. Spergula marina, petala , stamina 10, pistilla 3, brevissima. Apium palustre. Trifol. flore monopetalo, albo. Muscipula montana, minima. Gram. triticeum, maritimum flore glauco. Glaux. Fucus likt lin uti långa skifwor och många andra fuci species. Filum marinum in aqva villosum. Coronopus foliis punctatis.[1]

Echini marini plurimi. Patellæ och Balani att man eij för dem gå kunne.

Stellæ marinæ, Corallina et Corallites petrificerad, ramos[?] assimilans. An stercus Echini petrificati?[2]

14. Om afftonen kom wij till Rörstads prästgård till Hr Joh. Rask, pastor secundarius, hkn warit uti Wästindien och Africa. Har och beskrifwit sin resa artig med åtskilliga fiskar och wäxter, undfick mig honett. Om morgonen reste jag från honom tillbakes med skepparen till Torfiorden. Jag såg nu för mig hela redden af wästerskiöen, och sades mig, om man reste rätt uti wäster, skulle man koma mott Grönland.

Här war en wacker dotter, som het Sara Rasch, om 18 år, extraordinairt skiön; måste äntel. skrifwas till, ty hon har sagt sig aldrig tro, att någon redelig swensk skall koma till henne.

Önskar att Hr Ingwald skulle hälsa på oss, att jag kunne wisa min skyldighet igen och betala, hkt älliest eij står att ärnås.

På wägen taltes allestädes om en Wästgiöte, som farit med lögn och flärd.

Tunnbröd Wbotn göres således, est korn och agnar.

---

[1] De här omtalade växterna äro: *Cornus suecica prolifera* (jfr Fl. Lapp. s. 40), *Lepigonum marinum* Wahlb. (*Arenaria rubra* L. Fl. Suec. ed. II s. 152), *Haloscias scotica* (L.) Fr., *Trifolium repens* L., *Silene acaulis* L., *Elymus arenarius* L., *Glaux maritima* L., obestämbara alger, *Chorda tomentosa* Lyngb., *Plantago maritima* L. — [2] Till arten obestämbara hafsdjur.

När man tröskat, tages ett stort ressel, hwar igenom reslas säden, agnar och ax, ja offta litet halm med. Detta torkas och males (: de förmögnare taga rent korn, andra 1 dehl korn och 2 dehlar agnar, andra 2 dehlar korn, 1 dehl agnar:). Miölet, så malet, giörs till degh med kalt watn, (: warmt gör siörare:) utan giäst älr fermentation. När detta miöhlet och watnet uti degh länge och wähl är arbetat doch måste dett blifwa en löös degh, ty är han hård, kan han eij hanteras. Detta sedan ältes på bordet. Af deghen tages till hwar kaka en god manipulus (: ingen skulle någonsin kunna tro, att af så litet degh skulle blifwa så mycket bröd:). Detta sedan bakas med handen, doch eij lyfftes, utan allenast klappas, makas med en smal spade, och eij kaflas; lägs wäl miöhl till, till dett blifwer som ett pergament tunt. Sedan med en gresla,[1] ganska stor, wändes, då dett först är preckat på ena sidan med en där till giord precka, af en god manipulus pennarum remigum lagopi, perdicis etc.; då det wänds, preckas på andra sidan, sedan säts uti ugnen. En kaka allenast går in uti ugnen hwar gång, och eij mehr; en måste stadigt stå och röra älr lyffta up kakan litet, att hon eij förbrännes älr tager eld, står och eijheller lång tijd på, tils des hon är bakad, då hon lägs som en stenkaka öfwer en sängstielke älr annat, då hon på bägge sidor faller neder, och de andra sedan ijämte, älliest skulle aldrig finnas nog rum att torka dem på; sedan sticks den ena in under den andra uti en stor hoop och conserveras ad usum.

Andra af *tallbark* baka, taga af tallarna, som äro stora och eij qwistuga, ty de qwistuga och unga äro mehr kådiga och betskare. Den understa barken nid wid rooten är bäst, doch måste den hårda kårten[2] älr flåden[3] wähl afrensas, hkt giömes offta till wintren. Förn han mals till miöhl, lägs han på en sachta glödeld och bräckes älr wärmes litet, då han blifwer helt pipug och tiok, sedan males och bakas ut prius; håller bätre i hop än korndegh, nästan som rogdegh, men brödet är betsk.

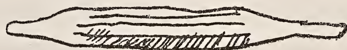
Missnebröd. om våren före bladen slå uht på Dracontio: taga roten up, twätta henne helt wähl, torka henne i solen älr huset, rensa bort små rötterna, torka sedan i ugnen, stampa som tallbark uti stampen (: stampen giord som en stam af stor tall, excavata, hög till midianen, hwar uti lägs barken, och med spada stampas, som surkåhl, till småt som ärter älr gryn, luchtar sött och gott:), sedan mahles, miölet kokas med watn som en grött och röres, kokas så

---

[1] *Gressla* (prov.) = brödspade. — [2] *Kårt* (prov. Smål.) = ytterbark. — [3] *Flåde* (prov.) = afflådd bark.

länge som en grött, står sedan i grytan 3 à 4 dygn älr et, ju längre ju bätre, ty straxt är dett acre, som per requiem abit; blandas uht med tallmiöhl älr annat; ty dett förslår eij så mycket, ty roten är beswärsam att få. På somliga ställen fås doch hästlass, bakas sedan af grötten uti annat miöhl, och blifwer segt som rogbröd, helt sött och rätt godt, hvitt, godt, besynnerl. nybakat. Af boskapsmissne bakas ganska sällan bröd, ty dett är för betsk, men rötterna gifwas boskapen, hkn detta helt och hållet upäta; fins i floderna och wid deras brädder nog.

Nordskbröd. Af rogmiöhl älr korn med $^1/_3$ dels tillsats af rogmiöhl göres deg i kalt watten, ältas länge til des han slipper frå händren, sedan med kafle, som är run och sulcatus, kaflas, wrides altfort med händren omkring, och exterior margo reflectitur och lägges på sielfwa brödet, att dett eij skall spricka i kanterna, bakas tunt som papper, blifwer slätt, fast än dett kaflas med sådan kafle. Sedan

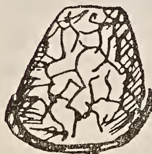
bakas på stenkakejärn, wrides och wändes, sedan med en jämn fasciculus spicarum enucleatarum secalis, doppade i litet watn, strykes öfwer, att blifwa glatt.

I ond tid, då eij annat än spergula vera[1] fås i åkren, tages fröet, torkas och rensas, brukas med litet tillsats af säd, blifwer swart, men god deg.

När jag nu gick upp emällan bärgen att plocka smultron, får jag se en lapp, som gick med byssa att söka äffter fogel. Jag brydde mig om honom intet, för än dett small, då jag såg mig tillbakas och han war tämeligen nära mig, doch inunder. Kulan slog emot en sten straxt ofwan före mig; jag Gudi ewigt lof slap, och han språng. Honom såg jag eij mehr, men jag fogade mig straxt hem.

Norsk ost af Surmiölk.

Man tager sur miölk, kokar till dett tiocka lägger sig på botnet, då silas han genom ett linnet kläde, dett tunna går bort, dett tiocka blifwer qwar, som wätgryn.[2] Detta står sedan i ett öfwertäkt käril 8 dagar, sedan ältes up med flöt på en talrik älr annat in formam conico-obtusam, säts sedan på ett ställe, som eij wäder komer till älr någon wärme. Spreker han nu, så ältas han åter up igen, in formam pristinam, sedan säts in loco pristino

[1] *Spergula arvensis* L. — [2] Hvetegryn.

att torkas, som offta eij sker förn på 1 à 2 månader, då utan på säter sig en epidermis, som blifwer rugosa s. cellulosa ut in ventre reticulato, hkn intet annat är, än ett unket och gammalt wäsende, som sedan afskrapas.

15. Inga giersgårdar brukas på denna tracten i Norrige, ty om stor wed är swårighet. Boskapen föllier altid en piga, och är nu ingen åtskilnad emällan äng och skog, mehr än dett att skogen är litet buskug af löfträd, men ängen helt slät. Man slår här både marken och ängen, gräset står i begge ganska högt, ja fast än boskapen gå där. Om nätterna älr då de miölkas skola, kiöras de eij hem, utan innehållas uti en 4kantig giärsgård, som kan flöttias, där de miölkas, menandes inwånarna på dett sättet skola ängen giödas. — Hästar gå för sig sielfwa, swin tjuras, korna miölkas 3 gånger, om mårgon sc. middag och affton. Getter och får föllia boskapen.

Kackelugnar bruka somlige af lapide ollari;[1] så wähl som grytor.

Spisarna äro utan skottsten, en liten grufwa, med ugn. Uti ugnen ellas altid, då warmt skall blifwa, med glöderna bakas, i ugnen bakas aldrig. All röken går altså up under taket, up genom att hohl därtill giordt mitt på, ty är taket helt swart, dörren låtes upp, att röken så mycket bätre skall gå uht. Detta brukas på dett all warmen eij skall gå uht genom skorstenen. Men detta är werkel. excusatio calva, ty så mycket går genom dörren. Ett fyrkantigt lok lägs på hohlet, hkt står på en stake, att man inan till kan träda dett upp och lägga uhtan till på. Ler och sten är godt om. Wäggarna uti

husen äro aldrig perpendiculariter hugne, utan hwar ståck är convex både utan och innan, doch täld. Ladorna små och låga med loge.

Öfwer fiellen kan ingen resa om wintren,

1:mo ty dett äro så kalt att ingen kan bärga sig;
2:do ty inga renar äro på fiellen, utan i skogen, ty de hafwa eij mat;
3:io ty en ren kan eij gå öfwer, ty dett är förlångt;
4:to eij häller så många kläder föras, som kan warma, och mat föda enom,
ty reses mäst om höst och somar.

Problema: qværitur qvomodo fiellen excoli potest? Regio omnium frigidissima.

---

[1] Täljsten.

1. Maximo in hyeme premitur frigore.

2. Qvia sero nive orbatur; pars septentrioni adversa non est reparabilis.

3. Qvia sæpe æstate gelu tentatur.

4. Qvia mane vexatur hyeme.

5. Qvia semper madet.

6. Qvia humum turfaceam obtinet, ex muscis gelu defractis; humus nigra vix conspicua, aqva enim abluitur, fragmentis lapidum tegitur.

7. Qvia altas arbores tenere neqvit, et ventis sævissimis exponitur.

9. Qvia penuriam ligni obtinet.

Uti diebus canicularibus är hoos oss ett alment bruk, att resa till Surbrunnar för hwar och en, som tycker sig wara illa qvalificerad. Jag kan säga, att jag uti några åhr nog, Gudi lof, hafft tämel:n helsan, men doch liksom tung och något illa qvalificerad, men så snart jag kom på fiellen, fick jag liksom ett nytt lif och war såsom en tung börda tagits af mig. Nu jag liggat några dagar i Norrige, fast jag på intet sätt i werlden debugerat, war litet tung, så snart jag kom uti fiellen fick nytt lif igen, hwar till det pura och perflatus aër icke litet lärer contribuera. Man tror, att på höga rum är wädret tunnare, och altså måste tagas wåta spongiæ att hållas för näsan, på dett andan må fås uti ett tiockre wäder. Detta skulle jag säga dependerade allenast af dett, att man gått up för berget, och altså, liksom en, som springer, älr [har] annan stark motion, ab accelerata circulatione sanguinis, genom blodet, som tränger på lungorna, blifwer andtrot, om icke Barometrum wiste mig, att pressio aëris är mindre där. Mig tyckes dett ock sträfwa mot rationem. Ty man wet fiellen äro högre än all andra backar i werlden, ty ingen flod rinner öfwer dem, utan de wästra rinna uti wästerhafwet, de östra neder i österhafwet. Confereras här med de ganska många forsar och fall, som äro emällan fiellen och hafwet, finner man att fiellen har en träffelig högd, så wäl mot hafwet som landet. När nu wädret drifwes på hafwet af landet, och skall gå öfwer denna ganska träffeliga högd, föllier och att dett här måste trängas (:hinc tantus flatus communiter, hinc cur frigidius:); trängs dett nu, för utom dett packas, måste dett blifwa tiockare. frys det alltså här offta om starkaste somaren. frigus consistit in pressione et calor in rarefactione aëris, adeoque seqveretur aërem non esse rariorem in montibus. Jag komer till mitt förra.

Skulle altså wara för dem, som hade tillfälle, så hälsosamt

resa hit, dricka snöwatn, som någonsin att ligga uti tjokt wäder wid sumpoga surbrunnar, hwaräst man eij så lätt skulle hafwa skrida från surbrunsreglorna, och eij så lätt få dricka äffter middagarna starkt öhl etc.

Dett kosteliga, perlande och wälsmakande watnet dependerar altid af snöen. Snöen enim conserverar watnet, såsom salt kiött. Man ser att watn, ju mehr dett står uti warme, ju mehr förskämmes dett, och vice versa i kiöld. Detta conserverar så wäl lapparne, som någonsin dett delicataste win. Jag har sedt, att man nu i Stockholm begynner på portugisernas manér dricka watn, men dett är åtskilnad både på watn och warme. Dett smakar och extraordinairt delicat. När jag i Norrige seglade, såg jag med nöije på min lap, som servicerade mig, att så snart han blef warm, tog han med koxa watn i hafwet och skulle dricka på sitt förra wanliga manér, men fik salt watn för friskt. Lapparna bära altid med sig en stor slef, med hkn, så snart de blifwa torra och heta, de dricka watn att swalka sig med, utan fruchtan att blifwa siuka. Jag giorde äfwen så. Skulle och detta härliga watnet fehlas, kunne här ingen resa, ja nästan ingen boo, såsom både Bacchus och Ceres äro här obekanta, non tamen friget Venus. Utaf fiellwatn taga och mästa floder och källor sitt uhrsprung; därföre då warmt är i fiellen, rinna och floderna dubbelt, ja 3dubbelt större.

Jag wiste en lapp några ritningar i min book. Han blef rädd, tog af myssan, neg, lutade sned hufwudet, och darrade med händren mot bröstet, mumlade litet med munnen, liksom af största veneration, williat dånas. Många hafwa dånat, då de fåt set något underlig såsom [1]

I Norrige hörde jag ett underligt grep, huru som en brukt att taga frå lapparne trumorna och några bilder. När han fick spaning, beder han lappen gifwa fram truman, lappen näkar. Då han länge fåfängt budit, tager han armen på honom, förer upp tröjan och förn lappen dett kan se, öpnar ådren, lappen här af dånar, och beder om lifwet, säger sig willia gifwa fram; då han straxt förbant, och således procederade med många. Jag hade en wägwisare, som földe mig till sin nästa granne, då granen holt på att fly och kunne eij taga mot mig. Den förre wille eij obligera sig till att föllia, förn jag med wärian lofvade stryk, betalte doch honom wähl för dett

---

[1] Härmed afses tvifvelsutan en då vanlig leksak, bestående af en låda, ur hvilken, när den öppnades genom lockets aftagande eller utdragande, en innesluten, konstgjord orm elastiskt uppsköt.

förra och bad mycket om hans assistance. Wid jag tog mot wärian, begynte han ta till foten, men lyckades eij bätre än tienaren fick uti honom; han blef rädd, darrade, sade sig skola föllia, och som han såg sig så offta tillbakes, lät jag honom gå före mig. När jag kom till nästa granne, och stack hufwudet in, tog han till ett par fötter, eij tillbakes, utan sides åht berget, att raggen honom eij hinna skulle, lämnande både pengar och afsked. Så att macht går här intet an. Tolken sade, om han hade fått sett bössan spändas åht sig, hade han eij blifwit 100delen så rädd.

Alla de rara örterna, som jag fant i Lapmarken, här och där ett älr annat stånd af, såsom en stor raritet, fans här vulgares, ty slutade jag att fröen blifwit genom floderna nedrifne, hälst som de rara alla woro aqvaticæ, ut Scept. Carol., Astragalus, Acetosa emarg., Pedicularis alba et coma purp., Asphodelus[1] etc.

När wij nu gick tillbakas up åt backen, war warmen träffeligen stark. När wij komo dit wij tyckte war öfwerst, fick wij se en lika högd med den förra backen, ja så alternerades 7 à 10 gånger, att maken till berg tror jag i werlden eij gifwes. Med intet instrumento geometrico kan backen aftagas, ty des apex kan intet synas på några mihl när. Jag tror siälfva backen war öfwer 1 mihl hög, men wärre än 2 mihl att gå upp före, och hade wij ej fått så tillräckeligt watn, hade wij försmächtat.

På sidan fant jag lilla Astragalus flore albo et Gentianella.[2]

Wij som fluto i swet nedre på backen, då wij komo öfwerst på, begynte kläderna, som med swet woro genomwåta, blifwa styfwa af frost.

Wij ärnade nu oss till en kotta och måste neder för en backe, hkn war så brant, att jag den eij gå kunne, utan måste lägga mig på ryggen och asa ned, hkt gick uti en sådan fors, som en pihl skutits, ty dett war ganska högt och brant, och hade så när stadnat i stora snöfloden på en aln när, där snöen war wåt.

När wij nu komom fram, såg jag somlige renar icke hafwa horn öfwer $^1/_2$ unica longa, ty bromsarna hade frätit dem bort, då de ännu woro blöta, ty brömsar i Norrige äro wärre än myggor i Sverige Lapmark.

Curieuxt war hvad jag lärde hur renarna gillas.

Husbonden låter renen, som är $2^1/_2$ åhr gamal, 14 dagar för michaelis, hållas af en uti hornen, han stiger bort till låret, och biter

[1] De växter, som här omtalas, äro *Pedicularis Sceptrum Carolinum, Astragalus alpinus, Oxyria digyna, Pedicularis lapponica* och *palustris, Tofieldia borealis.* — [2] *Astragalus alpinus* L. och *Gentiana nivalis* L.

med tändren uti bullan, doch så att intet hohl går på skinnet, ty då dör renen. Sedan kramar han med fingrarna honom litet, och sedan på andra sidan den andra, då renen eij sparkar med foten. Renen blifwer frisk på en wecka, doch blifwer han först litet siuk, att han näpeligen kan föllia den andra jorden, hkt är ett grep, som är curieuxt och notabelt; ulterius diducatur.

Pigorna, besynnerligen då de willia hålla sig addret, tippa håret uti 2:ne låckar, en wid hwart öra, binda sedan bägge låckarna till samans bak äffter cum apicibus, så att låckarna hänga ned för ryggen; på begge bandändarna sitta tippor s. wippor.

16 gick wij öfver ijsbärget.[1] Då wij kom ett stycke fram, fick wi se ett tiockt moln uti österorr; wij sågom dett både öfwer och nedan, omsider kom dett åht oss, som en tiok dimba, och giorde wåra kläder dufwoga, men håret, qvod notabile, helt wått, ja dett förtog för oss så horizonten, att wij hwarken sågom sohl älr måne,

[1] Själfva vandringen från norska kusten till Qvickjock och uppehållet därstädes (d. 16—23 Juli) omtalas så knapphändigt i dagboken, att följande utdrag ur Reseberättelsen till Vet. Soc. här torde böra meddelas: »Om morgonen här på antogo wij resan up åht fiellen, hkn upholt oss hela dagen, och twingade så swetten af oss, att dett eij kan beskrifwas, så för des branthet, som ogemena högd. Doch fick wij swalka oss, när wij kom up på kalla snöbärgen. Stälde sedan resan åht Torneå fiell, som sades wara 40 mihl. Men hwad jag utstod emedlertijd lämnar jag där hän. Ach huru mången trot steg upp för de branta bärg! Huru många tärande swettningar, huru många matta stunder anwändes icke, förän jag kom till Caituma. Undertijden råkade wij moln, som aldeles förblindade wåra ögon; undertijden strömar, för hwilka wij måste wika af wägen, älr afklädda gå genom kalla snöwatnet. Hade wij och icke hafft allestädes kalt och friskt snöwatn att wederqwicka oss i hettan med, aldrig hade wij uhtståd. Watn war här wårt endaste dricka, doch förnämligast då wij fick sugat af wåta snöen, ty då wederqwickte dett bäst. När wij komit upp emot Caitumbyen, där folket begynte blifwa aldeles willa och springa från kottan, då de såg oss på långa stycket, ledsnade jag längre gå här uppföre. Hälst som brödet för 14 dagar blifwet alt. Den feta renmiölken war mycket wämjachtig utan bröd. Missungen (:caseus secundarius:) förorsakade sådan obstruction, att jag eij längre trodde mig uthärda. Stälde altså 18 Jul. min kosa tillbakas åht Qvickjock, som äfwen war 40 mihl. Här emellan då jag oachtsamt går på snöen, eij achtandes det hohl, som watnet skurit genom snöen, faller jag neder genom snöskorpan uti snöbärget. Tolken och wägwisaren kunne mig intet hielpa upp, emädan dett war brant af watnet skurit som en mur, eijhäller räkte de mig; ty måste de gå hem äffter tog att draga mig upp med. Jag fick ett slag på mitt lår, som jag kände öfwer en månad, i nedfallandet; dett sama hände 8 dar tillförne en min wägwisare. Kom omsider till Qwickjock, sedan jag warit utom bröd öfwer 4 weckors tijd; *ingen menniska kan persuadera sig hwad swårighet är så länge wara utan bröd, fast ägde man till öfwerflöd annor löös mat.* Jag hwilade mig uti 4 dagar i Qwickjock att återtaga kraffter.»

eij häller de omkring liggande bärgspitsar. Wij wiste nu eij war wij oss wända skullom, fruchtandes att råka på den ena sidan neder på kanten, och såsom en lapp för några åhr tillbakes där i lika tillfälle sluta wår comedia, på andra sidan för strömmen, som skuret genom snöen så diupt, att man hisna kunne se nederföre. Wij sågom eij öfwer 2:ne alnar frå oss. Wij worom då såsom en olärd siöman, satt uti wilda hafwet, där han ser intet land, och på alla sidor har att fruchta stenklippor, eij häller hafwer compas. Siälfwa lapparna tycka sig då hafwa hårdaste kamp, när de [på] lika sätt föreställas. Men gaf till lycka, att wij, som ingen ledsagare hadom, funom ett renspor, dett någon tillförne betient sig af, att föra saker på till Norrige, hkt wijsade oss wägen.

Omnes Lappi communiter lippi sunt, ut ex uno alterum vocabulum profluxisse videretur. Causæ sunt variæ; præsertim

1. *Flatus.* När jag först begynte min resa och kom uht för storm, blef jag rötögd och kunde eij öpna ögonen till fulkomen cirkel, utan måste hålla dem halföpne. Mycket mehr de, som bo i fiällen, ubi flatus perpetuus.

2. *Nix* et qvidqvid album, præsertim då solen skin, hkt äfwen mig särdeles graverat. Ergo Lapones alpini, ubi nix perpetua.

3. *Dimba.* I dag på ijsberget kunne jag mycket wähl begå mig, till töcknet, dimban älr molnet (qvod unum est) kom, som både på mig och min tolk så förswagade ögonen, att wij dem eij uplyffta kunne, ehuru wij med macht dett önskade. Ergo Lappi.

4. *Fumus.* Hwad kan annat ske, än att de skola wara surögda, som uti kottan måste stadigt [wistas], där röken går uti allas ögon, ja alla wrår, så flink, som genom hohlet på taket?

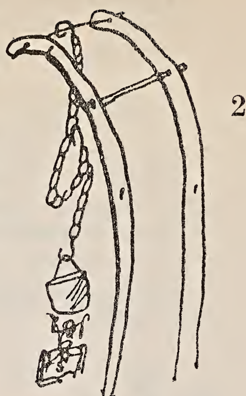
5. *Frigus,* qvid Lapponia frigidius?

Fiellapparna bruka inga bygda kottar, utan allenast tält trädde på

Fig. 2 wisar en latus, hkn har en oppositum, et 2:os claudentes, ita ut 6angularis evadat; sedan läggas 2 kiäppar emällan hwar angulus af dessa 6, och här om kiället, som är gemenligen 2 famnars bredd i diametro, och $1^{1}/_{2}$ in perpendiculo; juxta latus unius costæ claudentis introitus.

Då de ligga, att de eij warma blifwa skola, sättia en krok mitt genom täcket, att dett står 1 hel aln högt, och ligga sedan där inunder.

Dryas.[1]

Rd. fibrosa, dura, perennis, carnea, civitatem stolonum terram tegentium, diffusorum præbens.

Folia ovato-oblonga, ad medium serrata, serris obtusis, leviter erigatis, æqvalibus, margine reflexo, nervis cum costa longitudinaliter excavatis, singulo nervo ad singulam serraturam tendente, adeoque rugosa sunt et viridia (infra nervi prominent), leviter hirsuta sunt et glauca s. albida, petiolis ipso folio brevioribus insidentes, simplicibus.

[1] *Dryas octopetala* L.

Caulis nullus, præter diffusos.
Petiolus simplex, nudus, hispidus, erectus, carneus.
Flos ratione plantæ magnus.

Erigeron.[1]

Rd. fibrosa.

Caules 1, 2, 4 à 5 erecti, simplices, non ramosi, leviter pubescentes, albidi, superius rufescentes.

Folia ad radicem oblonga, obtuso-ovaliter desinentia, in caule sparsa, 5 à 6 lanceolata, sessilia et pubescentia.

Flos 1. *Calyx* brunneo-viridis, hirsutus. *Pet.* rad. innum., integer. Sem. papp.

[Intet namn][2]

Rd. lignosa, perennis.

Caules lignosi, perennes, ramosissimi, ramis terræ appressis, scabris, sordidis, supinis.

Folia ovata, petiolulis insidentia, opposita, perpetua, firma, glabra. Supra costa concava. *Infra* costa elevata, dorso plano et velut abscisso. Margo folii deorsum reflectitur.

Petioli simplices, 1, 2, communiter 3, erecto-patentes, purpurei.

Calyx purpureus, 5fid., perpet.

Pet. 1 campanif., perforat., ad $^2/_3$ divisum, laciniis fere ovatis, carneo-albis, laciniarum apicibus purpurascentibus.

Saxifraga.[3]

Rd. fibrosa.

Folia glabra, cordiformia, serris ordinariis æqvalibus crenata, petiolata, infra ad apicem purpurascentia.

Caulis simplex, erectus, hispidus, brunneus, flores in spicam sustinens.

Calyx 5fid.

Pet. 5 inverse ovata, alba, calyce paulo longiora. Variat flos albus et purpureus.

Silene.[4]

Caulis terræ approximatus, Sedi adinstar.

Cal. brunneus, *pet.* purp. emarg., corollæ parte 2dentata, obtus.

Pist. styli 3 filif., [stigmata] contra solem.

---

[1] *Erigeron alpinus* L. (se figur på föregående sida). — [2] *Azalea procumbens* L. — [3] *Saxifraga nivalis* L. — [4] *Silene acaulis* L

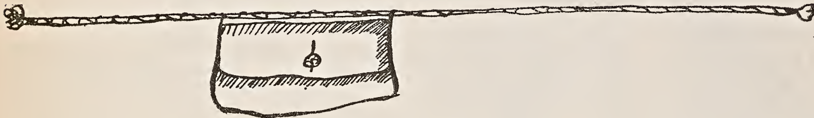
Qwinfolken bruka wid sitt bälte (silfwerbälte) en pung med
1. sked i pung,
2. knif i knifslid,
3. pipa i pung,
4. syring af läder att sättia på digito indigitorio,
5. nåhlkopp hwar om cupulæ adinstar messing neddrages,
6. ringar, några stycken stora af messing.
Siälfwa bältet är med ten älr silfwerpärlor beslaget.

Men manfolken där emot en skräppa, hkn hänges mitt emot pungarna, fast än qwinfolken och offta hafwa en lika, doch mindre. I manfolkens, som är delad uti 2:ne loculos valvis parallelis, är tokakspipa, tobak, eldhorn, sked något flat och helt obtus af renhorn.

Då de miölka renarna, står håret omkring, ty de fälla hela somarn, och hänger sig wid stäfwan, att hon blifwer helt ludin. När de skola nu begynna miölka en, doppa de fingrarna geswint uti miölken och giöra den orena, exarida mamma miuk. När nu skier, att grannarnes renar komma till grannens jord, amant enim societatem et qvo plures, eo etiam meliorem agunt vitam; hinc sæpe ex una grege in alteram exerrant, miölkar den grannen dem, som får dem, sine invidia alterius.

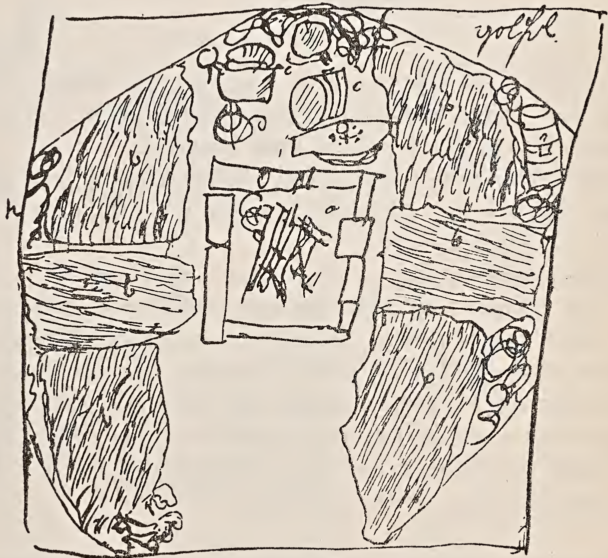

Renarna märkas som kor i öronen.

Husgeråds sakerna äro kättlar, än af messing, än koppar, raro gryter litet, ob pondus. Skålar med skafft, semiglobosæ, af masur mäst giorde, offta 4 à 5 kannors capacitet, så nätt, att man skulle swäria de woro swarfwade. Uti dessa upösa de hwad ätas skall,

talrickar brukas intet, men i des ställe aflånga bräder, då något kiött skall ätas, fast än äfwen dett, ante divisionem particularum, uplägges uti runda stäfwiga [?] läglar; flättade ostkäril, alla runda, item aflång tunna till jumomiölk.

Uti kottan ligger på bägge sidor renskin, ludne, uhtbredde, cum pilositate superius, hwar på man sätter sig och ligger, erectus stare neqvit; emällan dett är spisen älr några stenar omkring askan. Bakför elden är weden, med ris och grenar lagde äfwen framan, men framan ligga husgeråds sakerna. Under bielkarna utrinque supra skinnen, hänga 2:ne häckar, hwarpå ostar ligga att torkas, framan på ad claudentes magar, med miölk upfylte ad hyemem seram.

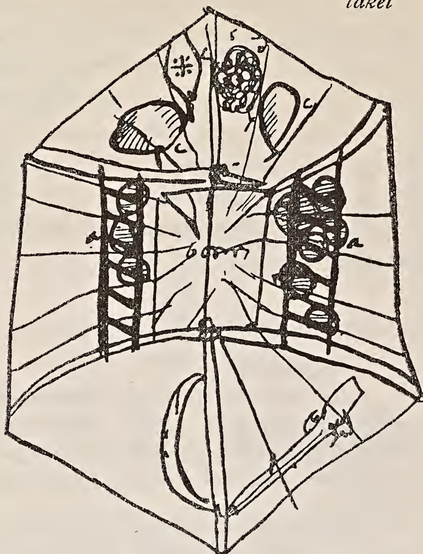
a eldstaden
b renskin
c lägel
d ostkaret
e kättil med lock på
f sadeltyg
g tunnan
h saker och lasor[1]
i sitel.[2]

Delineatur figura domus habitandi, in qva heic fui, sc. a dextris ego sedens pedibus cruciatis, focus in medio. Mihi opposita sedeat anus, cum unica tibia transversa, altera erecta, et vestimentum ad genu, cum silfwerbälte, grå hår dependentes, skrynklogt ansichte, sura ögon, facies laponica, digitis tabidis et magnis, vulva calva,

[1] *Lasor* = aflagda, söndriga kläder. — [2] *Sittel* = skärbräda.

fissura semi-dehiscente cum sanie alba; juxta eam maritus sedeat, juvenis 38 annorum, qui anum pro pecudibus sumpsit, jam per 10 annos.

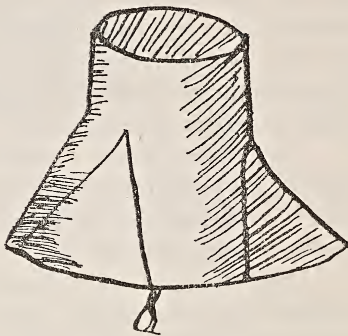
Nialmiphata är ett klänat af röd kläde, hkt de draga öfwer sin myssa (skyra) att allenast ögon och mun synas; käfftar och nacke, axlar etc. betäckas. Bak om sitter en ygla, hkn fästes med band under axlarna, att icke dett skall blåsa upp, och så bewaras de för snö och blåst.

a osthjellen[1] c magar med miölk d nätafrumpa att sila genom.[2]
b exitus pro fumo e sitel trädet, flatt

Perpendicul. Palm. iv.
Circumphæria sup. Palm. iij.
— inferior Palm. vj.

Om wintren gå qwinfolken med byxor lika männernas och lapstöflar, doch eij högre än till knäs. Jag kan förundra [mig], att de om kallaste winternättren kunna föllia renarna, som aldrig låta busa sig, utan natt och dag skola äta. Doch hafwa de här och där små hytter, hwar wid de i möggligaste måttan genom hundarna twinga renarna.

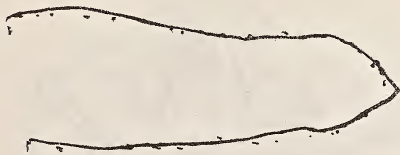

17. Om natten for wij öfwer skiöen Wirisiar, då dett war kalt, och föll en kall dimba. Kommom om morgontijden till Länsmannen Kock, där jag förundrade mig öfwer dett swartansichtade folkets snöhwita kroppar, hka wida öfwergingo alla fruentimbers.

Här fick jag och se Lemblarna, Lummick Lappis, hks corpus är griseum, facies nigra, humeri nigri et regio epilumbaris nigricans,

[1] *Hjälle* eller *hjelle* (prov.) = förvaringsplats, hylla. — [2] Se sid. 37.

cauda et aures brevissimæ, edit gräs och renmossa, non editur, uti fiällen lefwer mäst; somliga åhr koma 1000tals neder i skoglandet, gå directe fram öfwer siö, kiärr och moras, hinc multi döö, äro eij särdeles timidi, utan i sina hohl giö på folk, som gå förbij, som en hund. Pullos 5 à 6; grafwa hohl i jorden $^1/_2$ qwarter.

Lapparna sittia altid med föt-ren antingen i kors jämte gumpen, älr ett i parallelismo och ett opposite.

Jag fant Gentianella s. Centaurium fl. hyacinthino, 5fido, sinubus emarginatis.[1]

18. Nro 46. Viscosa non viscosa.[2]

rd perennis,

folia parallelo oblongo-lanceolata.

Caulis simplex, 2bus, 3bus, 4:nis geniculis folia opposita sustinens, rotundus, glaber, ex ultima conjugatione petiolus utrinque singulus exit, singulum sustinens florem, intra qvem 2 foliola opposita, colorata s. purpurea.

Deinde iterum eodem modo duos simplices petiolos emittens, caule semper recte procedente, sub singulo petiolulo folia 2 colorata.

Cal. ovatus, erectus, coloratus, 5dentatus.

Pet. 5, disco semibifido, corolla edentata.

Pist. 5. *Stamina* 10.

När wij gick öfwer fiellen, torstade wij, watnet smakade af jord, fast än dett låg snö och is nog, af hkt dett ran. Lappen skar med knifwen hohl uti isen, sugande af sielfwa isen watn, hkt smakade braf, och jag och han drack braf. Han sade dett gjorde gott för brystet. Aqua enim pura nil nocet, si moderate sumitur, licet frigida potatur; didici a lappis et experientia.

Jag wille hafwa linkläder twättade, dett de eij mehr förstodo sig på, än koen [på] muskott. Ty deras kläder äro aldrig en bit af lindet, ty såsom de äro Sarchophagi, så äro de och af kreatur klädde, antingen med päls älr wamal, som de kiöpa.

Om wintren gå de med lapstöflor, som gå mitt på låren, hafwandes ingen strumpa, utan nedre i foten skogräs. Om kroppen först en wamalsjacka, sedan en lappmudd, håret inåht, men om somarn uhtåht; qwinfolkens stöfler nå eij öfwer knäet.

---

[1] *Gentiana nivalis* L. — [2] *Viscaria alpina* (L.) G. Don.

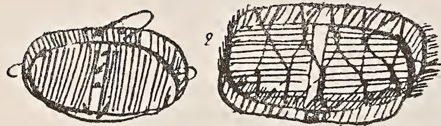
19. Jag såg med största förundran huru renarna i hettan gofwo sig, ja kunne icke stå en minut stilla, knapt en segerknäp, utan ristade, sprätte, fängste[1], pustade etc. och dett allenast för en liten fluga skull, så att uti hopen af 500 renar woro eij öfwer 10 flugor, doch skalf och tåstade[2] hwar ren. Denna stora fluga söckte nu åht dem med största fårs, men så snart hon rörde wid kroppen, war de eij sena att skaka henne af. Nu hade hon bästa tillfälle, ty håret war mäst bortfallit, dett fiorgambla. Jag tog en, som flög med vulva exserta, och hade ytterst uti des osculo ett litet semen stort som...[3] helt hwit, hennes stiert bestod af 4 à 5 stycken tubulati, hka gingo inom hwar andra, såsom perspectiv, dett hon som en annor fluga indrager. vidi ipsam in natura, quam antea dixi esse causam till Renkulor.

När Lapbarnen läggas i waggan, tiga de mäst, fast än händerne snöras neder; gråta, då de äro hungroga, sättias på sne, att hufwudet står semi-erectum. Waggan är nädan excavata, af gran, hinc lätt; öfwer hufwudet står en boge, till hkn går en half båge ab apice, hkn är med kläde, såsom

hela waggan, betäkt. Om somarn ligger barnet utan renhår, allenast under hufwudet och kroppen litet wamal älr skin älr moss.

Ett särdeles instrument, Kisa Lapp., att klyfja sina saker uti, hafwa lapparna, hkt ser uht som en ask, hwars botn är som en

annor ask, men twär öfwer öpen, a a a, des latera bögde af gran, des latus superius är bar, med snören uhti att snöra till saman. Här uti lägges hwad saker de willia hafwa, snöras äfwen med snöre, och latus inferius approximeras renens sida, att holet äffter sadelen approximeras, ty älliest skulle de skafwa hwarandra. Twenne stycken lika stora och tunga läggas mot hwarandra, i hwario 2 pund, ty en ren bär eij mehr än 4 à 5 punds tyngd. Och dett tantum tauri, non vaccæ aut mares.

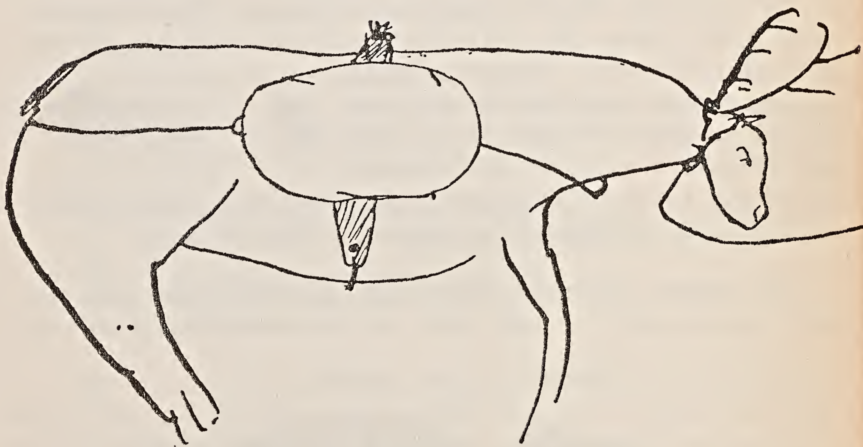
---

[1] Rörde sig häftigt. — [2] Flämtade, flåsade. — [3] Tomrum i originalet.

Longitudo pes iβ, latitudo pes j, crassities palm. iβ. A latere marginis in medio affigitur en skinrem, longa 3 qwarter, sed dimidiate, hkn lägs öfwer sadelns crux; utrinque lika remmar, af hka anterior bins en bred rem, emällan bägge, att hon går framan för manken älr bröstet och insereras uti den andra på lika ställe, hkt giör förbyglen. Uti den andra ändan bins lika till bak om låren, och åter fram uti den andre, hkn gör ländstrek lik dett, som på somliga hästar, som gå för wangnar.

Sadelen att föra på renar med är så:

Man lägger öfwer renryggen några renskin älr annat, wamal att ryggen blifwer runnare. Sedan tagas sadelbräden, hka äro af gran.

Longa palm. 5, lata, ubi latissima ʒiij, ad apices e vel d ʒij, crassities lin. j vel ij, prope d ʒβ, e autem cylindracea.

Maris d trädes genom foeminæ d oblique, hkn sedan wrides, ut cruces formant et maris ventricositati cohæreant. Singula et mas et foemina a latere interiori ita extrorsum sensim arcuata, uti si linea ducatur ab e ad c recta, est ventricositas ʒiij, adeoque bene aptatur ventre renonis.

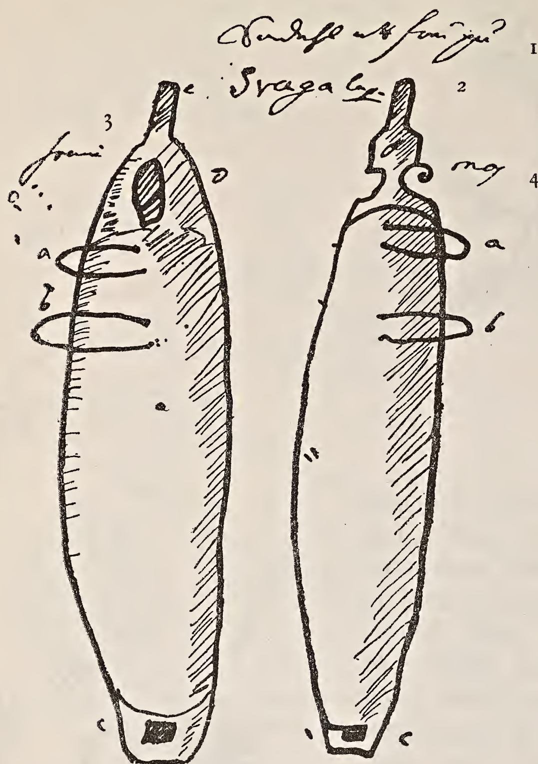
Deinde en rem, trium digitorum latitudine, då sadelen är påsatt, trädes genom c c under buken. (:sadelen sätts mitt på ryggen:) hkt giör bukgiord. Deinde en rem genom a till a foeminæ fram för bröstet, hkt giör förbygel. Deinde genom b till b bak om länden, till ländstyck ut prius. När han så. . . .[1]

---

[1] Ej afslutadt i originalet.

Både lapparna och des hustrur, då de läna pipan af hwarandra och sluta rökandet, hålla de munnen full med röök hela tijden, på dett hon bättre skall sittia fast; gubbar tugga.

Betula nana wäxer i fiellen med ganska små blad

E musculis tibiæ renorum (in posticis tibiis 2 tendines, qvarum una anterius, altera posterius tibiæ incumbit, in anterioribus una posterior, 2 l. 3 anteriores).

[1] Sadehl att föra på. — [2] *Svaga* lap. — [3] foem. — [4] Mas.

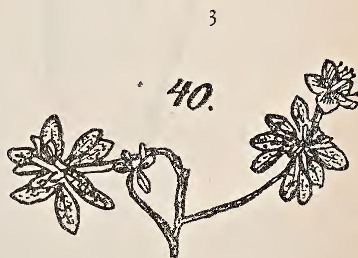
1 2

Tager först i munnen, wäter, klöfwer, giör spitsig på bägge sidor, med munnen och tänderna dragandes af, att dett blifwer hwast, sedan lägger på hwart annat, wrider med handen åht sig, nu på låret, nu på kinden, hkt mäst, twinnar åht sig med högra handen, håller och wefwar upp med wänstra.

3

Spinner på wänstra kinden nedföre, doch ligger tråen öfwer på digitos, men twinnar på wänstra; aldrig spinnes, nisi saliva madescit.

Här såg jag eldas med Empetris. Alias lignum ordinarium

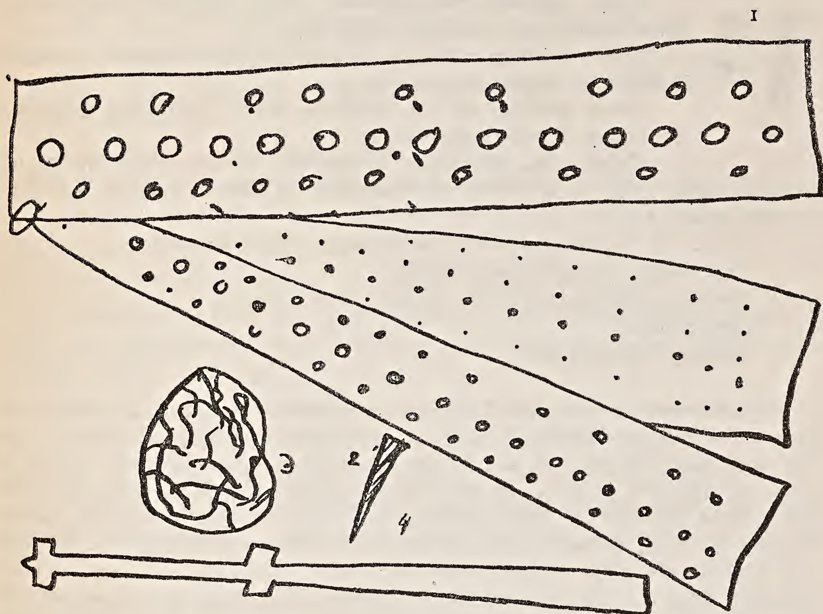
---

[1] *Pedicularis flammea* L. — [2] *Saxifraga stellaris* L. *β comosa* Retz. — [3] *Rhododendron lapponicum* L.

est Betula nana et Salix foliis lanceolatis hirsutis albis,[1] ex qva hela fiellen är fuller.

När de taga up sina barn, hafwa de små lappmuddar, i hka de klädas och stå på föttren 4 månader [gamla], wända ögon och ansichte etc., hkt man knapt ser hoos wåra.

Aldrig såg jag något folk hafwa så goda dagar som lapparna. Om somarn äta [de] miölk 2 gånger om dagen, då miölkas, älr ostemus och walla, sedan sittia i roo och wetta eij hvad de skola giöra. Om wintren äta de 1 å 2 gånger om dagen ost, om afftonen kiött, en oxe ren om weckan till 4 personer.

Reno nullam cistam felleam habet nec ductus bilionis insertionem reperire potui; hepar tamen magnum. Venter magnus, peristromate crasso tectus, reticulum tenue, mångfällan ut vaccae, deinde alius longitudinaliter plicatus.

Curiosum est Lapponum slachtning, ventrem utrumque solvunt et pectus, ut anatomici.

Med sentrå sy de aldrig wamal, med hkt de gå om somarn,

[1] *Salix lapponum* L. — De nedanför lämnade figurerna föreställa redskap vid senträdsberedningen (jfr. s. 162—3). 1 dragskifvor (af horn), genom hvilka sensträngen dragas och göres allt finare; 2 den tvinnade spetsen af strängen; 3 blåsa med renmärg uti, hvilken strängen strykes med, då han drages; 4 det, hvarpå tråden hasplas.

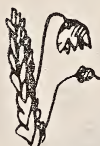
utan alla skinwaror, ja sielfwa skorna, då de lagas, ja äfwen då de sys å nyo; lädret kiöpes och hustrun syr.

En [ko] kostar i Norrige, som är god och braf, 3 riksdlr.

En vaja kostar 1 riksdlr
En oxe kostar 12 à 18 dlr Smt } ergo 3 renar swara mot ett nöht.
En renoxe kostar 12 à 18 dlr Kpmt

20. Reste bort om afftonen, gåendes hela natten d. 20 alt intil kl. 3 äffter middagen, hkt war 6 mihl, och fant intet särdeles på wägen mehr än allena wäxte cum Empetro, cui valde similis.

Andromeda[1] surculis 4gonis, ex alis florens.

Caulis lignosus, procumbens, nudus, filiformis, varie divisus. Rami erectiores, undique foliis tecti.

Folia oblonga, obtusa, rotundiuscula, concava, carinata, imbricatim disposita, sessilia.

Petioli solitarii ex alis foliorum, erecti, filiformes, albicantes, nutantem florem continentes.

Calyx 5fid., coloratus, purpurasc., ovatis foliis, erectus, nutans, perp. *Pet.* 1 semiovat. s. campanif., (:Lilii convall.,) semi-5fid., acut. erect.

Stam. 10, breviss.; apices communiter calyci breviores.

Pist. simpl., longitudine calycis.

Pericarp. subrot., 5gonum, obtus., 5loc. erect.

Sem. plura,

Ankom till hyttan.[2]

---

[1] *Andromeda tetragona* L. Första anträffandet af denna, förr alldeles obekanta växt skildrar Linné i Fl. Lapp. p. 129 sålunda: »Då jag vid midnatt — om jag skall kalla det natt, då den ej nedgående solen belyste jorden — ifrig att anträffa en lappkåta (hvilken jag visste böra finnas på knappa två timmars väg därifrån, fastän jag ej kände själfva platsen), jämte min tolk med snabba steg vandrade framåt, så att jag badade i svett, fastän en kall nordanvind blåste, — se, då jag åt alla håll kastade giriga blickar, märkte jag denna växt liksom en skugga. Emedan jag gick fort, tog jag den dock för *Empetrum*, men då jag gått några steg, rann det mig i hågen, att här var något för mig främmande. Jag vände därför tillbaka, men skulle å nyo tagit den för *Empetrum*, om ej den betydligare storleken väckt min uppmärksamhet. Jag vet ej, hvad det är, som i våra fjällträkter nattetid så förvillar synen, att vi då, äfven fastän solen lyser klar, ej lika tydligt kunna urskilja föremålen som midt på dagen. Mot den nära horisonten varande solen skyddas nämligen ögat knappast af hatten; dessutom utsträckas örternas skuggor i det oändliga, sammanblandas med hvarandra och dallra för nordanvindens pustar, så att vi knappast kunna se och urskilja föremål, som äro hvarandra ganska olika. Sedan jag tagit ett exemplar, spanade jag efter flera i närheten, och fann då icke så få, alla växande på norra sidan, men ingen sedermera på något annat ställe. De hade då alla tappat sina blommor och höllo på att mogna frukten, men efter mycket långt letande fann jag en enda blomma. Denna var hvit och af samma form som *Convallaria*, men hade fem och spetsigare flikar.» — [2] Silfverhyttan i Qvickjock.

En sten liksom alun älr sandsten älr kalk ifrån Lapmarken.

Lapparna stämma blod, binda om fingret en hwitt ullen trå, emällan oblonga leden på fingret och apex digiti minimi sinistræ manus, och sedan af samma trå taga ett stycke, binda 3 knutar på etc.

Glödbröd. Bakas af små färsk fisk, hka stampas och med litet mjöhl melleras, bakas och stekas på spet mot elden, hkt de bruka i dyr tijd.

Lappar äta 2 gånger om dagen, winter och somar.

Loppor, ormar och wäggelöss eij i fjellen.

Om wintren låter lappen lössen frysa i hähl, slår med spöt, sedan de blifwit röda, ty han har ingen busta.[1] Då de fruset, blifwa de röda. Om somaren dräper med naglar, då han lagdt dem i solen att de krypa.

Kopporna, då de koma från cultis, få [de] öfwer 70 och 80 åhr [gamla], och dö såsom [af] päst och fly för fiels, och döö träffeligen.

Genom messling idem, ty de tohla eij kiölden, därföre döö the så miserabelt.

Halsen swulnar offta.

Ögonsiuka öfwer alt, besynnerligen om wåren, då de koma till fiels och snöglimret skin i ögonen, och dett om wåren mäst. NB. gambla blifwa offta blinda.

Menstruarum obstructio rara, nec nimia, nec adeo magna ac nostris, album ignorant. Hysterica. En piga af 24 år har en gång om året, en annor om 30 år allenast menstrueras om somarn.

Fallande soten, hufwudwärk (:hinc multi många ärr i pannan:), gambla swag hörsel. Sömnen god och ordinair, sofwa och waka när de willia.

Swulnad i halsen hafwa de. Dröpeln faller ned, hinc afskuren in multis, vide Bartolinum.[2]

Barn, som hafwa kiörtlar, stickas i hullet till blodet går uht, då de säga, att hiertblodet af sama går bort, och så förswinna de straxt, ty älliest slår dett åht hufwudet och hufwudet blifwer utslaget.

Hosta sällan, fast än de dricka altid snö- och iswatn, offta på fetaste flottet, doch sällan af kiöld.

Lungsot då och då, styng copiose om höst och wår mäst. Ryggwärk mäst om sommaren, bränes offta.

Näsblod, de som hafwa klumpuga fötter, id est menses sup-

---

[1] *Busta* eller *bust* (prov.) = borste. — [2] Thomas Bartolinus, född 1616, död 1680, berömd medicine professor i Köpenhamn.

ressæ, hkt doch mäst är hoos dem, som tiena hos nybygare älr dylika.

Golsoot har jag eij hört. Andtäppa [hos] gambla några.

Hesa då och då, om wår och winter.

Moderpassion några.

På dett alt må wara i så mycket bättre ordning, will man stenarna, som här samblats, i ordning sättia och numerera.

1. Alumen (:ut puto:) clavatum, non sapit, sed in fluorem velut solutum, norr frå siöen Skalk uti bergen vid Kiomitis.
2. Alumen gedigen, uti sin egen minera, på samma ställe.
3. Alumen gedigen, minera exemptum in iisdem montibus, grof och gemen.
4. En lik Alun, men eij salt, forte calx, intet långt ifrån.
5. Fiellstenar med mica älr horn.
6. Marga ifrån Lapland.
7. Qvartz ifrån Lapland.
8. Silfwermalm från Kiurivari.
9. Nasaphiels silfwermalm ifrån Pithoe Lapmark.
10. Sandsten som håller jern 3 pro cento, vide ante.
11. Swart skiffer ifrån fiellen.
12. Moxa Lapponica.
13. Emplast. ad ulcera usta.
14. Caput et pedes ex mure lemmus.
15. Corallites Norvegicus.
16. Fluores lapidei viridescentes, ifrån fiellen.
17. Lapponum Sandon.

Sijk Lapponum.[1]

Caput acuminato-obtusum, maxilla superior longior, os edentatum, irides argenteæ, superiori margine nigricantes, pupilla nigra, totum corpus argenteum, superius nigricans, longitudo ℥x; latitud. ℥ij. Caput ad latus ℥ij, a rostro ad pinnam dorsalem ℥ 4 β, pinna dorsi radiis 13, quorum 1 maximus, ultima bifida, interrupa, adiposa suo loco.

Renarnas klöfwar swulna offta up wid marginem cuti proximam, rotna, blifwer sällan god, blifwer halt, kan eij föllia.

Renarna hafwa ock vertiginem, att de gå omkring. De, som gå med solen, säga de komma sig före, men de, som gå mot, sticka de straxt ihähl, ty de säga, de koma sig eij. De förra skära de i öronen, att dett får blöda braf.

Stenen och podager aldrig. *Swullna* ben sällan, ty de snöra

---

[1] *Coreogonus albula* L.

benen, hinc alla wackra been. *Wattusot* raro, doch 1 exempel.

Tenesmus, en wet jag, fast de äta så mycken ost och dricka watn. *Magsiuka* offta med dyrklopp somliga åhr, med smitta.

21. *Rhenorum morbi.*

Då [det] frys, att skare blifwer på, att han eij med föttren kan sparka sig genom, dö träffeligen, hkt lappen så fruchtar, som wij dyr tijd, ty då renarne döö, måste han antingen hungra ihähl, tigga älr stiäla.

Kormsiuka, Kurbma, hwar wår, besynnerligen de yngste. De, som sama somar födde äro, frij första wåren, men andra wåren då döö många af dem. Sedan då de blifwa större, mindre, doch slipper ingen oslikad.

Renkalfwarna äro först på åhret rödachtige, få framtänder, men om hösten swarta förfötter och stierna.

Munsiuka på de yngre mäst, att de eij kunna äta.

Pekkekattiata, då på hullet faller uht stycken. Läker sig doch offta igen och är epidemica. Fällsiuka, ty stycken falla bort, kunna de sleckas, få de ondt inwärtes, döö hän, ty inwärtes corroderar dett.

. . . . .[1] då juren blifwit sprukna, att de eij kunna miölkas utan blod.

Brunrenen fetare än oxen (men slipper oxen arbeta, blifwer han fetare); willrenen mycket större än tame, förn han löper, hwilket sker en wicka för Matthiæ dag och till Michaelis; på 14 dagar står öfwer, då han är gröm att stångas, blifwer och offta så mager, att han dör. Hinc föda wajorna wid Erickmässotijden på en 14 dagar mäst, sällan komma några då och då äffter. Wid löptiden faller håret och skinnet af hornen.

Wajorna taga aldrig oxe första åhret, sällan andra, mäst tredie, då de blifwa bättre. Blifwa fullwuxne wid 2 à 3 åhr, eij heller masculini förn wid samma tijd.

Kalfwen heter första åhret, han och hon, messi, 2:dra han orrijk, hon whenial, 3:die hon Watjama, då hon tagit oxe, alt största hopen(?) — om hon är foemina, id est waja sive uxor, men sterilis heter 3:die året Whunialrotno — han Wubbirs, 4:de Koddutis, 5:te Kositus, 6:te Mackanis, 7:de Nammalappotackis, sedan hafwa de aldrig någon brunren, ty de mista honom af brunningen. Men oxrenar lefwa.

Åldren. Ingen lefwer öfwer 12 à 14 åhr. När oxen blifwer

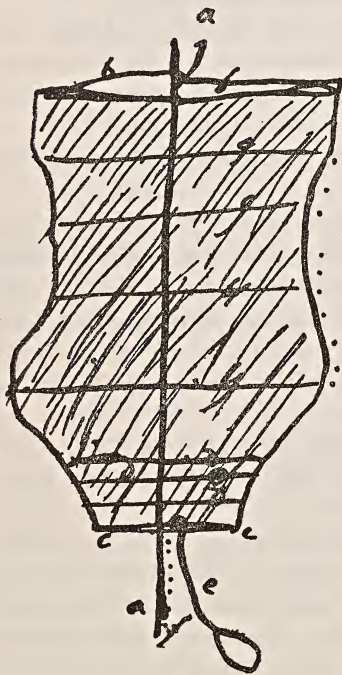
[1] Tomrum i originalet.

särdeles feet om hösten, och där till hafwer ålder, älr koen blifwer. rotno (sterilitas:), och är gamal, stickas de i hähl om hösten, sägandes att de döö nästa året, och äro fäija.[1]

Sina brunrenar slagtar [han] förn de löpa, hänger upp att blåsas och frysas till de flås, kiöttet lägges in uti achier, som torkat i solen och röken, samt litet saltat, att bewaras i staburen, till wåren, ty om wåren wid Matthies mässa, då oxrenarne få sin kormsjuka, doga de eij slachtas, ty lefwa de af detta (den andra tijden för uht slachtas så stort man äter), till de få miölk.

Bloden giömes uti kaggar att wara frisk, hwar på om wåren kokas wälling och ätes, kokas med litet merg, fett, miöhl och watn.

Uti sista föret far han äffter sin mat i staburen, hwar af han lefwa skall; blodet är storkt[2] som swinblod. Den bloden de föra med sig föra de i blåsor och wåmmen.

Korfwen giörs nog fet, mäst utan miöhl. Marfi Lappis. Lefren stor, ätes straxt kokt. Lungorna saltas litet och torkas litet, under tiden ätas älr straxt torkade gifwas åht hundar. Tarmarna feta, sprättas upp, twättas, kokas färska, smaka braf. Juren älr bullarne äta lapparne intet. Foten flås till fotleden, sedan går intet håret af med största konst, fast än dett skållades aldrig så, utan huden och skulle föllia med. Håret går eij af, då dett är kokt, utan då föllier skinnet med; häraf [kunna de] sparka genom snöen. Klöfwarna kastas bort.

Stercus om somarn som små kolortar, om wintren som getters.

Kormmatskar har han och i näsan och gomen, att om wåren, då han begynner att prusta, gå uht genom näsan. På ryggen, då han är mogen, krystas uht, att han eij skall fräta up och stimulera för mycket. Boningen är eij i köttet, utan emällan tunica musculorum och cutis, om wåren blifwer som på koen ett öppet hohl.

[1] *Feg* (prov). = bestämd att snart dö. — [2] Tjockt.

Skinnen sträckas och spetas upp, dett starkaste de förmå, taga sig en sträng a a, speta upp wid föttren b b med en stark spielke, och binda med weja öfwer wid hufwudet c c och halsen d d, hkn braf uhtspännes, sedan bindes ett tog i främsta spielke e, lägges om axeln och drages, att c kommer på f, hwaräst dett eij kommer tillbakas; sedan sättes g g g g uti och torkas.

Lapphandskar af benlingarna[1] på fram- och bakfötter, af frons infra cornua lappsko, kallade hänskor, ty de af bälingar[1] äro gemenare, ty huden är tiokare här. Där före kosta dessa 2 dlr kpmt, de andra ingen ting.

Lappen aldrig barfot, aldrig strumpa, utan höö; läder kiöpes af folket.

Kiöttet kokes i watn, utan något annat på, dricka sodet.

Jumo miölk öfwer åhret delicat.

Bär, allehanda, koks med miölken, somlige eij koks och giömes i wåmar och kaggar.

Fisk koka [de] wähl (:kiöttet intet så wähl, eij att [det] losnar från benen:) wid sachta eld, att dett eij bulrar, dricka sodet, stekas färska; somliga, doch rarius, saltas och torkas.

Kiöttet torkas wid wäder, sohl, eld, röök på en gång i skottstenen.

Äta aldrig för sig sielfwa mehr än en rätt, vide Jul. 5.

Lapkäringar, som willia wara delicata, blanda i hop med kappi mesosmör, hkt är welle kokt, till han blifwit som tiok gröt, och blanda med grädden.

Mesosmör i Melpad kostar på grytan. I Dalarna och Melpa några bruka mycket hafwa sin boskap i fiellen 12 à 16 mihl, ty inunder gettingar och stolt gräs,[2] där de hafwa sina miölkbodar. När osten är giord, kokas waslan till han blifwer som en tjok gröt, genom $^2/_3$ comsumptione, hkt ätes än som smör, än blandas i degen litet, än på annat sätt.

På fiellen offta så stark wäder, att man eij kan stå, att både folk och achian går af. Angustia loci compensat nubes celeratas. I prestgården blåste hela fönstret in gå golfwet.

Spiutet är kieppen, hkn altid ned till mäst är dobbsko med 4kantig spits, hwar på ett trästycke. När han är trot, sätter han armarne på och näsan, sitter uht att hwila sig på.

Skogslapparna skuta braf, men fjellappen eij så, dock tämel. gråwärk om wintren med träboga.

---

[1] *Benlinger* eller *Bälingar* = skinn från renens ben. — [2] Antagligen felskrifning i st. f. stålgräs *(Nardus stricta)*.

Om wintren gå de omkring att söka sin grymaste fiende, wargen, hkn dräper ganska många, ja 20 à 30, om han komer inom hans tiäkar (:id est circuitus., huru wida renarne wid hwar kotta gå:). Då flyr han, om han eij kan skuta. Biörnen kan knapt taga någon ren, ty han springer från honom, utan han siel sig på dem. Men i deras wisthus, där han kastar öfwer ända allt, älr i bergsskrefwor, där de mycket giöma, agerar han grufweligen.

Filfrasen är nästan wärre i wisthusen, men eij på renarne.

Mannens arbete. Achier att giöra och andra träwerk att föra med; i skogsmarken hugga sig ämne till coxer[1] etc. och föra med sig på fiellen.

Qwinfolken laga kläder åht hela huushållet.

Leka. Barnen giöra sig liksom renhorn af ryprijs och stångas med. Bygga af sten hytter och små kodder. Gioma småt i skrefwor. Gamalt folk slår båll braf, doch altför sällan, leker blindbåck, draga handskar.

NB. Fjellapparna mycket lustigare och beskedeligare än skogslapparna, som äro mehr sylvestres, skälmachtige, lärde af borgare etc. bruka swek. Fiellappen bor i by, men eij skogslappen.

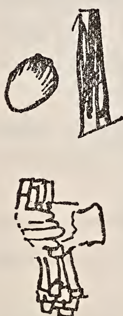
Inga instrumenter, utan lur, och på rönbarkspipor.

Siunga intet i kyrkian, utan de, som lärdt.

Renen har eij lika horn hwart åhr. spitsarna äro och offta deformerade, hkt komer af det han med föttren klår sig, ty hornen klia, då de wäxa, och äro miuka som en färsk fisk.

Lapparna få eij mehr frost än andra, om kindbenen tohliga.

Qwinfolken hafwa pannlining borderad, men manfolken hafwa bräm omkring löst, hkt de draga neder omkring kullmyssan.

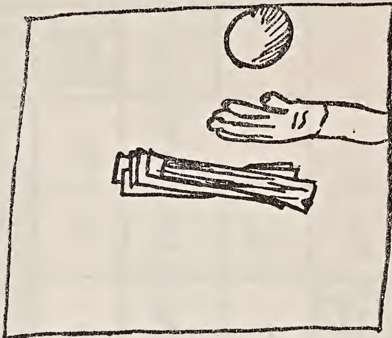
Spetto är ett spehl hoos lapparne, både man och qwinfolk. Här tages 30 à 50 s. 60 sticker, longa som en twärhand, dessa kastas uht på ett renskin etc. Då tager den ena ett klott af sten älr marmorsten, stor som en *judaicus,* kastar i wädret en alns högd ungefär, och medan dett är i wädret, tager på täckt en sticka, doch så att han kan taga klottet, då dett nedfaller, och hafwa stickan i samma hand, samblar sedan i andra handen alla stickor, som han får. När han felar, tager den andra klotet, och lika så kastar, då des contrapart skall lefwerera uht, till des alt är ifrån henne, då den winner som alt får.

---

[1] *Kokse* (lapp.) = slef, sked.

Leges.

1. Den som får klotet och eij stickan älr v. v., cedera den andra.
2. Den som tager mehr än en sticka, cederar den andra.
3. Af de stickorna, som contraparten har i händren, får han lägga uht så många han will, och huru han will; på hwarandra är swårast och mäst brukas, att den andre skall både taga och rifva uht älr skingra med handen, hkt är swårt.
4. Sist då alla stickorna äro wunne, lägger contraparten uht de 2:ne sista stickorna långt ifrån hwar andra, och skall den winnande taga begge sista gången älr cedera till appellation åht den andra, hinc offta tappa på 2:ne sista.

5. När contraparten felar, behåller den, som lagdt uht, alla de stickor, som ligga på fältet, äfwen dem han tappade med, ty han har sielf lagt uht dem, men de wunne läggas straxt uht, att med konst tagas igen, men dem han sielf utlagt, tager han eij sielf igen med konst utan jure.

Leges.[1]

1. Alla få occupera et mutare loca per lineam rectam, non vero transversam, ut a ad c, non vero a ad e.
2. Nulli licitum sit locum per lineam rectam alium supersalire, occupare, ut a b ad m, alio aliqvo in i constituto.
3. Si Rex occuparet locum b et nullus in e, i et m positus esset, possit exire, nisi mox muscovita aliqvod ex locis nominatis occupat, et Regi exitum præcludit.
4. Si Rex tali modo exit, est prælium finitum.
5. Si Rex in e collocaretur, nec ullus s. ejus, s. hostis miles esset in f g sive i m, tum aditus non potest claudi.
6. Ut Rex aditum apertum vidit, clamet *Raicki,* si duæ viæ apertæ sunt *tuicku.*
7. Licitum est loca dissita occupare per lineam rectam, ut a c ad n, nullo intercludente.
8. Svecus et muscovita in gressibus alternant.
9. Si qvis hostem 1 inter 2 sibi hostes collocare possit, est occisus et ejici debet, etiam Rex.

[1] Jfr. det till ett annat spel hörande, på nästa sida afbildade brädet.

10. Si Rex in arce 1 et hostes in 3bus ex N:r 2, tum abire potest per qvartum, et si ejus in 4to locum occupare potest, si ita cinctus et miles in 3 collocatur, est inter regem et militem qvi stat occisus. si qvatuor hostes in 2, tum rex captus est.
11. Si Rex in 2, tum hostes 3, sc. in a α et 3 erint, si capiatur.
12. Rege capto vel intercluso finitur bellum et victor retinet svecos, devictus muscovitas et ludus incipiatur.
13. Muscovitæ sine rege erint, suntque 16 in 4 phalangibus disponendi.
14. Arx potest intercludere, æque ac trio [?], ut si miles in 2 et hostis in 3 est, occidat.

1. *Arx regia.* Konokis Lappon., cui nullus succedere potest.
2 et 3. *Sveci* N:r 9 cum rege et eorum loca s. stationes.
4. *Muscovitarum* stationes, omnia in prima aggressione depicta.
O. Vacua loca occupare cuique licitum, etiam Regi, idem valet de locis characterisatis præter arcem.

Cortex med alni, tugga och stryka på skin spottet.

Wamal hwit ifrån Ryssland, älr i nöd liusgrått.

Lappen barkar med biörkebark, men will intet barka länge, ty han säger dett blifwer skiört, eij heller hafwer han tijd därtill.

Missebröd brukas eij så mycket som barkbröd.

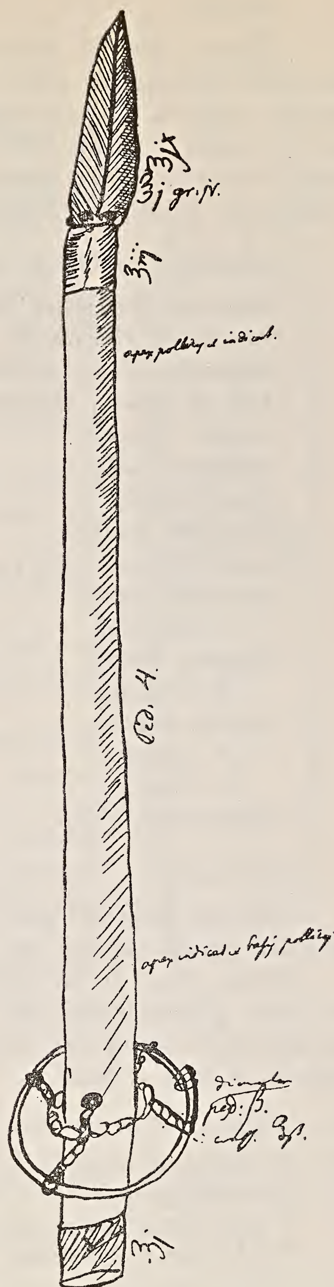
Rep: man tager smala gran-rötter, färska, skrapar af barken med knifsryggen mot låret, sedan rifs togen med knifwen uti 3 à 5 stycken älr klyfs såsom spinge,[1] linnar ihop dem på handen som en herfwe, knyter i hoop dem, koka dem i kiettil med mycken aska en älr 2 timmar, sedan medan de ännu äro miuka af kokningen med knifsbaken mot knäet stryka 3 à 4 gånger, sedan snos till små reph, item biörkerötter, sed rarius.

Men dett, som giörs korgar [af], klyfs intet, älljest alt (af tallrötter giörs falskt arbete); här af giörs och ostkar.

Jerja[2] skrapas af med knifwen, äts stielken, då hon är späd som fatno.[3]

Lappen sätter sig altid främst i hyttan, där näst gästen på ett tillagadt skinn, på dett han skall sittia närmast drickeskättelen, som står främst.

I Hyttan rinner floden både winter och somar, så att om åwatnet, ut putatur, skulle koma af smält snö, skulle han intet rinna, ty då i fjellen frys. Ergo ex scaturiginibus circumambulantibus.

[1] *Spinge* (prov.) = spintade stickor. — [2] *Mulgedium alpinum* (L.) Less. — [3] *Angelica Archangelica* L.

Tiderna:

Midnatt *Kaskia,* öfwer midnatt *Pojela kaskia,* rätt nu morgon *theleeteitz,* soluppgång *Pejvi morôtak,* 2 à 3 timmar äfter solen *areiteet,* miölka wajor kl. 8 à 9 *arrapejvi,* middag *Kaskapeivi,* kl. 5 à 6 *Eketis peivi,* solgång *Peiveliti,* natt *iä,* Söndag *Sotno peivi,* Måndag *Mannutaka,* Tisdag *Tistaka,* Onsdag *Kaska vocku* (midt i weckan), Torsdag *Tourestaka,* Fredag *Perietaka,* Lördag *Lavutaka.*

Månaders och weckors namn. Månader nullos. Weckor qwædam.

Midsomar *Midtsomar vacku,*
Pers mässa *Pelasmessu vacku,*
Gåsswecka *Gassa vacku,*
Midt på somarn *Gaskakis,*
Margret *Marckit,*
Olsmässa *Vollis,*
. . .[1] *Vehak,*
Larsmässa *Lauras,*
Renkalfwecka *Orrijk* (renkalf af 2 år, rifwer skinnet af hornen),
Bartolomei *Barti,*
. . .[1] *Hoppmil,*
Margreta *Margi,*
. . .[1] *Beharris,*
Mathiæ *Matthus,*
. . .[1] *Mickel,*
. . .[1] *Perkit,*
Winterwecka *Talvi.*

Lappstaf.[2]

Öfwerst spiut af järn, crassities pollicis, cætera ut vides, med hkn han går på biörnen och wargen i diup snö.

Nedan före är en kringla af rötter, bunden genom ett hohl, med sno af renskinsrem etc., nederst beslagen, hkn han brukar, att springa med skij, på det stafwen eij skall gå neder i snöen. Siälfwa stafwen är rund af biörk.

Skij.

h l longitudo totius Ped. 6.
g k latitudo ʒ5.
i pone obtuso acutiusculo.
h ad f pes 1, qvi sensim grandescit.

[1] Tomrum i originalet. — [2] Se figuren på sidan 157.

g linea ad marginem . . .
c d 38, latitud. §ij.
Eminentia supra planum, lin. 10.
Apex h, elevatus ad §ij vel 3.
Venter subtus concavus.
b ett wridet rot att sticka foten genom och binda på foten.

Somlige bruka bägge likstora, somlige hafwa sinistra mindre, fodrad med ludit renskin, som slutar framföre, att man så mycket bättre kan få tak i snöen med håret, som står mot, men detta mäst i Kimi lappmark, där willrenar finnas till någon myckenhet.

Crassities totius lin. 3 à 4.

Skiet är och något subtus concavum et longitudinaliter obtuse sulcatum.

Seenor till trå tagas af $^1/_2$ åhrs kalfwar till att wrijda ten på, hka äro där till bäst, för de äro miuke.

Seenor torkas i solen, hängas på en pinne, intet kokas.

Huru högt denna konsten gått, wisar ett prof jag fått med twinad trå, hkt jag näppeligen tror något fruentimber kan äffterapa,

I Ångermanland och Hälsingland näfwerskor och näfwerkorgar, item näfwerrep, i wattnet braf, ty de flyta, äro rare.

Ickornbogar af 2:ne slags träd, exterius tiörn,[1] interius biörk, älliest spricker han, utrinque plano-convexus, ut vix rotundus sit, dum conjungitur.

När gäster komma, äro de mycket angelägne, att de hafwa braf rijs under skinnen på golfwet, älliest lastas de, och matmodren skämmes uht, då de koma hem.

Främmat accomodera de så:

först (:om han komer, inan de satt på koke:) gifs honom frusen miölk, bärmiölk älr ost älr kappi, koka sedan kiött, då dett uptages, skäres renost i sodet, hkt skall wara braf, och äffter kanske torr miölk.

---

[1] Hårdt trä.

Lappsång. Volle.

Jejeee vu vu aa vujáá, ai: Teeleee, e eee, uau Tali Tuu, T, etc. lei.

D. 22.

Trolofning.

1. Först talar han med flickan, skiämtar om hon skull blifwa ond, kanske talar med fadren ett par gånger, säger när han will komma, somliga gånger eij.
2. Han tager all sin närmaste slächt, som är i nägden, med sig, som taga med sig mat och han äfwen, han reser sist i raden.
3. När de komma fram, gå in, (:offta om där är någon annor kotta när, springer fästmöen uht, att hon eij sielf skall hörat:) brudgummen står ute hoos renarna, älr går uti en annor kotta, om där är någon. Ibland dem äro 2 à 3 talemän, men en förnämst, han kallas Sugnooivi, sätta sig. Då brudgummens far häller upp brännewin, frågar hennes far till hwad ända hans far gifwer honom bränwin. »Jag är komen hit i en god mening,» »Gud gifwe dett ginge an; dett är wår mening.» Är han motsträfwig, dricker intet, men tackar dock för tillbodet, alla hielpa till hwar sitt ord. Är han eij motwillig, gå de uht äffter sina käril, och silfwer etc. lägga dett på skinet i kottan midt för hans far och mor. Antingen fadren älr modren delar silfret, somt till fadren, somt till modren, så mycket till dottren. Om han tycker dett är eij nog, begiäres mehr, och prutas offta helt länge, alt till de koma öfwer ens, offta om de eij få så mycket de will, kasta till bakas; voto succedente, gås äffter dotren, gå 2:ne af hans slächt äffter henne. Har bruden någon leksyster älr syster, håller hon om bruden. Då måste brudgummens mor gifwa henne, som jämrar sig, ett par mallior älr så där, messing ring etc.

När bruden kommer in, frågar fadren, om hon håller godt dett han har giort, ställer hon sig i fadrens omsorg, som wet bäst des bästa.

Så gifwer brudgummens mor i knäet på henne gåfworna. Om hon tycker dett nog litet, snor hon och wänder, och låtsar sig eij willia taga dem, så kan hon kanske få litet till älr lofwa henne mehr till, hkt hon giömmer.

Så gifwa brudgummens far och mor dem att supa bränwin tillsamans uti ett käril, då slår hwar och en den andra i hand i kring i

huset. Sedan taga af sig myssan och giöra oration, önskar Guds wälsignelse öfwer dem, och tackar Gud, som gifwer hwar man sin hustru o. s. w.

Sedan supes af brudgumens föräldrars och slächts brännewin, hkt alla hafwa med sig.

Sedan tager brudgumens slächt fram sin mat, hwar mäst ett par ostar, och ett tort spekekiöttstöcke, steka kiöttet wid elden. tormiölk etc. gifwa omkring och äta tillsamans; brudgumm och brud få apart för sig.

Sedan giörs 2:ne wärldar, en på hans, en på hennes sida. Sedan bär brudgumens folk fram rått kiött, ett älr 1½ pund. Man och hustru och werldarna koka, ösa upp, koka i många kiättlar, 2:ne i hwar kotta, om där är grannar, ty hwar lapp har aldrig öfwer en kotta, älr koka ute. Sedan silas flottet af, öses i skålar, sedan lägs wamals kiortlar älr täcken fram, att sättia maten på. De förnämste, så många som römas, äta i rätta koddan, barn och andra uti bykoddan, läsa, brudgum och brud sittia tillhopa näst wid ingången, så lägga de för dem dett bästa, äta sedan, kiöttet sättes på knifsudden, doppas i flottet och ätes, dricka spadet, koma ifrån andra byar och lyen [?] dit, koxa genom dören och holet. Då kunna wärldarna ingen ting mehr giöra än gifwa dessa snåltiggare, gifwandes dem 2 à 3 stycken, altsom de æstimeras till. Sedan lägga wärldarna maten tillhop in uti täckena, brudens och brudgummens reliquier läggas för sig sielf, dett ingen annor får äta, läsa, taga hwar andra i hand och tacka, man och hustru tagas först i hand, sedan de andra, sägandes *Kusslån*. Sedan då de druckit litet bränwin, lägga sig (:renarne släppas då de begynt koka:). brudgum och brud ligga sammans, med kläder och alt.

Morgonen äffter, då de stiga upp, har brudgummens far något igen älr dess anhöriga, pläga de, ty hennes far har sällan något i beredskap, ty alt bränwin måste kiöpas.

Sedan tagas fram af kallmaten, som lämnats föruht. Sedan tager brudens folk ost, tormiölk fram, och ätes, item tort kiött.

Sedan sätter hennes folk på att koka rått kiött öfwer alt; då de ätit och fått mat, resa sin wäg; lyses på en gång mäst. Sedan blifwer bröllopet mycket kort.

När bröllopet är stådt, föllier han henne hem första natten, älr och reser han till sitt, blifwer hemma 1, 2 à 3 dagar, sedan far till henne, tager sin renmacht med sig och blifwer där en tijd.

De, som äro rike, gifwa för hustrun

1. till fadren en krano älr sängtäcke, en liten silfwerbägare,

klädeskiortel (:lapparna bruka inga rynkor på klädern:), riksdalrar, silfwermalior, skedar etc., så att mången kostar öfwer 100 dlr kpmt; 2. till modren silfwerbälte, klädeskiortel.

Angelica kallas af Westerbotningarne Björnstut, men lapparna äro confusare att förstå. Första åhret, då hon wäxer up, kallas roten Urtas, men bladen Fadno, men andra åhret Posco. Men då des stielk torkats, kallas [den] Rasi, id est gräs, elli rasiist purro etnach, id est: pass på, kasta i dig så mycket gräs.

Sonchus caule simplici.[1] Jerja lap.

Rd. perennis.

Caulis erectus, rotundus, glaber, villis raris qvibusdam adspersis, qui prope radicem et apicem confertiores, viridis, longitudine fere humana.

Folia semiamplexicaulia, gradualia, 12 à 14 circiter in caule, figura Dentis leonis l. Sonchi circiter, ita ut dimidium, apice et medio interjecto, sit exacte trigono acutum, ad margines dentatum, deinde contrahitur, sed vix ad costam, et duæ velut appendices, ejusdem latitudinis, sed non longitudinis, angustæ enim sunt, et per margines crenatæ. Deinde petiolus alatus et dentatus per margines caulem semi-amplectens.

Costa superius purpurascit, folia glabra, longa, vide . . .[2] Magnitudo qvo magis ad apicem vergat, eo minus divisa et oblongiora.

Flores in corymbum collecti, ut Petasitis fere, licet laxiores, sed inferiores sensim longiores, petiolis brevissimis insidentes, et sub singulo petiolo foliolum oblongum, angustum, flori longius subjacet.

Calyx com. foliis oblongis, angustis, acutis, imbricatis, sensim longioribus, cylindraceo-ventricosis, pubescentibus, ita ut 5 sint sensim longiora, reliqva breviora, 10 autem interiora æqvalia, magis obtusa, petalis breviora, omnia erecta, ex 10 interioribus 5 exteriora, 5 interiora. Interdum squamæ variant a 14 ad 20.

Flosculi petalati, tot qvot folia calycis.

Embryo 4gonus, brevis, pappo radiato coronatus, longo, albo.

Pet. planum abscissum, 5dent., violaceum.

Stamina 5 alba; apex cylindraceus, 5gonus, albus, 5 lineis coeruleis striatus.

Pist. 1 extra apicem bifurcatum coerul. Placenta [?] nuda, punctata.

Provenit in nemoribus ad latera montium cum Aconito galea angusta; floret ad finem julii et initium augusti.

Caulis æque ac Angelicæ editur. Est lactescens, sed postquam flores ostendit, inutilis est, liqvescit enim caulis; mihi admodum erat amarus, sed iis non ita; dicebant qvidem iis etiam initio amarum fuisse.

Senorna till tentråen giörs af renars älr boskaps fötter kokte, flotet tages, item af fogelfet. Tråen wefwes på foten och handen, drages genom hornet, stickes in a latere concavo. Smältes uti dubbelt trå.

---

[1] *Mulgedium alpinum* (L.) Less. — [2] Oläsligt.

Käringar och pigor lägga föttren på sides.

Höet, Såthöö i Wbotn. Färska höet lägs tillsamans öfwer natten, att blifwa halfwarmt, om dagen slås uht, blifwer drygare och krafftigare, liksom humbla i Jämtland. Den färska packas helt hårdt ihop, och då han fått liten warma, slås uht att torkas, hinc starkare.

Diversitas exsiccandi segetes:

Scani, slå af och sambla tort med räfsan.
Smolandi, skära och torka på krake,[1] et Wbotn.
Ostgoti, sätta i hop 2 och 2 i lång rad.
Uplandi, slå, binda, lägga i stackar.
Angerm., lägga på sitt grin[2] hela åhrs grödan.
Vbotn., på krake cruciatim, skära.

23. Lämnade om afftonen fiellbygden, begifwandes mig från hyttan nederåht Lule tillbakas siöwägen.

Lappqwinfolken smöria sin tenträ med fettet af renfötter, som kokas, älr boskapsfötter; item fettet af siöfogel duger här till.

Hwiträfven s. fiellrackan uppehåller sig i fiellen af mures rubræ. lefwer så wähl som ripor; han är mindre än den röda.

Cheruna eller fiellripan lefwer af ryprijs, kryper i snöen om nättren, såsom tiäder etc. Däraf finns des lortar copiose på jorden om wåren, hwarföre hon är lätt fången af räfwen.

Rödmössen fly somliga åhr alt öfver allt, skära sönder säden, äta up gräset till millioner, alla fara i ett bort, och ingen wett hwar de taga wägen, giör doch eij någon serdeles skada i husen.

Hermelin, hwit om wintren, om sommaren röd, fins sällan på fiellen, men i skogen nog.

---

[1] *Krake* (prov.) = stör, hvarpå säd och hö upplägges för att torkas. — [2] *Grinn* eller *grind* (prov.) = lagge.

Räfwar hafwa tagit bort mästa hararna, och wargar; item wargar taga räfwar.

Näbbmös och småmös finnas i Lapmarken, men inga roter. Biörniagt anställes offta af en enda karl. Då han fått spaning på biörnen, tager han sin hund, fietrar honom wid sig, binder om munnen på honom, att han eij skiälla kan. När nu hunden blifwer warse biörnen med luchten, begynner han oroas och draga på bandet, där af lappen wist förstår, att han eij långt borta ähr. När nu lappen förstår, att biörnen är på den älr den sidan, ställer han sin wäg så, att wädret går från biörnen på karlen, och eij vice versa, att biörnen, som eij ser på långt håll, utan [är] half solblind, eij skall genom luchten märka honom, kryper han på ett bösseskott när honom. När nu han gifwit på biörnen, som om hösten mäst går i säkerhet och plockar bär, och dett eij nappar, blifwer biörnen wiss på foten och sätter neder åt den lilla lappen, men lappen gifwer sig på ett par fötter, dett bästa han lärt, lämnandes matsäcken, där han stod. När biörnen kommer dit, rifwer han och slår säcken uti 1000 sprittrer. Medlertid laddar åter lappen, och gifwer på andra skottet, är eij häller osäker på sin hand, då antingen biörnen stupar älr flyr.

24. Uti kotterna såg jag ett instrument, hkt jag för eij sedt, med hkt de röra omkring i grytan, war af ten.

Mitt emot hyttan, wäster sör från Wallivari, är skiön jernmalm, men skulle knapt löna mödan uptaga för den beswärliga wägen till Lule.

I natt såg jag först en stierna; tillförene hafwer ingen synts mig, sedan jag kom under solstitium, doch war eij mörkare, än jag kunne skrifwa hwad jag wille.

Lappen, som fått några stora siklöjor, stack dem på spet, sättandes på ett spet 20 stycken, att den enas ryg stod mot den öfres buk och flat mot elden, stekte dem, åt, fast osaltade, men de wore tillförne torkade.

Hanbogen består af kiörn och biörke tillhopa limadt.

Limet giörs så. Stora aborrar flås, skinnen torkas, blötas sen i litet kalt watn, att man fiellen afskafwa kan, tager 4 à 5 styckn, lägges uti en blåsa älr i näfwer inwefves, att intet watnet kan gå

på dem, lägges sedan uti en gryta med watn att kokas och sten ofwan på, att de eij skola flyta. Med detta limmet, hkt aldrig går upp, och med ett band omwrides bogen, att latera sibi appropinqvant.

Lapparna uti sina resor hafwa ingen matsäck annor än den yttre jackan; emällan den och indre ligger dett, ty de äro altid cincti, och altid tröjerna lösa och lika wida ofwan och nedan.

Lysimachia purpurea s. Epilobium[1] giör ängarna ganska härliga att på se. Virga aurea stod här blomad, men eij uti fiellen, hinc serius floret in alpibus.

Intet Creatur har jag ännu sedt sima så högt som renen, hkn nästan till halfwa bolen är torr.

Watnet wid Kiomitis träsk war helt hwitachtigt, liksom med miölk blandat, hkt de kallade kalkwatn, och sade koma från fiellen, men det a colore, non caussa et origine. Denna ån komer in uti stora åen wid Kiomitis och giör watnet hela 4 à 5 mihl hwitachtigt; sådant såg jag i Wirijaur.

Jag såg med nöje huru som Lapparna för de supa bränwin, då de fått cossan[2] uti handen, doppa de digitum indigatorium uti bränwinet, och smöria litet uti pannan, och litet mitt på sternum. Då jag frågade, [sades] orsaken war att dett ej skulle gravera hufwudet älr bröstet.

Om wintren, då renarna koma eij i jorden äffter coralloides, huggas träd neder, att han af Usnea må få mätta sig, sed vix sufficit.

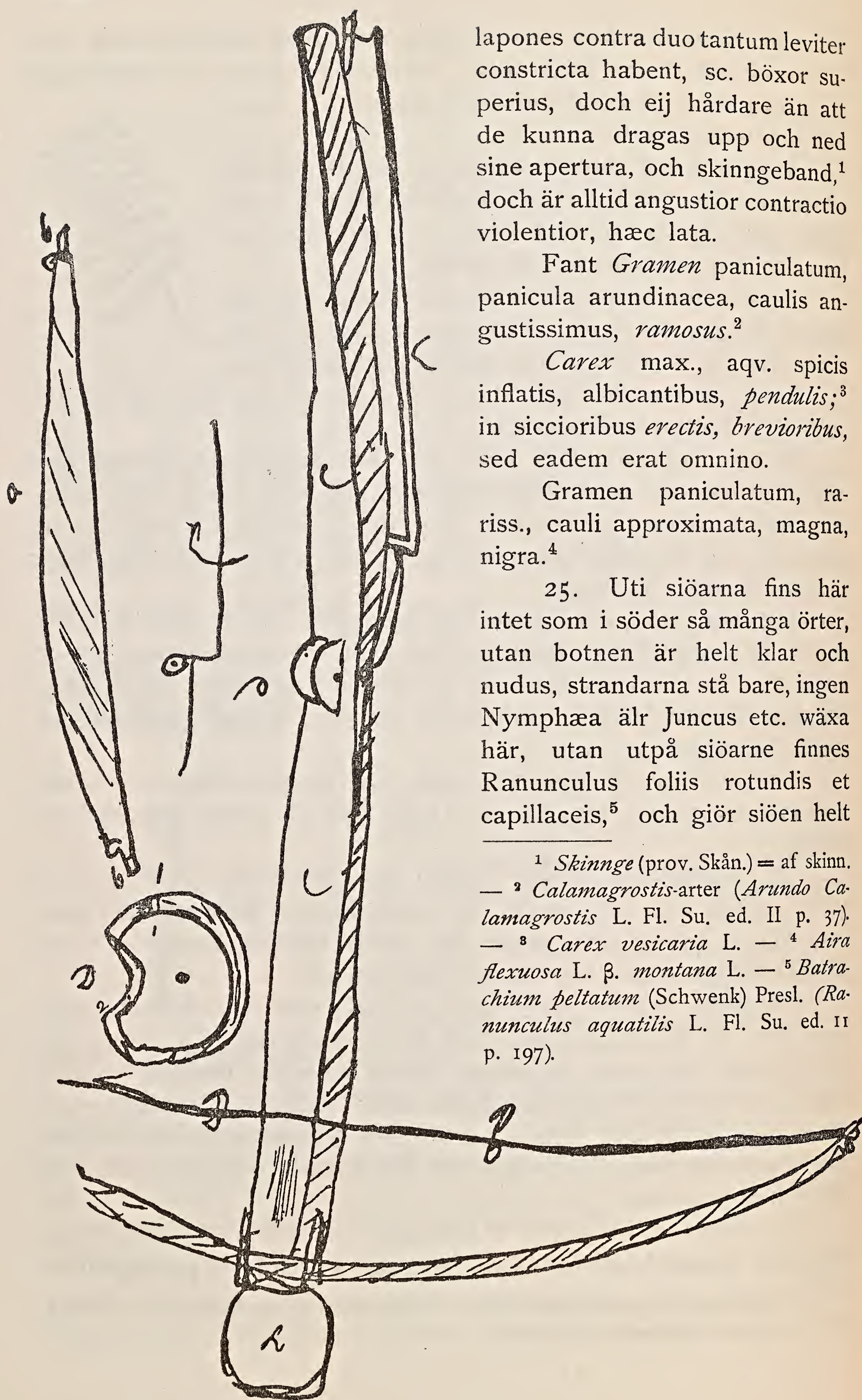
Uti rötmånaden plågas treffel. skogslapparnes renar, som eij hafwa någon snö att swalka sig med, hinc är fiellapparna rikare.

Några lappar, som hade fått färska siklöjor, kockte dem, att de lågo liksom oren gröt och åto med nypan.

Lapparna bewara nog wähl sin hals med sina tiocka kragar, utan hka de eij uti så stark kiöld skulle begå sig. Ty denna sensibla lemen, som med så många nervis, musculis, trachea, venis et arteriis speciosis är instructa, skulle såsom smalast och minst warm älliest taga farligt fehl. Hinc male virgines nostræ, male item juvenes, hka spänna halstuken åht halsen, att han blifwer röd uti synen, som skulle han juguleras.

Nos sveci äro spände i klädren. Halstuk, råk, wäst, böxor, strumpor, wamer,[3] etc. spännas hårt åht, ju hårdare, ju elegantius;

[1] *Epilobium angustifolium* L. — [2] *Kosa* (norrl.) = bägare. — [3] *Vampa* eller *Vampe* = öfvertröja, öfverrock.

lapones contra duo tantum leviter constricta habent, sc. böxor superius, doch eij hårdare än att de kunna dragas upp och ned sine apertura, och skinngeband,[1] doch är alltid angustior contractio violentior, hæc lata.

Fant *Gramen* paniculatum, panicula arundinacea, caulis angustissimus, *ramosus*.[2]

Carex max., aqv. spicis inflatis, albicantibus, *pendulis*;[3] in siccioribus *erectis, brevioribus*, sed eadem erat omnino.

Gramen paniculatum, rariss., cauli approximata, magna, nigra.[4]

25. Uti siöarna fins här intet som i söder så många örter, utan botnen är helt klar och nudus, strandarna stå bare, ingen Nymphæa älr Juncus etc. wäxa här, utan utpå siöarne finnes Ranunculus foliis rotundis et capillaceis,[5] och giör siöen helt

---

[1] *Skinnge* (prov. Skån.) = af skinn. — [2] *Calamagrostis*-arter (*Arundo Calamagrostis* L. Fl. Su. ed. II p. 37). — [3] *Carex vesicaria* L. — [4] *Aira flexuosa* L. β. *montana* L. — [5] *Batrachium peltatum* (Schwenk) Presl. (*Ranunculus aquatilis* L. Fl. Su. ed. II p. 197).

hwit. Jag förundrade [mig] att se, huru nu stå siöarna här och där helt hwita, men för 14 dagar sedan, då jag reste upp, syntes eij minsta ramus af denna, där likwähl nu rami ulnares ligga öfwer watnet. Caulis war helt hwit, af dett hon wuxit så stark, offta 3 famnars djup. Wid stranden, då hon upwräkes, blifwa des folia capillacea radix, ut vidi, dett de ock töra wara i watnet. Syntes ock litet Potamog. foliis amplexicaulibus.[1]

Jag såg och ett Gramen maximum natans, fluitans, ramosum, spicis cylindraceis.[2] An Gramen aquaticum geniculat. spicatum?

Norska arbos, med hkn skiutes helt flinkt, såsom med en bössa, ickornar, på 20 à 30 stegh. Jag såg med förundran, huru han slog af en liten slyga,[3] [som] jag satte för honom på 30 steg.

α Bogen sielf är af ståhl, Pedes ijβ lång, latus prope medium ℥ij, prope apices ʒj. sensim attenuatus. Crass. gr. v, prope apices gr. ij. Apex uterque rotundatus, cui ligatura injicitur och synes att liksom skulle falla af, då han spennes, dett doch eij skier b b. Totus arcus naturaliter est flexus ad ʒij. Cum autem violenter flectitur, ad ʒij flectitur.

B. Sielfwa toget är af hamptrå, tjokt som ett finger, wridet, och litet omkring lagt med sama trå, besynnerligen mitt på, där trissan taga skall.

C. Sielfwa anlägningen är af trä, med inlagdt ben utsirad, longa Ped. ijβ, lata Palm. β, crassa prope apicem ʒβ, prope d ʒiβ, prope basin ʒj; aldeles slätt, med ben inlagd, prope basin leviter excavata.

D. Trissan, long. a basi ad eam Palm. ij, af ben. Ad unam tertiam supra caudicem elata. Crassities ʒj, fere diameter ℥ij.[4] Omkring är hon concava, så när som wid (1), deräst litet järn är inlagdt, jämt med trissans margo, så att margo 1 et 2 respondeant sibi ad angulum rectum och då hon är spänt står remora mot 1, men 2 är perpendicularis och uppehåller tendinem tensum.

E. A latere inferiori ligger fallens, hvilkens apex, då alter reflectitur ab apice, NB. stiger unnan till trissan och inhäfftar sig wid (1).

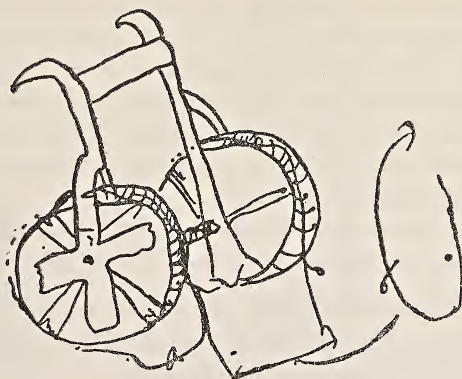
Obs. ipsa arcus stor, lateribus non perpendicularis, utan leviter obliqvus, adeo ut latus interius pekar mot trissans remora.

Obs. caudex ad basin ser så uht, att arcus sielf eij kan slå emot arborstet.

Såsom att spänna bogen är ingen menniskas kraft i händren, ty är ett cingulum[4], af 2:ne krokar connexæ och 2:ne trissor af järn, med lägg funis (:af skinn:) öfwer f, att dett går med a till kroken, emällan fallentem och skiölden; cingulum b binds om kroppen, foten ställs uti h och kroken öfwer b b, drager så till D, då dett står.

[1] *Potamogeton perfoliatum* L. — [2] *Alopecurus geniculatus* L. f. *natans.* — [3] Spö. — [4] Se figuren öfverst på nästa sida.

Kolfven.[1]

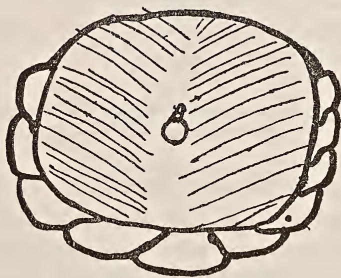
Longit. Pes iβ, crassities pollicis, swarfwad, apice obtusa, ab apice ad fjädrarna Pes 1, fjädrarna ligga på 3:ne latera, erecta, och bestå af tiädrens remiges, rifna såsom gåspenner, då hon giörs upp, och med trå lagd emellan fibras, sedan bekat öfwer, att dett skall ligga stadig. Basis compressa, att tendo må taga på nuda, totus e ligno betulino.

Detta brukas mäst a Wbotnis, men lapparna giöra mindre krus; de taga allenast en träboga, superius descripta (: ty denna med sitt behör kostar 15 dlr kpmt:) och ett funis där till giort, ja offta allenast funem, och hugga sig i skogen en grangren, och skiuta utan skiöld sedan hopen af ickornar, hållandes bogen med wänstra handen, och spänna strängen med högra, hållandes där uti en liten bifidus ramus och kolfven,[1] skiuta sedan sparfwen, uti vidi, i högsta grantåpp.

I Lappmarken sägs intet finnas något lehr, men jag fant på 2:ne ställen, doch i siöarna, att där som sand war wid landet, war mäst lehr på bottnen, wid Randijaur och Skalka träsk.

Om wintren sätter man uht sina nätt äffter sijk, giör hohl på isen, drager med stång, som en is not, emällan Anders och juhl.

Achierna tiena lapparna för kistor, giöra dem lychta, litet convexa, med ett litet sprunn mitt uppå, hwar igenom de nedlåta sina saker och täppa. Sådana brukas och att kiöra med, på dett sakerna eij skola blifwa wåta.

Lomhalsar brukas att giöra carpuser af, hafwa en grå ring om halsen, är Lumme Wormii.

Jag fant ett Carex capsulis rotundis, farina nigra plenis.[2]

Achier descript.

Achia är ett species af åkedon[3]

---

[1] *Kolf* (prov. Vbotn.) = pil; afbildad på nästa sida. — [2] *Carex* med frukterna förstörda af en parasitsvamp. — [3] Figuren till achian finnes på sid. 170.

hoos lapparna upfunnit, hkt drages på jorden, som en släde; af biörk gjort.

Bakstammen står erectus, nonnihil sensim inferius introrsum inclinatus, är subrotundus, sc. altitudo Pes j, latitudo Pes jβ.

Denna botnen packas till litet öfwer mittpå med en carina och 5 laterales utrinque, så att de ligga på hwar andra imbricatim, och att carina lycktar walfwet och eij latera, carina sc. incumbit. Alla radii lateris äro ʒβ crassi, superiori margine obtusiores, inferiori angustiores, ut alter eo proprius accedat, qvi incumbat et succumbat; interius connectuntur 5 halfwa giordar med naglar, utrinque spjelkade, carina är ʒj crassa.

Dessa radii äro icke exterius plani, utan convexi, hinc många rylar[1] i snöen äffter sporet. Carina är plana allenast. Radii prope apicem connectuntur med ett tog, som bins om alla radiorum apices och alltså eij hoopspikade.

Achien är longa Pedes 6. Ifrån bakstammen går hon per eandem amplitudinem per 4 pedes, sedan går carina i wädret och latera blifwa contractiora per pedes 2.

Drages med tog genom holet in apice carinæ.

Är alltså bakstammen täkt ad latera paulo supra medium, adeoque margo wetter eij uht, utan lutar litet in.

När nu achien skall täckas, som sker antingen till en dehl uti dem folk skola resa, eller totaliter, där saker föras. Uti folkets giörs 2:ne älr 3:ne halfbågar ifrån apex till 2 pedes när bakstammen, hka doch sättas inom achiens latera, och ofwan på betäckas med skiälskin älr kläde. Sedan går samma kläde löst fram åht, hkt man binder för sig, såsom ett förkläde, att icke snöen skall falla in. Ad latera sitter i brädden snöre att snöra ofwan på, att man eij skall falla uht, då dett går på sides, ty offta måste armbogen taga emot.

Interius är hwar radius velut convexus, att hon innan är hehlt jemt concava; apex står offta Pedem 1 extra radios.

[1] *Ryla* (prov. Smål.) = skrynkla, fåra.

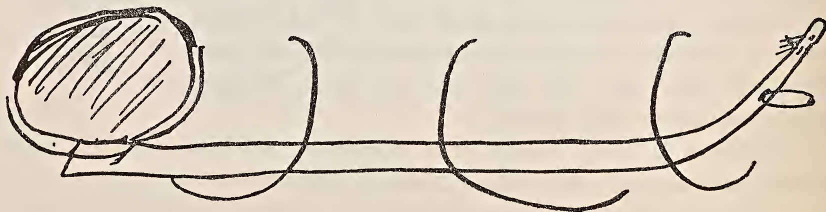

Lapparna, som underligt är, hafwa inga almanacker, utan liksom runstafwar, giorde på 7 stycken små spielkar; describantur exacte. De hafwa fuller namn på sina månader, men de gå eij som wij äffter månaderna, utan nämna dem af heligdagarna, som de hafwa. Hwar weka hafwa de namn på. Solenes och månens förmörkelse wetta de eij föruht; åhrets almanach begynnes freddag för juhl etc.

Lapparna gå om somarn inan till med wamalsråk älr ingen, utan med en bar lapmud.

Om solnedgången anlände wij till Purkijaur, där ingen båt war, ty nödgades wij giöra flote. Natten blef af dimba helt skum, att wij eij kunne se 3 famnar frå oss. Kom omsider mitt i strömen, som så när hade drefwit oss och ståckarna skild. Omsider uhr lifsfaran komo wij till gården, som låg på en öö, sedan wij seglat en half mihl på sådant sätt.

Wid Purkijaur legde jag en man, som mig föllia skulle att fiska pärlor; jag gaf honom härför 6 dlr. Han giorde en flotte af 6 ståckar, så tiocka som jag, 2 famnar långa. Uti bortra ändan slogs en wigge att hålla ankaret. Ankaret war en sten om 1 Lpd ombunden med en biörkweje, att han eij falla bort skulle. Uti honom häfftades 2:ne wejor, den ena äffter andra, att toget blef 2 famn. En stång hade han äfwen af 2 famn., ty på längre diup kan man i strömen eij klart se botnen. Här med gaf han sig uht i starka forsen, styrandes sin flote med stången. Där han såg nu wähl bot-

nen, lade han uht sin sten, och öfra ygglan af toget på wiggen, då floten lågg stilla. Då han wille på annat håll, tog han honom upp.

Där som eij war rätt diupt, stod han erectus på floten, men där [det] war diupt, lågg han långs åht.

Pärlmuslorna tog han upp med en lång tång af trä, 2 famn. lång. Självwa tånget war 1 spann lång och 3 finger bred, apice abscissa, hwar lamel låg på den andre plana. Han höhlt summa apice och tog med denna snäkorna på botnen.

Snäkorna lågo gemenligen och gapade, hwar af de lätt kunne synas, ty deras interna woro hwita, men så snart man rörde omkring i watnet något starkt, slogo de sig saman, fast än de hade hwarken ögon älr öron.

Deras figur vide in natura, exterius nigra, interius argentea, deras medium c war liksom emarginatum. Han öpnade dem med snäkskal, som med wåld träddes emällan bägge valvas, (:ty med digitis dett giöra war omögligt:) och dett wid polus baseos (a) sökandes äffter pärlan, wid

andra b ad latus interius valvæ. War valva hwit, fick han hwit pärla, men mörk älr röd, lik pärla.

I första upfinningstiden war denna flod förnämsta pärlefisket, men nu är mest uhtletad. Först hon fans upp, sades, att man knapt kunne koma till botnen för snäkor, men nu eij så.

Inga signa externa infallibilia gifwas om des halt, ty blifwa offta många 1000 diffracte, förn en fines. Alla snäkor dödas här igenom, hkt är skada. Pärlor sittia undertijden på skalet, undertijden lossna de. Alla tijder om åhret finnas de. Offta af snäkorna dimitteras.

Curieux war hwad jag här observerade, näml. en gädda, som hade en hehl andunge uti sig. Bonden sade sig hafwa funnit hela knipan i gäddor.

27. Jag observerade att renarna åto gierna fräken (:Åsche Lappis:), Eqvisetum, sedan dett war tort; honom äta de eij gierna, ty undrade jag på lapparnes negligentia, som icke om somaren hösta fräken och renmossa, såsom bonden, att de något måtte hafwa att tilltaga, då skare blifwer, och icke så mista hehla sin egendom.

Westerbotningarne och nybyggarne bruka för myggen smöria sig med kiära och fiskister älr annat fet, lägga uti ett horn och bära på sidan, men detta bryr lappen sig eij om.

Lapparne tugga i tobaks nöd Radix Angelicæ, att något starkt skall smaka i halsen.

Lappqwinfolken bära sitt bälte som manfolken, men då de äro hafwandes, höjes dett upp till naflen.

I dag fant jag Ophrys minima[1] ibland Chamæmorum, då jag den plåckade.

Item Pingviculam minimam,[2] sed exaridis foliis, fructu maturo, cordiformi, emarginato, 2valv., 1loc. wäxer uti hwitmossa.

Lappskatan, Rödfogel Wbotn., gvousack Lappis, är snål, tager bort kiött och hwad hon ser, är ej timid, referri potest ad Glandariam.

Lapparnes kläder äro aldrig fodrade, mehr än om wintren; lappen hafwer näst lifwet litet renkalfskin.

Lappkläderna äro armarna eij inskurna på, axlen slutar sig uhtföre med en kihl uhti, tröjan har uhti sidorna per totam longitudinem skarf, och är tröjan litet widare, ju längre ned. Hon går till mitt på benen, kragarna äro gemenligen blå med hwit trå.

---

[1] *Listera cordata* (L.) R. Br. — [2] *Pinguicula villosa* L.

Renar slachtas eij som andra, describatur Holmiæ, Smolandiæ etc., utan renen bindes med griman, lappen tager sitt spiut och sticker in uti bröstet bakom bogen, att hiertat blifwer genomstungit. Här af sker, att all bloden samblar sig uti bröstet, och ingen rinner uht. När han är flåd, fins blodet lefrat uti cavo pectoris, hkt sedan slås sönder. Hiernan bruka eij de rika lapparna, men de fattige koka honom med blodsoppa. Ballarne kastas af alla bort. Penis brukas till achier att draga med.

Grönlands lapparne[1] fly till fiäls om Midsomarstijden och Påhl älr Larsmässo koma igen; men fiellapparna till Grönland emällan helgonmässa och juhl, och tillbakas wid wårfrudag.

Alla skinkläder sys med sena, men wamal med trå af hamp, som kiöpes.

28. I dag fant jag Pseudo-helleborine.[2]

Potamogeton[3] wäxte uti små ränilar, an vulgare? Facies maxime variat. Ad huc magis gräs omne.

Juncus apice 3 semina, quæ quidem reflexa vidi.[4]

Elden, som af Tor för några dagar sedan blef slagen, grasserar i Lapskogen träffeligen, helst nu dett war så tort. Wij såg på ganska många ställen, öwer 9 à 10, som skogselden gik några mihlars wäg. Jag gick igår där han bränt 3 fierdingar, och såg huru Flora här drog för en grön frodde[5] tappet en swart klädnat, hkn mig ändoch grymmare war än wintrens hwita, ty fast än den förstör stielken, lämnar han doch roten, men detta icke så. Där wij gick war elden mäst slåknat, så när som uti myrstackarne och torra träbolar. När wij gåt så en half fierding, kom ett litet wäder, straxt blifwer ett knall och fall i skogen, såsom i bland manskap uti en stor armé, då fienden lossar an. Wij wiste eij hwar wij oss wända skulle, för rök kunne wij eij wara stilla; tillbakas torde wij eij gå, utan förmodade framför skola snart slutas, som doch slog felt. Wij språng undan träden, som wij såg föruht falla åht oss. Somliga gånger föll dett i en moment, då wij stadnade af häpenhet, gifwandes wår sak Enti entium. Engång slog ett stort träd emällan mig och följieslagaren, som doch eij gick öfwer en famn äffter mig, sed singulari Dei fato uterque salvus evasit. Men glade woro wij, som warit fogelfrij, blifwa entledigade från Kains fruchtan.

Tillförne hade man nog blifwit antastad af mygg, nu komer till högsta grad ett slags helt *små flugor,*[6] hka woro

---

[1] Skogslapparna. — [2] *Goodyera repens* (L.) R. Br. — [3] *Potamogeton gramineum* L. — [4] *Juncus triglumis* L. — [5] *Frådun* (prov. Dal.) = frodig. — [6] *Simulium reptans* (L.)

lineam longa, satis angusta, pectus cinereo coerulescens, frons albicans, oculi nigri, alæ pellucidæ, venter cinereus, oblongus, angustus, sqvamula ad alarum insertionem alba, pedes nigræ, medio geniculo (:a basi numerans:) albo, pars postica humeri etiam albicabat. Antennæ simplices, minimæ, alæ incumbentes, ut sedens unica videretur, postice velut emarginata. Infestabant singulum hominem ad legionem præsertim ad solis desidentiam.

De woro mest beswärliga med dett de krupo på ansichtet och slogo i näsa och mun samt ögon. Då de komo att bita, weko de eij, fast man blåste aldrig så starkt. Mockere lappis, caput minimum. Knort Sveci. De betäckte linkläderna, att de blefwo helt swarta; till att slå sig frå dem war omögligt.

Jag war uppe på Laxholmen, där de ännu fik lax, ibland dem kroklaxar. Jag frågade om kroklaxen war distinct species, älr differerade ætate. Bägge näkades. Mig wistes helt små laxar, som uhti proportion hade äfwen så stor krok, som de största, adeoque fallax est Bång in diss. de salmonibus.[1] Jag frågade, om kroklaxen hade rum älr miölke. Rs. miölke semper, nec ullus, qui non kroklax est, habet miölke, sed semper rum. Jag lätt öpna 7 kroklaxar; alla hade miölke, 4 non kroklaxar alla rum.

Kroklax dicitur, qvod apex maxillæ inferioris introrsum flectatur, angustatur, digiti adinstar, e reciproco erat cavitas in maxilla superiore, qvæ indicem ad medium geniculum recipiebat, et hujus vagina. Foeminæ maxilla obtusior erat, sed etiam leviter inflexa et superior levissime excavata, adeoque hæc nota specifica salmones a truttis distingvens.

Laxfiskarnena koma hit upp wid 14 dar för midsomar, och blifwa här till Bartolomæi. Så länge går laxen upp, sedan resa de hädan. Få laxar koma tillbakas, ty få kunna scapera. Wid Michaëlis koma fiskarena tillbakas, då en mindre sort salmones koma.

I dag såg jag att kornet skars, som såddes ett par dagar för midsomar, war moget; wårrogen skars ännu eij, ty han war eij mogen, men winterrogen mognar litet för kornet, hinc wäxer kornet och mognar här uppe på 60 dagar.

Jag plåckade i dag *Baccas rubi fragariæ folio;* woro rätt delicate, smakade som biörnbär, doch något behageligare. Calycem non demittit ut Rubi reliqvi. Bacca är lik mitt emällan koddon[2] och hallon, composita, color fusco purpureus, magnitudo med koddon.

---

[1] Daniel Bonges under L. Robergs præsidium 1730 utgifna disputation *De Salmonum natura eorumque apud Ostro-Bothnienses piscatione.* — [2] *Rubus saxatilis* L.

Sceptri Carolini rd. perennis, ad radicem sqvamulæ, non barba, caulis rotundus non 4gonus, calyx 5fidus, labium inferius regulare in 3 segmenta æqvalia divisum. *Pedicularis coma violacea* ad Cristam galli spectat ob calycem in 4 æqvales acutas lacinias divisum, fructus ovato-acutus, apice compressus, labium inferius erectum. Reliqvi omnes Pediculares, excepto Sceptro Carol., fructum obliqvum obtinent.

Här och där fans Erica plicata,[1] liksom klippt gran, wacker. Watnet begynte i strömen falla älr taga af, hinc blef mehr pellucid, och fisken swårare att få.

Man fant i åhr knapt något Carex, som icke hade in spicis ustilaginem, id est corpuscula globosa, nigra, quæ in farinam resolvebantur.[2]

29. *Lapparnas barkning.*

Näfren flås först af trädet, sedan skrapas barken af biörken, koka honom färsk i watn så länge som en fisk. Sedan kalnas till handen tohl; sedan lägga huden uti, som först är blefwen skallot genom dett man doppat henne i liumt watn, och grafwet henne neder i jorden bortest i krubban, doch tager upp henne en gång om dagen och miukar henne i warmt watn, till håret lossnar af. Då håret drages af med gessem ruti, id est dragjärnet, sedan lägs hon sine prævia exsiccatione neder i barken, dagen äffter warmes åter dett upp (:barken sc. och watnet:) och då dett kalnat, lägs hon neder, 3:dje dagen hängs upp, torkas i wäder och skugga. Då hon är halftor, skära de offta henne sönder till skoämne. Skorna giöra de utan läst NB. och dett qwinfolken, altid med senträ.

Somliga syra intet, utan raka, med knifwen af håret, blöta henne litet i watn, och så barka henne.

Wid Swartlår fants surbrunn, sed qvalis talis, non excultus.

Luleå elfwen delar sig i 2:ne lika stora grenar, litet ofwan för delningen emällan Lapmarken och Wbotn, af hka den ena ramus kallas *Lill-Lule* och går till fiels åht Hyttan, den andra *Stor-Lule* och går till fiels i Norbåttn.

30. *Lupulus*[3] foem.:

Cal. invol. universale 4fol., *partial.* 4folia ovata, 8 flosculos continens, qvorum singuli spat. ovati, maxim. (:respectu embryonis:), *pet.* nulla, *pist.* 2 cornuta, *stigma* acut., *Embr.* null., spatæ basis semen includit, Sem. 1.

---

[1] *Calluna vulgaris* (L.) Salisb. I Fl. Lapp. s. 106 omtalas en synnerligen vacker form af vår vanliga ljung, växande upprätt med mycket tätt samlade grenar. — [2] Jfr sid. 168 not. 2. — [3] *Humulus Lupulus* L.

Vid Lule elfs stränder wäxte copiosissime Caseola [?], Sedum aquaticum,[1] Plantaginella.[2] Gr. aqv. geniculat. spicat.[3] i watnet slog sina blad öfwer andra som Convolvulus.

På wägarna wäxte öfwerflödigt Sedum aquaticum.

I åen fant jag en ört, wet eij an Potamog., an Stellaria, an Aponogeton, vide 3 aug.

Ankom om afftonen till gambla Lule stad.

31. Regnade och dundrade åskan hela natten förfärligen.

Aug. 1. Hade tänkt resa åht Torneå, om icke ett stort rägn och grufweligt åskedunder med knall och brak, eld och blixt, hade aldeles slutit mig inne.

Probstinan (:in cujus fide certus sum:) talte om, hur hon såg i Biörsiö gästgifwaregård i Torps sochn af Melpad, huru de samblade stora Aconitum, cocte och åto för kåhl, dett hon förskräcktes före, emädan de bruka i Jämtland gifwa roten åht flugor att dräpas, men qwinnan, som lagade till honom, begabbade probstinan, menandes denna örten wore wist en som eij borde försakas.[4]

Jacht äffter harar anställes altid, att hunden skall tiga och eij giöendes drifwa; giör han, så får han stryk.

Tubera[5] finnas emällan Heden och Swartlå.

Wid wägen wäxte Glaux, Plantago angust. marit.,[6] på en backe Gr. tritic. marit.[7] wid wägen Angelica tenuifolia.[8]

Nu bar frucht den, som wid Umeå wiste sin bloma. Mesomora, Vaccinia, Chamæmorus, Chamærubus[9] täflade med frucht, Ljung få.

Backar war inga särdeles; brinckarna, som till förne warit litet brände, stodo fulle med runn, tall och hwite af renmossa.

Kom om afftonen till Toreå [!]. Wädret war härligt.

2. Wid Grötnäs, som ligger mitt för Calix kyrkia, är en färga öfwer emot kyrkian. Där wid kyrkian hålles marknad af Lule- och Torneboarna.

I floden såg jag öfwerflödigt *flotagräs*, hkt som här hade sina spicas, dett jag så länge undrat hwad war för species, helst som jag hoos ingen Botanicus dett funnit, fast dett i Småland och här wäxer copiosissime. Dett är Sparganium,[10] hwars folia oblongantur et attenu-

---

[1] *Bulliarda aquatica* (L.) DC. — [2] *Limosella aquatica* L. — [3] *Alopecurus geniculatus* L. *f. natans.* — [4] Till Vetenskaps-societeten inlemnade Linné en uppsats »*De Aconito Medelpadica eduli*», som finnes aftryckt i *Linn. bref.* I del. 1 sid. 335. — [5] *Elaphomyces granulatus* Fr. — [6] *Plantago maritima* L. — [7] *Elymus arenarius* L. — [8] *Angelica silvestris* L. — [9] *Rubus Chamæmorus* L. — [10] *Sparganium natans* L.

antur på diupet, äro 1 à 2 famnar långa och flyta på watnet, dorso convexo, infra plano.

Torneå.

Sin säd sättia de på krakar liksom i Småland, axen wändas söder åht, sed in eo ab iis differunt, qvod Smolandi lägga den ena neken[1] ända lång på den andra, men Wbtn cruciatim, alternato. Bägge mena dett skall blåsa bäst igenom på sitt sätt.

På hwar krake säts 15 nekar[1], i Wästbotn utan stöd, men i Smoland 12, sc. 10 på kraken, 2 ad latera. Hwarföre och Smolandi behöfwa eij hafwa högre krakar än de ståendes kuna sättia på med händerne, men dessa med ett instrument lyffta up, hkt kallas skylkroken, och är en rund stång med en twärskide insatt på sidan, hwar på udden säts neken och lyfftes upp.

På heden inemot Zangis war rödmylla, och i den torra afbrända skogen wäxte renmossa, att jorden aldeles betäktes.

Kom om afftonen till Zangis, id est, där Fader wår lychtas.[2] Wädret war wackert.

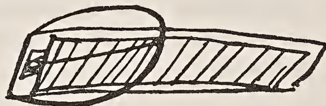
3. Om morgonen i sohluppgången war marken helt hwit af frost, och twingade sig nu först hyems in, sofwandes första natten hoos täcka Flora. Jag såg henne eij mehr lida, mer än allenast Dracontium, som något bleknade.

De sista örter, som här bloma äro Erica, Persicaria fl. rubro mitis,[3] Hierac. præmorsum.[4]

När jag miste Zangis, miste jag och mitt modersmåhl; i Seiwis war pura finnar, dem jag eij förstod.

Jag fant här mossaroot umbella prolifera.

Musfällor bruktes här lik ickornfällor, satis superque descriptæ.

Emällan Torneå och Zeivis hade jag 3:ne färgor.

Stellaria nova species, erecta, apice non folioso, parva[5] (non repens ut minima), facie Potamogetonis graminifol.

Ankom kl. 3 till Torneå.

---

[1] *Nek* = sädeskärfve. — [2] Härmed afses säkerligen, att svenskan upphörde och finskan började användas. Jfr följande dag. — [3] *Polygonum Persicaria* L. — [4] *Crepis paludosa* (L.) Moench. — [5] *Callitriche*-form, ej omtalad i Fl. Lapp. eller Suec.

4. Med en ren kan kiöras 12 à aldra högsta 15 mihl om dagen, men då sticks han straxt gemenligen neder, ty han dör doch gemenligen, och ätes.

Lappar, af lappa kläder, qvod eorum vestes communiter lappatæ.

Fiellen är kallare än landet; e. gr. fiellen uti Jämtland är kallare än Torneå, ehuru wähl den ligger minst 100 mihl mehr i söder. Hinc causa frigoris non est saltem elevatio poli, sed etiam elevatio terræ, quæ probe observanda. Hinc flora Laponica septentrionalis frigore perdurans, hinc snö på alpes uti Italien.

Alla plantæ alpinæ perennes pleræque, excepta Centaur. min.,[1] Lychnis 1flora.[2]

Probl. utinam aliqvis plura plantarum segetum genera inveniret, præsertim earum, quæ hyemem non timerent? forte inter gramina invenirentur. Qvid elevatio poli? qvid zona frigida?

Conf. an Alpes conveniant fiellen, et qvomodo culturam admittunt; videatur ex descriptionibus, conferatur Grönlands fiellen. An herbæ conveniant, an loci s. sabuli copia, an ibi saxa magis. An parvitas plantarum conveniat utrisque?

Tranqvillitas Lapponum:

1. Ovidii ætas aurea et argentea
2. Virgilii herdelefnad
3. Patriarchernas lefwerne

} Camporum Elysiorum descriptio. Riphæiska bergen.

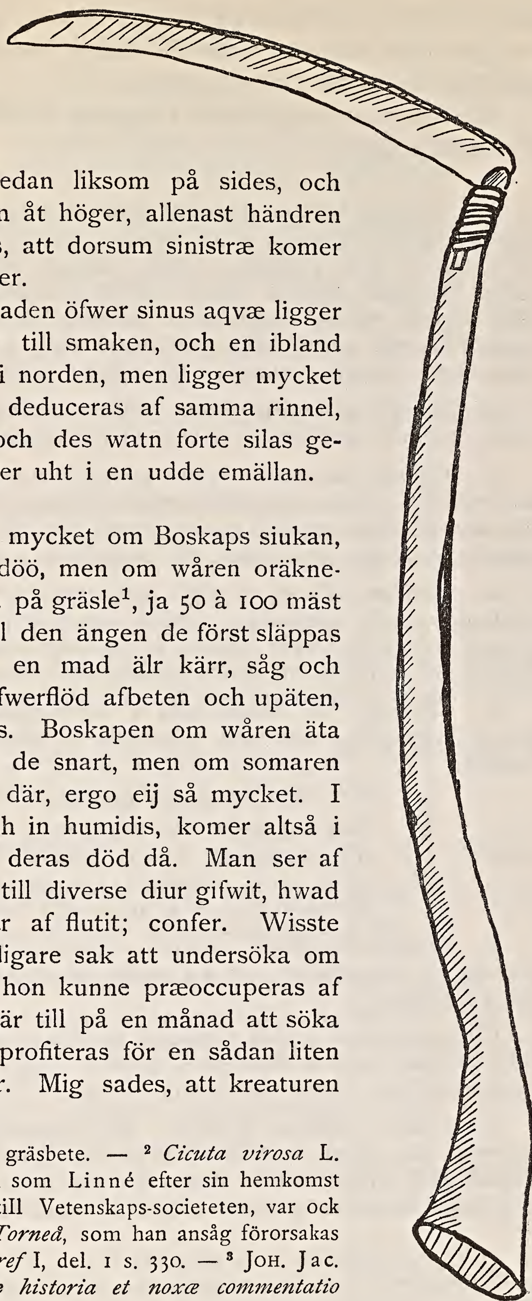
Till mig kom här så många finnar, att jag blef rädd för dem, hka alla woro lippi och nästan blinda. Offta såg man här en blind och en 100:deles blind leda den blinde. Fåfängt war dett för mig kunna föreskriwa dem något medel, så länge causa peccans war ubique præsens, sc. deras rökhyddor, utan om jag rådt, hade de skolat hängts på wäggen och fått 15 par spööd, tills de giorde skottsten på sina stugor, helst som wed eij felar, hkt woro nödwändigt att öfwerheten dem imponerade. Abstrusara har jag aldrig sedt sine causa sufficiente. Sådana woro karlar af 30 à 40 åhr, qvid fiet in 70nariis.

Finlide. Caulis 2 pedes longus cum semipalmo, rotundus. A funiculo caulis Pes 1 recta procedit, deinde extrorsum leviter curvatur, deinde apicem versus introrsum, ut recta linea respondeat rectitudini inferioris caulis, apex crassiusculus.

Gladius ut nostratium fere longit. Pes 1β, latitudo vix ℥i, levissime curvatus; dorsum ut in nostris ab uno latere elevatur.

---

[1] *Gentiana nivalis* L. — [2] *Wahlbergella apetala* (L.) Fr. Jfr Fl. Lapp. p. 144.

De hålla des sinistram uti apicem, att des dorsum wetter upp, men dextram där flexura lychtas, att venter wetter upp, slå sedan liksom på sides, och åter på wänstra sidan åt höger, allenast händren wridas, doch eij lyfftas, att dorsum sinistræ komer under och dextræ öfwer.

Wäst söd. från staden öfwer sinus aqvæ ligger en surbrun, nog god till smaken, och en ibland de bästa jag sedt här i norden, men ligger mycket sankt, att des origo deduceras af samma rinnel, hkn går ofwanföre, och des watn forte silas genom jorden, som skiuter uht i en udde emällan.

5. Här taltes så mycket om Boskaps siukan, då om wintren några döö, men om wåren oräknelige, så snart de koma på gräsle[1], ja 50 à 100 mäst årligen. Jag söckte till den ängen de först släppas på. jag såg det war en mad älr kärr, såg och Cicuta aquatica[2] till öfwerflöd afbeten och upäten, ergo sic argumenterdes. Boskapen om wåren äta wähl up gräset, ty dö de snart, men om somaren taga en bit här, en där, ergo eij så mycket. I ängarne wäxer hon och in humidis, komer altså i höet, är orsaken till deras död då. Man ser af Wepfero[3], som henne till diverse diur gifwit, hwad swåra symptomata här af flutit; confer. Wisste altså jag i dag eij nödigare sak att undersöka om än denna, hälst som hon kunne præoccuperas af en piga, som legdes där till på en månad att söka uht, och altså skulle profiteras för en sådan liten stad öfwer 200 plåtar. Mig sades, att kreaturen

[1] *Gräsje* (prov.) = gräsbete. — [2] *Cicuta virosa* L. Bland de »Observationes», som Linné efter sin hemkomst från Lappland inlemnade till Vetenskaps-societeten, var ock en om *Boskapsdöden i Torneå*, som han ansåg förorsakas af denna växt. Se *Linn. bref* I, del. 1 s. 330. — [3] JOH. Jac. Wepfer. *Cicutæ aquaticæ historia et noxæ commentatio illustrata* (Basel 1679).

skulle blifwa så gifftade, att om de flåddes, swulnade händren upp, ja några dödt där af. Convenit itaque loco, viribus, facie externa, præsertim pinnarum cum Oenanthe.

Här fants omkring maden i ängarna blandade med buskasie wid latera sinus maris:

1. *Veronica* erecta[1], superius ramosa, polystachia, foliis inferioribus acutis, cordato-oblongis, acute serratis, superioribus lanceolatis, serratis, in caule 2, 3 s. 4 oppos., petalo tubulato, ad duas tertias in 2 labia diviso, quorum superius latius, ovatum, obtusum, erecto-patens. *Inferius* 3fid. æqvale, medio angustius. 2 stamina, longissime subulata, ad divisuras labiorum posita (:hinc personata est:), pist. 1 reflex., *capsula* cordata, sumo margine angusto. In singula spica flores numerosi.

2. *Seleri*[2], ni valde fallor, vide in natura. Petala alba, patentia, acuta; umbella particularis tecta, ad universalem rariss. 1 vel 2.

3. *Gallium* parisiense[3], caule 4gono sulcato; folia lanceolata, extrorsum latiora, acuta, aculeolo munita, echinata ut caulis. Hinc apparine; flos non tubulatus, semina non echinata, alba, flos albus, folia 4 e regione inferius, superius autem sex, sub umbellulis 4 ad 2; caulis procumbens.

4. *Gallium album*[4], caulis 4angularis, erectus, ramosus, superius præsertim; folia e regione 4 sessilia, lanceolata, basin versus fere latiora, 3 nerv., margine leviter reflexa, ad umbellulas minores folia 2; semina 2 subrot., in scrotum conjuncta, pubescentia; flos non tubulatus.

5. *Cruciata*[5], ni fallor, folia 4, ovato-oblonga, obtusiuscula, basin versus angustata, flos non tubulatus, ni fallor; confer Lapon. sylv. Lulens.

6. *Clymenum parisiense*[6]. Caulis 3angularis, cujus duo anguli in alas desinunt, s. margine compresso acuti, alis 2 foliola, foliola pinnata in capreolum desinentia, 2bus s. 3 pinnarum paribus instructa, lanceolata fere; fl. violacei, 3 à 4 in singula rachi.

2 foliola

7. *Angelica tenuifolia*[7]. Angelica umbellulis globosis mihi. Umbella universalis communiter 1, 2 à 5 radiis tenuissimis instructa, particularis ad 8 adsumpsit.

Curiosum qvod petioli umbellæ particularis, planta cum læte floret, nulli visibiles, sed ut Sambucus rosea s. Sphærocæphalus globosus evadant umbellæ. Petala lanceolata, patentia. Caulis striato-sulcatus.

8. *Cicuta aqvatica* Vepferi. Ad Oenanthem referrem ex facie externa, qvæ mirum quantum conveniat; qværitur num flos conveniat? Petioli cavi, inflati, erecti. Pinnæ 3, raro 4pares, angusto-lanceolatæ, 3 a 7 serris in caule, in foliis radicis pluribus instructæ iisque distinctis,

---

[1] *Veronica longifolia* L. β. *maritima* L. — [2] Obestämbar umbellat. — [3] *Galium uliginosum* L. — [4] *Galium boreale* L. — [5] *Galium palustre* L — [6] *Lathyrus palustris* L. — [7] *Angelica silvestris* L.

interdum unica serrula inferior a margine inferiore in pinnulam spuriam excrescit, apex unicam vel 3 umbellas fert.

Univers. nuda, raro radius 1; *particul.* 7 breviss., angust., acut. Petalorum apex inflexus.

9. *Sceptr. Carol.* capsulis roseis; color flavo-albus, apex carneus, obtusus, magnitudo capsularum alterni internod. 4digiti æqval.

6. Dies sabbati sanctus sc. ideoque recreationi animæ et corporis anwändes; såg i kyrkian Kong C. XI egen observation om solen 1694 14 jun. Solen sågs till inemot 12, då en liten moln fläk skygde, men doch war hon öfwer horisonten; doch går om wintren solen intet under horizonten, utan synes wid solstitium. Qværitur an ad polum videatur?

Finpigorna hafwa stora pattar, lappigorna små et qvales crudas servat puella marito.

7. Torneå stad ligger på en liten öö, som är bebod wid stranden på sudwästra sidan; denna kallar jag öö, ty på norra sidan går ett litet träsk, på östra i söder stora Tornälf, på södra i wester och wester går ett sinus in af siöen, såsom en stor elf, men mycket grund, att intet fartyg kan koma närmare än på 1 mihl när; detta sinus har tillförne warit kongådran af strömen, som nu sig på wenstra sidan skurit, att om somarn är nästan aldeles tort emällan träsket och sinus.

Jag war uppe uti klåcktornet wid kyrkian, där Hans Majst. Sal. Kong Carl XI såg solem inocciduum d. 14 jun. 1694.

8. Fans intet märkwärdigt.

9. Reste från Torneå till Kimi, där stora laxfisket war; hinc rikare än Kimi laxfiske, Limingo äng, Storkiörus åckrar.[1]

10. Blef i Kimi hoos probsten till d. 11; fant i dag en

Caryophyllus[2] petalis reflexis, multifidis a basi, fere purpurascentibus, ungves extra discum etiam angustati, ad flexuram supra pubescentes, sordida pube.

Item Salix foliorum basibus appendiculatis,[3] item ad ripas maximi fluvii Alsine repens foliis gramineis.[4]

Qwinfolken, när de skola föda, bruka dricka bränwin med peppar uti, dels att blifwa druckne såsom af narcotico, dels att provocera dolores.

---

[1] Ett i Finland vanligt talesätt. — [2] *Dianthus superbus* L. — [3] *Salix hastata* L. — [4] *Sagina procumbens* L.

Jag lärde af Probstinnan att förekoma äffterwärkarna, att man knapt skall känna dem, sc. då första barnet födes, och funiculus umbilicalis skärs af, tages litet af blodet uti en sked och supes af modren, hkt sedan uti hwar och en barnsnöd repeteras, då dolores post partum, ipso puerperie multis difficiliores, förswinna.

I Melpad etc. hafwer folket sina fäbodar, där öfwer säts en piga, hkn för hwar ko skall skaffa 1 Lpd smör, 1 Lpd ost och 1 Lpd mesosmör.

Att få nog smör, sätt miölken uti källare älr ett huus af dubla wäggar; kalt måste dett wara. Miölken står här 2 dagar minst älr till flöten släpper fingret, då man tager på henne, löpnar doch eij, utan blifwer helt tun och blå, men gräddan ganska tiok och fulkomen, hkn samblas i kiernan, och är hon så tiok, att man offta wet, att då man litet kiärnat, har man lagt kernan på sides och intet runnit uht, ty är hon tung att kiärna.

Miölken, som är qwar, giöres ost af, wärmes, löplägges och ystes, där till han intet doger af suurmiölk. Till att äta är sådan tun miölk icke särdeles tienlig. Serum a casei separatione relictum alias ad Syra conficitur, id est, öses sedan han kalnat uti ett kärill, tunna etc., då han står länge, blifwer ganska seg. Communiter tamen coqvitur, et per duas vel 3 dies collecta med ny kokas, till litet och tiokt som en gröt är igen, slås uti ett kärill, säts af och skall stå rätt stilla. Blifwer hård och mesosmör. NB. den blå miölken kan kokas som söt och löpnar eij.

Giesmiölk. kernmiölk slås uti ett bunke, låter stå till hon begynner giesa, då slås till nästan 3:die älr 4:de delen sött miölk, låter åter giesa tillsamans, då inunder sätter sig ett serum, som genom en tapp tappas uht. När något tages bort och ätes, slås åter söt miölk på, och så reitereras hela 14 dagar, då denna blifwer tiok och kostelig.

Servetmjölk. Man tager en fihlbunke, som nästan begynner giesa, att liksom hydatides finnas emällan flöte och miölk. Sura miölken skärs i kors med många korsskärningar, serum silas bort, och hon lägs uti en servet, hänges upp, då all wätska rinner frå och hon blifwer hård, slås södt grädde på och ätes.

Ostrobotnia.

11. Reste från Kimi probstgård, Past. Frosterus, fru Christ. Vidi Lumme Wormi; digitus exterus maximus, medius modicus, interior parvus, pollex s. intimus minimus.

Ett ickornskin om wintren tagit: swantsen halfwa ytterst hwit, extimi digiti pedis hwita, hwita öron.

I dag fant jag Stratiotes och Butomus, Mesomora, Palma christi maculata,[1] Gnidium.[2]

Calceolus vulgaris,[3] sed defloruit.

Cal. 4fol. colorata, lanceolata, longa, quorum 2 superius et inferius longiora et latiora, 2 lateralia angustiora.

Pet. 2, quorum superius inverse ovatum, reflexum, apices condit. an pistillum? inferius inflatum, obtusum, toffliforme. Apices 2. Fructus infra flor. ovalis, trigono-hexagonus, 3 valvis ad latera dehiscentibus, quibus columna interjicitur, 1 loc.; semina loculæ secundum mediam longitudinem placentæ adnata adherent. Facies Veratri.

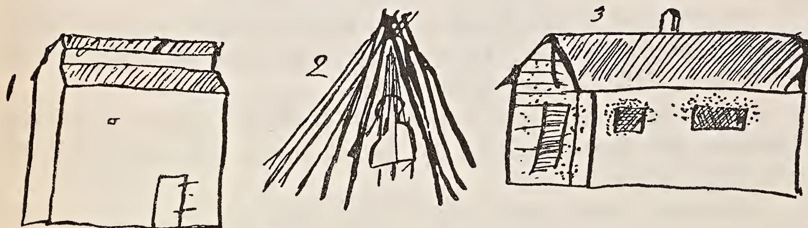
12. Skogarna äro af biörk älr gran med tall blandad. Juniperus parca. Plantæ in sylvis læte vigent et magnam adipiscuntur altitudinem.

Baccæ Labruscæ,[4] Vaccinii, Mesomoræ, Empetri, Chamæmori heic copiosæ.

Sceptrum C. ubique in via regia.

Giärsgårdar äro mäst på sides bögde älr horizontales.

[1] *Orchis maculata* L. — [2] Antagligen *Daphne Mezereum.* L. — [3] *Cypripedium Calceolus* L. — [4] *Rubus saxatilis* L.

Domus är rökstugor, *Pyrter* dictæ, ubi nullus focus, sed tantum *ugn*, qvi undique parietibus veluti instratus est, ut supra planus evadat. Ante hujus orificium subtus *grufva* jacet, sed nullo umbraculo tecta ut in Norvegia, ideoque cum ardet in fumo, janua aperienda erit, ut fumus per eam exeat. Est qvidem in tecto ex ligno velut *pipa*, sed raro aperitur. Putant enim calidius fieri, si per januam fumus transeat; och mena att om skotstenen skulle wara, skulle de frysa, quæ ratio mihi videtur plane falsa. Mon dett wore intet bätre hafwa skotsten och lagom warmt, än hett som uti en badstuga med blinda och lippa ögon, swart och genomsotug stuga, ligga på golwet, då röken går, ja på golfwet bädda sig säng? Tycks och så mycken kiöld kunna stiga genom dörren, som genom skotstenen. Ja, de äro så rädde om warmen, att de eij töras bruka fönster, utan i des ställe gluggar, och altså Noctuæ instar amant tenebras. Jag såg in genom ett fönsterglug, där i huset war helt atrum, fast både barn och folk wore inne, och såg eij mehr än 2:ne ögon, gloendes som diefwulen i en kanna, men då jag såg äffter war dett en kanna, och kom då hog sättia des numerum intra eos, qui ignem de se præbeant. Jag wett i Småland, där böndren elda uti sina ugnar, hafwa de en sådan warma, att de må stekas fast än skotsten. Här brändes som i Småland stickor. Jag tror och aldrig att den öfwerflödiga wärman om wintren, här, där så stark kiöld är, skall gagna. Vid. N:o 3. Julstänger äro här 2:ne ända långa. Ingen säng, ty de ligga på golfwet, doch om somarn mäst i lador; bänkar i stugan runt omkring. Bord uti hörnet, ugnen opposito.

Och såsom dett skulle wara asserderligt om somaren elda uti dylika huus, hafwa de ett apart huus, uti hkt de koka, hkt är bögt nästan som Lapparnes kotter, fast 3 gånger så högt och 2 gånger så bredt, doch eij täkt, utan som en wedkast upsatt med stockar, klöfda gärsle stänger, hwar uti de koka, och bränna bränwin. Vide N:o 2.

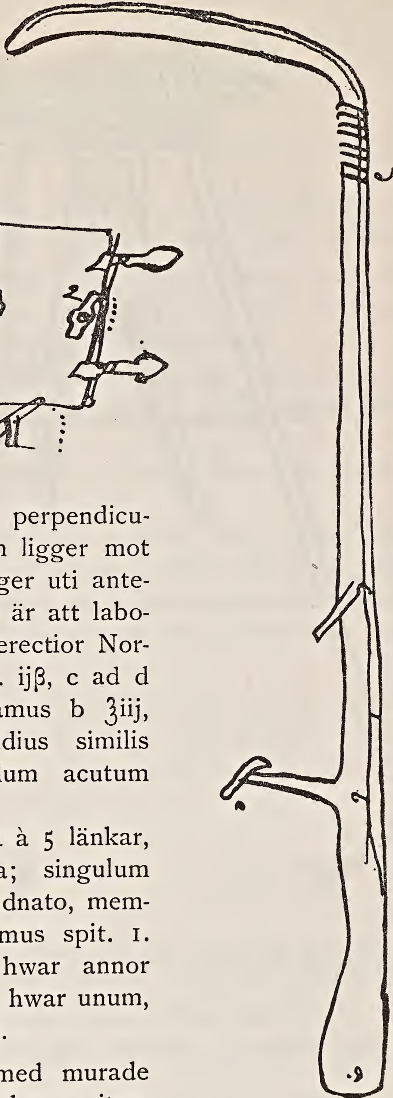
Stegerhusen[1] bygga de liksom på några gästgifwaregårdar synes, sc. tecto interrupto med en ståk, är högt, men eij särdeles widt. Vide N:o 1. NB. det är ofwan widare.

Folket, som i åhr ledit stor miswäxt, skära wippan och öfwersta af halmen till finaste hakelse de kunna, mala och baka bröd af, andra baka tallbark.

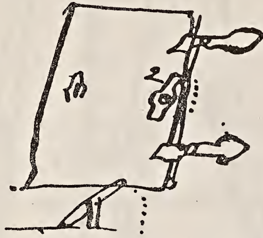
Åckrarna, som rogen war i höst sådd på, stogo helt gröna; winterrogen, som i fiohl såddes, war ännu eij skuren.

[1] Brygghus med bakugn.

Nekerna sättias eij på krakar, utan läggas 10 i hop, att dett ena nekens ax täcker dett andra och stå inclinato erectæ. Sedan föras de i riorna, som här se aldeles ut som bastugor med klappurugn.

Dörrarnas remora älr uppehållare är hehl divers ifrån dem, som i småland finnes och står på golfwet och stupar fram och till bakas; ty denna sitter mitt på dörren och wrides omkring. Smol. N:o 1. Ostbot. 2.

Amanita[1] petiolo crassitie pennæ anserinæ biunciali; capitulo semigloboso, supra pallido, subtus concavo, lamellis alato.

Liar brukas här tämmeligen lika de norska, men differera där uti, att manubrium superius recta protendatur, inferius supra caulem perpendicularis och apex är planiusculus, som ligger mot armen, så att man med sinistra tager uti anteriori manubrio sub caule. Nyttan är att laborator får gå nästan erectus, doch erectior Norvagicis; a ad b Pes jβ, b—c Palm. ijβ, c ad d Ped. ij, latitudo b ʒij plana, Ramus b ʒiij, c unc. iij cauli oppositus. Gladius similis Smoland., sed a caule ad angulum acutum flectitur.

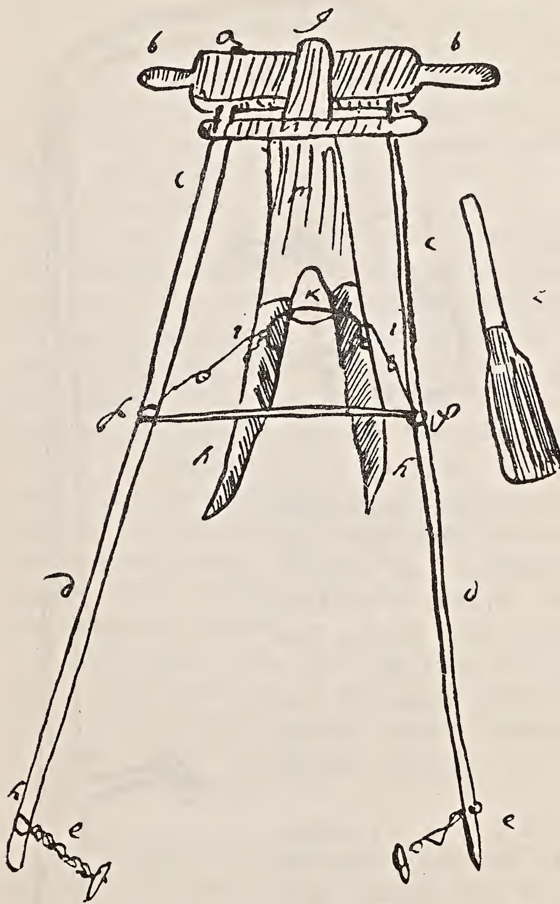
Harfwen är af 4 à 5 länkar, i hwar 12 membra; singulum membrum är ramo adnato, membrum spitam. 2, ramus spit. 1. Och alternera att hwar annor håller ramum unum, hwar unum, hwar andre ramos 2.

N:o 1, stegerhuus här äro med murade kätlar att koka hästdynga uti till boskapen, item

[1] *Agaricus* (obestämbar).

att warma watn att slå på renmossa till boskapen. Öfwerst uti rökes fläsk och lax. Men miölken får en wederwärdig smak.

Om wintren arbetas uti pyrterna, att gluggen står uppe, och ändå är warmt. Dörren stänges, då brinner, om icke mulit.

a basis lon. Palm. 3, lat. Palm. 1.
bb manubria longa Palm. 1.
cd calami longit. Ped. 6, rotundi.
e affixa, inter a et e distantia Ped. 3.
f conjunxio plana.
g et m long. Ped. 3, latit. Palm. 2β.
h cornua longit. Palm. 5, distantia baseos ʒiij, apic. ʒij, osseæ longit. Palm. 4.
i amplexicaulis.
k conjuncti [?] amplexi interque interpon. [?] manubrium L. Distantia cornu a cauliculis Pedes fere 2. Male cornua ita aperta, potius connivent. NB. cornua a latere interiori deorsum nutant, ita ut cum spatula L intendatur per k et lägges på en af dem, kastar hon på sides möllan, och alltså alterneras med hwar får på hwart horn.
m est leviter curvum ut et cornua, men då diup grop älr watnfor kiöres, lägges L parallelt på m et h.
f ringar, hka hålla i jernen i, att icke cornua skola gå för långt neder.

I Torneå brukas ingen plog, utan all jord wändes med spade. I Kimi äfwen så, allenast rågjorden plöjes med denna plog.[1]

[1] Figuren med tillhörande beskrifning har afseende på den s. k. finska gaffelplogen, som utförligt beskrifves af Joh. Lostbom i Hushållnings-Jornal för Jun. 1780 s. 7. — Ofvanstående beskrifning mycket svårläst och därför ej säkert dechiffrerad.

I Kimi för en älr 2 personer lägs hehl servis, 5 à 6 talrikar med skedar, serveter etc. qvia usus. På gästgifwaregården fritt taffel.

I Kimi probstgård fant [jag] Salicaria foliis alternis, gradualibus, floribus in alis singulis.[1]

Jag hade tänkt i Österbotn resa något stycke, men då jag kom på gästgifwareg., fick jag hwarken häst älr mat, ty de förstodo mig eij, eij heller wille förstå mig, ty reste jag tillbakas d. 12 Aug. ifrån . . . .[2]

Finnarna i Österbotn äro kläde nästan som lappar och altså conveniunt cum iis.

Conven.: 1. myssa, 2. liusgrå jacka, 3. byxor, som gå i skorna, 4. kienger, 5. cingulo cum cultro affixo, 6. inga knappar utan häcktor.

Differunt: 1. qvod careant en hög krage, 2. qvod habeant halstuk, 3. råcken, framan öpen, 4. skiortor, 5. cingulo med intet mehr än knif påhängd, någon nyckel uti ändan, 6. binda om knäna.

I kyrkian såg jag dem wara giordade merendels med en lits af swart kläde ifrå refwen, hkn de kring sig 2 à 8 gånger slogo, hkt stack af som swart på grått.

Qwinfolken däremot äro klädde med kiöpte saker och aldeles diversæ från lappqwinfolken.

Österbotn är ett sidlänt land, med många kärr, giölar och myrar. Gräset wäxer högt, men är doch så swårt äffter höö, att de kiöpa hästdynga i Torneå, den de koka i sina steger i nedmurade kiättlar, och gifwa fäet att äta. Item warma watn och slå på renmossa.

Österbottningarnas bröd i denna dyra tijden war mest af wippet på kornet, som war sönderskurit småt som korn och malet.

Winterrogen, som i dag 8 dagar såddes, stod nu helt grön.

Ankom om afftonen till Torneå igen.

13. afhörde jag uti Torneå bondekyrkia en finsk gudstienst. Såg och en ächta hustru äffter födslen tagas i kyrkia i koret wid elevationen.

Ibland finkarfolket såg jag, att de mäste hade hwit hår, älr hwit, som per tempus blifwit fuscum, ingen rött, ganska få swart, alt rankogt, tämeligen rakt.

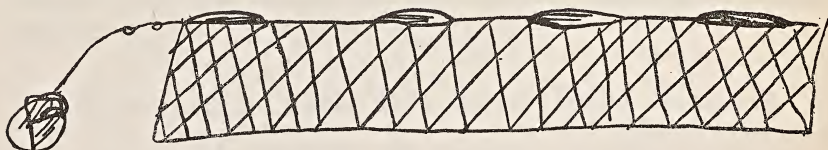
Physiognomia et marum et foeminarum phlegmatica, oqwickt, såsom och kroppen är, inga subtila lineamenter, decolor.

---

[1] *Lythrum Salicaria* L. forma; se Fl. Lapp. p. 153. — [2] Tomrum i originalet.

Kimi elf skillier eij Wbn från Östbn, utan en liten älf på wästra sidan.

Sijk fångas här på ett underligt sätt. Sijken går som laxen mot strömen, därföre fiska de allenast wid stora forsar, där sijken

eij kan komma upföre, hafwa en nätt håf, gå nakna mitt på kropen i starkaste forsen, hafwa offta ett rep omkring sig, och en karl, som står på landet, att icke man skall af strömen tagas bort, gå så uht och taga nedföre.

Siälar fångas på många sätt, antingen med skiutande älr nätt. Näten äro af hampa, 3 à 4 famnar höga, tråarna tiocka som en gåspenna. Hwar maska extensa 2 span lång. Inga stenar på undra tennelen, med aflånga flöten ofwanpå. 4 à 5 nät bindas offta i hop och wid ändan en stor sten med weje[1] uti, som håller i nättet.

När skiälen komer, ty det lägs, där han har sitt tillhåld, ty han giör fiskarna stor skada, så wähl med dett han äter fisken, som rifwer näten. När han komer, kastar han öfwer hufwudet, tills han inwiklas, ja offta med foten fästes.

Wid kyrkian på sandbacken wäxte copiose *Gr. spica triticea marit.*[2] med sina blå blad, ifrån alla andra hehlt diversa och specieuxa. Jag tog uht några korn, hka woro stora som rog, ty kom jag att tänka på om icke detta kunne blifwa en säd, att sås på moar; allenast man lärde culturen, som doch eij skulle blifwa så swår.

Comod: 1. ty de sterile sandmoar, på hka ingen ting annat wäxer, fingo excoleras; 2. är radix perennis, dett ingen säd är och altså eij behöfde sås. Kanske och att roten torde dåga i nödtid.

Långa finnen i Stockholm Daniel Cajanus war föd i Ostbotn af Capell. Cajanus. Då han föddes, war [han] eij större än andra, war nog siuk, besynnerligen i bröstet, till 12 à 15 åhr.

Mig sades, att de hört offta om wintren åskan dundra på fiellen,

---

[1] *Veje* = vidja. — [2] *Elymus arenarius* L. Om Linnés förhoppning, att detta gräs skulle kunna odlas såsom ett för Lappland passande sädesslag, se Th. M. Fries, Linné, lefnadsbeskrifning I s. 138.

I Torneå fiellen kommer kalt wäder från söder, men blidt från norr, qvia mare.

Lapparnes magnet är:

1. Stora tallar, hka på södra sidan hafwa flera ramos, på norra inga.
2. Myrstackar, wäxer gräs på södra sidan och Vaccinia, på norra intet.
3. Aspen, cortex raggot på norra, på södra slätt.
4. Torra tallar i kärr, Usnea nigra[1] a latere septentrionali excreta.

Här äffter kunna de giöra sin resa i willa skogen. gör tu dett samma.

Då de skiuta någon will ren om somarn, lägges han i kalla kiellor, då de af honom taga äffter hand.

Kalkstenar af en underlig halt, hka brännas i Kimi, Torneå och annorstädes omkring wid siökanten.

14. Silfwermalm från Hiertat, proberat i Colleg. Metall., håller 40 procent bly, men 3 à 4 silfwer. Vide N:o .

Regnade nog.

15. Fans *Spongia lacustris Newtonii*[2] wid färgan till Torneå.

16. Fant jag Artemisiam hafwa ett altför underligt flos.

17. Reste från Torneå åht Calix siöwägen. Wädret war contrairt.

På holmarna fan wij öfwerflödigt Baccas Vaccinii et Rubi saxatilis.

Item på Korsholmen ett Behen, an qvod in agris, cui partibus satis similis?[3] Wäxte på stranden i klappur, Calyx oblongus, folia angusta, fr. 1 caps., erectus, ovalis, alias Behen similis.

Oeconomia Angermannica.

Jordmonen är divers, nu ler, nu sand.

Åckren sås hwart annat åhr, hwart annat åhr hwilar, så att då halfparten hwilar, sås andra halfparten. Den hwilande plöies hela somarn, att intet gräs får wäxa uti honom och förtaga musten,

Korn sås allenast på åckren, swedior sås rog på, doch eij ömnogt.

---

[1] *Alectoria jubata* (L.) Ach. — [2] *Spongia lacustris* L. — [3] *Silene maritima* Wither. (*Cucubalus Behen* β Linn. Fl. Su. ed. II p. 147).

Rofwor och rog sås tillsamans på åckren, och eij som annorstädes dett ena året rofwor, andra rog.

Rogbrödet bewaras allenast till främmat.

Brödet af korn är 3 slag: 1. af rena kornet, 2. af korn och agnar, 3. af pura agnar, undertijden ett par näfwar korn tillagde, spisbröd.

Plogen är som uti Wbn.[1]

---

18. *Salix foliis Oleæ sativæ*[2] på holmarna wid strandarna i klappur,

est frutex 3 pedum, diffusus,

caulis griseus, gemmis sordidis, elato [?] subrotundis, solitariis, gradualibus, respectu magnitudinis maximis.

Folia gradualia, oblongo-lanceolata, obtusiuscula, petiolis vix manifestis insidentia, nervus infra obtusus, longitudinalis; venæ nullæ.

Supra viridis, punctis minimis, albis, undique adspersis, secundum nervum levissime sulcatis, albidioribus.

19. Vid Calix marknad underrättade jag mig om landets commercier, som äro singulaire ifrån all annor nästan i werlden, så att jag intet kan se, hkn putsar den andre. Borgaren menar sig närra bonden, men jag tror han sielf blifwer närrad.

1. Här handlas gemenl. med waror mot waror.

2. Kiöpmannen förer merendels sina waror till bonden på landet, ehuru af wägen han då ligger, älr och till marknaden, där han hemtar.

3. När en borgare begynner handla, är hans förnämsta, att han kan få många, ju flere ju bätre, adhærentes, som skola gifwa honom gods, dessa bönder kallar han gieldbönder.

4. Böndernas förmon, emot att de till en borgare allt sitt gods afleverera, är, att han betalar för dem deras utlagor hoos upbördsmannen, antingen sielf älr genom wexel.

5. När borgaren får godset af bonden, giörs intet prijs, utan sedan borgaren komit hem från Stockholm, föra de upp i sin book ungefär som de fått i Stockholm, äffter behag, och däräffter betalas bonden.

6. Eijhäller får bonden wetta priset på de waror, salt, tobak, säd, kram etc., som han tar från borgaren, förn deras åhrs liqvidation sker, som doch eij sker hwart åhr.

---

[1] Ett streck utgör här skilnaden från de på föregående sida afbrutna dagboksanteckningarne. — [2] *Salix phylicifolia* L.

7. Så länge som bonden acqviescerar hoos samma borgare, har han credit, och får förskott på nödiga pengar, ja fast än de waror han årligen lefvererar, eij stiga till interesset, ja fast dett woro några 1000 dlr. Men går han till en annor med sina waror, måste han straxt betala, älr seqvesteras han.

8. Bonden förer aldrig waror till torgs, utan då han har tillfälle älr nödigt resa in, tager han mäst med sig, älr och söker borgaren honom hemma i huset.

9. När städerna först funderades, blef tillagdt hwar och en stad wissa sochnar, som de kallade handelsgebiter, hwaräst ingen fick utom sama stad handla. Dessa gebiter äro sedan genom Kgl. förordningar upslagne, att frimarknader måtte hållas, där grannar och exteri fingo handla. Men här har dett intet komit att practiseras, dels som de ligga så aflägse, dels som borgaren skulle tycka sig här igenom blifwa ruinerad, då här handlades med contant.

10. Inga frimarknader äro här, utan allenast upbördsmöten, då borgaren och bonden mötas, och kallas mötesplatser. Ut in Calix d. 19 Aug. qvotannis, uti Torne Febr.

Incommoda.

Borgaren:

1. lämnar uht så många pengar, hka stå på ett ställe, med hka han älliest kunne giöra sin handel.
2. att han skall föra sakerna på landet till bonden och från mötesplatsen till staden.
3. här af sker, att många borgare hafwa 100000 dlr gield . . . .[1] hka till mästa eij blifwa betalte.

Rustici:

1. det han accumulerar mehr på sig än han kan betala.
2. att borgaren får sätta priset på hans waror.
3. att han eij får söka få bästa priset.

Finkarlarnes och Wbtnes skiortor här uppe äro om halsen lika skiortor, om armarna särkar; pigorna bruka lossa öfwerdelen, och gå i särken, som är rynkt som en kiortel.

Landet Wbn är mäst bebodt jämte stränder och floder.

Chasma[2] syntes d. 18 à 19, hkt äfwen synts för 8 dagar; så bittida begynna de här.

---

[1] Ett par oläsliga ord. — [2] Se sid. 31. not. 1. Att norrsken skulle visat sig så tidigt som i förra hälften af Augusti (gamla stilen), är väl föga sannolikt; måhända afsågs här med chasma själflysande moln, som någon gång visa sig.

Rodarne, som fingo wattublåsor på handen af starkt dragande, togo, såsom ett remedium specificum, grytskedar, som woro helt heta af dett man rört i grytan med kokad fisk, och hade på fingrarne, der blåsan war, hwar af de gingo bort.

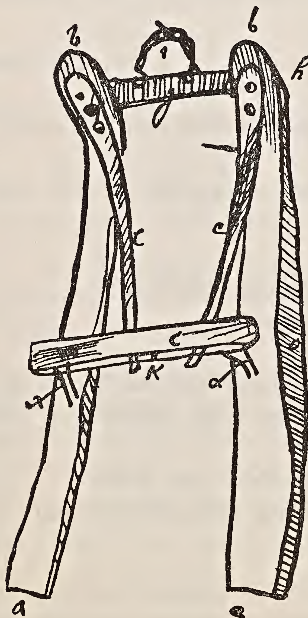
Taim,[1] species salmonis, 2 span lång (hkn war stor) cauda vix bifida, os non aduncum, alias salmoni maxime similis.

Så snart kornet är intagit, tröskas dett litet, doch komer eij mehr säd än dett grofwaste och striaste uht, på dett intet skall spillas i laget och att dett grofwaste må koma från dett sämsta.

Slagan är hög till min wäst och smalachtig; clava är crassior, 3 span lång, afiixa wid manubrio med en rem, 1 span långt spatio.

Taken i Wbotn äro af näfwer, hwarpå lägges ingen torf, utan runda stänger, tiocka som armen, hka alternatim apicibus respondera på öfwersta takets rygg och genomstyngas, att 1 span står ofwan i kors. Nederst, emädan de äro tiocka, äro de fere contigui. Innan dett är liksom ett annat tak med måssa och mull på, doch detta allenast där warmt skall wara.

Hoos Häradshöfdingen i Calix woro 3 swaner, tagna ungar, helt tama som gies, qvibus satis similes, ut eodem genere jungi debere dicam. Rostri apex planus, niger cum marginibus. Medium convexo angulatum, ita ut convexitas summa in angulum assurgat, medium carneum et nares oblongæ; basis plana s. 4gona, duobus sinubus sursum assurgentibus, pallida; margo ut in concha venerea.

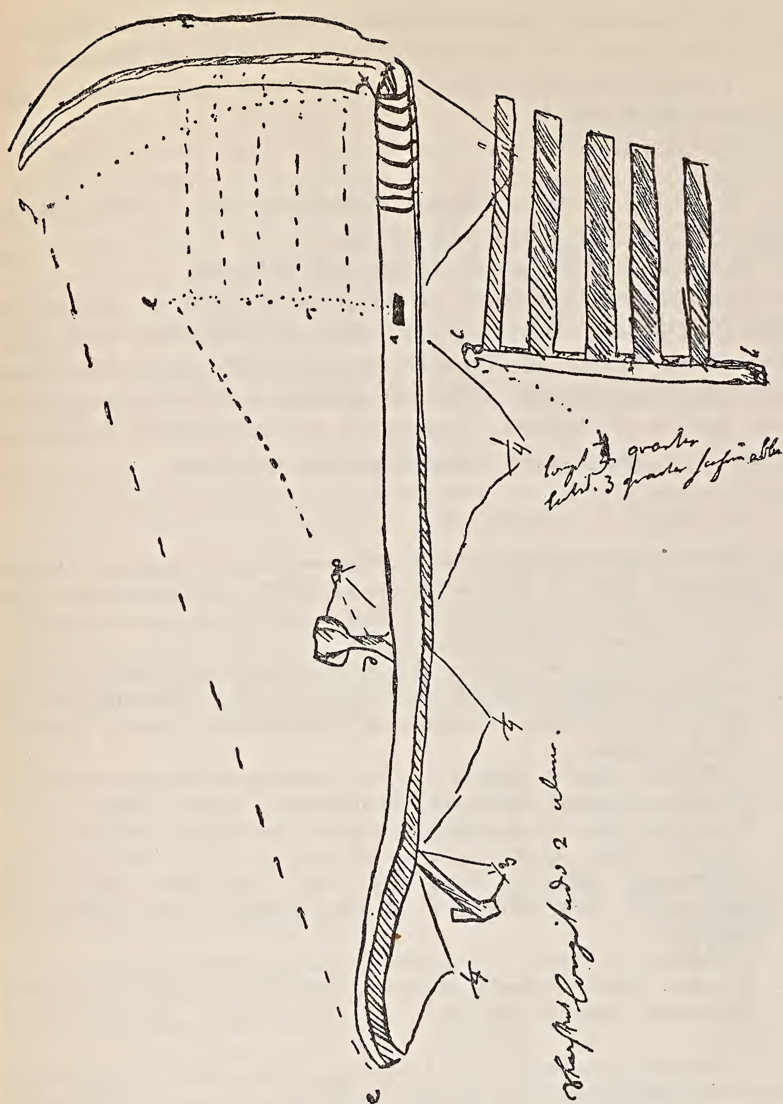

Stötting.

a b longitud. Ped. 3β, latit, 4β, altit. ℥ij ℥ad lit. d vero alta ℥β ubique, alias æqvalis proportio.
c longit, Pes 1β, latit. ℥ 3β, altit. ℥ IV.
d vid. lit. a et b.
e claviculæ longit. Ped. ij, latit. et altitudo ℥ij. 8gonus est.
f longit. et latit. Palm. 1β.
h a linea recta elevatur ad Palm. 2β.
g longit. Pes j, præter fulcra latit. ℥iijβ, altit. vix ℥j.

Stötting är ett slags drog, på hkt wed kiöres med före om wintren, af biörk giord.

[1] Taimen = hafsöring eller unglax.

Åsarna a ad b äro bredare än ordinairt, wid lit. d högre, älliest flatachtiga.

Twärtröskelen, på hkn onus lägges, är wid latera genomborat, att upståndarna må gå där igenom.

Här uti sättias och målsticker, ett span höga.

Claviculæ äro anterius latiores, ad apices genomborade med 2 à 3 clavos ligneos, att icke tröskelen skall dragas till bakas.

Twänne lika drogar bindas en äffter den andra genom foramen på twärtröskelen ad k.

Wejan i är af biörk.

Wid Calix fants 1. Hippuris ramis bifurcatis, 2. Pentaphylloides facies Fragariæ,[1] 3. Erica foliis Sinapi.[2]

I skären wid Calix och Torneå fins kalksten.

Cronby lidar[3] till korn. Är skapt aldeles som de ordinaire finlidar, med främre taket inunder. Men på dett intet skall spillas, sättes b uti a och där inunder en pinne igenom; ett band bindes uti c till d och så slås. NB. den nedersta furca af rifvan går föga öfver apicem af skafftet. Justeringen till ensis inclinatio blifwer af en trå, ab e ad f, desinit 3 twärfinger ad apicem g.

31. Aug.[4]

43. *Boletus flavo sordidus, capitulo plano-convexo, infra plano.*[5] Capituli diameter Palm. j fere; supra est sordidum, viscidum, infra sordide flavum; petiolus ejusdem fere longitudinis et coloris, basi crassiuscula, albidiore, spatha nulla.

44. *Boletus capitulo semi-globoso.* An varietas? sed minor omnibus partibus.

45. *Amanita*[6] *albicans, capitulo convexo, petiolo albo.* Capitis diameter ℥iij, supra plano-convex., albo-pallidus, vix manifeste viscidus, infra convexus, albidus.

Petiolus sensim angustior, ℥iv., spatha superius sita, albus, per senectum margines finduntur et reflectitur caput adeoque lamellæ franguntur, cum margo infima convolute reflectitur. Inodorum.

46. *Amanita erecta, capitulo supra viscido, brunneo.* Caput convexum (:raro concavum:), supra viscidum, brunneum, ℥iij, infra planum (:raro convexum:), carneo-album, ut et ipsa substantia capitis, summa cute derasa.

Petiolus ℥v (:raro 3:), sensim angustatus, albo pallidus.

47. *Amanita capite et lamellis brunneo-sordidis.* Caput supra semigloboso-convexum, diamet. ℥iß, fusco sordidum, infra planum, brunneo-

---

[1] *Sibbaldia procumbens* L. — [2] *Erysimum cheiranthoides* L. (?) Säkerligen genom felskrifning *Erica* i st. f. *Eruca*. — [3] Fig. på sid. 193. — [4] »I Calix fick jag föllia med en Häradshöfdinge till ÖfwerTorneå, där ifrån kom jag med båt till Kengis och Jonesvando, och alt till jag komit 4 mihl när Juckasiervi. Men som här begynte att frysa helt starkt, och war sent på hösten, des utom intet särdeles märkwärdigt att se, dett eij tillförene war observerat, reste jag med samma båt straxt neder, och dett gick fort» (Reseb. till Vet. Soc.) — [5] Antagligen *Boletus granulatus* L.; den därefter följande är alldeles obestämbar. — [6] Af de här beskrifne, med slägtnamnet *Amanita* försedda svamparna torde inga kunna med säkerhet identifieras utom »*Amanila pallide flava*» (= *Cantharellus cibarius* Fr., *Agaricus Cantharellus* L.).

sordidum, petiolus basi crassiuscula, obtusa, caule sæpe incurvato, albo sordido, ʒiv.

48. *Amanita magna, capite semi-globoso, sordido, infra excavato.* Petiolo ʒiv, difformi, sensim angustato, sordido. Capite supra valde concavo, nam margo velut reflexa, sordido. Infra sordida, concava, medio plano, margine deorsum tendente; lamellæ ad flexuram velut plicatæ, diameter ʒijβ.

49. *Amanita sordida, lamellis ramosim connexis.* Elegans et edulis. Caput planum vel leviter convexum, margo inflexa; supra sordida, stercoracea [?], unc. iβ, infra albidior, lamellis prope petiolum ramose connexis, plano-concava. Petiolus cylindraceus, ʒj. *Invenitur parvus.*

50. *Amanita capite plano, supra vivo pallida, infra brunneo sordida.* Caput planum, velut skin, infra sordide brunneum planumque fere; petiolus sordidus, lacerus.

51. *Amanita capite plano, in centro elevato.* Caput planum, ad petiolum in umbilico prominens, sordidum, infra convexum, dilutius sordidum; petiolus angustus, cylindraceus, capite longior.

52. *Amanita parva, umbilico prominente.* Caput convexo-planum, (umbilico prominente nigricante), albo sordidum. Infra lamellæ niveæ, alternæ tantum interruptæ (item in antecedentibus $^{1}/_{3}$, $^{1}/_{2}$, $^{1}/_{3}$), ad petiolum deorsum velut conversæ[?]; petiolus angustus albus.

53. *Amanita minima, petiolo brunneo, capite albo.* Petiolus longus, erectus, crassitie setæ, nigro-brunneus; caput lin. 2, album ut lamellæ, planæ fere.

54. *Amanita pallida, maculis verrucosis, sordidis, viscida.* Caput convexo-pallidum, verrucis albo-sordidis. Lamellæ concavæ, albæ; petiolus albus, inferius rugosus, spatha in medio.

55. *Amanita sangvinea, viscida, lamellis albis.* Caput planum, medio concavum, purpureum; petiolus et lamellæ nivei, petiolus glaber.

56. *Amanita pallide flava.*
Petiolus crassiusculus, sensim ampliatus in caput desinit; omnia flava. Lamellæ erectæ, fere ramosæ, cohærentes; caput supra concavum, ora inæqvali.

57. *Erinaceus Agarici substantia.*[1]
Petiolus vix manifestus.
Caput inæqvale, procumbens, sordidum, infra echinatum, Agarici adinstar coloratum.

58. *Erinaceus monstrosus*, supra albo pallidus, infra albus, echinatus, caput et petiolus vix manifesti; in pinu crescebat, quæ erat excisa.

[1] De tvenne med slägtnamnet *Erinaceus* betecknade äro *Hydnum*-arter, men ingendera är bestämbar.

Juniperus foliis distinctis magnis.
Lichenoides alba cum flore.[1]
Salix pumila, foliis vaccinii, argenteis.[2]
Hwita möss copiose in Råneå sochn.

3. Sept. Stod fadder för Bergmästaren Hr Seger Svanbergs lille son, som och blef kallad Seger, och war född dagen för uht älr emällan d. 1 och 2.

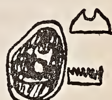
4. Kom till Biörknäs att lära proberkonsten.

Umbilicus Veneris[3] communicerades mig in monte prope Vallivari in septentr. (dicto Karvick) a Svanbergio.

Nätting Wbotn.[4]

Maxilla sup. emarginata, acuta, quasi 2 dentes, inferius 7 denticulis, quorum 2 laterales majores. Os infra caput, patulum, ovato compressum, 7 foramina pone oculos, quorum posteriora semper majora, radii nulli conspicui, velut striæ, est enim adiposa. Pericardium cartilaginosum. Foramen supra caput prominulum.

nättingståck

Fångas nu på hösten, då mörka nätter blifwa, i utholkade ståckar like miärar, af en timberstok, hommor[?], klof och utgrafven. Sielfwa introitus infra af trä. Sattes i strömen, med strömen på 2 alnars diup och stenar läggas på.

Miärar af wide helt tätt tillsamman flättade; hwar radius eij större än gåspennan, 2 alnar långa.

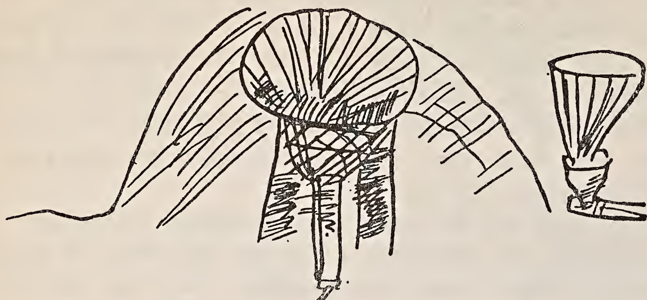
Lapparna giömma renblodet i magar till wåren, då de kokat i watn och dricka.

Tiärmilor grafvas uti backar, iholiga som en trat, doch planocava; lägga ståckar runt omkring, klöfde, 9 alnar långa in conum inversum desinentia, hka på alla sidor backen uppehåller, excepta infima, där en älr flera ståckar transversæ uppehålla radios. Ofwan

---

[1] Obestämbar lafart. — [2] *Salix repens* L. (?) — [3] *Saxifraga Cotyledon* L. — [4] *Petromyzon fluvialis* L., nejonögon.

på ståckarna, som äro lika långa, doch eij längre än backen, lägs grannäfver ofwanpå, alt öfwer betäkt imbricatim på hwarandra, att tieran eij skall rinna bort. Nederst är giord en stor trädstrut, hkn exciperar all tieran. Tratten tager en hoo emot, som är täkt på alla

sidor, allenast öfwerst med ett hohl pro insertione infundibuli. Han gräfwes sedan uht med 3 latera. där sulca begynnes är ett foramen, uti hkt sättes en stång och täppes till hälfften, då hon brinner, att hon eij skall brinna förstarkt, och detta holet drager som en windugn. Ytterst är åter en latus transversum med hol igenom, d att sätta en plug under så fort tieran skall stanna, medan de ömsa käril.

Inuti infundibulo lägs sönderhugna tallrötterna, hka stå convext öfwer infundibulum, täkas med torf. Sätta eld mot wädret ofwan på och achta att dett eij skall blosa, ty där som dett bloser, briner dett eij så fort, som där dett mahl. Ty om på någon sida dett briner fortare, öppnas allenast att logan får spela friskt, så sachtar det sig. Mitt i mihlan säts en stång; på hkn sida han lutar, dit briner dett fortast. Alltså fås både tiera och kohl.

14. Uti kulit och regnachtigt wäder reste från Biörkenäs.

Löfträden i skogen stodo nu bleknade af de kalla nätter, acifolia stodo emällan med mörkgrön färg, tråtsandes kiölden. På wägen strödde den starka stormen de bleka bladen, alla höstar kommer en träffelig storm, hkn sår och strör uht de mogna fröen. Backarna woro sandiga, och där de förr warit brände, stodo de nu hwita af en hwit renmossa, hkn war så tät, att hon twingade liungen. Denna hwitmossa ornerade a lateribus viarum muscus island. escul.

En rödmylla låg på wägen och i wägen, ty hon war rödbrun,

qvalis in Laponia Umensi pingitur, sades wäxa och färga bättre än rödfärg. Omsider kom till Zangis.

Kom om afftonen till Torneå helt sent.

15. Såg på sädens anlägning. Här är inga lador, som säden lägges uti, utan emällan stänger, doch så, att axen stå inåht, och så 2 à 3 alnar långa och ganska höga. Är nu säden eij wähl torr, lägges enkelt, id est, alla axen wetta åht en sida.

Säden torkas i rian och tröskas på golfwet.

Men ach, huru snart är icke att elden kan koma uti. Ach, huru mycket spilles icke här.

Jag tog mot 100 dlr kpmt af Hr Probsten i caroliner.

Tanacetum och Artemisia kokas up, att fœtus må gå upp genom stolam, mirifice gratæ paturientibus. Jag såg wid alla gårdar Tanacetum torkas, men ingen war, som wille säga mig des bruk.

16. Reste från Torneå.[1]

Emällan Kimi och Torneå äro 6 färgor; den åen (Kokama färg.), som ligger näst till Kimi (där ifrån $^1/_2$ mihl), är skilnaden emällan Öster- och Westerbotn.

Kalksten lågg allestädes wid wägen i Norbotn, war extra gohl, intra albicans.

17. Från Kimi gästgifwaregård reste i regnfult wäder hela dagen, kom om afftonen till Io gästgifwaregård. Landet ligger mycket lågt, är många kärr, få backar, många små ränilar, nog gräsfult, men illa upbögdt. Skogen är mäst af biörk, med acifoliis blandad. Juniperus heic copiosior et major, licet etiam frutex. Biörk, Salix, Populus pallescebant, Sorbus autem rufescebat, musci omnes.

Pl. Sceptr. C. ubique in viis, Thalictrum,[2] Scutellaria[3] rarius, ubique Virga aurea, Trollius, Ulmaria, Epilob., Gr. Miliac. panicul. odorat.,[4] Gr. ramosum.[5]

---

[1] »Skrifwer för mig hwad jag skulle behöfwa på gästgifwaregårdarne och reser åt Österbotn i hemwägen, hållande före att altid något nytt kunne ses på en ny ort, ty att resa samma wäg jag reste bort betalte eij mödan, och att förtro sig siöen war och, så sent på hösten, asserderligt på så lång wäg. De som skulle åht Stockholm från Torneå af kiöpmännerna hade hela tijden fåfängt wäntat på win. Reser altså strandwägen genom Österbotn och Finland» (Reseber. till Vet.-Soc.) — [2] *Thalictrum flavum* L. — [3] *Scutellaria galericulata* L. —, [4] *Hierochloa borealis* (Schrad.) Roem. & Sch. (*Holcus odoratus* L.) — [5] *Calamagrostis*-arter.

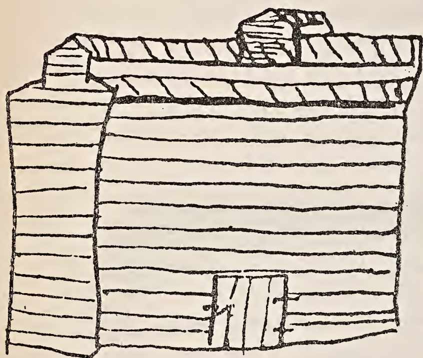
Bönderna gingo i pyrten, röken stod dem i ögonen, deras ögon runno därwid, ändoch war de räddare om warmen än ögonen.

Plog bruchtes här uti Kimi.

Hafwet syntes allestädes genom skogen a sinistris. Enstäds, där sanden upkastats af wågorna till stranden, wäxte ett Pisum caule 3angulo, radice alba repente, perenne, folia crassa, alternatim pinnata,[1] Hic längsta Norbotn, sc. emellan Ruicka och Kuusaniemi.

Wid Io sågs en *warggrop*, war grafwen uht i en backe, litet ifrån gården; runt om [woro] satte oklofde giersle erecta et contigua.

In centro en stolpe äfwen som cingulares jämnt långa med jorden. På stolpen ett hiuhl, på hiuhlet bräder, som dett alldeles täcka, men eij längre, så att om han kan klänga upp till hiulet, komer han doch eij längre.

Öfre Österbotns bönder, såsom de äro mörkrens barn i huset, alltså och extra sc. impexi, stora byxor till fots, helt hwita, en päls hopsyd framan till; trätfulle. I husen luchtade nauseabundum af sur sik, lik surströming; i husen osnygt; kan intet tahla annat än pur finska.

Här och där på wägen wäxte Gr. marit. triticeum.[2]

18. Reste från Io till Uleå stad.

På wägen stod säden allestäds på åckren.

---

[1] *Lathyrus maritimus* (L.) Bigel. — [2] *Elymus arenarius* L.

Fällrogen[1] stod [med] kierfwarna uprätte på 10, præter propter i hopa satte. Axen hopdragne, och en inversus ofwan på, hkn æqvaliter på alla sidor betäkte med sina ax de underligande axen.

Kornet stod eij erectum, utan lades på sides, doch så att axen kommo införe på hwar andra lagde, hwar af sker, att de uti centro stiga upp och ändarna wetta på alla sidor uht; här ofwan på sättes åhter en upned till tak.

Pyrten[2] woro i hwarje gård.

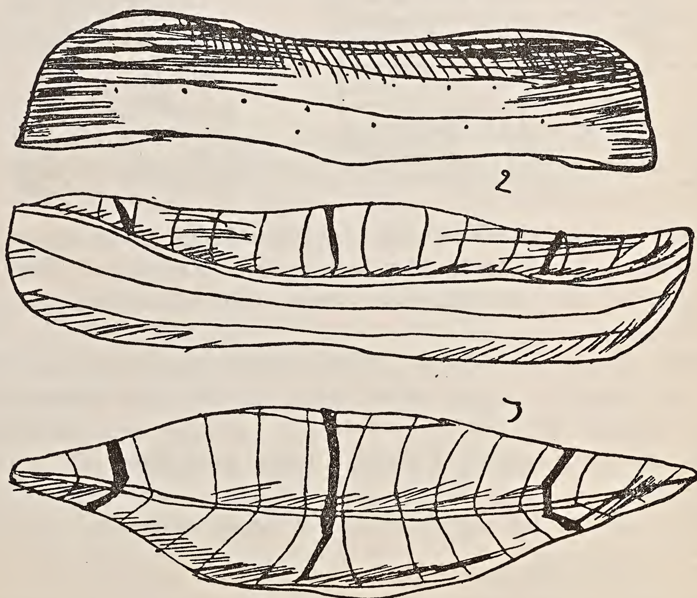
Vid Haukipudas färga war stenar tagne. Wid stranden coagulati utaf sand och andra små stenar, woro doch så faste, att de brukades till mursten uti spisar. Jag såg på ett ställe i sanden, där floden frätte bort, att gluten till sådana war allenast en järnrost, som där hopfogade sanden.

Ordinairie stenarna woro älliest mycket grangryniga och fina, klyfwandes sig gierna, sågo uht som skolat de hållit litet järn.

Item ett annat slag, skrofliga, rostiga.

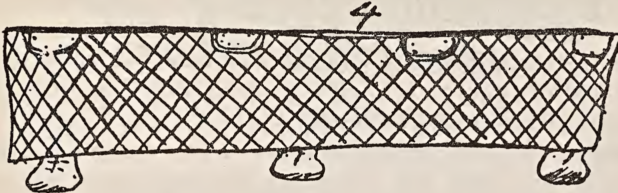
Några 3 fransoser hafva skrifwit uti Juckasiervi kyrka

Gallia nos genuit, Africam penetravimus omnem
et Gangem hausimus, nobis hic defuit orbis.

[1] På föregående sida afbildningar af olika sätt att stacka råg och korn. — [2] Se afbildningen på föregående sida.

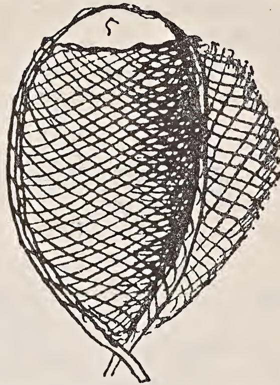
Forsbåtarne äro 4 à 5 famnar långa, breda 1 famn i medio, utrumque latus 5 à 6 qvarter altum, ad apices compressa, in medio velut semi-cylindracea, dorso medio velut concavo ob dilatationem, in qvo cardo totius inventionis pendet, alias uti forsen och wågorna frangerentur. Carina in qvibusdam nulla, in aliis aliqva, præcipue in parte anteriori, quæ altior, et facilius lapidum ictu subjecta. Si hæc pars pertransire posset, etiam sancte pertransit reliqva; af tunna granbräder.

Sijknät äro 5 span höga, långa, af ganska fina matskor, hålen så stora som 2 finger gå uhti; sättes wid sandstrandarna.

Flaren af 2:ne näfwer, margine hopsydde, 2 twärfinger breda, 3 långa, stenarna nog små af näf utan på.

Ett annat instrument att fånga sijk säts i brinnande forsen, är ligt en håf, doch eij så diupt. Altitudo 3 alnar, latitudo 2, profunditas 1. Fästes wähl stadigt genom pålar, säts med strömen. När nu fijsken a lateribus går mot forsen, blifwer han, emädan omögligt är gå där igenom, till baka slagen, mitt åht strömen; då faller han in uti detta mitt i starkaste strömen, tädan han sig arbeta eij kan, och sic piscatur.

Wid Uleå ligger en surbrun ännu eij rätt uptagen. Af smaken tycktes [han] wara god; ligger straxt wid staden på en liten holme, där sågqwarnen är.

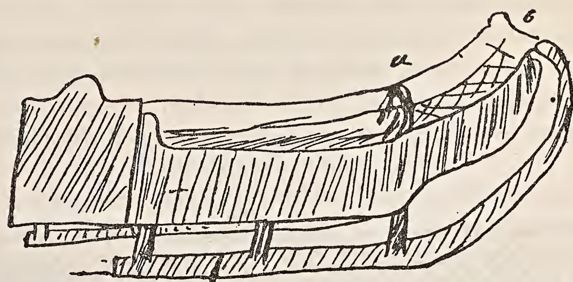
I kyrkian stod Messenii contrafait in natura; där är han och begrafwen.

Kyrkian är med de längsta träkyrkior jag sett, men högden qvadrerar eij mot längden. Staden nästan så stor som Lund. På prädikstolen stod Uleoburgensis wapn.

19. Äffter slutad gudstiänst reste på wägen.

Slädar med ett twärbräde, mot hkt föttren sättas, framan för är botnen med stickor betäkt.

Åckren plöjes med gräskelider [?].[1]

Limingo äng, som är större än både Öfwertornes och Rödbeks, begyte nu koma. Han war i förstone helt sank, med fräken upfylt, men besynnerligen Arundo[2] i sådan myckenhet, att han liknade en skog. Cicutaria aqvatica[3] wäxte öfwerflödigt wid wägen. Jag frågade äffter om boskapen dör här något. Rs: »Jo, wett I oss någon hielp? Den har mist så många» etc.

Hela wägen hade Ribes fr. rubro wuxit; här och Lenticula[4] et Lichenoides,[5] a qvo puder på trä.

Limingo äng är 2 mihl lång. Wid Limingo by högre; fänaden har intagit den bästa delen, som ligger torrare och högre, men af tufwor tämeligen skadad. Om hon skulle cultiveras till 3:die, more scanico, skulle hon gifwa träffelig avena. Dett träffeliga kärret sades kunna wid hafsstranden genom dike aftappas, men fruchtas då för hwit mossa, som gifwer intet.

Höet stod här till 1000 stackar, men uti ingen öfwer så mycket som en häst en gång kunne draga; här kiöres aldrig med 2, aldrig häller med oxar. Ofwan på ställning. Wäxte item Iris aqvatica.[6]

Uti zelarna brukas ingen zelsticka, utan en krum karm omkring, som både håller ifrån hästen och uppehåller.

20. Miölksihlar såg jag af halm i holet stoppad.

Brahestad, en liten stad, stor som 2 gånger Torneå, peninsula, ligger straxt wid stranden.

---

[1] Antagligen den på sid. 186 afbildade och beskrifna gaffelplogen. — [2] *Phragmites communis* Trin. (*Arundo Phragmites* L.). — [3] *Cicuta virosa* L. — [4] *Lemna minor* L. — [5] *Evernia prunastri* (L.) Ach. Om dess användning till puderberedning se Fl. Su. ed. II p. 416. — [6] *Iris Pseudacorus* L.

Carelen Toracka.

I Cronby hospital fins åtskilliga maniaci, några af Zelotypia uxorum stulti facti, ja en, som ägde en utgamal hustru, tycktes see henne gå med en annor man. Forte heic impotentia? forte compressio phantastica aliqvid efficeret?

I barnsnöd brukas här omkring *hittetran*, i. e. skiälar om wåren dräpne, men på den brekne[1] isen qwarlegna och änteligen omkomne, till lands änteligen brachte, sura funne; denna tran tages in, men som han är stinkande, brukas han eij af annat än gement folk och för koor.

Men generelt är castorium här ett sacra anchora att provocera paroxysmos parturientium usu expertissimo, men andra safran i win glödgat.

Emot äffterwärkar några droppar af funiculo umbilicali, antingen dett då är in primipara älr postpara.

Finnar, som willia trolla biörnen på enom, refererades mig taga stercus ursinum (:si fiere qveat adhuc calens:) och blanda med stercus vaccæ determinantis, då han äffter henne skall trå, hkt tycks eij wara underligare än sympathia.

Muicu[2] piscis in lacubus prope Pyhejocki. Biskopen Terserus, Dalecarlus, Episc. Aboens., säger sig här hafwa sedt en fisk, som kallas muicu, och säger den sama wara en med Silians Blickta. Om Silians Blickta är en med denna, wett jag intet, men att denna är en Sijk, såg jag klart, och aldeles en med Smålands och Stenbrohults småsijk.

21. War i gambla Carleby kyrkia om Apostladagen och scholen uti introduction. Blef om natten i Cronby.

22. Reste förbij Jacobsstadh och kom om afftonen till

Ny Carleby, stor som nästan Wexiö. Alla gator äro med ståckar twärs förelagde i stället för stening, såsom en broo, hkt ser artigt uht. Jacobsstad har en extraordinair hamn, att man inwid bryggan kan lasta. Ny Carlebys hamn ligger i floden, $^1/_4$ mihl från staden; fartygen kunna doch $^1/_2$ mihl från staden näppeligen lastade koma uht.

Wid stranden låg ganska mycken wed, som skulle föras till Stockholm.

Uti alla qwarnar hafwa bönderna stampar af 6 à 7 yxor, som hacka uti en hoo sönder wippor, som altid malas med kornet.

---

[1] Brutna. — [2] *Coreogonus Albula* L., siklöja.

Rofkåhlen torkas till wintren, då han kokas och gifwes boskapen till dricka.

Qwinfolken gå här med halfklut, ut vocant, af grått wamal giort, hkt de bruka mot owäder, med swarta band främst stående.

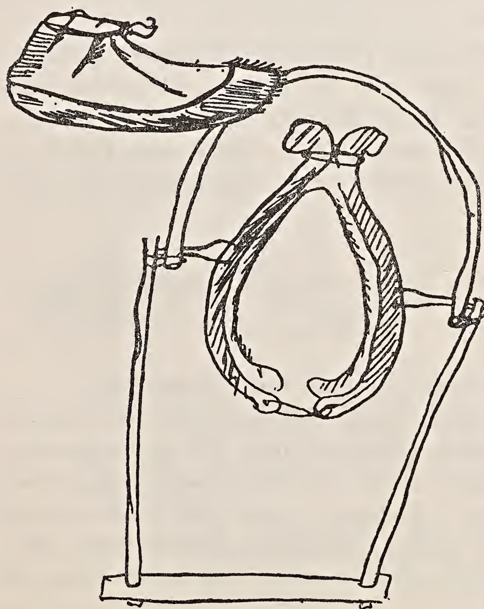
Folket rider med printzel[1] på ryggen.

I grytan röres med en dylik trädtingest, doch eij med handen omkring, utan rullas mellan en hand.

Ankom om afftonen till Wasa.

23. War i Wasa kyrka, såg slottet i sydwäst från staden, såg scholen etc., en liten tämeligen wacker stad. Sedes för Landshöfdingen.

Utan för staden sydost, doch straxt wid moenia, war ett kopparbruk begynt, men straxt wid 5 à 6 famnars diup ändat. Malmen war micachtig, färgade som blyärts, sanden jämte war en lös mica, liksom sielfräten. Jag tror aldrig, att han håller något koppar älr metall, ty blef han och straxt förgäten. vide in natura.

Rustici heic utuntur 3 medicis, Bävergiellius, Biörngallius et Pallavinus -♁-.[2]

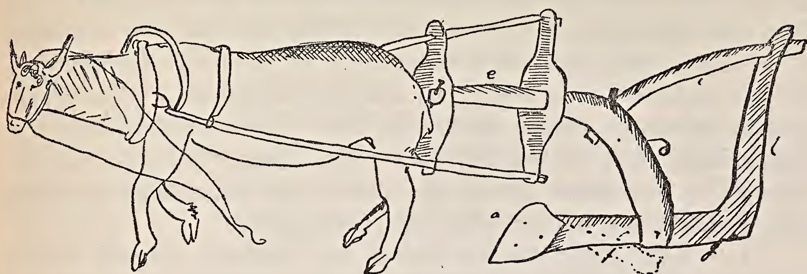
Pigorna gå altid i kyrkian barhufwade, tippade uti aflång oval, doch twärtför, uphållelse bandet bredt, colorat. Apices hänga inga neder.

24. Emällan NyCarlby och Wasa bruchtes andra plogar, hka alltid droges af en häst, sällan en oxe. Oxen drog som en häst, och med lika zele, utan

[1] *Prinnsel* (prov. Smål., Skån.) = matsäck, väska. — [2] Ett allmänt ordspråk var, att finska bönderna som dugliga läkare erkände endast trenne, nämligen *björngalla, bäfvergäll* och *brännvin*.

qwekgiord, doch låg på ryggen en giord, lik zadelgiord, hkn hölt mot manken, att zelen eij skulle hasa fram på oxen, men på hästen war als ingen. Vid. Figuren.

Skor brukas här något lika kienger, doch fötren olikare, solan är obarkad, ludna öfwerlädret är kalfskin, barkadt, hopsnördt.

a järn ett span lång. *b* 4 spitam. *c* 4 spit. *d* 3 spitam. *e* 3 spit. *f* 4 spitam.

Hypericum,[1] Scrophularia, Bidens[2] (:3 species Ribes copiosissime:) begynte först i dag synas.

Sogel.

Mest alla fiska ströming, så mycket de kunna hafwa till huusbehof, så när de, som äro fattige; de som släppa wåren och hösten, fiska att sällia åht andra. Strömingen begynner att leka från d. 18 maj till 16 Juni ungefär, fås på nätt, sedan stiger in uti fiälar, då fångas [han] med not till pärsmässo d. 29 Juni, som kallas stora strömingsfisket (:dett föra wårfiske; i Torne proberat eij ännu med wårfiske:). Åter från pedermässo på rätta fiskeställen på nätt till öfwer Bartolomæi. Har rum och miölke hela somaren, doch här.

Surströmingen förslår 1 tuna; älskas så mycket som 2:ne andra. En bonde tager till hushåld $^{1}/_{2}$ tunna saltströming (hushåld af 12 personer), af hkt han kokar soppa på rofwor och ströming, men surströming dito $1^{3}/_{4}$ tunna, äter honom speke, men husbonden tohl aldrig, att han kokas älr stekes, ty då odrygare. Surströming ligger 3 à 4 timar, förn han giälas, ihopa, sedan sköllies litet, till någon blod är ännu qwar (:salt ströming skölies helt wähl, ty om någon blod är qwar, surnar han:) uti ett rissel, saltas, så att $1^{1}/_{2}$ Lpd gråt salt på 1 tunna ströming (:men på salt ströming på hwar tunna $^{1}/_{4}$ tunna:). Då strata super strata äro lagde på hwart annat af salt och ströming, röres och arbetas med händren, till liksom en skum står öfwer honom, och så andra strata. När saltströmingen skall saltas, giörs en saltlake så saturatus, att strömingen

[1] *Hypericum perforatum* L. — [2] *Bidens tripartita* L.

flyter, då man lägger honom uti karet, doch eij mehr än man kan röra honom omkring i karet. Om något står öfwer laken, slås litet salt på, står så ett dygn, sedan giälas han således, att man träder 10 à 12 på wänstra tummen, att ryggen wetter inåht handen och med dett sama lossnar gielet, sedan tager jag med högra nypan, att gielet och tarmar gå uht, samt sternum lossas från caput, utan att skära upp, helt geswint lägs uti togkorgar, saltas ut prius. Sedan, när han stått så saltad uti 2:ne dagar, slås han uht i korgar, att all laken får rinna af, lägger honom sedan uti nya fierdingar, som han sedan skall blifwa uti, utan widare saltning. Sedan boras ett hohl öfwer nedersta bandet, att tappa laken af, ty om han aldrig så många gånger omlades, komer åter lake på, ty om laken får stå på, blifwer han sur, men på surströming eij. Surströming blifwer bäst wid Jacobsmässo.

Tre måhl ätes, förutan frukost om somarn. Då ätes altid om dagarna och middag surströming, så att surströmingen (:offta uhtbenad:) lägs emällan tunbröd och bits så ett stycke bit; sedan ätes surmiölk utan gredde, sedan undertijden en ostskifwa älr smörgås. Men kiött tages intet äffter. Till mats kåhl, ärter, rofwor (:kåhl mäst söndag:), ärter engång om weckan; då kålen tryter, 2 gånger ärter, rofwor mäst hwar morgon med saltströming, på slutet af kokningen lägs strömingen dit, att han eij skall koka sönder, litet miöhl på och sur miölk supes. Om afftonen altid kornmiöhlgröt. Om mårgonen, då gås uht, smör och bröd älr ost och bröd, som är snarare. Af blandbröd får man $^1/_4$ kaka i måhlet, godbrödet få de aldrig smaka, ty dett är för främmat älr stor högtid, älliest spisbrödet, som altid ätes 4 à 6 falt, tunt som papper. Altid är öhl i kiellaren (utom spisöhlsdricka), då främmat kommer. Om somaren drickes altid syra.

Litet lårkiött kan han hafwa, fårkiött ganska litet, ett par bogar älr bringstycken, dett andra sällies, så att ganska litet komer i kåhlen, och dett mest af feta ben, som sönderslås. Men fötter och hufwud af småkreatur, getter, swin och får, torkas och kokas, smakar i ärter braf, sedan dett först saltats.

Då ben afhugne wid knäet med fot och alt kokas, fetet, som flyter ofwan på, samblas i horn älr käril, är en extraordinair smöria att smöria . . .[1] som snöre och råckar. Men benen älr foten ätes intet. Kalfflötter och hufwud syltas.

Biörkwed på eld, lius i hushåldet eij, pertor eij, ty de ryka hoos finnarna och finlapparne. Slå med liar höet, som uti Upland. Handtera säden som i Småland; i torra åhr torkas bättre på krake, i wåtåhr

[1] Oläsligt ord.

på häsja. Höet breddes och wändes, sedan föres in, utan att stackas, på skrinna, som är stor.

Humbla till huusbehof, få sällia ett par pund.

Giersgårdar granstör med granwejor på sned satt.

Miölken säts i källare, kärilen långa af ahl, hinc mehr gredda, 1 à 2 finger tiok miölk i kärilet, sedan slås tillhopa, wärmes och löplägges. Item af kernmiölk, hwarpå slås 1/6 söt miölk, som stått allenast en dagh och greddan aftagits, wärmes up, löplägges, præfereras den förre, ätes offta hälre än smör.

Emällan midsomar och Jacobsmässo tages waslan äffter ost, kokas ett par timar. Då det kalnat, slås uti en tunna, giömes till wintren. Stackars käringar tigga och kiöpa henne om wintren uti små flaskor. Till ett stop sur miölk tages 1/4 stop sura, smakar som fihl, då dett blandats.

Tiok miölk giömes offta i tunnor till wintren (såsom bänkwälling) och ätes om wintren. Sura emädan hon eij kan ätas allena, ty hon är så sur, ty blandas hon med miölk; då miölk eij hafwes, slås halfparten watn på och ätes till gröt, dett helre brukas än swagdricka.

Getsmöret, som undertijden giörs, starkt, men hehl hwitt som rensmör.

25. I sohluppgången reste på wägen från Wasa.

Skor brukas här af sielskin, till ofwan på.

Tallar flå de af i skogen, att offta hela trakten står rygsleten, 3 alnar älr 3 1/2 högt bart, allenast en liten rispa bred som 4 finger, mäst på norr, att dett eij skall forna, står sedan 6 à 7 åhr förn dett hugges, då dett huggs af något litet öfwer baran och ned wid roten, det öfre brukas till wed undertijden, offta blifwer och kwarliggande, klyfves helt smått.

3 mihl nedan för Wasa fick jag åter Solanum scandens[1] igen.

I Wasa stad såg jag först Cardiaca[2] och Hyoscyamus.

Wid stranden wäxte Salix oleæfolia cum baccis[3]; vocabatur finbär, Surbär. Baccæ sitta nedan för bladen wid de äldre telningar, petioli 2 lineas longi. Wid hwar gren gradatim 2, 3 à 4.

Baccæ obtuso-ovatæ, pistillulo minimo instructæ, fulvo-rufæ, pulpa aqvosa, ochrea repleta, sura, glabræ. Longitud. baccæ 3 à 4 lineas.

Ossa. 1 rotundo-oblonga, compressiuscula, obtusa, margine inferiori ad apicem membrana annexa et involuta, hkn aftagen giör en brun, aflång, polerad, blot sten, liksom på bägge sidor med en linea longitudinali insculptum; ätas af fiskare på färsk fisk, sönderstötte, äro nog sura.

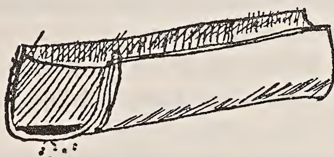

[1] *Solanum Dulcamara* L.—[2] *Leonurus Cardiaca* L.—[3] *Hippophaë rhamnoides* L.

26. Reste förbij Christina. Men föruht såg wid Nerpis ganska stora fältet af en god jordmon bestående, hwaräst tillförene warit skiönaste äng, men nu så aldeles af tufwor öfwerwuxit, att dett till fänad ringa älr föga gaf. Tufworna stodo så godt som på hwarandra, woro med *Polytrichum* öfwerwuxne, hkt nu änteligen fornat och stod helt swart på [de] mästa. Emällan dessa tufwor war knappt så stort spatium öfrigt att boskapen neder kunne tränga sig.

Allestädes i förstugorna hängde *Björnnät,* hka woro giorde af rep, aldeles så tiocka som tömar, af lindbast; hwar maska war så stor, att [hon] utdragen giorde 3 qvarter, s. hwar latus ex 4 confluentibus $1^{1}/_{2}$ qvarter, wähl mans diupa, hka hängas i hop till några 100 famnar på stockar, att nedersta asar på jorden och drifwes så på af almogen.

27. I dag såg jag dem bryggade uti baketrog, roste[1] och halm inunder, där på malt; troget stod på bordet, med parte anteriori ubi otädt, att fingren kunne stickas in wid ena kanten och med den hälde dett uht.

Nädan för Christina sågs först Lathyrus viciæformis,[2] Sisymbrium källkrasse,[3] Campanula persicifolia et Telephium.[4]

28. Tillända brachte jag den träffeligen swåra wägen (:landswäg må han eij kallas, ty han war alldeles lik wägen emällan Umeå stad och Granöen:), hkn warade altifrån Lappfierd wid Christina intill Hwisbofiähl mot Biörnborg.

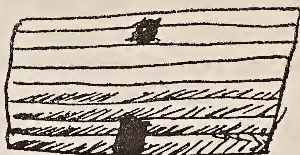
Wid Sastmola fick jag först igen Acer och Filix foemina ramosa.[5]

Emällan Giölbohl och Hwisbofiähl ligger wägen nedre wid hafskanten. Här war gräset extraordinairt högt och af allahanda slags curieuxa örter uppfyldt, såsom Ribes insipida,[6] Degbär incolis, copiosiss. (Opulus et Xylosteum kommo först här igen). NB. Den frutex Hr Höjer refererte wäxa på holmarna med swartbruna bär, törhända war Xylosteum, emädan bladen woro nog like hägg. Rubus saxatilis alp. copiosiss., Lupulus sativ. wäxte jucundo spectaculo wild, slåendes sig omkring aspträden etc. helt artigt. Hepatica med Cracca alis dentatis, floribus striatis[7] och Orobus vernalis[8] sågs äfwen här först. Dett Gramen panicul. panicula compressa in spicæ formam,[9] hkt

---

[1] *Roste* = galler. — [2] *Lathyrus palustris* L. — [3] *Nasturtium palustre* (Leyss.) DC. (*Sisymbrium amphibium* β. L. Fl. Su. ed. II p. 232.) — [4] *Sedum Telephium* L. — [5] *Polypodium Dryopteris* L. — [6] *Ribes alpinum* L. — [7] *Vicia sylvatica* L. — [8] *Orobus vernus* L. — [9] *Baldingera arundinacea* (L.) Dum. (*Agrostis* L. Fl. Su. ed. II p. 21). Jfr p. 26, där dess användande till tobakspipors rensning omtalas (hvaraf svenska namnet *piphven*).

brukas till att rensa pipor, wäxte här copiosissime ultra meam altitudinem, item först Cyperus[1] i kärren med öfwerflödig Iris.[2]

Mest hela wägen från Kimi har wägen liggat så när hafwet, att hafwet kunnat ses genom skogen.

29. Michaelsmässodag reste hela dagen.

Finharf af 2:ne delar tillhopa sat, med iskurne foror.

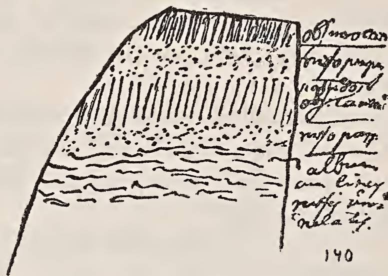
När finnen skiuter biörn, springer han afsides, biörnen springer directe åht röken, om han eij till döds blifwer träffad, och altså undwiker skytten.

Af kråkorna dömde bönderna wid skären tillkomande wäderlek, ty kråkorna såsom älska kiärr, flyga altid till om afftonen, hwadan wädret komer morgonen äffter, att wädret icke må stutsa på dem.

Ulvila kyrkiogård full med dödskallar, jag räknade i en hög öfwer 40 stycken. Kyrkan mycket gamalmodig.

När jag kom in i uti pyrten, war så het, att näsan måtte brännas af, då folket mådde rätt wähl, ja poikarna sprungo i skinpelsar på lafwen. Ugnen är bygd som en Smålands bastuge ugn, men där ofwan lågo in muri formam stenar till mans höjd. Käringarna twinna på bara låret, nakne till naflan, ofta aldeles.

Emellan Hyfwelä och Tutturu är en åå, som är mäst navigabel, sades 9 famnars diup, med färga. En half mihl här ifrån i söder inwid landswägen emällan 2:ne små brodar in på hwar andra, war en sandbacke af ganska fin sand, halffrätt, jag ränsade honom och fant des strata såleds:[3]

[1] *Rhynchospora alba* (L.) M. Vahl.[?] — [2] *Iris Pseudacorus* L.

[3] De på figuren angifna lagren äro ofvanifrån följande:
Obscuro can[um]
rufo purpur[eum]
pallide l.
obs[cure] canum
rufo purp[ureum]
album
cum lineis
rufis unâ
c[um] oculatis.

30. Lände om afftonen till Åbo stad, hkn är stor som Örebro, wähl bygd, offta ruinerad af fienden, offta afbrunnen, hkt annars eij kunnat skedt för pyrten skull.

Spisarna såg jag woro eij särdeles höga, öpna, hkt komer af dett stenar löse ligga på hwarandra öfwan för öpningen, hka fatta warma och så augera hettan.

Finsk lura giörs som annat dricka, men kokas eij, utan röda stenar kastas uti, i stället för koka, hinc vis purgatoria analoga cum marte.

Sciurus volans från Tavastland, defect.

Swarte långe; Mus longus, labio inferiori albo[1] tager fogel i träd, i watn, slår sig i klot[?], bits. 4 dentes prominentes. Mink fennis.

Surbrun, 1/4 fierding från staden, upptagen af Tillands,[2] äldre än Medevij. Har så starkt lop, att en borgare i staden bögdt qwarn, dit han leder watnet, men han drifs icke altid af dett.

Utan för staden är en grufwa begynt, men eij fuländad, håller järn, här och där med litet pyrites anluppen; bärget är en atra mica, inwid staden.

Biblioteqvet miserabelt, 2:ne academier, den ena på den andra.

Oct. 5. Reste därifrån; åckrarna i Finland äro härliga, se uht som i Östergötland, helt slätta och stora fälten.

Folket måste öfwer med posten bundne per vices.

6. Kom wij på Trajecterna. Wid Brandöen fans röd saxum. Sedan hela Åland bestod af samma röda saxos, ja ett hehlt slot Castelholm, som nu inclinerade till rudera, war af samma stenar bögd.

Qwinfolken färga med ett Lichenoides saxatile,[3] vide in natura, blifwer brunt, colore ad stercus humanum inclinante, koka mossan med watn och alena wamal älr strumpor utan alun, några lägga litet orlean till.[4]

Skielskor lik kängor.

7. Om afftonen kom till Ålands slut. Copiose finbär på wägen.

8. Reste öfwer Ålands haf.

9. Wid Esbro 1. järnbruk af åtskilliga grufwor nyl:n uptagne i Roslagen, 2. Wid kyrkian stod uprättade stenar

[1] *Viverra Lutreola* L. — [2] Elias Tillandz, född i Småland 1640, förste botanices professor i Åbo, död 1693. — [3] *Parmelia saxatilis* (L.) Ach. — [4] Jfr. Fl. Lapp. p. 343 och Fl. Su. ed. II p. 361.

sepulcralia, 3. NB. Juniperus wid masugnen och kyrkian på små backar, stodo aldeles som cypresser, smala, tätte, hopkramade, höge.

10. Kom lyckligen kl. inemot 1 om dagen till Upsala.

ENTI ENTIUM

SIT

LAUS, HONOR ET GLORIA

IN SAECULIS.

Siälen[1] är 2 slag { *gråsiälen* större, colore grå, mörk på ryggen, lius, litet dinglot, *wikarsiähl* mindre, på ryggen swart, mycket dinglot på sidorne, differerar eij ætate.

Kuten. Då han födes, är han helt hwit, håret är twärfingers långt; äffter 4 à 5 weckor mister håret, blifwer swart och achtar sig. Wikarkuten mindre, mera activ.

Dentes anteriores minimi 6; canini 2 leviter extrorsum versi, majores ut in canibus; molares 6; canini anteriores et posteriores denticulo ad basin s. prominentiam armati.

Myxtax maximus.

Mammas habet duas paulo infra umbilicum, wårtorna drar han in, att där äro 2:ne hohl, stora som fingrar, man kan sticka in; där igenom låter han uht dem åht walpen.

Han sofwer wid öpen på is älr sten. Då han will concipera, springer han först litet omkring och smäcker, wähl achtandes om någon ser honom. Honan lägger sig då wid öpen, och han, ut homo, tager henne i famn, som inunder hans framfötter håller honom om lifwet, går på liten tijd fort. Straxt äffter Matthismesso löper, ynglar wid sama tijd. Då hon ynglar, så [äro] altid mas och foemina föllieslagare. hon får allenast en unge; den är mycket oförståndig, då han först lefwer. De taga honom offta utan möda, kasta honom i watn, ändoch fruchtar han intet, utan går till bakas, till han faldt [?] swårt; då blifwer han rädd, wäxer mycket fort.

---

[1] Skrifvet på baksidan af dagbokens sista blad, säkerligen antecknadt under färden från Finland till Roslagen eller under det korta vistandet i Grisslehamn.

Han ser intet wähl öfwer watnet, en half fierding aldra högst, men i dunkelt wäder bätre än solsken. Om nätterna, då dett är månliust, går han eij på näten. Hörer ganska wähl, fast han har inga aures exertos, luchten och stark.

Kan wara nedre i watnet 1/8 tima nästan, så måste han upp, fast döden stodo för honom, blåsa uht wäder, dett han giör offta en famn i watnet, och sedan sprutas bort.

Näten sättas uht från uddar rät uht, 20 famnar, wetias hwar morgon Bartolomæi nedan till wintren lägges öfwer alt.

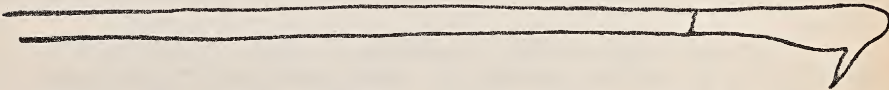
Matthismessotiden (:om wintren:) fiske til wårfrudagen.

Gråsielen ligger på isen, offta många wid ett hohl, dett draga de upp, att då de gå up, af spilta watnet frys det wid som en brun; frys då till, gå de i wäster söder, tils de få watnet, och låta sig aldrig af leden drifwas, fast bärg stodo mot dem, då de äfwen taga samma linea igen.

Man går wid råkar, achtar att man eij får sees, till man får skiuta wikarskiälen.

Om isen wore aldrig så tiock, grafwer han sig igenom inunder, men eij ofwan, liggandes på ryggen under watnet.

Gråsielen tages med krok.

BILAGOR

INNEHÅLL.

I.

Qværenda.[1]

1. Pulices, Pediculi, Cimices, Ranæ, Serpentes etc. an heic?
2. Animalia domestica qvadrupedia et volatilia quæ?
3. Morbi quæ? an febres et quæ? quo tempore?
4. Physiognomia, statura, longitudo, color, ætas.
5. Rangiferorum historia & varices pellis?
6. Diæta: cibus, potus, sc. an salia acuunt ingenium, an Cerivisia lupuli.
7. Arbores et herbæ quæ? quarum prævalentia?
8. Venti sævissimi, cito mutabiles.
9. Nix in sumis jugis an perpetua, an stratum supra stratum per annos singulos.
10. Glacies ad maris littora, an 9 ulnarum altitudo?[2]
11. Plantæ an heic majores l. minores, an sparsiores et citius provenientes.
12. Tempus florendi heic qvalis?
13. Arborum eruptio qvando fiat et frondes apparent.
14. An sylvæ in jugis l. convallibus.
15. An copia fontium.
16. *Habitus incolarum,* breves, formosi, macilenti, levissimi, *caput* crass., oculos brunneos, nasum brevem planum, *os* prolixum patens, *crines* breves, recti, nigri, rigidi, *barba* rara qvalis. *velocissimi* dorso curvo, wiga, timidi, suspiciosi, fallaces, libidinosi, non fures, ad perigrinatores faciles, impexi, illavati, immundi, an calvi et cani per senectutem.
17. *Officia.* an vivant sine operariis ex. gr. sartoribus, sutoribus etc.
18. mansiones incertæ, domus nullæ.

---

[1] Framför själfva dagboken finnes denna, säkerligen före afresan från Upsala uppgjorda promemoria öfver hvad särskildt borde undersökas och iakttagas, utgörande 76 punkter. Härtill kommo sedermera ytterligare 14, som under själfva färden antecknades på en särskild sida framför dagboken. — På ett annat blad framför denna finnas af LINNÉ gjorda almanacks-anteckningar för tiden från d. 1 Maj t. o. m. d. 30 Augusti. Som de endast angifva datum-nummer, sön- och helgdagar samt helt få uppgifter om väderleken, har det ansetts öfverflödigt att här återgifva dem.

[2] Senare tillskrifvet: *falsum.*

19. *Amictus* utriusque sexus. inga strumpor, Sölfwerbälte, Mallior.
20. *Victus.* cibi qvot, an mares coqvi et non fœminæ.
21, Venationes quales, cursus, itinera, navigia, arma qualia.
22. *Artes manuariæ.* askar, kistor, horn, läder. Mulierum sarcinatio, *tenträ* qvomodo.
23. Ludi, nuptiæ, partus, Baptismus, humatio. an natos in ▽ frigidam injiciant.
24. *Morbi.* Pestis, morbilli, ophtalmia, pleuritis, quid.
25. quid Mossaroot s. järt, quid renkohl, an Napellus et Thyselinum. Renmossa.
26. *Qvadrupedia.* Rangiferi, Alces, Wilfras, castor, vulpes, *Martes, schiurus, Ermineum, Mus norvagicus* s. Lemlar. An mures, *Lepores,* Ranæ et serpentes, Lacertæ, Lynx quot. an Agnus, vacca, Meles, equus (an minores), capræ, Cervi, catus, Erinaceus, Lupus, Ursus, Sus, Talpa.
27. Torne lappmark ad Swappavari 27 mihl kopparstrek föres till Kengi, item ibd. järnmalm in eodem monte cum cupro där finnes.
28. Pitho lapmark stor siö 365 holmar.
29. Enara träsk aldra störst, är siö med oändeliga öar.
30. Quid Lapones calceis imponunt ut calescant, nee calceola lædantur, est graminis aquatici natantis species.
31. Årskutan ett stort berg i jämtland, där arken skolat stadnadt.
32. in Laponia lulensi in monte (: Parakavari :) Wallavi prope qvickjok. mons ubi cryptæ s. deliquiæ quæ a Rudbeckio delineatæ.
33. Hb. Kiæ [?] Borealium, hwarom är best hoos prästmor.
34. *Nomina pl. Laponicar.* et aliarum rerum.
35. Cur semina *Lini Liflandiæ* 3io qvovis anno degenerant? an frigore? an soli sterilitate.
36. Pondera seminum frumenti. E. gr. om Hordei gr. XL ponderosiores illic, quam heic.
37. *Umeå* (ni fallor:) stadzwapn ett insect med 6 fötter, som fås i deras not älr nät, Quid?
38. Herbæ *coriariæ* indigenæ.
39. Hb *supellectilem* in annonæ caritate p̄tentes s. Pl. edules.
40. *Tela tendinum* laponicarum qvid et quomodo.
41. Laponum *korgflättning,* ex quibus radicibus et qvomodo.
42. *Potatoës* qvomodo heic viget et *Nicotianæ.*
43. *Enara träsk beskrifning.* res incognita.
44. hur diupt isen frys, och hwar fisken, då åen botnfrys, tar wägen.
45. *Lunfisk* i hälsingeland, hkn gräfs neder i jorden till halfsyr och more ursi ätes.

46. Qvid *Miölk* som slem, seg, och dragz utur skeden.
47. Solertia ursi et castoris, animalis ingeniosissimi.
48. Qvid *prop i rumpan på biörnen,* hkn han helt hår[d] om wåren post abstemium hymale ejicit.
49. Qvid tran, som laphustrur bruka i barnsnöd et lochiis.
50. Siähljacht.
51. An serpentes aquatici 4 ulnarum in Enara träsk, såsom refereras i en italiensk book.
52. Qui fungi a Lapis utantur in capiendis angvibus ne lædantur.
53. Pappersbrukets tillstånd i Norland.
54. En piga i sten wänd i Lapmarken,[1] frågas Solander ock Kexelius uti Pitho.
55. Rödfisk i Helsingland, spettig, köttet rödt som blod.
55. huru offras där de kasta hornen af renarne i stora högar. Quæ ætas.
56. Silfwergrufwa i helsingland, Wersiö[2] sockn, och Lapmark.
57. Biörnars fångande och därwid widskepeliga Ceremonier.
58. Månans dyrkande, offer, trolkonst, frierij, Begrafning i Åsele lapmark etc.
59. Præsagia om fläckarne på renar.
60. skiuta på högsta bergen, då dett första eij hörs, men andra långt äffter.
61. Rangifer ventriculus, cornua, ductus biliarii et pancreatici insertio.
62. Pedes Lapponum an aliter comparati in cursu.
63. Torne en gosse, som warit blind född, men i kopporna fåt syn, 10^rius^.
64. Om i Norland, pæsertim hälsingeland, aldrig frossa.
65. kiöpa 12 kark snöre.[3]
66. i jämtland Walbyfiähl i österdalen sochn uti skogz gästgifwaregård en röd färg, med hkn de färga.
67. hälsingland, Bolnäs sockn uti södra sund fluores chrystallini särdeles skiöna.
68. Befalnings man Westman i Ångermanlands norra contract om underliga wäxter i gran. äfwen Carl XII nam[n]. item en underlig plat wäxt såsom hiort horn.
69. Lidahl och Liden sockn i medelpad grön jord i åkrar etc. an vitriolica.

---

[1] I Vetenskaps-societeten uppläste Dr. Wallin d. 26/11 1729 »en sanfärdig berättelse om en sten» i Arjeplogs socken vid Kartiaur by, »som är i anseende och storlek som en Lapp-piga, hafwandes fullkomlig skapnad till alla lemmar och klädesdräkt».

[2] Felskrifning i st. f. Bergsjö,

[3] *Kark snöre* (norrländsk provinsialism) = ett slags grofva snören.

70. Lule stora kyrkia en skräckelig stor abborskalle, öfwr 100 åhr gamal.
71. — hares by sceptrum Carolium och Prof. Rudbecks namn uti en gran.
72. — Purkia pärlefiske och Sc. Carol.
73. — jokmok ☽[1] grufwa.
74. Qvid Misne radix palustris, quæ editer in annonæ charitate? Menyanthes?
75. Laponum dierum divisio, dies, ætates suas.
76. Qvoties edant Lapones.

---

1. i fiällen en fogel *Hware hook* est Noctuæ species. qvid.
2. item aliæ i fiällen.
3. An baccæ juniperi flavæ et myrtilli *Lingon* hwita dantur.
4. Qvot annos impendat juniperus in maturatione baccarum, an duo plus?
5. Qvid pisces Pithoenses solken, stemma, Isarv, Laxukel och hornslunk.[2]
6. i Tavastland hattula sockn fins en fisk *Sulkavara* lik små Braxen med smalt hufwud och Sysmecki hwasbuk *Moicu* en hehl liten fet fisk.
7. Karp i finland i s. Mårtens sochn 5 mihl från Åbo.
8. I tavastland i hattula sockn fins äfwn en liten fisk *Majava,* utan fiell, rostro prominente.
9. på högra handen 1½ mihl ungefär från hyttan ett rödt berg på träsket syns hkt är alumalm.[3]
10. an Saltpeter i wästerbotn och fiellen.
11. Torneå Rödö.[4]
13. på fiellen 2ne slagz ripor, *fiellripor* mindre än andra. Reusack et Chirun.
14. Pitheå sockn. Selac piscis qvid.
15. qvid aves Hutti et Lahu.

Från Sorsele till Argplog sochn i Pithoe, 2 dagzled. ibi fiällen.

Argplogz kyrkia till Silbojok kyrkia ubi hr Joh. Lestadius pastor. 15 mihl till siös.

Silbojok till Norra hyttan, ubi hr Pet. Alstadius pastor est in Lulensi.

---

[1] Silfver.

[2] *Hornslunk* har sedan utstrukits; kallas i dagboken *hornstaggare* (se sid. 85).

[3] Senare har tillskrifvits: på träsket Hagge syns. Berget heter Sagato.

[4] 12 saknas,

II.

A Societate Regia Literaria et Scientiarum mihi addictæ st 133 12/10 dlr smt[1],

quas per assignationem obtinui a Societatis secretario Prof. And. Celsio ad Ærar. datam, quas accepi die 29 Apr.[2]

		dlr	·/.	pg
29	Härtswängare med belg etc.	5	—	—
	gehäng	1	—	—
	Compas glas med anstryckning	—	10	2
	Carpus bast 3 qvarter	1	16	—
	Blanklärrofft 3 qvart.	—	12	—
	Arbetslön med mehra	1	20	1
	Råck wästgötyg 3 aln (à 1 dlr aln)	2	22	—
	— foder 4 aln (à 2 dlr k aln)	2	22	—
	— kanfas 2 aln	—	10	2
	Arbetslön med mehra	2	20	—
	Skiagg 1/2 aln	1	16	—
	Byxor af skin på auction	1	20	—
	Kiäpp med knapp, bandh etc.	1	4	—
	Wätska af läder	—	20	—
	— Arbetslön	—	12	—
	Perspectiv	1	—	—
	Blyarspennor och bläk	—	8	—
	Bössan lagad	—	8	—
12	Middag af smör, lax, brö och 1/2 stop dricka	—	3	2
13	Middag smör, lax, brö och dricka	—	8	—
	affton mat i staden	—	8	—
	Bösshölstret	—	14	—
	Tractamenter i Gäfle	—	16	—

[1] 133 daler, 12 öre och 10 penningar.

[2] I Upsala bibliotek (mscrpt. G. 152 a) finnes Linnés egenhändiga kvitto, så lydande:

Utaf Professoren Edle och höglärde Hr Magist. Andras [!] Celsius hafwer jag emottagit de penningar, som Kongl. wettenskapz societeten anslagit till den resa jag påtagit mig att giöra till Lapmarkerna, beståendes uti en summa af fyrahundrade dal. koppmt, som verificeras. Upsal d. 26 April 1732.

Säg. 400 dlr kpmt. *Carol. Linnæus.*

Utgifterna angifvas i silfvermynt, förutom då ett tillsatt *k* utmärker kopparmynt.

		dlr	·/.	pg
14	Affton mat, logement i Harmånger	—	6	—
	färgan	—		6
	Middag	—	6	—
	nathärbärge och afftonmat	—	6	—
15	Morgonmat	—	3	—
	affton och nathärbärge	—	5	—
	färga	—	6	—
16	Middag	—	4	—
	nathärbärge	—	4	—
17	Middag	—	4	—
	färga	—	2	—
	nathärbärge	—	4	—
18	Middag, affton, kamar	—	12	—
19	Skor	2	16	—
	Härbärge och kost	—	3	—
20	Mat	—	2	—
21	Mat och nat, middag sc. & frukost	—	12	—
22	Frukost	6	—	—
	färga	2	—	—
23	Mat	8	—	—
	Umeå suma	36	8	1

	Snusdosa	—	12	—
	Kängor och mönster	1	—	—
	band	—	8	—
	En dräng öfwer fiellen	5	—	—
	En wätska	1	—	—

III.

Respass från Landshöfdingeämbetet i Upsala.

KONGL. MAIJ:TS

Til Swerige, etc.

Min allernådigste Konungs och Herres tillförordnad Tro-Man och Landshöfdinge öfwer Upland

Jag JOHAN BRAUNER

Friherre

Gjör härmed witterligit, at aldenstund Studiosus Medicinæ och docens in historia naturali, Hr CARL LINNÆUS, kommer uti ett mycket angelägit, och för publicum nyttigt ärende, efter wederbörandernes gotfinnande at giöra en resa till Wästerbotn, lapmarkerne samt i återresan igenom Österbotn, anhållandes derföre om mitt Rese-Pass; Altfördenskull länder härmed på Högstbemälte Hans Kongl. Maj:ts samt å dragande Kall och Embetes wägnar til alla wederbörande, som på de Resande någon upsicht at hafwa, tilkommer, min respective tienst och wänlige begiäran, at låta bemälte Hr Carl Linnæus såsom uti dess rätta Resa stadd, fritt och obehindrat passera. Datum Upsala Lands-Cancellie den 10 Maji Anno 1732.

Under högwählborne Hr Baronens och landshöfdingens frånwaro

Elof Buhrman *Johan Hilleström*

(L. S.)

Exhib: d. 13 Maij 1732 i Gefle lands-C: och widare förpassad.
Upwist i Umeå landz Cancellie d: 24 Maji och widare förpassat.

Originalet finnes i Linnean Societys i London bibliotek.

IV.

Kungl. Vetenskaps-societetens öppna rekommendationsbref för CARL LINNÆUS under dennes resa till Lappland.[1]

Gunstige Läsare!

Såsom Kongl. Societetens giöromål ibland alt annat, i anledning af Kongl. Maij:ts allernådigste resolutions 4 § består therutinnan, at thetta Rikets Historia naturalis genom behörig achtsamhet och flit må bettre utarbetad och högre brakt blifwa; så har af Societeten effter Præsidis illustris, Riks-Rådets och Præsidentens Högwälborne H:r Grefwe *Arwed Horns* nådgunstiga bifall och samtycke, gifwit af Ekebyholm d. 2 sistlidne i thenna månad, Studiosus Medicinæ H:r *Carolus Linnæus* i anseende till then grundeliga kunskap och förfarenhet han i bemelte Studio äger, blifwit utwald, at anställa en resa på Societetens omkåstnad til Norra delen af Swerige och serdeles til Lappland, at therest allahanda nytt och märkwärdigt i de trenne Naturens Riken noga upsöka, såsom allahanda slag Bergarter, Mineralier, diur, foglar och fiskar, insecter, och i synnerhet allahanda slag trän, örter, gräs och mossar. Och som then Gunstiga Läsaren lärer tilförende wara nogsamt öfwertygad at thetta Societetens fattade upsåt, länder så wäl til the Physicaliske wetenskapernes tilwäxt, som til wårt K. Fäderneslands heder och nytta, så förmodar och beder Societeten tienstligen at Gunstige Läsaren, af kiärlek för thet almänna bästa, intet sig undandrager, at på alt möjligit sätt wara bemelte H:r *Linnæus* på thes långa och beswärliga resa behielpelig, samt thetta hans berömliga och nyttiga förehafwande i hwarjehanda mål

---

[1] På titelbladets baksida i LINNÉS dagbok finnes följande anteckning:
»*Swenska avisorna 1732 mense majo i begynnelsen således:*
Kongel. Wettenskapz societeten i Upsala har anstält att dilucidera Lapland uti Historia naturali, hwar till C. Linnæus, som uti några åhr förträt Professor Rudbecks publique Lectiones uti Horto academico, är utsedd, hkn på sig tagit alla 3 naturens rike genomleta och således icke allenast stenar trä örter gräs mossarter, diur foglar fiskar och insecter, utan och innewånarnes underliga lefnadzart och de häraf fölliande helsans förmoner och olägenheter noga äfftersöka, hkn resa han först i majo tänker på societetens omkostnad antaga och i höst till slut bringa.» — Med Swenska Avisorna afses Stockholms Post-Tidningar n. 18 d. 1 Maj 1732.

understödia och befordra. Societeten skal en sådan gunst och godhet altid med skyldig erkiänsla weta at bemöta, och önska then Gunstige Läsaren af then Aldrahögste Guden all andelig och timmelig wälsignelse. Gifwit i Upsala then 12 Maij åhr 1732.

På Kongl. Wettenskap-Societetens wägnar

Joannes Steuchius

Olof Rudbeck *Olof Celsius* *Jöran Wallin*

S. Klingenstierna *Matthias Asp* *And. Celsius*

Ol. J. Broman *Nils Rosén*

Originalet finnes i Linnean Societys i London bibliotek.

V.

Respass från Landshöfdingeämbetena i Gefle och Umeå.

Emedan Medicinæ Studiosus Hr Carl Linnæus kommer med Respective Wettenskaps Societetens i Upsala d: 12 hujus honom meddelte promotorial at resa till norrlänska så wäl som lapplänska orterne och undersöka hwad märkwärdigt in historia naturali till wårt K: Fäderneslands både heder och nyttia der upsökas kan; Förden-skull blifwa wederbörande Magistrater i norre städerne härmed anmodade, som och samtel: Cronobefallningsmän, Länsmän och andre wederbörande, anbefalte, at uti alla mål som berörde Hr Linnæus behöfwer dem at anlita ell: någon handräkning och underrättelse begära, gå honom benägit och willigen tillhanda, i synnerhet at han så wäl uti Jemtelänska som åsilla Lappmarkerne genom wederbörande Cronobetienters handräkning, blifwer på alt möijeligit sätt, till sitt föresatte ändamåls ärnående befordrad. Gefle lands Cancellie d: 13 May 1732.

C: G: Bielke
(L. S.)
Jean: M: Hyphoff.

Resepass för h. Carl Linnæus.

Originalet finnes i Linnean Societys i London bibliotek.

Som Medicinæ Studiosus H:r Carl Linnæus ärnar at widare fortsättia sin resa igenom de Norrlänske såsom och Lappländske orterne til at undersöka om något märckwärdigt in historia naturali till detta wårt K. fädernes Lands heder och nytta kan upsökas; hafwandes der til erhållit den respective wettenskaps Societetens i Upsala tilstånd och promotorial af den 12 i denne Månad, anhållandes fördenskull det wille jag äfwen som H. Landshöfdingen Högwälborne Grefwe Carl Gustaf Bielke i Gäfleborgs Lähn, lämna honom til denne dess resas fortsättiande detta mitt resepass, och all annan tienlig befordring; Altså warde Magistraterne i de Norre Städerne och detta mig nådigst anförtrodde Lähnet, så wäl som Samtel: Befallningsmännerne, samt Ländsmänn och andre wederbörande härigenom anmodade och anbefalte, at uti alla mål, som ber:de Hr Linnæus dem behöfwer at anlita eller någon handräckning och underrättelse begiära, honom benägit och willigt tilhanda gå, särdeles måste Crono-betiänterne i Lappmarkerne låta sig wara angelägit, at han på alt möjeligit och tienligit sätt må derigenom blifwa fortskaffad. Umeå Lands-Cancellie den 24 Maji 1732.

J. Grundel
(L. S.)

a tergo:

Passerar obehindrad till Stockholm. Åbo Landz Cancellie d:n 2 Octobr. 1732.

Uti Hr Baron Generalmajor och Landzhöfdingens frånvaro

Sam: Forseen
(L. S.)

Originalet finnes i Linnean Societys i London bibliotek.

VI.

Anbefallningsskrifvelser till länsmän och skickare[1] i Lycksele, Piteå och Luleå lappmarker.

Samtelige Ländsmännerne och Skickarne uti, Lycksele Lappmark, anbefalles härigenom, at på anfordran gå H. Carl Linnæus med al beskiedelighet tilhanda uti alt det han dem kan behöfwa och anlita, och förnämligast, at de antingen sielfwe äro dess wägwisare dit han sig ärnar, eller ock förskaffa där til andre beskiedelige Lappar, som kunna tala det Swänska språket; börandes de öfrige lapparne äfwen antydas, at låta honom fritt och obehindrad igenom deras land och skogstracter passera, hvilket I hafven at ställa Eder til hörsam efterrättelse. Umeå d: 25 Maji 1732.

L: Pagander

a tergo.

Ländsmännerne och Skickarne uti Piteå Lappm: blifwa härmedelst anbefalte, at på lika sätt äfwen giöra Hr Carl Linnæus all möjelig handräckning, som til dess resas fortsättiande erfordras kan. Umeå d. 26 Maji 1732.

I. Nortman

Till Ödmjukast följe af Högwälborne Herr Baron och Landzhöfdingens höggunstige Order, Anbefalles samptel. Ländzmännerne och Skickarne i Luhleå lappmarck at wid påfordran, gå Hr Carl Linnæus med all beskiedelighet tilhanda uti alt det han kan behöfwa, och förnämligast, at de antingen sielfwe äro dess wägwisare, dit han har nödigt at resa, eller ock förskaffa der til andre beskiedelige lappar, som kunna tala det Swänske språket; Börandes de öfrige lapparne äfwen antydas, at låta honom fritt och obehindrat igenom deras land och skogstracter passera. Hwilcket en och hwar till rättelse länder. Luhleå d. 24 Junii 1732.

Lars Wallman

Originalen finnas i London i Linnean Societys bibliotek.

[1] Ungefär motsvarande fjärdingsmän.

VII.

Resans gång.[1]

Fierdingwäg	Caupona	Paroecia	Mensis	Dies	
5	Upsala		V	—	
5	Högstad	Bälinge	—	12	
5	Läby	Biörklinge	—	12	
8	Yfre	Tiärp	—	12	Tiärp sochn äro 2:ne ♂[2] bruk.
$8^1/_2$	Mehede	—	—	$^{12}/_{13}$	Taxus s. Ide s. Idegran quærendus est.
6	Älfkarleby		—	13	*Älfkarleden* från Lexan i Dalarna med färga, fiskar, Berg, cataracta.
	Gestricia.				
10	Gefle stad		—	$^{13}/_{14}$	Här bor Landshöfdingen öfr Gestricia, Helsingia, Angerman: et Laponibus adjacentibus.
6	Tröye	Hille	—	14	Tröje ♂ bruk.
7	Bärg	Hamrånger	—	$^{14}/_{15}$	Berg 3 ♂ bruk
	Helsingia.				
12	Stråckiära	Skog	—	15	Stråkiära ♂ grufwa Synäs kallad. Hammar gulgrufwa kallad.
8	Skale	Sörala	—	15	Sörala 2 ♂ bruk
4	Sand	Norrala	—	15	
9	Upänge	Enånger	—	$^{15}/_{16}$	Past. And. Becner.
6	Eksund	Niutånger	—	16	*Ecksund* stolt gästgifvar. ♂ bruk, pappersbruk. Past. capell. Varg.
5	Sanna	Tuna	—	16	*Sanna* ♂ bruk och siöar. Hudwikswald Prob. Broman.
3	Wälstad	Rogstad	—	16	
7	Brinstad	Harmånger	—	$^{16}/_{17}$	*Brinstad* ♂ bruk.
6	Röe	Gnarp	—	17	*Röe* masugn

[1] Denna redogörelse för resans gång finnes i samma bok som själfva dagboken. Dess början är antagligen med tillhjälp af P. Artedi uppgjord i Upsala.

[2] ♂ = järn.

Fierdingwäg	Caupona	Paroecia	Mensis	Dies	
	Medelpadia.				
11	Dingelsiö	Niurunda	—	17	Norrom ligger ett bärg, på hkt där någon går blifwer tokut; här wäxer stora ludna Aconitum. Dingelsiö järnbruk.
10	Finstad	Siönn	—	17	*Sundsvall* stad. *Finstad* hälsas fruen.
5	fiäl el. fiärd	Häsiö	—	17/19	*fiärd* 2 små färgor.
—	—	—	—	—	*Lögdöne* ♂ bruk på holmen.
—	—	—	—	—	*Häsiö* ♂ bruk 1¼ mihl från, här bor D. Pelt i Åwiken.
	Angermannia.				
7½	Mark	Säbrå	—	—	emällan Mark och Nårstig ligger Härnösand på en öö. 6 mihl omtr. på sama öö ett ganska högt bärg. Biskopsgården wid landswägen. Märk. grofelsby kopparstrek som går inunder siönn.
8	Nårstig	—	—	—	
5	Weda	Häsiö	—	—	god gästgifvare. Ångerman åen ¼ wäg bred ligger här emällan, hwarpå färga. *Häsiö* cappell[an], som blef Magister sist, hoos honom en dag, fast ½ mihl i krok.
3	Skullersta	Nora	—	19/20	Nora est Pastor Doct. Ströms bror, Diupedii styfader.
9	Salsåcker	Nordingrå	—	—	NB
2½	Äskia	—	—	—	
4	Dågstad	Wibyggeråd	—	—	*Dågstad* gästgifvare fältskiär, god hustru från Dalarne. Nu begynna Berg, Skylberget *stora berget* på wänstra sidan, i hw:n crypta är excisa.
8	Biästad	Nätra	—	20/21	*Nättra* Past. Mag. Boding, en god tracteur och studentewän, hälsas från Arcted. En fiskarehamn och öö, hkn ♂ grufwa.
4	Hönäs	Siäla	—	—	*Hönäs* god gästgifware, om man är höflig, alias virosus, fås alt. *Siäla* Probst mag. Lochnerus en alfwarsam doch beskedelig man. en stor Alnus jämte åen, hkn då hon faller kull, skall blifwa fult på sama ställe.
4½	Bröstad	Arnäs	—	—	*Bröstad* god gästgifware. en *gård* ligger här emällan, ser uht som ett palas, här bor Wesman studiosus, som nu är befalningsman, har rik syster. Underliga trän. Carl XII [ett par oläsliga ord].[1]

[1] Jfr. Quærenda n. 68 s. 219. Antagligen var C. XII inristadt i något träd.

Fierdingwäg	Caupona	Paroecia	Mensis	Dies	
9	Ónska	Grunsunda	—	—	*Önska.* Cave, est pessimus et furtum comittit. *Grunsunda* Past. mag. Eric Diupedius pater fratris hälsas på. en stor skog. jämte hafsbrädden wägen.
8	Awa	—	—	—	*Afwas* stolt gästgifwar, han och hon hälsas, har allehanda fisk. *Aspåen* fins rudor. *Lögdåen* färga öfwr, på andra sidan bor Jacob Molin, Arctædii goda wän och Buss, multa dicit, sed mentitur.
6	Lefwar	Normaling	—	21/22	*Lefwar* B. Arctædi moor och syster Lisa. *Normaling* past. turdin beskedelig. *Järnäs* fiskarehamnen, utom för honom ligger öen Bonden, på hkn *Tordmule* s. Anas Arctica fins. *Skärskiur* lik en skata med röd näf och fötter i fiskarehamnen, consule de his avibus Messingzsmeden Matth. Hörnman. *gås* af särdeles art hafwer pastoren, hwars hustru är Renhorn. *Kråksundet,* kråköen in vid Bonden, på hkn många träffeliga örter.
	Westrobotnia.				
13	Söder Miöle	Ume sochn	—	—	
9	Röbäck	—	—	22/23	
1	Umeå	civitas	—	23/25	Umeå elf måste öfwr med färga. i staden bor Borg. Petter Biur, Arctædii swåger. Holmbom postmästarn, jaen gryndel hälsas. Biström warit i rysland och wett des tillstånd. *Eric Biur* warit pärlfiskare inspector i lapmarken.
	utom landzwägen.	suma dlr 16			
3	Bränland		—	26	
4	Brattby		—	—	
2	Spölandfärga		—	—	
3	Jämteböhl		—	27/28	NB. *Åsele* älr Ångermanlands lapmark tages af i Siäla. Hönäs hoos Probst Lochnerus wid kyrkian, därpå till Anunsiö, där Salins far bor och där blifwa ett par dagar. i denna lapmark är en präst som heter Siööberg.
17	Tekznäs		—	28/29	
1	Funäsöen?		—	—	
20	Lyksele op i lapmarken		—	29/30	*Lycksele* älr Umeå lapmark tages af wid Umeå stad.

Fierdingwäg	Caupona	Paroecia	Mensis	Dies
56	Nomina ignosco		—	
104	dito till Umeå stad igen		—	7

12 Anders tomason Umbyn
skickare
Matthias Andersson Umbyn

Umeå till

9 Säfwar
7 1/2 Dieckneboda
5 1/2 Ricklå
5 Gumboda
5 Grimsmark 12/13 ...[1] forledes.
4 Selet, beskedelige.
6 1/2 Daglösten
6 Bureåen 13/14
8 Sunnanåen besk[edeligt]. färga. probsten wid siäleffte kyrkia.
6 Frostkågeå.
7 Åby 14/15. Beskedl.,
7 1/2 Giefreå. Besk[edeligt].
9 Pitheå gambla
2 Pithoe nya
2 » tillbakas åht gambla.
12 seglade i siärgårdh fram och tillbaka.
7 1/2 Rööswijk från Pitheå gambla stad.
4 1/2 Ersnäs.
5 Gäddewik, hkt är ingen gästgif[varegård] sed färga.
2 Luleå nya stad med båt, kostade 8 styfwer.
4 gambla stad till siös, 12 styfwer.
2 Sunnnerbyen.
10 Heda
20 Haras 25/26.
8 Laxeda.

[1] Ett oläsligt ord.

4 finnen $^{26}/_{27}$, sista by i Lule sochn, har 11 mihl till kyrkia.
6 Storbacken. rå emällan lappmarken och lule sochn, här delas åen uti storlule och lillule.
till fots 5 mihl på båda sidor.
4 Pajarim $^{27}/_{29}$ fiskeställe för Påhl Rim.
14 Jokmok kyrkia $^{29}/_{30}$.
6 Purkijaur något till fots.
7 Randiaur ett träsk 1 mihl, 2 fierdinger till foot. $^{30}/_{1}$.
20 Kiomitis
20 hyttan.
60 Till Norrige.
12 Till pastor Rasc. a 1 dlr Kopt mihln.
12 tillbakes.
60 till hyttan.
32 Lule
6 Persöen färga.
6 Råneå past. Blixt.
5 Hwitåen.
6 Töreå
emällan Grötnäs där Bergmäst. bor färga. Calix kyrkia mitt före.
11 Grötnäs.
3 Sangis färga.
4 Seivis färga 4 styfwer.
5 Nickkala.
2 färgor.
5 Torneå.
8 Kimi prostg.
8 Maxajemi.

Osterbotnia.

Österbotn 70 mihl jämt.

8	Kemi		15	7	Uleå stad 1 färga 6 ·/.		17
8	Maxanemi			8	Kembela.		
6	Ruicka	2 färgor		6	Limingo prob. Forbus.		18
$5^1/_2$	Kuivaniemi			4	Lumijocki.		
7	Alhava kyrkia färga 12 ·/.			5	Karinkantha	sandwäg	
8	Io	färga 6 ·/.	16	$4^1/_2$	Sikajocki färga		
7	Haukipudas			6	Patijocki		

	Brahestad på sides straxt.		
5	Josola		
4	Pienhengi		
6	Annala vid Pyhäjocki.		19
5	Piselä		
5	Joola		
4	Calajocki	sandwäg	
6	Roukala	sandwäg	
6	Hinnalo		20
5	Locto		
4	Niemi		
6	Wittica		
3	Kousta		
	gambla Carlby		21
7	Cronoby		22
3½	Abbors		
3½	Kråknäs		
	Jacobsstad longe dist.		
2½	Sundby		
3½	Soklot		
2½	Nykarleby		23
7½	Munsala		
7	Åravais		
5	Kåfjocki		
3½	Vörå		
5½	Lillkiöro		
4½	Weikar		
3½	**Wasa**		
2½	Öfwersiöne		
4½	Sålvo		
3½	Malax		
6	Petalax		
3½	Moikpä		
8	Harrström		
3	Toby		
5	Norrnäs		
7	Finby		
3	Ståbacken		
4½	Diök		
3	Christina		
3	Lapfierd		

6	Hartmä		
5	Sckaftång		
5½	Siby		
	Finland		
5	Risby		27
7	Giöhlbohl (past. gadolin)		
6	Hwisbofiähl		28
9	Hywelä (ulvila kyrkia) (Biörnborg 2 färgor)		
10	Tattara		
4	Jutti		
12	Yschia		
9	Wisanå		
5½	Mosternoja		
4	Hypes		
6	Mekicula		
6	**Åbo**		
8	Nousis	landwäg	
6	Purssis	landwäg	
6	Winkelä	landwäg	
9	Tomois	landwäg	
8	Warssala	Åland trajecter	
9	Brändöö	Åland trajecter	
9	Kumblinge	Åland trajecter	
12	Wåhlöö	Åland trajecter	
1	Bomarsund	Åland trajecter	
5	Harnäsby	Åland landwäg	
5	Emkarby	Åland landwäg	
5	Marsund	Åland landwäg	
8	Ekeröö	Åland landwäg	7
24	Öfr Ålands haf till Grisselhamn		
3	Toftinge		8
5	Alby		oct.
4	Esbro		
5	Åsby		
5	Gränby		
6	Edinge		9
6	Rasboberga		oct.
6	Upsala		10 oct.

Från Sorsele till Argplog sochn i Pithoe, 2 dagsled, ibi fiällen.

Argplogs kyrkia till Silbojok kyrkia, ubi hr Joh. Lestadius pastor. 15 mihl till siös.

Silbojok till Norra hyttan ubi Hr Pet. Alstadius pastor est in lulensi.

D. G.

VIII.

Anteckningar rörande åtskilliga under resan träffade personer.[1]

Lector Mag. *Reenmark* i härnösand accomoderade mig magnifique.

Past. Mag. *Boding* i nättra fägnade mig wähl.

Landsh. Bar. *J. Grundel* i Umeå bewiste mig ett exempel af gunst, fägnade mig uti 2:ne dagar, gaf mig 1 par kiängor och stolt resepas.

Befaln. Hr *L. Pagander* uti Umeå lappmark, accomoderade mig wähl, gaf mig speciel recomendation till lapparne.

Probst Mag. *Zach. Plantin* uti Umeå antog mig malehonett; en ambitieux man, mycket inconciderat, eij häller graderar hans erudition mot namnet och gagnet mehr än 3 pro cento.

Contraleur Hr *Lönbom* uti Giefle antog mig som en synnerlig wän, och bewiste mig stor hurtighet.

Secret. Hr *J. Hyphoff* uti Giefle war särdeles gunstig, inviterade mig till måltids dagen äffter, dett jag för resan skull nödgades recusera. satte up et resepas extraordinairt wackert.

Past. *Ol. Broman* uti Hudwikswall accomoderade mig helt wähl.

Past. Hr *Ol. Gran* uti Lycksele en stilla wacker man, hade beswär af mig både i up och nedresan, befordrade min resa med all omsorg, fägnade mig wähl, och skänkte mig en lappbåt uti mignateur, som kostade 2:ne caroliner.

Scholæmäst. *Fiellström* uti Lycksele, en beskedelig och höflig man, skänkte mig en lustig snusdosa.

Probst Mag. *Pet. Ansenius* skälleffte war mot mig rätt compliciant.

Leutn. *Holtz* i Pitheå gambla stad en mycket artig man mot mig.

Probst Mag. *Solander* i Pithe, en god gamal gubbe, accomoderade mig 2:ne gånger honett.

Mag. *Solander* filius hade nog beswär af mig, och äffterlätt ingen ting hwar med han mig fägna kunne. lofwade sig skola skaffa mig en lapptruma.

---

[1] Finnas på blad, som ej tillhöra själfva dagboken, utan på dem, som ännu äro kvarsittande inom de ursprungliga skinnpermarne.

Häradshöf. Hr *Salin* uti Litheå accomoderade mig honett. skänkte mig en kostbar magnet. Priset 5 plåtar ungefär.

Kiöpm. *Höjer* accomoderade mig på fartyget och hema honett med win och matt. lät lossa stycken för mig.

Probst Mag. *Unnæus* i Luleå, en gammal venerandus och from herre, accomoderade mig helt wähl både i fram och bort resan.

Past. Hr *Petr. Alstadius* i hyttan.[1] Vir sincerus, antiqua fide, adversis fortunæ circumstantiis vexatus, senex licet 50-genarius. skänkte mig 2:ne par lappskotiengor, accomoderade mig helt wähl både på up och nedresan, hos honom hwilade jag uti 3 dygn. gaf mig mattsäk upp och neder. skänte mig ett lappbälte med des behör. priset 2 dlr. kppm.

Pastor Hr *Joh. Rask* i Norrige och rörstad. antog mig först singulert, men änteligen honett, accomoderade mig med win och matt helt wähl. Skänkte mig en choncha venerea. Priset ungefär 2 plåtar.

Skolm. Hr *Malming* uti jokmok. Ambitieux, accomoderade mig såså.

Kappel. Hr *Högling* ibid. ett afskrap, brutall och olärd man, accomoderade mig helt gement med försmädelser. af fruchten skolen i känna honom.

Bergm. Hr *Svanberg* i Calix, en extraordinär artig man, giorde mig stor tienst. skienkte mig många curieuxa stenar. priset 2 ducater. Antog mig som sin son, jag [honom] för min far.

Befaln. Hr *Lars Vallman* uti Lule accomoderade mig helt wähl. skienkte mig en qvinfolkmyssa för lappar.

Befaln. Hr *Pet. Pipping* i Torneå accomoderade mig wähl. twå tre dagar, tracterade mig med win.

Probst Mag. *Abr. Fougt* i Torneå, en hiertans god, wacker och from herre. förer stor stat, accomoderade mig pretieuxt, med hwariehanda slags winer; här fick jag fägna mig af åckerbärwin, insyltad åckerbär, conserva et syrup. ejusdem: holt mig hoos sig både uti fram och bortresan 3 à 4 dagar. prædikar hwar söndag både swenska och finska. Docte. fick 2 bäfwergäll och 100 dlr kmynt i contant. betaltes straxt.

---

[1] Antagligen erhöll Linné här den rimmade skildring af lapparna, *Samin Pirra acta Utza Kirje,* hvilken finnes i Linnean Societys bibliotek och som 1909 af Professor K. B. Wiklund publicerats i *Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif,* bd XVII, 7. Författaren var, enligt en först nyligen anträffad, af Linné gjord anteckning, Regementsskrifvaren Henrik Lindbaum, hvilken vid sin flykt till Norge 1726 blef kraftigt hjälpt af Alstadii mycket bekanta hustru Christina Groth, hvilken därför anklagades och dömdes af Svea hofrätt.

Probst M. *Eric Frosterus* i Kimi, en enfaldig, wälment gubbe, accomoderade mig rätt wähl öfwer ett dygn.

Härad. *Mich. Höjer* i Calix, en ädel, fin och erudit herre; håller förnämt och wackert hus, antog mig extraordinairt wähl uti hela 6 dagar jag war hans giest, tracterade mig magnifique. Hans fru Britta Maria Soop,[1] Smolanda, ornamentum matronarum et omnium suæ sexus prima till skiönhet, som är berömt. här såg jag ock dett bästa conditionerade huushold i Wbn.

Vice Häradsh. *Vilh. Joh. Dubb,* en lärd, sincer och artig herre ibd.

Pastor Hr *Hans Walchier* håller wackert huus, fägnade mig en gång wähl.

Probst Mag. *Lars Litovius* i Uleå. 60genarius, egitt gråt hår, fägnade mig med en middags måltid.

Rektor Mag. *Joh. Hornæus,* hans måg, scholæ lat. ejsdem. gick omkring med mig i staden att beskoda curiosa.

Probst M. *Henr. Forbus* i Limingo, fägnade mig wähl med en nats qvarter.

Probst. Mag. *And. Kemmer* i gamla Carlby s. s.

Rector Hr *Abr. Tavonius* en artig herre. hörde hans inauguration. betygade mig alt godt.

V. Häradsh. Hr *Polyander* artig }
Audit. Hr *Joh. Ruth* compliq. } ibd.
Kamrer *Hinr. Passanen* }

Probst Hr *Eric Cajanus* i Cronby sades wara lärd, men kände eij lärdt folk.

Comin. Hr *Gustaf Bogman* undfägnade mig extraordinairt honett, en rätt belefwad herre.

Hospitalspast. Hr *Zach. Julenius* ibd war hoos honom i kyrkiogångöhl och wardt rätt wähl accomoderad.

Wasa. Probst Hr Mag. *Hedman* non laudo.

Borgm. Hr *Elias Grisell* en extraordinair hurtig herre, wiste mig ett mönster af beskedelighet; här accomoderades jag det honettaste jag blifwit i Österbotn. Hans fru war både i ansichtet och gemötet skiön, halfsyster till gambla probstinnan Sirbel uti Roslagen.

Åbo. Prof. *Herm. Spöring* länte mig 10 dlr Smt, en artig herre.

På ett par andra ställen finnes antecknadt:

Madam *Christina Groth* i hyttan i Lule.

Mad. *Gretha Pihl,* skräddare dotter från Stockholm, 2:ne små barn, änka.

---

[1] Felskrifning i stället för *Soot.*

Herr *And. Ljungberg* Capellan i Lule, hälsar Biskopen.
M. *Joach. Kock* Regementsquartermästare i Pitheå.
M. *Seger Svanberg* Bärgmästare i Torneå och Calix,
Gref Horns secreter *Bruncrona* hoos Sahlberg på Apotequet logeras,
hvilka bäst recommenderar hoos Riksr. Horn.
Qvickjok Bärgmäst. Tolins änka häls. Prof. Rudbeck.
Georg Soot assistens uti krigs collegio. } hälsas
Herman Slyter Camererare uti krigs collegio } hälsas
Herman Slyter Jacobsson, kryddkrämare uti staden stockholm. } hälsas
i Rotmans bref refereras fru Soot wälstånd.[1]

---

[1] Dessutom råkades under resan Matthias Witt, gästgifvare i Umeå (se sid. 23), hvilken på en sida i dagboken skrifvit följande:

»Underteknad hafwer emottagit en Sadehl, ett par skor, ett par snösåckar och en liten Bössa, hka persedlar jag underteknad påtager mig att öfwerstyra till stockholm genom någon wiss, som till Siös dit reser och att låta dem aflefwereras på Professor Rudbecks jacht. som hwar wecka går till Upsala, hkn jacht deponerar dessa saker hoos Professor Rudbeck sielf.»

Det framgår häraf, att ännu 1732 genom den yngre Olof Rudbecks försorg fortsattes den ordnade trafiken medelst en segeljakt mellan Upsala och Stockholm, som hans far anordnat.

IX.

Om Lappland och lapparne.

(Fragment.)[1]

Bene latuit med tillnamn af bene vixit war fordom en Potentat, som regerte hehla Europa, ja nästan hehla wärlden, men blef af ambitieuse undersåtare fördrifwen, hkn sedan i alla tijder warit flychtig, att ingen wettat, om han siunkit älr flutit, om han blifwit död älr eij. Änteligen har jag funnit honom igen på min norska resa i längsta och innersta wärldenes kant, där han wistades med en hoop folk, fick hoos honom audiens och fick den lyckan koxa in uti des wähl inslutta republique, den jag nu tänker gifwa en kort relation öfwer.[2] Jag menar genom samma sälsamma Regent den stora frihet och roo, som fins i de längst under polen liggande orter, Lappländer kallade, däräst de innocenta nöjen, flychtige från hela Europa, förgömt sig hoos ett folk, dett wärldens folk knapt nämna gitter. Här hysas de, här æstimeras de. De älskas så, att all Europæ pracht och Africæ högmod eij för dem skulle sällias. Campos Elysios bebo de, och den gyllene Ovidii tijder äro här deras oeconomie. Lapparne des undersåtare må bättre än de [som] land styra och sceptra bära. De diupa åckermäns pustningar oroa eij det folk, som af bene latuit här regeras, och de skramlande gewär blixtra eij uti desse säkra berg. Alla Europæ landsplågor äro eij mächtige oroa nöijets bene vixit. Ty Mars med sin Bellona kan eij röra deras fästningar och eij cara annona förhindra des tillförsel. Ja, sielfwa Atropos med alla sina febriska härar ser sig fåfängt bombardera bene latuits borgar, hka alla tre, hwar för sig, älliest hålla för leek ruinera de mäktigste republiquer.

Folket här har aldrig sett fästningar, eij heller städer bygdt; ändock äro säkrare i sina bärg än någon i sina fastaste slot. Krigs-

---

[1] Originalet med Linnés handstil finnes bland manuskripten i Linnean Societys bibliotek i London.

[2] Denna inledning är en omarbetning af den först nedskrifna, hvilken hade följande lydelse: »*Bene latuit, bene vixit* är fuller et gamalt ordspråk, som hwar dag i yttersta Norden förnyas och bekräfftas, har i långa tider warit till namnet bekant, men få hafwa dett noga skärskodat; änteligen har och jag blifwit dett warse på min nordiska resa, och tänker dett nu præsentera för hela wärlden».

folk och rustningar äro här onödige, ty ingen kan dem bestorma; skulle det minsta höras, är deras refugium i närmste berg och skogar, där hwarken ryttare älr soldat kan dem förfölia; ingen häst kan här komma fort, och ingen Europe winna dem i loppet, mycket mindre längre sig här uppehålla, än den kost är tillräckelig, som man bär på sig. Deras huus kunna eij spolieras och upbrännas, ty wid minsta knäpp äro deras tiell älr buldans kojor med alla husgerådssaker, som till antalet föga stiga öfwer Democriti, på renryggen älr, om gälla skulle, på axeln lagde och in deviis ferarum latebris bortförde. Deras kassa och peninge skrin ligga på wida kampen älr wid berg, i jorden förgömde, att hwarken wåld älr list dem bortsnappar. Allmänna wägar, som all Landsförrädare äro, synas eij till och giersgårdar, som ägor inknikta, behöfwas eij.

Misswäxt befaras eij här, som huusbonden eij förtror den owissa jorden de wissa fröen, som med så mycket plögande, harfwande, giödande, wachtande i fruchtan för myckenhet af rägn, torka, diur, foglar, hagel, frost och hetta måste cultiveras, så att Ceres, som nästan hela wärlden giort till trälar, begrinas här. Deras boskap äro nögde med hwad om wintren fins, utan at slåtermannen alt gräs hopsambla skall till winterföda för sin jord.

Smittosamma siukdommar, pest och febrar kunna eij här propageras hoos ett folk, som ligger så afskildt. *Oenigheten,* som gemenligen tilldrager sig af begärelse till ens annors, är här en rar fogel, ty råmärket attenderas eij så noga, att märkestenar därföre sättias skola. *Högmoden,* som så stor macht fått hoos de rikare annorstädes, har eij här förmåt sättia en brokug fläck på deras kläder. Thée, caffe, öhl och win, som *Bacchus* så runt werlden tilldruckit, har eij skänkt sådana glas in för nöjets folk. *Oratoriska,* krusade, amplificerade och brutna tahl höras ej här af den gamalmodiga ärliga enfaldigheten utsiungas. Juridiska *intrigier* med konstrande, hasselerande, låckande och tubbande får eij audience. *Allamode* med alla sine fransyska mönster är här contraband af naturen, ty gambla uniformen har så hårt befäst sig. Den faseliga hantwärkare raden, som fieltskär, apotekare, conterfejare, målare, färgare, bildsniddare, stenhuggare, swarfware, snickare, murare, kakelungsmakare, guldsmed, tengiutare, bläkslagare, skräddare, skomakare, hattmakare, wäfware, spinnare, bygmästare, glasmästare, glasgiutare, klåckgiutare, möllnare, bakare, bryggare, skepsbyggare, sadelmakare, repslagare med flere, hwad namn de då hafwa må, äro här uteslutne. Ja, sielfwa Philosophia, Chymia, Hist. naturalis, Mathesis, Philologia, Poesis, Musica, Historia, Geographia, Astronomia, ja sielfwa Medicina äro obekanta foglar. Endaste, som åstundas, är

smeden, som dåck ej ännu fått här nedsättia sin härd. Alla hantwärk äro delta emällan man och hustru.

Man reser eij här till utlänska orter att kiöpa sig granlåt, och förtror eij det willande hafwet sitt säkra lif. Deras wissaste medicus är här diæta a teneris adsveta, genom hwilken en ålder ärnås, uti hkn folket eij wet åhren. De många siukdomar, som annorstädes tyrannicera, besynnerligen i hofwen, koxa intet hit, förn en sen ålder samblat mogen frucht. Afwunden kastar eij här sneda ögon. Eij häller har machten öfwer nästan fått någon tienst, eij heller Adelsmannen fått härska öfwer nogot gods. Konungarne sielfwa förstöra ej folkets ro med placater och förordningar, ty odygden har ej här begynt rebellera. Släpa i anletes swett, som både höga och låga giort till slafwar, wett man eij af. Den rätta rikedomen äffter Socratis utsago *(non qui multa possidet, sed qui pauca indiget, dives est)* är här tillstädes....[1]

Folket förnöjer sig här om somaren i gröna dalar imällan de i skyen stigande snöberg, der sielfwe Phoebus så högt æstimerar deras nöjen att han både dag och natt utan att hwila sina hästar i Wästerhafwet till hela månaden hoos dem blifwer uti en stadig dag. Men då han måst wända sig till de södra länder, spela hwar natt de brokuga Chasmata,[2] som då fördrifwa mörkret, på den hwita snöen. Dett innocente herdelefwene bland boskap, nätta som hiortar, dock tama, gifwa tillfyllest af sig alt hwad detta folket tarwar och åstundar. Divertissementer gifwas till öfwerflöd om wintren i skogar på jacht bland diur och foglar, som uppfylla alla träden,[3] om somaren på floder och träsk, klara som chrystaller, med fiskar rika på diupet, men ofwanpå med allehanda foglar utsirade. När någon främmat granne komer, som dåch sällan sker, accomoderas han ej med service och rätter att lasta magen med, utan såsom hemma och wan äter dett dageligen ätes, hielper miölka deras renar och dricka deras kalla, klara och wälsmakande watten, som ej förwillar järnan älr involverar förståndet. Där emällan ligger man i sin koja utan fruchtan för någon fara och säger *Deus nobis hæc otia fecit.*

Wåra Europæiska nöjen äro här emot eij annat än en glantz och blixt med fahra och möda på alla sidor omgifwen.

Jag skulle wara nögd förbyta alt mitt nöje i en fiellapps bene latuit, allenast Frigus a teneris non adsvetus, den de eij till minsta

---

[1] Ett par oläsliga ord.
[2] Norrsken.
[3] Ordet *träden* har öfverstrukits, utan att något annat tillskrifvits.

känna gravation af,[1] kunna uthärdas, och judicii qualiscumque sapor eij giorde så många falska persuasioner.

Den som än widare har lust giöra sig deras nöje bekant, han attendere till min korta beskrifning, den jag will utan ambages kort recensera.[2]

§. 2. Situs.

Prælimin. Detta Lapplands Situation på jordenes glob håller man onödigt widlöfftigt beskrifwa, som dett hwariom och enom är bekant, och des peripherie af Geodetis noga circumscriberas [samt] snarare hörer [till deras] än till wårt forum. Kan eij häller jag här uti dett minsta indseende gifwa, som ej tillförne androm warit allmänt bekant.

Definitio Med Lappland förstår man en provincie wid begynnelsen af zona poli arctici frigida, hafwandes remote versus orientem australem sinum Botnicum, versus occidentem et septentrionem mare occidentale s. glaciale, men proxime a parte septentrionali et occidentali norvegiam finmarkiam, ab australi jemtiam, ab orientali medelpadiam, Angermanniam, Westrobotniam et Ostrobotniam, ab australi in Septentrionali orientali plaga æque flexam.

Etymol. Etymologiam nominis will man eij widlöfftigt omtala, helst sådane mehrendels äro gissningar och så många och diversa som auctorum skriffter. jag menar att Lappland och Lappar hafwa sitt namn af Swenskan, som är den närmaste granne, och ordet *Lappa* consarcinare; Emädan man neppel. wett något folk, som mehr lappa sina kläder än detta, helst lintyg dett fattas och skin eij så lättelig. ärnås. Qvin-

---

[1] Troligen med hänsyn härtill eller i samband härmed finnes på baksidan af det f. ö. oskrifna bladet näst före titelbladet följande, senare hastigt nedskrifna uttalande om

»Winterens præference.
hwita och liusa snöen, klar himel, phantasmata en klar natt.
nedhängande grenar giöta skiuhl för foglar och diur på qwistarna.
sempervirentes et cortice albo Betulæ.
hinc tetraones, ex Betula Hierpar, ex nana Snöriper.
fara öfwr Berg, dalar, siöar, kiärr, fiäll.
ej fuchtig lufft utan uphöjd; hinc non intermittentes febres.
Scintilla nivis ad solem.
longævi omnes.»

[2] Antagligen för att använda härvid har LINNÉ på titelbladets baksida, säkerligen efter hemkomsten, antecknat:
»1 Diss. de Tympanis magicis Aboë
2 Diss. de Rhangiferi natura
3 Diss. de Pygmæis duæ
4 Diss. de ætate aurea Hesiodi
5 Diss. de campis Elyseis.»

folkens dageligen arbete är att sittia i kottan, sy hoop de söndrige kläder och dem lappa. Hwar af man menar att de af sine grannar per contumeliam Lappar kallade blifwa katexochen, et hinc Lappare flocci hominis vir. Detta namnet har sedan komit till exteros genom swänskarna, som dem först måste känt, hwaraf de hoos Latinerna komit till att kallas Lappones af samma ord; på eget språk heter en Lapp Zàpmiliz s. Sàmilitz och Lappland Zapmiland s. Zapminetnem. derivatio vocis mihi incognita.

Delas sedan Lappland uti Swänska, Danska och Ryska Lappland, såsom dett emällan desse tre potentater är delt, af hka den wästranorra hörer Norvegos, ostnorra Russos och östra Svecos till, så att limites gå äffter fiellryggen så, att där floderna rinna till sinum Botnicum hörer Sverige, men Wästerhafwet Norrige till. Här af sker att mäste delen komer under sverige, ja offta går sveriges limites så när till wästra sidan, att man till wästerhafwet se kan. Divisio

Dett som kommer under sveriges crona blifwer åter fördelt äffter de närgräntzande Provincier uti Lapponiam 1 *jemtlandicam,* 2 *Angermannicam* s. Åsila, 3 *Westrobotnicam* och [4] *Ostrobotnicam* s. kemensem, af hka Westrobotnica är den största, och [har] sina subdivisioner, där de andre äro simpla. Divisio

Westrobotniska Lapplandet subdivideras uti 4 delar äffter de 4 Westerbotns handelstäder, neml. Umeå, Pitheå, Luleå och Torneå, till hwilka ifrån Lapland stora floder flyta i hafwet, af hka Umeå längst är i söder och Torneå i norr, zonis ab oriente in occidentem ductis. Af hka altså Umensis begynnes wid 64 graders elevatione poli, Tornensis lychtas längst i norr wid den där till gräntzande Norska fiellsidan under elevatione 70 grader älr något öfwer, så att bredden på denna ab oriente in occidentem är 30 à 50, längden 120 à 130 swenska milar. Lapp. Wbtn. divis. 4.

Dessa divisioner äro de som af grannarne äro pålagda, hka åter hwar för sig delas uti pastorater, så att Umeå Lapland har Lyksele cum annexo,

Pitheå Argplog, Silbojock,

Luleå Jockmock och hyttan i ett pastorat,

Torneå juckasiervi.

Men hwad Naturens division angår, så är den mehr remarchabel, hkn delar Lappland 2fariam uti Lappmarken och fiellen. Divisio naturalis

Lappmarken går på bägge sidor, såsom en will skogfull ödemark älr Desertum, men på wästra sidan hehl trång och merendels ora maritima, hkn gemenl. kallas tota quanta Norvegiæ cauda s. Finmarkia norvagica, hkn offta är så smal, att sielfwa fiellen ändas i sielfwa Desertum

hafwet, som wid Torfiorden och annorstädes. På östra älr Swenska sidan är den i bredden 20 älr 30 mihl, ty sielfwa Wästerbotn är mäst utsträck[t] åht ora maritima sinus Botnici och de floder, som där uti gå neder, om hkt alt widlöfftligare är att se uti Mag. Israel Stecksenii wackra Disputation om Wbotn med sine Landsmän.

Alpes Fiellen såsom delning emällan bägge lappmarkena är åter allenast ett eximiæ altitudinis mons, summus montium congestus, baccæ Rubi instar, och gå längs åht hela Norlanden igenom från söder till norr, där de böja sig mehr i öster åht ryska sidan, warandes till bredden 12 à 20 mihlar, hka menas wara en med Lång-åsen och taga sin första mindre sensibla begynnelse wid stockholm. conf. Rudb. iter p. 20. Dess fiell äro till skapnaden helt lika Alpes emällan Sveitz och italien, hwarföre jag och dem kallar Alpes Lapponicas. De äro till jordmonen ifrån de omkring liggande deserta så notabelt skilda som natten från dagen, att man eij behöfwer genom wissa reglor coarcera des grentzor.

På dessa fiellryggar synes sällan älr aldrig någon grön plats, besynnerl. mitt på; här omkring en älr flere mihl emällan kan man få se något gråsten älr någon bar fläck med en swart förfrusin och steril jord.

Prospectus Man bör ej lemna otalt den admirabla prospect af fiällen till de omkring liggande orter, för den admirabla högd fiellen äga. Här emot är *Norbyknylen* l. Medelpads hufwud eij annat än som en pygmæus mot högsta jätte, fast än dett på högsta spitzen affecterar ett fiellachtigt wäsende, med dett träden eij wäxa högt, och man af dett kan se så långt ifrån sig öfwer landet.

Skulberget, Ångermanlands under, eij heller är mehr än viburna inter cypressos. *Latus occidentale alp. norvegic.* är af långt högre wäsende, ty då man står här ofwan uppå de willa snöbergen, utan att kunna bakom sig se till minsta prick grönt, och skodar under för föttren på sig dett gröna Norrige, som ligger emällan fiällroten och hafwet, presenteras dett helt grönt och de högsta träden i mignateur, såsom fingers långa.

Montes alpini Hwad sielfwa bergen angår, som ordinaire fiellen elliest constituera, så är deras form helt divers, i dett somliga gå i högden spitzige, andra i längden, än hit än dit.

Basin till dessa bergen är sten, dock sällan ordinaira klippor, utan annor skifrig sten, grå (: som profwern är:) älr ock offta swart, hwar öfwersta superficies af wattu rinnandet förtäres och söndermals. På andra ställen är och gemenl. hornsten, som något skifrig är, till coleuren swartachtig, besynnerl. då han wåt är, hkn merendels

hafwer uti sig en [mängd] små gryn, till coleuren rödbruna som granater. Här fins och ofta, wanl. ad latera, magis gråsten, hkn doch altid är bräckt och sönderslagen med wassa kanter på alla sidor, giörandes perigrinantes swårighet.

Swartmylla är föga någon, ty hon sköllies alt bort af snö watnet allestädes på bergen, som rinner hela somaren ifrån den smältna snöen. Örterna stå här och där helt sparsim på bärgen mäst emällan bergsskifworne älr i dalarne, så när som några appropriatæ på campos. sand och lera fins ingen. Humus

Snö ligger här på bergen altöfwer, som om wårtiden smältes alt mehr och mehr, så att bergen, som ligga längst från fiellryggen, blifwa helt bare (om de icke äro högre) till rötmånan älr wintren. de åter högre äro, behålla litet versus latus septentrionale, där solen mindre kommer åht wid wärmsta tijden. De åter högre äro, äro öfwerst som med [snö] helt betäckte, ännu högre som fiellryggen alt öfr alt snöen eij går bort att minsta fläck öpnas bar. Nix

Emällan alla berg äro dälder, sive potius foveæ, hwarest är wått; inga kiärr äro gierna, ty den fasta grunden tillåter eij dem, utan ränlar älr små siöar (dantur tamen ad 1 l. 2 milliaria, ut [1]), som dock sällan är, så att emällan hwart berg är en rännil, som tager sitt stadiga warande af snöen på fiellbergen. som smälter, hkn sedan altmehr och mehr anastomoseras, tills de blifwa små floder, dock aldrig så stora att de äro navigable, hka sedan falla neder på fiellsidan och på fiellen i häftiga caschader och deliquia under jorden, som man här icke på ett utan 100 ställen se kan. Dock kan jag betyga mig aldrig hafwa sedt någon kiälla älr siö öfwerst på bergen, som icke hafft sin affluxum af när och öfr liggande snö.

Solen, som den långa wintren så långt remot warit, ja uti de öfre wid solstitio hyemali aldeles borta, nalkas alt mehr och mehr sedan detta rum. Här syns doch ringa effect på snöen förn på slutet af majo, då lufften begynner något litet mehr och mehr tepescera, in tils solstitio, då hon först tyckes få litet krafft, af dett hon uti Luleå, Torneå och Kemi fjällar och lappländer går högt öfr horizonten uti en stadig dag till hela månaden. Solen

Då kan eij natten swalka, hwad dagl. warmer, utan begge agera unitis viribus. Tänk då hwad ändring blifr i fiellen. Dälderne öpnas då först och mista sin snö, sedan går smältningen alt högre och högre upp för bärgen, begynnandes neder, förnämst på söder i en sådan hastighet, att dett är otroligt. Då rinner hela landet älr alla berg på alla sidor, som bara äro, och skölias ifrån sin swartmylla och

[1] Tomrum i manuskriptet.

stenskärf. Hkn ström alt mehr och mehr sachtar sig, sedan mästa snöen på 14—2go dagar blifwit consumerat. Hwad som då öfrigt blifwer ligger sedan hela sommaren och släpper alt stadigt frå sig ett kalt snö watn om dagen, ty warmen kan ej smälta hwad kiölden bebor.

Snöen som står qwar är notabel, att han af solen icke just smälter ofwanpå, älr där af rinner ofwan på, utan allenast underst wid margines där han blifr blöt, så att siälfwa Superficies är merendels lika hård, huru warmt dett är. Notabel är ock sielfwa formen summa superficies äger, som hwarken är glatt som en ijs, eij häller præsenterar en liten skog med löfwärk, som om starkaste wintren, men hon har callos reticulatim dispositos crassitie cubiti, så att här syns liksom man tagit bort 1/2 stop snö i hwart hohl, som står concavt, med concavitates allt allt till hwarandra, mäst lika stora, eij accumulati, doch eij uti någon serie dispositi, hkn dem som gå warit litet swårt.

Consistensen af denna somar snöen är mitt emällan ijs och snö, hwaraf fiellryggen och somar snöen kallas ijsberg, och är så hår[d], att man den med handen knapt rifwa kan, hkt komit af dett att somar wätskan går genom och med den hopfrys, hwaraf han blifwer compact, så att eij dett minsta af skoen går neder uti honom, ja knapt vestigia synas, där icke dett är warmt på dagen man går. Woro han icke så hård, skulle ingen kunna hafwa här up koma fram.

Coleuren af samma snö är ock hehlt wit. fast litet mehr opal än winter snöen, och inga lunda, som man ser andra föregifwa swart.

Många mena, att man af fiellryggen skall kunna dömma ætatem nivis genom stratis supra strata, men alt detta är fåfänga, ty somliga somrar förminskas ganska litet af snöen, åter under långt warmare år tages all den snöen bort, som komit på wintren, ja kanske mehr. Jag såg på floderne i fiellryggen, som gingo med litet watn på klipporne i botn, der perpendiculaire bräddar præsenterade nog klart strata nivis, i dett att snöen som ligger ofwanpå altid är mehr solidus och ijslik, men under mehr lactei coloris. Här af kunne jag rächna på den högsta till 30 a 40 åhr. Men somliga strata woro breda till 1 a 2 aln högd, andra knapt fingerbreda, ja somliga så på hwar andra, att man eij kunne determinera, om det woro ett älr flere strata.

Wäderleken är här och sälsam, i dett att om wackraste sommaren snögas här, då i dalarne emällan komer ett lämpligt regn. på fiellryggen koma islag, då här i dalarne fuchtar en wederqwickande wätska. Här frys, att man knapt sig berga kan, då i

däldarne emällan är en liuf sommar. Här på fiellryggen måste jag frysa på slutet af julio att jag Lapmud och lappkläder bära moste, fast i full marsch stad, men straxt wid roten war så warmt att jag mig föga begå kunne. Orsaken är allenast högden och det der pressande wädret. Jag will taga till hielp det gemenaste experiment gifwas kan, (Fortsättning saknas.)

Clima Deserti.

Clima är 2plex, interius från jorden och watnet, superius från aër. Landet ligger uti superficie någorlunda slätt, med rara berg, stora skogar, wida sandhedar, breda floder, några träsk och många kiärr upfyldt.

Sandhedar äro dock högsta votum, besynnerligen versus Vestrobotniam, ligga helt högt, offta som dett högsta torn, på alla *sidor* helt branta, att man med största möda kan gå upp på dem. *Ofwan* uppå är ett horizontale planum utan stenar af Sandmo till $^1/_4$ mihls längd hehl steril, att här näppeligen wäxer annat är renmossa, sällan Ljung, offta Empetrum. Träden här uppå äro raro sparsimque nascentes Tallar, af en extraordinair högd, tiokhet och jämhet, till timer ståckar, master och bräder högst tienliga, men den omögliga wägen har giort dem aldeles frij, till antingen en skogeld, stormwäder älr åldren dem omkastar, då de sedan ligga här och där, längst och twärts att förhindra där någon wille fram, intills de till jord, af hkt de blefne äro, änteligen annihileras. Campi latera superficies

Än mehr nöjsamt är att se, att då man långa tracten hafft ett sådant planum, komer offta ett annat lika högt, som ligger öfwan på detta, af ungefär samma högd, branthet, superficies och ornamentis. Composita

Dessa campi ligga straxt brede wid hwar andra, att när man går af den ena rätt neder, får man än ett kär, än flod, men mäst en liten bäk, som förer ett sachta rinnande watn, då man åter komer att gå i högden igen nu mehr nu mindre, så att detta desertum arenosum är delt, såsom en stad i sina wissa qvadrater, fast utan mensura proportionata, warandes på sidorna så branta, nästan som skurits ur, och med träd upfylde. Divisiones

Dessa latera har man största nöje att se, då man reser floderna up älr ned, när de på bägge sidor om stå nästan perpendiculairt branta af en ovanlig höjd.

Att wetta huru desse sandhedar tillkomit, är min mening att dett skedt in diluvio universali, då siälfwa sandmoen, såsom fundamentell jord blifwit sköld af de höga och fasta fiellbärgen neder till Origo

adjacentia loca, där de af strömens mindre häfftighet och fall mot hafwet komit att stanna. Då sedan watnet alt mehr och mer tagit af, hafwa änteligen bäckar, af regn och snö blefna, begynt rinna på denna sandmoen, och då litet hohl engång blifwit, sedermera folgit samma spor. Nu såsom dett är en lös sand, och tiden stadigt arbetat, har änteligen dett lilla watnet hint giöra så träffeligen stora diup och divisioner, som man nu ser, och dem merendels twärtz före, äffter dett watnet så måste löpa till sin stora vena cava älr fundamental flod. Men hwad de stora kärren angår, som ligga emällan med nemoribus, håller jag före, att watnet i subsidentia aquæ diluvii har skold i ström fram och sanden borttagit.

Ofwan uppe har ingen grönswerd kunnat betäcka a defectu humidi, som humida lätteligen af sandjord insupes, men eij igengifwes, hinc inga örter, hinc ingen swart mylla. När nu engång skogzeld gått öfwer, står sanden i långa tijder bar, så att hwarken träd älr annat, förän änteligen Renmossan öfwerhopar, kan wäxa.

Paludes *Kärren,* som ligga här emällan, äro offta ansenliga och stora, med tufwor och mossa samt carices upfylte, hwarpå här och där tallar wäxa helt små och späda, med usnea officinarum öfwertäckte.

Skogarna, som i dälderne kärren och moarne emällan ligga, äro med få stenar, och de obtusa, inrättade; träd äro in siccioribus tall, in humidioribus gran och biörk, de principatu certantes. Doch merendels så, att då skogzeld gått öfwer, wäxer biörk merendels nu upp i stället för granskog.

Skogen här är doch mehrendels löss älr qwaf af smala och ojämna träd, altså till bergwerk föga tienlig.

Fluvii *Floder* gå här ganska många från wäster till öster åht Wästerbotn, alla taga sin begynnelse i fiellen, merendehls wid sielfwa fiellroten, och exonerera sig uti sinu Botnico. De äro helt breda och diupa, här och där med grufwelige innavigable forsar till hela $^1/_4$ a $^1/_2$ mihl, offta mehr; på de andra ställen drifwa jämt förmedelst en jämn botn uti full marsch. Här och där gå de igenom siöar.

Lacus *Siöar,* än små, än större (: som ut i Pitheå . . . .[1] och Torneå Enare träsk:) med öar här och där utsirade, hwars margines äro än med klappur, än med trädrötter bewuxne, med salices både floder och siöar omgifne.

Montes *Berg* ligga här och där helt höga och wida, men ju längre till fiellen ju tätare, ju längre ifrån ju rarare och ofwan släta, doch offta af en ansenlig höjd, då de ofwan på äro mehr bara, såsom Koskes-

---

[1] Tomrum i manuskriptet.

vari, af hkt man kan se från Lule Lapmarks begynnelse till fiellen. Men ju närmare bergen äro till fiellen, ju högre, brantare och fiellikare äro de.

Watnet är helt klart, insipide och pellucidt, komer merendels af snön i fiellen länge smulten; under tijden fins ▽ lactescenti colore, såsom i elfwen uti Lule lapmark, som komer i fel[1] wid Kiomitis och kallas kalkwatn, hkt tager sin begynnelse i fiellsiöarne.

Medica.

Quam multi morbi nunq. animalia infestant sylvestria, quam multa non homines sylvestres. luxuria qvot non interduxit.

Mången lärer förmoda sig här få ett ganska stort antahl siukdomar, på ett folk, som från alt annat lefwer så särskild i Diæt, som äter hwarken Bröd älr Salt, brukar inga wäxande saker, utan endast kött och fisk, får eij dricka annat än bara watn, lefwer i så grufwelig stark och lång winter, går i bröstet open etc. Men effecten slår helt olika uht.[2]

Ålderdomen kommer här ganska sent hoos ett folk som aldrig debugerat i mat och dryck, af hka wij födas, lefwom, siuknom och döm, i dett gubben sällan älr aldrig wett hur gamal han är, ty [han] kan eij gierna räkna öfwer 10, men af prästernas relationer och att de döpts af den och den prästen, warit så och så stora, då den och den grufwan arbetades, uptogs etc., kan man sluta, dett de merendels gå till 80, 90, ja 100 åhr och öfwer. När man frågar dessa gambla gubbar, hwad siukdomar de i sin tijd hafft, säga de merendels sig aldrig warit siuka, älr litet.

Krafter äga de i ålderdomen otroliga, jag såg med nöje, hur sedan de folgdt mig till fots, som woro 70 åhr gambla, hela dagen och burit en ansenlig börda, kunne de, sedan de komit fram, springa och leka. Omsorgen har eij hårdt giort dem grå och starka dricker ej gifwit darrande lemmar, salt har ej giort dem tunga och vegetabilier ej förstoppade.

Fast än jag såg några 1,000 Lappar, såg jag dock ej mehr än en, som låg till sängs siuk; fick med möda wetta passionen, att han dagen för uht warit i Nordska finmarken och kiöpt sig bränwin, hade altså nu där af ondt i hufwudet.

---

[1] *Fel* eller *fäl* (prov.) = följe, sällskap.

[2] Qui multa e Lappon. Scheff. collecta velit, adeat JOH. FIELLSTRÖM Diss. med. Medicina Lappon. præsid. GUST. HARMENS, Lundini 1734 April 22.

Febres *Febres ardentes epidemicæ,* hetsiga smittosama febrar, hörer man sällan älr aldrig af, mycket mindre päst. Kan ej häller särdeles här propageras, om de kommo, ty folket ligger så distinct och särskildt, sällan conversera; skulle och sådant höras af, kommo de mycket mindre till hwar andra, hälst sommartijden, då alla smitsama siukdomar wisa sig hefftigast, ty de gå ej tillsamans i kyrkian. Mycket mindre begrafwes någon Lapp i kyrkian, som så skulle wara, att med des stank inficiera hela församlingen. Des utan wett man att sielfwa kiölden är en större aeris infecti purificator, än nogonsin konsten, besynnerl. här som den om wintren är så häftig.

Morbilli *Koppor* allenast, som då och då från Wbtn älr finmarken komma litet in i landet, fast de ej länge blifwa här qwar, giöra ett farligt wäsende, angripandes icke allenast barn, utan gubbar af 70 och 80 åhr, som dem ej hafft, att de dö som flugor, hwarföre och Lappen ingen ting så mycket fruchtar, lämnar alltså altsammans och flyr till fiels.

Synocha *Hetsiga febrar* komma helt sällan, och swinga[?] sig grymt; kan och ej wara underligt att de döö så grymeligt af dessa och koppor, som de i sin öpna koja altid hafwa kalt, att koppor (exanthemata) ej få slå uht, utan slå in. Söt miölkmat blifwer och här deras diæt, då han minst tienar.

Dysenteria *Blodsot,* som många gifwa före komma af en ruten blod som förorsakas af sådan mat, som lätteligen i kroppen rutnar, såsom osaltat kiött etc., wisas här ej han sig få, ty fast de äta mästa åhret färskt och osaltat, hörer man dock ej af denna siukdomen.

Febris interm. *Frossa,* som man mäst deducerar af kiölden om wintren, förkylningar om wåren, miölkmat, ser man här wara fåfängt, som jag aldrig hörde mehr än ett enda exempel att någor Lapp hafft frossan, fast han undergår äfwen som wij alt dett man ordnairt hafwom utgifwit som orsak till henne. Är och notabelt att i Wästerbotn hafwa de ej häller frossan, utan allenast de, som om somaren warit i Stockholm, och hemkomit.

Förmenar mig här af fått igen rätta orsaken till frossan, den ingen ännu af medicis trott giöra så mycket ondt, hwarigenom blifwer helt lätt att wisa, hwarföre frossan kommer igen på wissa tijder, hwij alvus är adstricta, huden torr, hwij kiöld kommer äffter ståkning, så hetta, sist swett, då jag ingalunda twiflar med mindre hon på några dagar skall infallibelt kunna botas. Reserveras till gradual disputation.

Diarrhoea *Diarrhoea* kommer sällan några åhr fram med smitta bland Lapparne.

Pleuritis *Pleuritis* hafwa de och offta, curera med moxa, få henne mäst

om höst och wårar, jag undrar dock de ej hafwa henne mehr, som de gå med opet bröst, i så omensklig kiöld.

Colica spasmodica Scheuchz. alp., Ullem et Hote Lappis, få de offta i skogslandet om sommaren, då de dricka warmt watn i siö älr puss, helst på nyckter maga drucket, (alla hafwa ej några braf källor), hwaraf de angripas så swårt, att de krypa som matskar på jorden, magen och sidorna dragas in, ja sielfwa pubes tränges, att urina sanguinolenta går från dem, warar en, sällan 2 dagar. De bruka häremot att intaga salt och smöria dett utan på naflan med spott. Äller taga in tobak helt wähl pulveriserad. Andra sot. Colica

Men utaf fet kiött och flot, där på druckit straxt en träslef älr 2 kalt snö watn, där på få de ej colique, som är notabelt och emot våra magar.

Hesa hafwa de då och då om wintren älr wåren. Raucedo

Hosta ganska sällan, aldrig af kiöld, fast dett är så kalt, och de stadigt dricke iskalt watn och snöwatn. Tussis

Lungsot den älr den. Phthisis

Asthma fans hoos några, men sällan, och dett hoos de gambla allenast. Asthma

Epilepsia hos några, besynnerligen qwinfolk, helt swårt; de kastade fuller kläderna på elden, men hielper eij ändoch. Epileps.

Cæphalalgia hoos många, dett ärren i pannan af moxa betyga. Cæphal.

Rheumaticus et *Ischiadicus dolor*, ryggwärk offta, som går merendels tädan neder i foten med otrolig wärk, curera honom med moxa, få honom mäst om somaren, ja offta och om wintren. Rheumatism.

Tandwärk hafwa nogra, fast mäste rena, hwita och goda tänder. Odontalg.

Swag hörsel plågas de gamble offta af. Auditus.

Swag syn hoos de gamble ordinair, hwarpå jag ej undrar, ja ögonsiuka öfwer alt. Man wett Cæcitas

1:mo att stark kiöld giör straxt röda ögon, som här är aldra starkast;

2:do af röken i kojan, som på alla sidor slår om kring, och om han dett ej giör, twingas genom lock på rökholet, att myggen må utdrifwas;

3:io. Af elden, som de stadigt i kottan sitta och se uti, ty han står mäst altid emällan de, som talas wid, och brinner nästan både dag och natt. Wij se på oss, att så snart wij stådt och sedt litet på elden, blifwa wij straxt röda i ögonen.

4:to. *Molnen*, som stadigt stryka öfwer fiellen. jag observerte dett på mig sielf, att då molnen inwiklade och öfwerslog oss, kunne

jag knapt uplyffta ögonen, ehuru jag med macht mig där till twingade, ja, äfwen en tijd, sedan jag kom uhr dett.

5:to. *Blåsten* på fiellen, som stadigt där swänger sig utan minsta stillstånd. Då jag först kom på fiellen och dett begynte blåsa, blef jag straxt rödögd, ej heller fick jag öpna ögonen mehr än till halfparten.

6. *Snöen* och alt hwit skadar synen. Mäst graveras Lappen, då solen skin på snöen och strålarna stutsa till bakes på ögat, hkt äfwen mig träffeligen graverade; här af sker att om wåren, då skogslapparne fly till fiels, blifwa de öfwer alt siuka i ögonen.

Blinda blifwa de gamble mycket.

Halsen swulnar på dem offta upp, men går bort.

Uvula *Tungspenen* faller offta neder, då de bruka klippa af honom, men han wäxer uht igen, att de flera gånger måste klippa af honom. Tror altså, att Bartholinus hafft denna chirurgiska processen från Lappland.

Kiörtlar hafwa barn offta i halsen, dem de sticka hohl på, att blodet komer uht, dett de kalla swartblodet rina uht på kiörtelen, och då förswinna de straxt; älliest säga de, att det onda slår åht hufwudet och här af blifwer ett sårt hufwud.

Hysteræ. *Moderpassion* hafwa nogra, men sällan.

Menses. *Menstrua* som andra ordinairt, dock i mindre qvantitet än wåra. En piga, Lucia wid namn, i Luleå Lapm. sedan 24 åhr har henne en gång om åhret. En annor om 30 åhr allenast om sommaren, ej wintren.

Fluor *Fluor albus,* hwita floden, wetta de ej hwad är.

Hæmata *Näsblod* hafwa allenast de, som hafwa klumpoga fötter, dett är wist som menstrua, ty så snart de förgå, blifwa föttren tiocka om wristen; sådana äro sällan andra än de, som boo hos nybyggare.

Hydrops *Wattusot* är ganska rar, jag hörde allenast att en där af warit angripen, fast än de på wissa tider supa bränwin nog.

Scorbutus *Skörbiugg,* som i Wästerbotn nedre wid hafsbrädden är så ömnog, att i hwar stad springa folket hopptals om hielpp sökande, med tiocka, utslagna ben, den de rosen kalla; ja knapt en bonde fins, som ej säger, rosen bryter sig; är här uppe så rar, att jag ej en enda scorbuticum såg eller hörde, fast de bo i så horribel kiöld. Theorien tyks gifwa sama klart, ty här är dett minsta mödor och ingen salt mat.

Tenesmus *Tenesmus* är här en ganska rar fogel, hörde och sporde dock en, som här af dödt. jag kan undra, att de här ej flere blifwa här af plågade, som de hela somaren äta sin ost och missung, hwilka bägge

twå, som woro min föda på fiellen, så när hade tagit lifwet af mig genom en otrolig obstruction. jag åt några gånger den nys löplagda miölken, som till ost blifwa skulle; den giorde ännu starkare obstruction. Alla som äta kött pläga hafwa foeces paucos, dock ej obstruction. Bröd är werkeligen dett, som giör en trög mage på så många här nedre. Wattndrickande giör och torr mage.

Sten, podager etc. weta de ej hwad är engång. Calculus.

Frost, som skulle tyckas blifwa här den rättaste morbum endemicum, wetta de ej mehr här af, än på nogot ställe nedanför Stockholm, ty de äro dels a teneris widwande kiölden, dels med sitt Lappskogräs och kläder wähl förwarade. Perniones

Sofwa kunna de, när de willa, waka när de willa, inga andra sömnsiukdomar wetta de af.

Clavos peduum, som wij så mycket plågas af, giöra aldrig deras skor dem. Clavi

Cancrum exulceratum labii inferioris såg jag [hos] en karl på fiellen. Cancer

Grodor att hafwa uti sig är fuller en ganska rar siukdomm, men där emot så faselig. Att ormar kunna krypa uti någon, tror gemene man utan skiähl, men structuren af matstrupen sträfwar emot och observationer kunna ej öfwertyga någon, mycket mindre är mögligt att ödlor och grodor kunna krypa i nogor, men att de komma dit, witnar mångas observationer; dock sker sådant genom rummen, som om wårtijden kommer att owarsamt drickas, hkn i magen, som han är slemmig, widhänger, och af naturliga warmen utkläckes. Här blifwer sedan bodet[1] såsom en dam[m] för dessa wederstyggeliga diuren, som den arma meniskan rifwa och illa hantera. En sådan qwinna såg jag i Lycksele (klåckarens hustru), som förledit åhr druckit rumm i watnet, och känt dett gå neder i magen. Hon sade sig känna att de woro 3, hon hörde dem skiälla i magen (: ty då jag war där, war dett wårtijd:) och de som sutto jämte hörde dett ock. Hon tog in salt, men halp intet; då hon supp bränwin mycket, dofnade de litet. Jag böd henne taga in tiära, emädan grodor dö, då man smörier tiära på dem, men hon kunne med all konst icke få minsta i magen, utan alt gick i halsen tillbakas. En annor i Lycksele sochn hade för några åhr sedan sama passion, som asserderade intaga 3 stycken nucleos Thymæleæ, andra sade räfkakor, hwaraf de dödde. Undran är, att de ej hafwa dem mer i Lapmarken, där de dricka så mycket watn i hwar bäk om wåren helt oachtsamt.

---

[1] Boet.

En mycket lik patient hörde jag beskrifwas i Hedemora förleden juhl, den ingen förstod sig på; af relationen tror jag det war grodor, grodor kan jag säga wist woro i dem förra.[1]

Monstreuxa folk ser man här sällan älr aldrig, mycket mindre förlammade.

Appendix. In adjacentibus wid Pithoa gambla stad i Wästerbotn wistes [twenne]. 1:o den ena war en flicka wid Pitheå, som hades till mig, war halfft annat åhr gamal och blind född, med förfrågan om dett war starren? och om dett stod att hjelpas. Ögonen, sedan ögonlocken uplyfftes, examinerades, woro helt klara och på dem intet fehl, att jag i förstone befarade swarta staren. Men jag fan, att dett älskade stå wid liuset i fönstret, och altså hade liten syn, fast dett ej kunne taga äffter någon ting. jag såg äfwen att då ögat uplyftas, hade dett underliga motus convulsivos, så att då dett till taltes och ögonen upplyfftes, wreds ögats klot up under öfra ögon locket, att pupilla ej kunne wara bar; och förstod här af, att dett war extraordinairt winögdt, att jag des like aldrig sedt, och altså focus visionis eij stält ordinairt äffter swarta på ögat. Rådde altså, att waggan skulle sättas wid fönstret, doch så att föttrena wette dit och hufwudet ifrån, samt äfwen att sätta lius om afftonen, då barnet war waket, wid föttren, att dett, ännu ungt, måtte med stadigt twingande biuda till böja ögat mehr neder, medan alt i kroppen woro miukt och wekt, samt att dett genom här till slipade glas som radierna refrangerade skulle kunna med tijden se. Jag frågade Modren, om hon hafft någon alteration under den tijden hon wart hafwandes, som kunne gifwa orsak till sådant fehl på barnet, då hon sade sig intet wetta något särdeles, utom dett skolat kommet af dett hon under samma tijd såg sin moder döö, då hon äfwen lika wände ögonen, då ögonbasten, som de kalla, holt på brista.

Remedia.

Ehuru wähl siukdomarne tyckas af catalogen wara många, äro de doch hwarken 8:de delen så många som wåre, ej häller 8:de delen så offta framkomande. Icke desto mindre har nöden lärt dem söka och fråga äffter hielp medel, fast de mästa siukdomar ställas till Gud och en god lycka, utan att fråga äffter des medel.

Medici hafwa de aldrig ägt, ändock är ibland dem ej så många Bönhasar, som hoos oss äro så öfwerflödige. *Chirurgi* och *Pharma-*

[1] Oriktigheten af denna, ännu flerestädes fortlefvande folktro insåg Linné snart; i hans tryckta skrifter nämnes intet därom.

copoei fråga de ej häller äffter, jag kan ej säja särdeles behöfwa, ej häller kunne någon sådan sig hoos dem föda och uppehålla.

Universelle medicamenta evacuantia som åderlåtningar, vomitiver, purgationer, badstugor wetta de ej af. Stimulantida

Åderlåtningar hwarken behöfwa de, ej heller kunna fördraga. De Norske i finmarken talte om, hur lustigt deras missionarier (älr präster) få trummorna från lappen, då de hwarken med hoot, låckande älr förmaning kunna persuadera honom att bekiänna och framgifwa sin trumma. De sitta i förtroende med lappen, tils de få armen bar, som lätt sker och är, då de i största hast, förn han wet ordet af, öpna ådren, hwaraf lappen blifwer så förfärad att han må döö, och straxt går på bekännelse. Phlebotom.

Vomitiver och *purgationer* behöfwa de ej, som de hwarken äta mehr älr proppa uti sig, än de nödwändigt till uppehälle behöfwa, och altså slippa med fors giöra rechning för öfwer rättigheten snillade intradier. Purgant.

Badstuga, som finnen hwar dag betienar sig af, wett lappen ej hwad är engång; ja han kan icke med annan badstuga än kiöld drifwa bort löss på sig, då han dem hafwer, än att han hänger kläderna i wädret att frysa, tills de dö och blifwa röda, då han sedan slår af dem med spöd, men om somaren lägger dem i solen att krypa, och sedan dräper, fast än lös hoos lapparne äro rara nog.

Medicamenter, som hoos lapparne älliest ordinairt brukas, äro:

1. *Moxa Lapponum*, Toule Lapp. convenit cum ægyptiorum moxa gossypii, Sinensium artemisia. För ½ seculum sedan wid pass kom till Europa från china ett nytt medicament, Moxa kallat, som all podager och gicht på stunden stadnade, i dett af sama stycke togs en liten portion, lades där wärken stod, sattes eld på att brinna af sielf, hkt Europa med admiration accepterade, men så snart man fick wetta, att dett ej war annat än fiunet älr ullen af gråbo, och dett giorde all sin effect med brännande, war ingen, som dett mehr bruka wille, utan heldre bruka bränjärn, som gjorde fort sin effect. Caustic.

Lapparnes är till samma ända inrättat, och har warit hoos dem i bruk från oräkneliga tijder. Dett är tunner, som tages uhr biörken in uti trädet, likt fnösk af svamp, dock ej af svamp, ty detta är sielfwa trädet, som utan wätska rutnat och blifwit segt, fins gemenligen på södra sidan af trädet.

Af detta tages ett stycke, giörs rundt och stort, som en wälsk ärta älr stort hagel, lägges på lemmen, där wärken är starkast, sättes eld på, att där ligga och afbrinna, som sker så sachta, ja offta lägges twå à 3 äffter hwarandra, att dett sin effect så mycket bätre wisa

skall. Kastar sjelfwa lämmen, som bräns, sielfwa moxan, när hon afbrunnit, frå sig, är ett godt tekn.

Man skulle wähl tro att detta giorde en otrolig wärk, men de sade mig helt annat, ty de säja att dett fuller straxt sticker litet till, men sedermehr, sedan nerverna afbränts, giorde en angenäm sensation och liksom morlande älr kliande. Här äffter blifwer blåsa och sår, som offta hela året går öppet och får ej läkas förn dett sielf läker sig.

Detta är lapparnes panacea och sacra anchora i all wärk, som är utan swulnad, som ryggwärk, torrwärk, styng, fallandesot, colique, hufwudwärk, ja tandwärk, hwar äffter de bära sina minesmärken i pannan, tinningarne och på kinderna.

Här af hafwa så många stora ärr i ansichtet.

Emplastrum emolliens Lapponum, Kattie Lappis, är ett ploster, som lappen håller nog konstigt sielf; många talte om dett, änteligen war en som lärde mig giörat, då alt undret förgick. Man tager Biörknäfwer, skalar af den yttre och inra grofwa hinnan, skillier näfren åht som blad, sätter eld på honom och låter honom brinna, ett stycke i sender, tills han nästan är upbrunnen, då man släcker i watn, tuggas liksom, då man will med honom hopklistra stenkäril, blandar honom med qwick och miuk grankåda, arbetar dett länge och wähl mellan händren, tills man fått ett swart plåster, som i wacker näfwer bewaras.

Detta lenar helt stark och brukas hwaräst någon swulnad är, som skall mogna, såsom bölder etc., då dett på en helt kort tijd blifwer till war och öpnar utan sweda.

Unguentum ad ambusta. Flöt älr grädde på miölken, som fått stå litet, kokas till den blifwer tiok, smöries på sår, som brända äro, förtager all swedan och läker träffeligen.

Unguentum ad perniones. Då Renost steekes för elden älr glödgat järn instickes, som han är rätt fett, gifwer han ifrån sig en olia äller fetma, som dryper i understående käril, smöries på kyhlsår, förtager dett straxt. Wår ost äffter komiölk kan ej hafwa lika effect, som den ej är så fet.

Adeps canina bruka de mycket i ryggwärk att smöria på och för elden intorkas; äfwen ock i frost.

Alexiten *Bäfwergäll* och *Biörngalla* är ett suvereint medicament i alla inwärtes passioner, besynnerligen hwad magen angår.

Quick[1] bäfwergiäll smöries i all wärk utanpå.

---

[1] Quick = färsk, frisk.

Posco s. Botscho är R:d angelicæ, den de mycket tugga, quasi sanitati maxime conveniens.

Jert s. Thyselini R:d wiste ganska få att tala om.

Fel af foglar, fiskar och diur brukas præ collyriis.

Specificum ad crapulas. Som ingen siukdom är så gängse här som hufwudwärk af brännewin, frågade jag, hwad de då brukte och fick lära på twå sätt bota dett. Somliga hålla dett werkande hufwudet så länge mot elden, som de någonsin tohla, andra stöta granris [och] lägga om hufwudet. Dett förra är en faselig cur. Specificum

Specificum versus pustula manuum. När de stark rodt med ådrorna, få de offta blåsor i händren, hwarpå de lägga grytskeden, då de kokt fisk, så warm som hon togs uhr grytan, hiälper.

(Fortsättning saknas.)

Nederst på sista sidan i den under resan medförda protokollsboken har Linné ritat den å följande sida återgifna afbildningen af en i fjällen hvilande lappkvinna. Nedanför denna har han ock tecknat ett palmträd samt en på knä liggande kvinna (lappska?), sysselsatt med att plantera små palmer. Vid sidan däraf står såsom förklaring: »*divis* [= devis] *uti Fundamenta botanica en som sätter palmträd med swettdrypande. posteritati. alio* [resten af ordet oläsligt]; ordet *posteritati* finnes ock upprepadt på ett annat ställe. Det framgår häraf, liksom ock af andra anteckningar på samma sida, att Linnés tankar äfven under Lapplandsfärden stundom rörde sig kring de vetenskapliga arbeten, som han redan såsom student påbörjat, äfvensom att han redan 1732 kände sig tilltalad af det valspråk, som — om än litet förändradt — han sju år därefter föreslog till »devis och inscription» åt den då nybildade Vetenskaps-akademien. Denna äger nämligen, såsom välbekant är, än i dag valspråket: *för efterkommande.*

II.

DE MORBIS LAPPONUM.

Singula quæque natio ex loco & vivendi genere quid peculiare contraxit, aliæ nationi minus commune: gaudet enim unaquæque suo naturæ privilegio, laborat et communiter aliqua sua ex parte deficiens. Antiquissimos Germanos & Gothos ob fortitudinem omnes extulis...,[1] quos nunc, ut alias gentes, deliciæ superarunt.

Diæta per quam homines vivimus, illa est quæ corpus nostrum sustinet, curat et occidit; diversa diæta nationum, diversos homines reddidit; proin paucissimis quibus primario ab aliis Europæis differunt Lappones paucis prælibabo, ut dein, recensitis morbis, causa cuique facilius patescat.

1. *Lappones* panibus destituuntur, nec panis vicarium habent.
2. Vegetabilia cruda vel cocta destituuntur, uti olera, Lactuca, Leontodon, Cichorium, Brassica, Rapa, Raphanus, Armoracia, Daucus, Pastinaca, Solanum tuberosum.
3. Fructus horeos [?] nec habet nec accipit, uti Poma, pyra, Cerasa, Pruna, Armeniaca, Persica, Grossularia spinosa, Amygdalus, Avellana, Nuces juglandi, nuclei pinus, Glandes; *solum* Baccas Ribis, Fragariæ, Vacciniorum, Uvæ ursi, Rubi.

[4 saknas] 5. Edit per Hyemem carnes rhangiferinos, vere pisces, æstate rhangiferinum lac, autumno aves tetraones, omnes per se coctos absque additamento, adeoque quatuor species feruntur per annum, ex unica fere per quadrantem anni, numqam cibos mixtos.

6. Aromata ipsi nulla in cibo; uti Salia, piper, sinapi, zingiber, Myristica, Caryophylli, Canella, Saccharum, Mell.
7. Potus est aqua fontana vel nivalis exstillans mox e nive, et aqua in qua piscis vel caro cocta fuit, quam dem[um] edit.
8. Vix umque assumit cibos fluidos, cochleari hauriendos, præterquam lac.

[1] Lucka i manuskriptet.

9. Lac quod haurit, communiter prius fuit caseo orbatum, mox recoctum, dum coagulatur iterum supra ignem, quod cibus per totam æstatem.
10. Potus artificialis nullus, præterquam rarius lac acetosatum, vide Fl. Lapp. [pag. 93] vel spiritus hordei, quem rarissime emit in Finmarkia vel Suecia, caret absolute cerevisia & vino, nisi hoc sacro.
11. Edit mane et vespere, dum surrexit et antequam lectum petit, nec alias circa meridiem.
12. Carnes coquit minus forte, pisces autem fortissime, vel eos ante focum rarius assat.
13. Cibum fervidum non assumit.
14. Cibus ad famis satietatem, non corporis onus assumit, ubi nulla gulæ incitamenta vel varietates.
15. Quando sitit, bibit lympham, in quam finem secum semper cochlear ligneum portat.
16. Defluens sudere haurit gelidissimam aquam, absque ulla noxa.
17. Cum carnes edit, prius pingua supernatantia colliguntur in vasculo, hauritur solum absque additamento, mox absque subsequenti noxa gelida aqua.
18. Si cibum assumit ante meridiem, communiter a cibo dormit.
19. Dormit quandocumque placet facile.
20. Continuo in motu levi, non duro et quod corpus ponderosum reddit, huic lævis semper.

Originalet finnes bland manuskripten i Linnean Societys bibliotek.

XI.

C. Linnæi Resa til Lappmarken, skrifwen af Prof. Lars Roberg efter Linnæi munteliga berättelse.

1732 d. 10 may[1] reed jag med bössa på achslan och skoor med undanslagna klakkar från Upsala med Societatis Lit:æ recomendation en general samt Consist:ii til orterna sampt Societ. peng:r til resan och min instruction.[2] Kom d. 12[3] til Gefle, till Hudvigswall, (Pastor Bloman [!] Socius Societatis, rector renmark) til Hernösand, til Skuulberget i Ångrmanland d. 20, dijt oppå följde mig 2 karar, som Tolfman gaf mig. Vi beságo et rövarvalv op i klippan, och en påle der de bundit sit reep uti att fara op och neder. Vi kommo med fara neder igen. i kung Carl d. XI tijd var en som vågade sig dijt och at bese det. d. 20 kom iag til Umo, fägnades af Landshöfdingen Joh. Grundel. Körde då överalt, och de höllo på at så sit korn, råug hade de intet der i staden, foor då åt Umo Lapmark, fast Propsten Plantinus mig i alla mål afrådde af mit ärende.

i Lapmark äro inga oprögde vägar; vägar låge tvert över, hade min landsman en bonde med mig från den ena til den andra. iag kom til sidsta byen i Westerbotn granö d. 28 may. der går stora ume ån jemte. är så bred at ingen kan skjuta över med bössa, går eliest lungt och har sina fall på andra stellen.

Skulle då til Lyxelle första kyrkia i Lapmark 6 mijl, siöväg med hop af granbräden tunna med tåg hoopsydda, lijka i bägge ändar, 2 kunna sitta deri, doch derjemte föra ibland 40 1℔ torrfisk. ena karen roor med 2:ne åror. karn bär honom på huvudet med sig 1 a 2 fierdings väg, årorna ligga karn på axlarne.

---

[1] Felaktigt i st. f. den 12 Maj.

[2] Härmed afsågs antagligen ett vanligt, af Consistorium academicum utfärdadt testimonium academicum; med den straxt därefter omtalade »instructionen» menades förmodligen de såsom bilaga I intagna »Quærenda».

[3] Bör vara d. 14.

iag hälsade på Pastor Gran i Lüxela, der är ock marknadsplas. där tracterades iag med brö, ty sielve äro de sparsame. eliest smör, ost, fisk, kiött, brenwijn, tobak.

Där fick jag en Nybyggare som hafva frijhet af alla utlagor och satt sig neder i Lappmarken, dock där säd ännu vexa kan. Vi foro floden opföre, utmed stranden der eij synnerligt strömmade, doch arbeta med roande. Vid stranden låg än ijs. och snön än ej begynte smälta, ty då är en oövervinneligt stömmande. Vatnet stijger op på landet enda op i skogen.

Vi kommo til första lappen i Umbyn, som är en 10 mijl lång. Granskoog på Vååtland, Tall der som tort är, örter som här. Vi såge där lappen haft sina kottar af trästänger och granbark, iag vard trött och min Camrat sloog op ell. Vi logerade os in i Lappkottan. min Camrat leeta op lappen och kom med honom til mig. Lappen i sin valmars paita, med sin aflånga staaf lijklång med honom, knijf vid bältet, taskan, nålhus, knijf, ringar at hänga på; i taskan ligger et emplastrum i never, et dito litet röd jord, tobakspijpa, tenpijpa, foder af been, tobak röka de alla. en flaat beenskeed; stål å flinta kiöpern vid marknaden, fnyske giör han sielf; knijfkaftet giör han sielv, klingan kiöper han i marknaden. Alla lappar gå yllne, utan särk och skorta.

Vi satte os 3 i håpen över en vijk. — gaf mig maat, kokade fersk fisk, giedda och abbor, han rensade, han kokade, hustrun lappade kläder, barnen loppo slarvote omkring ute på bakken; hvar har sin hun, småt slag långhåriga. maten lades i en stoor träskål, vi åte med händerna, intet brö, fisken var half sooltorkad. Min förre landsman toog afskeed, med lappen kunde iag eij tala et ord; iag såv i båten. begynte då skjuta op gräs vid åstranden, sådane slag som här. Iag foslades så fort med 5 lappar en 25 mijlar över. Lüxela begynte alt meer at flöda, så at omögligt var koma såleds längre fram. Vi begåf os til en annan flood, som forsade mindre. iag kom med min Lap till et kiärr $^1/_4$ väg, der vi skulle över. Vi ginge i vatnet til midjan, ijs låg in-under. Han såg et trä, ded högg han af och lade över en rännel, stoog på ena ändan, at iag såleds kom över med min lilla bössa på axlen, den iag altid med mig hade; men vi funno eij på vår lappe. Vi måste över än et kiärr, komo til det 3:die kiärr. iag var våt och hungrig. han sloog op ell och iag lade mig, han gick från mig at leeta op lappen, iag såf för stokkellen och ventade til effermiddagen heel allena och rådlös. Detta var den 4 junij. Han kom, hade et litet lappeqvinfolk med sig, och hon en kettel med en gedda, den kokade han. men ingen båt fans.

altså måste vij samma kiärr tilbakas; qvinfolket gik frå oss. iag kiöpte af hene en liten reenost med pruut. Vi kommo til vår båt igen och foro ström utföre, det gik fort och iag låg och tårkade mig i soolskijnet. Dagen dernest gik vår båt sönder i forssen, mina opstoppade foglar, våra stavar foro sin väg, min book hade iag vid bältet. Lappen lyklig op til mig på hellen. Lappen vada til lands, yxan var borte, han leetade sig en stång och lagade där et hål på, der bants kläderna vijd och dem drog han först över, sedan höll iag naken i stången och följde efter, kom så över och travade gienom tiukka skougen, hungrig och trött. iag kom till en annan lapp och fick fisk, kom sedan [till] en nybyggare, der steckte vij halftårra laxöringar på glö, delicat, utan brö.

d. 14 junij; kom sedan til min pastor i Lüxela tilbaka, hade då varit... dagar borta. var glad över maat. följde så en bonde utför ån til Granön. d. 15 til Umå. foor så til Pitå stora landsvägen och häst millan giestgifvaregårdarne. Pitää var omöglig at komma opföre probströmen. iag foor til Lulo, kom dijt, helsa på probsten Unæus. fick der en båt stoor som 4 a 5 karar drogo opför strömen, dem iag betala måste, så mycket de begärte; gik sedan en 3 a 4 mijl, samlade örter, stenar etc., lade mijna bylten efter mig, doch nu alla med mig här. iag kom til silfhyttan Quikjok; stenar hade jag tagit i berget en 7 mijl derifrån. nu står der alt öde. en beskedelig prästhustru var der, man hette Allstadius. Hon fägnade mig väl. Der bekom iag en trogen tolk och följslagare op åt fiällen; min matsäck var rentungor, fårsteek, ost, brö. Vi kommo op til Walli-wari alt opföre, stenar och jord, höga örter, napellus, sonchus etc. V. Catal. rubekij, curiosa saxifragia; såg deroppe berg på berg, fulla med snö, inga trän, brant op och utföre. Alt fremmande örter, ingen väg, ingen skoog. Vi hade ock en Lapp med oss, som brenvijn kiöpt hade hos pastorskan, hade ded i en reen blåsa. Lappen vart stikken, efter iag stannade här och där vid örter, iag fan. Vi ginge på känger, eliest kan man inte gå fram, giorde af oxläder, röfergade. Snön sijr eij släät ut, utan skravlig, lijksom i vågar, med balkar af vädret så tilverkat. fiäll lapparne beskedeligt folk, deras kiäll grått valmar på spiälar, när man står in uti, kan man titta ut genom korsstenen. Der kommo en drift renar hem en 700 st. et slags brömsar fins mykket blan dem. de miölkade dem, mjölk opkokt smaka som eggmjölk, tjuk och mustig. Lappen toog vatn i mun och tvetta därmed skeden. reenhåren skummade iag af mjölken, de sijla den eliest genom en hårfilt. Iag kom til nesta lapp med följeslagare. Då iag i Pite gräns såg altsamman lijka, vende iag mig åt norska sijdan.

Överst på fiällryggen ligger alt snö, der åkte iag i akja en 7 mil, men stötte min armbåge illa.

Lappen är redd för måln. såg ut som et tjukt tökn, var kalt. droppar satte sig på klädren. Vi råkade ingen väg, vore ängslige och redde at frysa i hiäl ell störta. Vi såge spår af en reen, följde den glada efter. Lappen var glad, frusen och trött var iag. Vi kommo en 30 mil in åt Norrje; hittade ej altid på kåttan och gladde os över en reen lort, när vi den fingo. åte fisk, ej annor än Rölingar, et slags laxöringar. Vi såge neder åt Norrige, [der] är allenast en ora maritima. Vi såge solen oppe hvar natt. kostade på gå utföre. Vi såge Vesterhafvet; gisade os vara mit för Ijsland.

Fiällörterne togo af, andre komo fram. iag frös i lapmudd, men der nedre [var] så hett, at iag kunde steka ströming på hellen; gräset manshögd. iag lade mig, åt smyltron och mesomora, des variationes iag ock fant. Inga gierdsgårdar. Svinen tjura de med reepen; åkrar litet hafverblaning. ingen råg. äta hafrbrö. Vid hafvet såge vij ebb och flood och många snäkker, balani, stellæ marinæ. iag hvijlade d. 14 julij och logerade par dagar vid stranden hos en skeppare hem[ma] i Norrfiorden, åt der kuldfisk, rösen lax. iag följde en lapp och skepsbåt ut i Siön et stykke. iag kom till pastor Rask, som varit i Africa, i Vörsta prestgård, en Norrsk prest. d. 16 sågs des giorde beskrifning msc. En vestgiöte berättades överalt om, som lugit mykket. Hos våra präster öfveralt fan iag Vijn.

Iag foor åter öf:r fiällen op åt torne lapmark, hinte ej längre i Kaitoma, 40 mil från siösijdan, så vijdare 40 mil til hyttan Kuikjok. i Kaitoma flydde fålket undan, när iag kom. i skouglandet fan iag intet annat än här, men på fiällen stenar, örter, vankade och maat; men hålla tålck kostade för mykket.

i hyttan der hemtade iag mig, var heel obstruerat af ostätande.

Siöarna på fiällen äro af samlad vatn mjölkvitt. noog rödling, schiffrar sig.

ifrå Kuikjok til Uleå;[1] måtte der 2 gånger flåtta os fram, hade ingen båt. Vid perlefiske Purkijaur.

For 4 mijl åt Österbottn, kunde eij tala finska och Svensk fans ingen. måste tillbaka, kom till Calix. Hersöfding Höijer ärna sig op åt utöver torne.[2] Suanberg låva vijsa mig proberkonsten, der låg iag otta dagar. foor op til Kengis ell:r Suappawari kopparbruuk, 27 mil fr. torne nu i augusti månad, så til Joneswando, 75 mil över torne, jernbruuk, så neder til torne.

---

[1] Felskrifning i st. f. Luleå.

[2] Utöfver Torne = Öfver-Torneå.

rest på andra sidan til gestgifvargården, artig conference med stormägtig Ländsman.

iag fick häst, kom til Ule, fegnad av prosten i kyrkan Ule . . . Brahestad, gamla Carlby, Jacobsstad, NyCarlby. Wasa hos Borgmäst., beskedlig man, så til Christina, så till Björnebårg. farlig, stenig, gemen väg. Nystad förbij. Kom til Åbo d. 30 sept. fem dagar på 7 mil landväg, så trajecter med båtar. så Ålandshaf. så Grisselham d. 8 Octob.; til Upsala d. 10.

rest 600 milar 50.

Norrby knylen ligger 4 mil fr. Hudigswald.

Skullberget vid Hernösand i Ångermanland.

Åsila Lapmark är Ångermans Lapmark.

I Umeå har Landshöfdingen potatos i trägården.

floden Juktan 25 mijl ofan Lyksele.

Rijporne låta, som skulle de skratta.

Lappen kallar sin båt håpen.

en reenko mölkar knaft et quarteer.

graan och tall i Lapmarken alla vridne på ett sätt.

Linnæus refert.

Afskrift »*ex. orig.*» finnes i vol. XX s. 21—27 af B. Bergii K. Vetenskapsakademien tillhöriga brefsamling.

XII.

Geographisch Delineation

öfver

Then Landzort som ähr emellan Luleå Stadh och Silfverbärget Kietkeware i Luleå Lapmarck och Torpeniaur byy huar uppå wägen till landz (: ofvan för träsken, emellan träsken, och ther man eliest för elfvens strida forser skull landwägh bruka moste :) efter Geometrisch afmätningh afsat ähr uthi Septembris månadt Åhr 1660.

af *Olao S. Nauclero.*

Luleå Stadh.
Luleå kyrkia.
Sunderbyn.
Rutwijk.
Pädersöön.
Byrislanda.
Sundom.
Råne kyrkia.
Gäddwijk.
Bälingh.
Afvan.
Unbyn.
Sewastbyn.
Bodhbyn.
Svartbiörsbyn.
Ingarsbyn.
Wicker.
Hede.
Bredåker.
Degerträsket.
Svartla.
Holswattnet.
Haras.
Boträsket.
Diupträsket.
Laxholmen.
Nordtiernan.
Nootsele.
Lakaträsck.

Breträsck.
Kirkenträsck.
Kyriå.
Fintorpet.
Lagnesträsck.
Warickträsck.
Store Luleå Elf.
Longhfors.
Longhträsck.
Hväsmijaur.
Sagnijaur.
Ållojock.
Store Lule Träsck.
Saiwajaur.
Sadejaur.
Svartejaur.
Pasvijaur.
Store fors.
Biatziaur.
Rihäck.
Kockjaur.
Lille Luleå Elf.
Koskajaur.
Iottomjaur.
Lille Selj.
Stoor Selj.
Koikejaur.
Scabrerjaur.
Iockmock.

Seskenjaur.
Waickjaur.
Torpenjaur.
Porckjaur.
Ladungjaur.
Karatzträsck.
Paujaur.
Randejaur.
Parckjaur.
Skalckjaur.
Hareware.
Kiommesjaur.
Laidjaur.
Saggat.
Namackware.
Darrejock.
Queckiock.
Kaskauw.
Darreware.
Darrjaur.
Steikeware.
Ferruware.
Kardejock.
Puggeware.
Kardeware.
Westjaur.
Roujaur.
Kietkeware.

Geographisch Delineation
öfver
Then Landsort som ähr emellan Luleå Stadh och Silfverbärge
Kietkeware i Luleå Lapmarck och Torpeniaur byy huar uppå
wägen till lands : ofvan för träsken, emellan träsken och ther man elie
för elfvens strida forser skull landwägh brúka moste : efter Geomet
afmätningh afsat ähr uthi Septembris månadt Åhr 1660.
Kockjaur
Kietkeware
Kardeware
Biggeware
Ferruware
Steikeware
Namackware
Lauhjaur
Skalckjaur
Paijaur
Karatsträsck
Haweware
Parckjaur
Torpenjaur
Waickjaur
Jockmock
Stoor Sel
Lille Sel
Lille Luleå Elf
Jottomjaur
Waricktträsck
Sadejaur
Pasvijaur
Sauwajaur
Hvasmijaur
Longhträsck
Longhfors
Stoore Lille Träsck
Finterpet
Laxholmen
Nootsele
Lakaträsck
Botrasket
Harns
Svartla
Holswattnet
Degerträsket
Bredåker
Wicker
Hedh
Bodhbyn
Uubyn
Gådan
Luleå Stadh
Scala Milliarum
1 2 3 4 5 6 7 8 9

XIII.

Tornöö Elff medh sine forser, emellan Tornöö stadh [och] Svapaware koppargrufwa i thess Lapmarck, geographice uthrijtat och afsat efter then [af]mätningh som skiedde i Novembris månadt Åhr 1660.

af *Olao Simonis Naucle[ro]*.

Tornöe Stadh.
Tornöe Sochne kyrkia.
Kiwisteranda.
Mattila.
Nedre Woijaka.
Palnåija.
Isånara.
Öfre Woijaka.
Kukulafors.
Brukzbodh.
Kukula.
Kukula.
Pikajärf.
Leakajock.
Karunge.
Karunge.
Karungeträsck.
Mattalajärf.
Store kardejock.
L. Kardejock.
Kardeoma.
Korpekyla.
Lille Mustajärf.
Store Mustaiärf.
Kakameware.
Matkakoskeware.
Matkakosck.
Korpekyla.
Bruckzbodh.
Helsingbyn.
Martima Åå.
Martimaiärf.
Kottaiärf.
Laukaiärf.
Qarekosck.

Woennakosk.
Bruckzbodh.
Wittanim.
Perkilenkyla.
Hetanem kyr:
Koivokyla.
Huijtbärget.
Rijsbärget.
Nemistenkyla.
Armesware.
Armesjock.
Armesjärf.
Postjärf.
Alkula.
Kylansar.
Kariensar.
Käfraswara.
Matringh.
Serkiwara.
Bruckzbod.
Serkilact kyrkia.
Ainiowara.
Winsawara.
Afvansax.
Tengelejock.
Portimajärf.
Termeslommel.
Maiamalommel.
Wahalohiiärfvi.
Isolohjiärfvi.
Mijakojärfvj.
Hapankyla.
Quivakangas.
Lammiwara.
Kallieranda.

Hemowara.
Martiwara.
Mariensar.
Wäheniva.
Bruckzbodh.
Kausarkosck.
Kattilawara.
Ratanswara.
Ratasiärf.
Rofvewara.
Kylansar.
Kattilakosck.
Bruckzbodh.
Iouwajwara.
Pertulewara.
Iouiärf.
Ioujock.
Iougsongh.
Pavasar.
Tortula.
Pamaiärf.
Lammewara.
Kettiwara.
Könsewa:
Lappikosk.
Quitaiock.
Pullingh.
Pelliwara.
Korpikosck.
Korpewara.
Wiawara.
Kijnawara.
Memmis.
Walkerkosck.
Hirvaskosk.

Purukosck.
Pello.
Pelloträsck.
Pelloiärfvewara.
Bruckzbodh.
Kettiwara.
Pello.
Kirakaniva.
Sorfvankosck.
Teichekosck.
Teichejock.
Teichejärf.
Kossiokosck.
Iarhoskosck.
Iarhosnoija.
Kardis.
Matakosck.
Naamjock.
Sepiware.
Sepi Iärf.
Watajärf.
Kassakosk.
Hetakosck.
Iopakosck.
Bruckzbodh.
Kägsis.
Kolare Elfven.
Iyllesar.
Mannaniva.
Kolare Elfven.
Kiängis.
Lappijock.
Manganiva.
Paila.
Kiärrokosck.
Iobockewara.
Petkarfven.
Liwiokosk.
Liwiowara.
Liwiojärf.
Kiäphansar.
Kiärmaiärf.
Pavansar.
Pärräkosk.
Säifvikosk.
Wärrokosk.
Kalmasar.
Kousisar.
Bruckzbod.
Kirakansar.

Antekarfven.
Sikaiärf.
Nolikosck.
Mackoitimensar.
Pussuiock.
Lodwijk.
Kirakaniva.
Bruckzbodh.
Nedre Tornö forsen.
Mukatikoskj.
Öfre Tornö forsen.
Pipiejock.
Lainiejock.
Ionsva.
Peltosar.
Karvosar.
Säfmäjärf.
Koruseniva.
Iopakosk.
Bruckzbod.
Sawikorfva.
Kosisar.
Kiötekurkj.
Märaskurkj.
Rohankosck.
Nurmokosck.
Ionajock.
Ionaiärf.
Biörklasses gårdh.
Pottisar.
Porrokosk.
Porrosar.
Ågniskosck.
Permanteniva.
Wittasar.
Iockarisar.
Hetasar.
Wittangijock.
Pisakurkj.
Pisaniva.
Pisawara.
Longetunder.
Pisaiärf.
Sadiniva.
Kalloniva.
Pulkapolla.
Iolkikurkj.
Karwowara.
Soitolaniva.

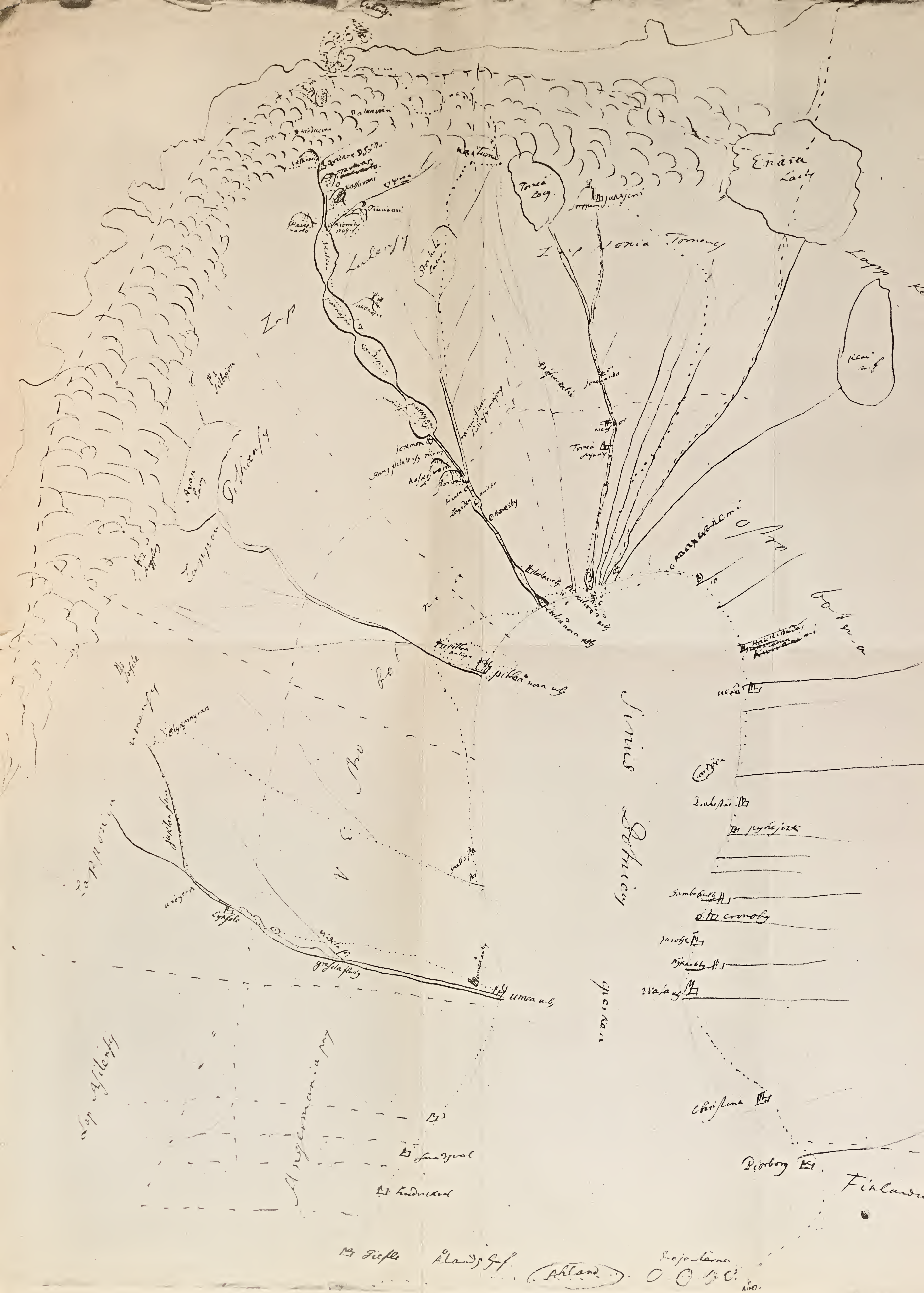
Aijarofvew:
Aijaiärf.
Longaseansukosck.
Nunaswara.
Rapaswara.
Rapasiärf.
Longasiock.
Longasiärf.
Kijlawara.
Haikenuskewara.
Suapawara.
1. Rockoslumbul.
2. Huessilemmaki.
3. Nolilumbul.
4. K[ ]talumbul.
5. [ ]ockolemmakj.
6. Puggialas.
7. Nolilumbul.
8. Kiägglaiaur.
9. Suapaiock.
Lukatiärf.
Lukatiock.
Sauruan.
Sidnokeles.
Ainasiock.
Ainasiärf.
Mätteswara.
Korsewara.
Siggewara.
Pactewara.
Kiodneluitewara.
Paugnewara.
Luspoware.
Iockasiärf.
Iockasiärf-Kyrkia.
[Från Tärendöelfven uppåt:]
Täran Elfven.
Kalis Elfven.
Saivoiock.
Klacken.
Masugnen.
Saifvoiärf.
Iockiärf.
Mijckohäkj.
Leipepera.
Soutewara.
Soprewara.
Kanisoiwj.
Norikatunder.

Tornöö Elff medh sine forser emellan Tornöö stadh
Svapaware koppargrufwa i theß Lapmarck geographice uthrijtat och afsat efter then
mätningh som skedde i Novembris månadt åhr 1660
af Olao Simonis Naucl
Scala Milliarium

Rättelser.

Sid. 12 rad. 21 ofvanfrån står Tröge läs Tröye.
» 33 not. 3. Enligt förnyad granskning är den här afbildade insekten säkerligen *Chrysomela lapponica* L., ehuru beskrifningen ej är fullt passande.
» 44. På några ställen står ξ, som bör utbytas mot ʒ.
» 63 not. 2. I st. f. Th. Fr. läs Zahlbr.
» 78 » 2. » Holiplus » Haliplus.
» 97 » 3. Här menas antagligen kakerlackor och icke verkliga syrsor, hvilka ej äro funna så nordligt.

Enara Lacy
Tornea Lacy
Lapponia Tornens
Lulensy
Pithensy
umensy
Sinus Bothnicy
Christina
Biorborg
Finland
Nykarleby
Wasa
cronoby
Ahland
Ålands haf
pithea nova urb
umea urb
Torneå

31